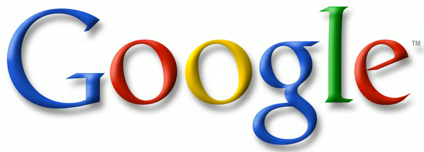
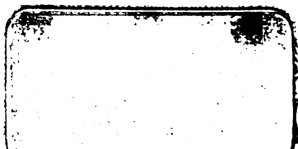

IDUNS ROMANBIBLIOTEK XL.

DEN STORA VREDEN

NORDSVENSKA ÖDEN

UR

HÄFD OCH SÄGEN

AF

OLOF HÖGBERG

BELÖNAD MED HÖGSTA PRISET VID IDUNS PRISTÄFLING 1905

STOCKHOLM
IDUNS REDAKTION
1906

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1906.

KVARNFÖRLOSSAREN.

»Kvarnen går dråpeligen med annan mäld, men ej med din, käre far!»

Det var i de aflägsna förtider, då de frostiga Bottenlandens styresherdar nord kring viken ännu räknade som trots och dårskap att så råg den ena sommaren, i hopp om skörd den nästa.

Och orten var Svarta-Norets by på norra stranden till Storfjärden, där Ångermanälfven tömmer sitt mesta vatten i hafvet.

Där i byn lefde i dessa tider grannarne två.

Den ene var välvärdig kronofjärdingsmannen, välaktad, välbesuten Mates Hampusson, bonden i byn, kallad Rike-Mates.

Den andre var rättanställde skinnarn, ärlig, konsterfaren Mickel Ingevaldsson, torparen i backen, kallad Skinn-Mickel.

Om dessa två mäler sägnen, att det städse gick den ene väl, så länge den andre illa for, och detta i en växling, som berättarordet nu skall ge vid handen.

I.

EN OBJUDEN MÅNGÅRSGÄST HOS TORPARN.

Högt uppe i den solsidiga stenbacken, mot kalhuggen skogsglänta tvärs öfver åsen, syntes öfver vida fjärden som en annan fyrbåk Mickels stuga, liten, arm och grå mot blåa himmeln, knäböjande med sitt ansatsskjul mellan granarna, som stodo spetsgård vid rishagen, och anropande Herrens misskund med den smala kornhässjans höga spiror, som ett par uppsträckta, magra armar.

Ännu högre satt kråkslamran på hässjans stång och slog sin oläts torra drill, för att skrämma bort »ofåglar».

Rågskrikan, kråkan, skatan skydde den fattiga backen, men en ofågel, den allra värste, trifdes väl i torpet.

Det var en gäst i stugan, en mångårig, men objuden och rent ohygglig gäst.

Hans genomträngande läte, ett grymt och skärande vilddjursläte, kunde isa den, som nalkades, genom märg och ben. Tog sig denne mod och trädde in, så fick han fåfängt spana någon skymt af varelsen, men kunde ej betvifla, att något odjursväsen doldes i den arma kropp, som här i stugan ömsom kyldes, ömsom brändes, slets af kramp och ristes, anfäktad, plågad intill döden genom nätter, dagar, månader och år.

En afgrundsande, sade folk, hade kommit att pina själen ur Mickels hustru, där hon låg i burens kätte och slet sitt hår och ropade till Herren, de sinas tillflykt.

Och under tiden röt odjuret lastarord i hennes

inre, vrålade ur samma hals och strupe förstenande hädelseord.

Präster, lekmän kommo dagligen tillstädes, en nitisk här af arme tröstare, likt fränderna till Job, den af satan slagne, när de sutto jämte honom sörjande på marken.

Arma voro tröstarne i Mickels stuga, kunde hälst behöfva tröst för egen del, ty som en åska slog dem odjursstämman strax till tystnad på ett lika fasansfullt som otillbörligt och rent nedgörande vis.

Ofta fingo dessa främlingar höra, huru plågoanden själf indrog sitt offer i långa tvister, som tydligt gingo ut på intet annat än att bringa henne till förtviflans afgrund eller självrättfärdighetens synd. Men kunde hon ibland med kraft upplösa ordens snaror, så tog sig plågoanden en tarflig hämd: han skällde som en bister hund. Då hjälpte ej att täppa munnen, ty skallet hördes lika väl.

Stum och kall som fisken satt Skinn-Mickel under denna främlingsström mot fönstret och sysslade med skinnberedning vid räcknagelns skafvande lie.

För denna köld, den genomgångnes kalla slöhet, fick han namn för gudlöst sinne, något mera afgjordt än hustrun för pröfvad fromhet.

Skilda voro tankarna i denna märkessak.

Hon kom till stugan nästan som en sparf ur skogen, icke värst olik en mörk, skönte cknad siska, mörk till skrud och mörk till ursprung.

Kyrkoherren där i orten styrde om, att gifte kom å bane.

För att öfvervinna Mickels tvekan för en hustru, som i allt sitt undergifna väsen röjde skick af högre stånd, fick han skinnarsysslan i häradet oansökt genom prostkungörelse från predikstolen, till brödlös harm

för rätte skinnarn, som nu afsades från ämbetet, där han satt vid sin räcknagel i laga ordning, med högvälborne excellensens, general-majorens och guvernörens utnämningsprotokoll.

Och Mickel tyckte nog, att människan höll snyggt och rent, var bra och arbetsam på alla vis. Det förtegna ursprunget skötte han icke om, ty detta hörde till betinget, och sedan gjordes honom lika, hvad de sade om hans hustru. Bra nog sorgsam var hon emellanåt, men allt gick bra, tills den onde anden kom i huset.

Se, den tiden kommo onde andar öfver husen både här och där, fast man länge sedan trott dem vara näpsta och bortdrifna.

Onda hädarord och onda rykten döko upp om plågooffret i Mickels stuga. Satan hade återfunnit henne, denna människa, som kommit — ingen visste hvadan — och skulle gömmas undan här för Gud och världen — ingen visste hvarför. Dock hördes alla säga, att hon sett sin dag i slott, men hamnat här i Mickels stuga — för hvad visste häller ingen.

Hvad sällsamt ting var här å färdom? Om denna sak förslog ej ens att fråga kyrkoherrens fru, när hon på upptagsresa var som mest meddelsam. Mäster Jakob hade icke ens för henne yppat hvad han här mottagit under biktens ed, så att särskildt munlås blifvit honom föresatt... Men huru öfverheten velat pyssla undan detta, så lät den lede icke draga sig vid näsan, han! Mången ville rent ut tro, att han haft sin gång i huset i mänsklig skepnad långt före detta gästbesök som plågoande. Andra hade likväl talt vid karln och funnit honom som en annan människa, dock med någon brytning i sitt mål. Men svart var äfven han, och som han röjde ett förteget herreskick,

så hade folk ett stort bestyr och klena tankar om hans ärende i stugan.

Och hur man vände saken, så var dock summan den, att människan med den stora plågan förvisso led förskylladt. Men i stugan drogs den arma oförändradt med sin börda, och hvad vedermödans dagar ledo, återstod af henne föga mer än mörka skalet kring en själ i mörker.

II.

PLÅGOANDENS NAMN OCH YRKE.

En dag, en sällsynt högtidsdag i stugan, unnades den arma njuta ro, fick lämna burens kätte, satt vid elden likt den ur hafsnöd komne, då han i gladt och tryggadt sinne hvälfver minnet af stormar, nöd och vedermödor.

På kvällen stekte Mickel strömming på glöd och åt sin kost med välbehag. Hans hustru satt bredvid och sade slutligen:

»Det skulle styrka mig att få en strömming eller två!»

»Ackordera först med hinhåle, att en får ro i natt,» svarade mannen kallt.

Då hördes odjurets stämma, sväfvande, dof och dämpad:

»D u får ro, om h o n får strömming!»

»Såå!» utbrast Mickel förvånad och misstrogen. »Äst du densamme, som manar godt för människan? Huru skall en fatta det?»

»Strängaste kuse är rädd om sin stuga,» lät rösten åter ganska fogligt.

Sådant var man icke van vid i gården.

»Han har visst grasserat ut sig,» sade karln i huset lågt och fortfor, spörjande i vädret:

»Hvarför har du tagit dig för att vistas här?»

»Upptagen stuga rymmer ej nykommen!»

Hustrun syntes spritta upp ur sin tankefrånvaro och lyssna. Huru skulle dessa gåtlika ord förstås? Mickel fick sin uppfattning och sade:

»Någon nykommen af samma slag som du är? Då kan du liks vara där du är. Men huru skulle en tocken en, som du är, heta; för något namn tör du väl ha?»

Svaret dröjde, men kom i sin hemska egenhet så:

»Per Lyckohinder vid namn,
Stängde jag från lifvets hamn
Själar, som kommo till lyckogagn.»

Hustrun röjde tecken till återkommen vånda och bad karlen med stirrande blick om skoning. Nu tyckte denne, att beskeden gåfvos ärliga, och ville tränga besten närmare in på lifvet så:

»Om en ville drifva dig hädan, huru skulle en då begå sig till vägs?»

Svaret kom till sist, i bortsväfvande ton, undvikande, hemlighetsfullt:

»Öfvermakten drifver bort mig!»

»Nånå, han ville förstås inte gå in på det kapitlet!» sade karln i huset, vänd mot spiseln.

Ordet fick hvila, och den sjuka njöt sin del af kosten i orubbad ro.

Mickel kunde nu med fog förvänta husfred under natten. Men då afgrundsgästen svek sitt gifna löfte och genom kvinnans näfvar ville vräka honom ur

hans bästa sömn öfver lafvens balk, blef han vred och sade:

»Håll dig du i styr, Per Lyckohinder! Annars skall jag bära dig och stugan din ut på bara backen! För du skall veta, att jag är herren i huset, sådant det är!»

III.

ETT BESÖK AF SJÄLSÄMBETET.

Samtalsorden mellan Mickel och hans hustrus plågogäst kommo ut.

Allmänt spred sig då den tron, att fulingen stod i vägen för någon märklig andans man, som komma skulle. Ty att en dråplig sven af annat slag kunde uppkomma af detta land, låg nästan utom gissningarnas stråt.

Bönder, som körde söderut till Distings marknad i Uppsala, eller kortare sagdt sörkörarne, torgförde där ett ganska ärevördigt sörkörarskryt. De kunde slå sig på skinnbeslagen länd och ropa, så att det skrällde från kapitlets mur:

»Här finns alltid en ärkebiskop åt er, prackor!»

Väldige, högt uppburne andens och lärdomens kämpar hade visst utgått från Bottenlanden: Botniensis, Angermannus, Kenicius, Stigzelius och många fler på -us, minst att glömma den öfverborne patriarken Ericus Benzelius.

Ja, de hade verkligen nödgats utgå för att i främmande stift söka den mänskliga tillvaro, som stundom icke ens i blygsammaste mån unnades dem i hemstiftet. Falske profeter och kvacksalfvare, som sutto i gammalt högsäte där, hade intet rum ledigt för sanne profeter, men skröto ständigt öfver deras

lifsgärningars ära som egen tillhörighet, så snart den vunnits af de förskjutne på främmande arbetsfält.

Nu gissades rent ut, att Per Lyckohinder stod i vägen för någon ärkebiskop. Än mer kom tanken inom kort till rent fullmogen visshet.

En kristinna, utropad och ansedd som få, stod fram, beredd att vittna inför hela mänskligheten, att den nakna, ännu icke människoblifna själen kommit kvidande en natt i barnaskepnad och bedt om kristenhetens hjälp att nå sin jordiska bestämmelse, kräklan och kåpan för Uppsala högaltar vid Sankte-Järkers kedjeskrin...

Hvad den kristinnan sade, det sades likt af många tusen. Så höjdes öfver vida nordanstiftet ett skri, att själsämbetet skulle akta på sin sak och gå där an att stäfja detta tyranni af satan.

Nu hade käringarna i landet alltid varit ena Herrans gudsris, ehvad det bar, i ondo eller godo. När så öfverherden på Säbråbolet i Hernösundets omnejd aldrig återfick sin ro för detta käringlarm, begaf han sig omsider till ort och ställe med ett väldigt lag af präster.

Flere bland dessa hade ett kraftigt rykte som trollkarlar. Andra skulle hafva lärt i Luther-staden Wittenberg, en högt ansedd merit. Ännu andra voro utropade som starkt förfarne om mörksens väldigheter. Och bland de främste var väl denne Mäster Jakob Eurenius, som själf intygat i skrift för eftervärlden, att han en gång, naken och bakbunden vid en klädstång, förts fram och åter i Blåkulla-färd af en gudlös käring.

Men då nu öfverherden, ej den minste själf, trädde in i stugan med detta lag, så blef den arma varelsen i sin kätte strax inom dörren, i vrån bakom den

oformliga bakugnsspiseln af gråsten, genast orolig och sliten af en krampanfäktelse, som kullkastade henne på händerna i halmen, stirrande förfärad på de komne.

Och så tjöt ur hennes inre odjursstämman genom märg och ben:

»Välkommen gäst,
Du öfverpräst,
Med dina öfverpräster,
Hjärtans mine gäster,
Mine vingårdsmän!»

Därpå hördes ett sakta gnagande och klafs såsom af stora glupkäftar i ett aflägset fjärran.

Det lärda laget hade låtit höra ett skräcksorl och stirrade på den besatta, redo att taga till fötters när som hälst.

Doktor Mathias Steuchius, öfverherden, en finbildad man, stod där ännu med sin tvifvelblandade tro, men orubbadt lugn och mörkt fundersam, en högvördig herre i svart kalott öfver svart nedfallande hår och svart hakskägg öfver kvartersbred prästkrage.

Ogärna hade han kommit hit för en sak, som kanske hälst erfordrat en medicus. Någon latterlig despekt skulle här dragas öfver själsämbetet, det insåg han. För egen del grep han tillfället i akt att skyla sitt snara återtåg genom litet raljeri med ämbetsbröder, som städse gjort hans kall så bitterligen tungt:

»Hörden I, kolleger, hvad vi fingo?» sporde han på godt latin.

Ett förläget mummel kom till svar från dessa människor, som alltjämt stirrade in åt kätten på den

olyckliga, med öra blott för detta gnagande ljud, dessa tunga glupkäftars klafs.

»Hvad kan sliker hälsning innebära?» fortfor stiftsherden. »Är det fullervisst en afgrundshädelse, eller skole vi rannsaka andens mening?»

Nu hördes de osynliga käftarne hotfullt skarpt och gnisslande.

Magister Haquinius Bohlin, kallad Mäster-Håkan, främste mannen i laget, stod där skälfvande blek, men fick lof att taga mål i munnen och svarade undvikande:

»Näppeligen tör öfverläggning här, i andens närvaro, komma fuller på sin plats. Annars har ämbetet sagt sin tanka.»

»Som är, att anden skall rannsakas och näpsas? Eller hur? Hvad sägen I, kolleger? Kan detta ha fallit er så snarligen ur minnet?»

»Mig tillkommer ej att determinera åt vår præsul någon viss procedure,» tyckte Mäster Håkan.

»Icke heller oss!» läto de andra i halfhviskande kör.

»Det är visst första gången, som jag spörjer de tänkesätten,» sade doktorn leende. »Annars hafven I, gode kolleger, determinerat mycket, som eder præsul fått bära argt hundhufvud för. Och huru det hafver sig med eder nu, är visserligen ej svårt att säga. I rädens, nu som alltid, att komma djäfvulen till misshag.»

Stiftsherden öfverfor laget med ett utmanande ögonkast och tillade:

»Nå, vi skulle nu rannsaka anden med den makt vi hafve!»

Han lyssnade en stund efter det gnagande ljudet

och såg sig om i stugan, där just ej mycket var att se. Bortom den oformliga stenspiseln syntes dörren till vedlidret, som var tillbygdt i sned ansats utom väggen, och längre bort den väggfasta soflafven.

Och så satt karlen arbetande vid sin räcknagel framför fönstret, en armods varelse, knotig och skarp i den infallande dagern, med ryggen vänd mot sina öfversåtar, likgiltig, slö, förhärdad. Skinn-Mickel hade icke ens sett upp eller röjt en min, då höga själsämbetet inträdde i hans låga koja.

Hvar ljudet hade sitt ursprung, kunde doktor Mathias ej afgöra, och tviflaren inom honom hviskade:

»Visserligen kunde hon ock vara en ventriloqua, som talar uti sin buk genom den särskilda inälfvan eller buktalestrupen hos de varelserna. Och anfäktelsen är kanske den, att människan jäktar efter uppseende i sin öfvergifvenhet, men känner ej sin rätta natur, utan förblandar sitt uppsåt med en främmande andes.»

Han gick närmare buren och riktade sin kraftiga blick oafvändt på den besatta. Hon fick efter hand märkbar lisa, och gnagandet lät allt svagare, utan att likväl tystna. Så tog han ändtligen till orda i kraftfull ton:

»Per Lyckohinder, hvem stänger du från lifvets hamn?»

»Den, som får mitt vingårdsfolk på skam!» lät stämman doft, men klart som i vida fjärran.

Doktor Mathias såg frågande på sitt folk. Där skakades betänkligen på snedlagda hufvuden. Stiftsherden höjde sina händer mot buren, samlade all sin viljekraft i blicken och all sin myndighet i rösten:

»I Jesu namn bjuder jag dig, orene ande...»

Han stannade, isad af ett sataniskt skri som på väldigt afstånd; det kom framstörtande i våldsam fart, och doktorn ryggade för plågooffrets ursinniga grepp i burstängerna. Nu var det vederstyggliga tjutet nära; följeslagarne trängde sig i skräckens villervalla mot stuguvrån. Och så lät hastigt dessa glupkäftars klafs och gnissel tätt framför deras fötter. De störtade hals öfver hufvud ut genom dörren och allt var åter tyst. Styggare rå fanns aldrig för gård.

Nu steg Mickel upp från räcknageln, slog skinnskafvet hastigt från sig och gick med gråhvass blick mot doktor Mathias, som stod där helt ensam och förlägen.

»Gå mans ut härifrån, du ock!» lät skinnarn förbittrad.

»Vet du ej, att du talar till dinom öfversåte?» sporde doktorn med uppbjuden värdighet.

»Ja, stor sak i det! Jag är herren här i huset, jag, sådant det är. Skall en inte få njuta arbetsrön för slike latryggar?»

Så sagdt och karln sköt sin stiftsherde ut genom dörren, hvarpå denne trädde frivilligt ut. Mickel följde efter genom farstun, synade dörrstängslet och utfor mot de dröjande på gården:

»Den, som inte var karl att läsa bort'en, trängdes inte hit och arga upp'en. I har gått för tidigt från mästarn, lärde go'herrar! Res till Wittenberg än ett tag, eller sitt hemma nästa gång!»

Och under de hädades mummel smällde han igen dörren och satte stängslet för.

Den arme Mickel! Om dagarne fick han sällan arbeta i fred, ej heller om nätterna sofva i ro.

Och så gick det ena året mest likt det andra.

Kråkslamran slog i ur och skur sin gamla trall

på stången, men värste ofågeln satt år efter år i orubbadt bo.

IV.

ÅTER EN ÖFVERHETSPERSON I STUGAN. PER LYCKOHINDER I VÄG.

En dag kom Rike-Mates uppför backen in till torparn, såg likgiltigt in åt buren, där den arma oförändradt slet sin vånda, mönstrade stugans innanrede hastigt och gick rakt fram till karln vid fönstret.

Skinnarn såg upp, förvånad öfver ett besök af storgrannen, som aldrig varit sedd på backen förr, men äfven isad af dennes hårda min och objudna »guds frid».

»Här sitter du på torpet som evärdeligt och själfägande,» började Mates liksom förebrående. »Huru vardt en tocken som du rätteligen trädandes dit?»

Stenen var lyft från torparns bröst.

»Köpte stenbacken här af fader din, Hampus Matesson i lifvet, för sex gilla bockskinn, vet jag!»

»Kan du det styrkja och c o n f i r m e r a med tingsrättens laga faste, signete och bomärkjen?»

»Visserligen kan jag det. Här får du strax si!»

Torparn tog papperet ur fönsterlådan och räckte åt den brefsynte fjärdingsmannen. Denne stafvade så igenom innehållet med hög röst för att själf höra hvad där stod. Till slut gjorde han ett betänksamt uppehåll och utbrast:

»Jaha, jag sir! Du köpte torpet af en, som hette Hampus Matesson, ja! Men sir du, så hette inte rätteligen fader min.»

»Håhå, hvad sitter jag nu hörande?» undrade

karln i gården. »Heter du inte själf Mates Hampusson heller?»

»Ja, hvad är det mer?»

»Då hette väl fader din Hampus?»

»Så hade folket tagit sig för att kalla'n, men rätteligen var han döpt till Isrel bara... Så att det här varder inte beståndandes. För si jag har gärna gått mine laglige vägar fram.»

Rike-Mates stannade tveksam för Skinn-Mickels häpna uppsyn.

»Är du tänkande frångå mig torpet?» lät stackarn som fallen från skyn.

»Hånej, du skall få stanna kvar; men förstås, en vill ha sina trettio åliggande dagsverken om året, själfkostande* dagsverken. Kan inte för hustruns skull begå mig med sliker ställning... Sex stackars bockskinn för torpet på frostfritt hemman nu, då allting fryser! I dessa tider, då jag kan ta som mest för kornet och en kunde räfsa liken efter vägarna.»

Skinnarn hade rest upp sin magra nacke, där han satt med näfvarna hopknutna öfver barmskinnet.

»Jaså, d'är på det viset!» lät han som en bitvarg. »Skall ha ifrån mig backen, som jag årligen köpte och bröt upp i min svett? Nenej du! Det bär till tings först! Skall si, om laga faste gäller!»

»Du stackare till tings!» utbrast Mates hånskrattande och utfor våldsamt:

»Kom aldrig dit, karl, om du inte far efter olyckan! Hvad medhåll har du för rätta? Hafver ju hädat öfversåtare, slagit dinom bisp! Hafver ock den orene anden i ditt hus. Gjorde jag rätt, så

---

* Själfkostande = med eget kosthåll.

skulle du sättas i klofven genast. Hvad väljer du, genstörting? Trettio självkostande dagsverk eller ned med dig i timmerkulan som själaspilling?»

Den genomisade människan föll genast till föga.

»Käre hjärtanes för Guds skull, var mig icke obarmhärtig upp i all min belägenhet!» kved han rossligt.

»Nå, så varder du vetandes att tiga vyrdsamligen still inför dinom öfversåte hädanefter,» härmade Mates, från säck i påse hämtadt. »Du kommer ner till dagsverket, då jag skickar efter dig!»

»Ja, för Herrans skull, jag varder kommande!»

»Och så har en inte annat göra, kanske, än stå här hela dagen för ditt snack!» lät Mates illt ofvanpå allt och gick mot dörren med fastebrefvet i näfven.

»Jag får väl igen documentet kanske, om du är mig så beskedlig?» bad skinnaren undergifvet.

»Hvad skall det tjäna till?» snäste Mates i dörren. »Du skall få dagsverkskontrakt i stället.»

Skinnarn såg efter den bortgångne med en lång, gråhvass blick och hans mun rörde sig för en framhviskad förbannelse öfver bonden och allt hans hus.

* *

Åren gingo mest som förr.

Olikheten var, att skinnarn efter egen hand på papperet fick gifva bonden en full arbetsmånad af året med egen kost.

En höstdag, då han som vanligt satt vid räcknageln, såg han genom fönstret, att Mates lade upp kornsäckar i vinkkärran för kvarnresa.

Äfven den resan förbannade Mickel som allting annat.

Mot kvällningen vardt onde anden i huset all-

deles öfver sig gifven, tjutande, hädande, ett rof för namnlös skräck, så att skinnarn aldrig hört honom värre.

Slutligen, då det led frampå natten, röt odjuret, så att stugan skakade:

»Den Mates' kvarn fastbinder
Förskräcker Per Lyckohinder.
Till hundra mil må jag fly
Kvarnbindarn, som kom i by.»

»Så ge dig då i väg och njut gudsfred på resan!» tyckte karln i gården.

Ett afgrundstjut for bort i höstnatten öfver grantopparne nord genom världen.

Dädanefter var den slagna löst från plågan. Men bredvid sin lugnt sofvande hustru vakade Mickel den natten i undran, huru det for med bondens kvarnlass. Kanske den trägna förbannelsen hade gjort gagn till sist?

V.

NÅGOT I OLAG.

Mannaminnets värsta missväxt hade gått Mates förbi. Som dittills hade bonden åter bärgat en dråplig skörd, så att säden låg guldgul, strid och härlig i fädernas lårar.

Mates skulle så föra mäld till kvarn. Då blef han stående med glimt i ögat framför sitt späda dotterbarn, som låg i tullan, några veckor gammalt. Och han tänkte:

»För din skull ligger allt gudslånet där i lårarne!»

Så gick han ut, men kommen på gården i beråd att fatta tömmarne, gjorde han sig åter ett ärende in i stugan, såg än en gång på barnet och sade till sin hustru vid spinnrocken:

»Jag sir i saken, att folket drager oss af knutstenarna med sådana här glupskedar, som vi ha.»

»Ja, hvad i friden skall en göra?» undrade hon trumpet.

»Låt pojken hålka ur en tolft andra, men hälften smalare. Det blir hans dagsverke, och virke finns i lidret.»

»Så ställom vi oss på det viset då.»

»Ja, annars går allting ned i grötvåmben deras, och ingenting blir kvar för den, som efter oss tar emot.»

Spinnrockshjulet sattes åter i gång och efter ännu ett ögonkast åt tullan bar det i väg med mälden.

Nästa dag kom Järker, mäldarn.

Han ställde sig rådlös vid dörren och tummade läderkasketten utan att säga ett ord. Fader Mates och hans husfolk vid bordet märkte, att någonting var fatt.

»Huru går det med mälden?» sporde husbonden.

»Går nog som sämst är!» svarade Järker.

»Är inte kvarn i lag då?»

»Inget fel är det med kvarn, inte!»

»Har du inte vatten då?»

»Nog är det vatten, alltid!»

»Nå, hvad är då för olag å färdom?»

Järker gjorde våld på sig och svarade:

»Rent ut sagdt, så vållar något illt åt själfva säden. Kvarnen går dråpligen med annan mäld, men icke med din, kärefar!»

Nu blef Rike-Mates sinnt och utfor i vredesmod:

»Äst du icke karl att mala, så finnas mäldare Gudi nog. Jag skall genast köra dit efter säckarna.»

»Gör det, kärefar! Jag vet ej händers råd med detta!»

Så sade med lättadt sinne Järker, bjöd gudsfrid och gick.

VI.

OMSLAG OCH EN SON I TORPET.

Mates hade kört sitt lass till annan kvarn och med egna ögon sett henne stanna vid första grynet.

Han försökte dädanefter mången mäldare, både nära och långväga, men sporde samma klagan jämt. Till sist vinkade mäldarne nionde nej åt honom med långa spakar, så snart han syntes med sitt lass. De gjorde kors för sig, sopade med stora kvastar där han farit, bådo Herren styrka och bevara kvarnen för det onda.

Beställsamt, skadelystet rykte berättade till mången oväns fröjd, att Rike-Mates fick ej mala, han, som annat folk.

Gamla handkvarnen, i långliga tider icke brukad där i gården, skulle så tillgripas. Då hade stenarne genom väta och lång beröring sammangjutits till en enda klump. Och hvem var dristig nog att låna honom sin handkvarn? Det skulle rubba Herrens rådslut eller, hvad kanske värre var, stöta någon annan, som stämde kvarnarne, osagdt hvilken.

Här fanns ej annan råd än lita sig till grannen efter mjölet. Den harmen måste sväljas första gången nu, men sista gången blef det icke.

Tre goda år kommo och gingo. I Rike-Mates bodar blef säden ymnig, men rent obrukbar för hus-

hållet. Och gifva kreaturen sådant foder hade varit höjden af all gudlöshet.

Då rann det honom i sinnet att byta till sig mjöl mot sin ogörliga säd i hopp, att malning kunde ske i andras ägo. Efter mycket trug blef ock ett byte gjordt, men den, som mottagit säden, kom hastigt åter och utfor vredgad:

»Dig vånde fanen gifva mjöl för korn, som genast stannar kvarnen. Gif mig på fläcken hit gudslånet mitt, annars går jag till tings med dig!»

Fader Mates behöfde icke längre låsa något af sina fyllda härbärgen. Nog hade sig en obefaren tjuf där in och stal sin påse full och greps. Men tingsrätten dömde ej till galge denna gång, utan frisade tjufven. Han hade endast stulit det värdelösa Mateskornet och kunde ej fällas af någon saköreslag.

Talet om denna kvarnstämma kom med åren ut öfver vida norden och Mates blef, intill den dag som är, namnkunnig som »kvarnlösa-Matte, hvilken ej fick mala».

Nu var en sak, att denna kvarnstämma, med allting ondt i följe, gick Rike-Mates och hans hus till sinnes. I första hand försökte han så mången vis karls råd om hvarjehanda högst förvetna knep. Men då de alla visat sig kraftlösa, gick han till sin själaherde. Denne var af gammalt vred på Mates och sade:

»Hård var du mot själsämbetet och dem fattige jämt. Alltid ville du täppa munnen till på den stuten, som tröskande går. Ho vet, om ej den högstes besynnerliga hand drabbar dig nu!»

Mates gaf sju fullgiltige daler tveskiftes mellan

själsämbetet och de fattige, men kvarnarna stodo lika väl. Han gaf ytterligare tolf, men det förslog ej.

*

Nu om tider gick det bonden så illa, att torparn kunde väl fara.

Så snart det hördes illt med kvarnarna, hade denne ej mer gått ned på dagsverksbud. Och det gick för sig. Mates fick väl lida större afbräck nu än så.

Räddningen från den lede förde också med sig annan välgång. Den, som njuter nåd af höjden, kan lätteligen komma i mänsklig ynnest. Främlingar från skilda håll hade som förr sin gång i huset för att se och tala med den pröfvade. Och som den tryckande gudshanden nu var återtagen, tordes de ändtligen lämna bevis på sin goda vilja.

Af gudslån, som rikligt flödde, kunde Mickel, länge svulten, lefva härligt hela veckan ut. Svältremmen slängde han upp åt vinden tvärs öfver en ås. Emellanåt gick skinnarn upp för stegen för att syna och skamskratta henne, det leda otyget.

Lönen för hans vedermöda hade en gång kommit, och det såg ej olikt ut, att själf den lede kunde åstadkomma något godt. Genom stark vällefnad blef han dock i längden väl otidig till åthäfvor och äredryg till sinnes. Arme Mickel, stark i motgång, var dock icke den, som tålde medgång. Det var väl därför, som hans mathelg skulle få ett snöpligt slut.

Folket hade en gång ändrat sig och högt i ära hållen blef Mickels hustru som en kristinna, gången genom luten mer än de fleste. Med frikostig råd kunde hon kläda sig som människa, och med åter-

vunnen välmakt stod hon åter i stugan väl så mörkskön som hon nånsin varit.

Och nu, då fråga blef att skatta henne rätt, sågo alla, huru mäktigt hon var rustad med hjärtats och förståndets gåfvor. Härtill kom i dessa bättre dagar som dragningskraft hvad förr bortstötte alla: förtegenhetens dunkel öfver hennes rot och ursprung, som nu fick föresväfva känslosjälen i försonliga tankeväfnader. Summan var, att folk i nordanlandens skilda delar inom mången förbehållsam dörr täflade om att finna Mickels hustru hos sig som gäst och vän.

Karlen hemma vid räcknageln ihågkoms också med mången gåfvosändning, som togs emot. Omsider hördes hon på länge ej af, och ingen kunde rätt uppge hennes viste. Skickningarna blefvo mer och mer sällsynta, Mickel lät för hvarje dag allt mindre patronaktig.

Folk oroades en tid för hustrun och spådde hvarjehanda olycksöden. Men hvad år och dagar ledo, kom hon dock till rätta, kom nedgjord i väntans skick till torpet, och då tiden var fullbordad, födde hon en son i stugan.

Mickel hade redan fått taga ned den begabbade svältremmen och på köpet spänna upp henne flere tampar. Men det gick ej torparn så illa, att ej bonden rättnu kunde fara väl.

VII.

MATES DRIFVEN TILL SJÄLFPRÖFNING.

Då slutligen all råd var ute, begynte Mates fundera själf på egen hand.

En dag for han upp ur sina tankar likt den, som fångat en lyckosam ingifvelse.

»Där ha vi det!» utbrast han högt och segervisst vid skrifklaffen till väggsängskåpet.

Hustrun lade hejdande hand på spinnrockshjulet och vecken i hennes panna slätades.

»Ja, där ha vi det!» upprepade han. »Den där gången jag skulle till kvarn...»

»Var det inte hvad jag tänkte!» afbröt hon gällt.

»Så gaf mig Näcken in den slemma dårskapen där om skedarna.»

»Liksom inte hjonen skulle glupa i sig lika mycket för det!»

»Tag genast fram gammelskedarne, du! Men kom så ihåg en del till: vi skolom ej räkna maten i folket hädanefter. Tag till dess sämre slag, men låt dem äta välunnadt!»

»Så ställom vi oss på det viset — till ett prof!» tyckte hon.

Och när så den nya ställningen varit rådande en tid, ville Mates pröfva, hvad mån det kunde göra.

Med vinkkärran full af samma ogörliga kvarnlass som förr i tiden syntes han en höstmorgon tidigt ännu en gång hos Järker mäldarn.

Denne, penningskyldig som han var hos Rike-Mates, trädde mulen ut från kvarnkammarn, där han bodde med sin hustru.

Vatten hade han välsignadt, kvarnen gick med fart och skulle blifva ledig just i stunden, så fort han hunne afsopa förra kundens mjöl. Och så skulle kvarnen i all sin välmakt stämmas af det fördömda Mates-kornet och fattige mäldarn själf, till förödelse af sin näring under bästa vattnet, få ett ändlöst grej att åter lossa stenarne!

I vredesmod stängde han mataren, ty de sista grynen hade just gått i kvarnögat, och med sopen i

hand ropade han till Mates, som nyss satt in sin häst i lidret:

»Kvicka dig, kärefar, med förstpåsen hit i kvarnstuten, så slipper jag den här välsignade excisen att slå igen!»

Rike-Mates höll gäldenärens snäfva befallning till godo och utförde den skyndsamt.

Kvarnstuten var nu fylld med hans eget gudslån, men kvarnen malde ännu på de sista grynen i förra mälden.

»Här skall en få se på en ynkelse igen!» sade Järker trumpet och satte mataren i gång.

De första grynen föllo ned i kvarnögat, andra följde efter och kvarnen gick ju, men huru länge gällde nu att se.

»Än har det inte gripit, men nog blir du varse, när det griper, kärefar!» sade mäldarn olycksbådande.

I ögonblicket började stenen sakta sig, skred ett hvarf omkring och stod orörlig.

Så hade vattenporlet under golfvet sjudit upp till piskande smatter, slagstänk och tisseltjut såsom ett ögonblickligt spel af onde andar.

Den besvikne drog en kvald suck.

»Du ser själf, kärefar!» bekräftade mäldarn.

Och mäldarhustrun, som stått vid kvarnkammarns glugg, utfor illt:

»Var det inte slikt jag kunde spå! Hvad skulle den djäfvulsbranden hit för att draga satanom till kvarns!»

Därpå smällde hon igen luckan och fortfor med sina skrälla hädelser ensam i kammarn.

Mates grep sig nu beslutsamt an och sade:

»Jag skall fresta se, om något illt kan dväljas

nerkring kallen. Mig lyster se, hvad som stannar honom.»

»Var inte för tidigt, det!» menade Järker, mörk och förveten.

»Har du någon spaning däråt, kanske?» lät Mates girigt.

»Icke så förutan, det!»

»Har du sett något, då?»

»Jo, en särskild en! Vet fördenskull inte, om jag yppar mig mer.»

»Men alltid kan du kasta åt mig en gissningstråd!»

»Vet inte, hvad det tränger mig om, så nidsk som du är efter all styggelse och besvärlighet öfver mig, fattige man. Nu skall en återigen vinda upp stenen för att sopa bort ohyran, innan kvarnen går.»

»Ja, du slipper väl mildringen åt landsfiskalen i år!»

»Kan väl vara något, änskönt jag inte vet, hvad han skall mildras för, då jag ingen orätt bedrifver.»

»Och så får du bränna tjäran själf på torpskogen din.»

»Väl och godt, änskönt jag heller inte vet, hvad prosterskapet och stadsborna ha där att göra. Ändå någon vån, att en slipper skinnas af dem.»

»Ja, det skall jag trovärdeligen ställa om. Är du inte nöjd då?»

»Får väl fresta vara det!»

»Nå, men hvad såg du för en?»

Mäldarn sänkte tonen till halfhviskning:

»Gråe Jägarn, kärefar! Och hvilken annan kan det vara! Fick ej Hinhåle en brådska från Mickels i backen, så snart det här kom på!»

Mates stirrade andlöst på mäldarn en god stund.

»Gråe Jägarn!» hviskade han darrande. »Hvad i Herrans namn gjorde jag då för orätt?»

»Bäst att kärefar går ned och talar med honom själf!» rådde mäldarn.

Mates gick bort till den öppna golfluckan och såg grufsamt ned i det mörka kallrummet, där stegen förlorade sig nere i halfdunklet.

Den sönderspillrade vattenådran sorlade, tjöt och piskade med sina rännilar kring väggar och tak. I allt detta hördes då och då återkommande milda klagotjut liksom fjärran från.

Mates hade sig beslutsamt nedför stegen, men då mäldarn såg hans mörka lugg jäms med golfvet, tycktes modet vara viket.

»Om han nu bara kunde en bön!» tänkte mäldarn. »Det där folket har visst allt sitt gudsord under stallkrubban. Se, nu bar det af med honom!»

Mates drog ned luckan med handtaget öfver sig.

Järker smög sig sakta dit och lade sig att ly.

Hans hustru slog upp kammarluckan, fick se sin karl i denna ställning och utbrast:

»Se så där ja! Måste ned och hyllra med styggen själf till sist! Var det inte slikt jag kunde spå!»

VIII.

MATES INFÖR GRÅE JÄGARN.

När Mates med bultande hjärta hade hukat sig ned under golfvet och stirrade kring sig i kallrummet, kände han väl droppstänk ur det porlande skumrasket, men kunde i förstone ej urskilja mycket.

En liten glinderljusning silade ned genom vattenådran, som svällde i stuprännan upp mot vägg-

nätet, ty det var starkt höstvatten med öfversvämning detta år.

Och denna ljusning stack snedt ned genom stupvattnet, så att Mates genast märkte, huru den ymniga driften vräkte ned förspilld och klöfs och spillrades i strålar, regn och skum mot kallen, det lodräta vattenhjulet, som darrade likt asplöfvet för denna påkänning, utan att röras ur fläcken.

Efterhand, vid lugnare mod och växande syn, kunde kallen skönjas hel och hållen.

Det var en välgjord, stark och dråplig kall, med skoflarne som alltid snedt inskurna på lodrät axelstock. Mates, själf en händig slöjdare, som bonden mest, hade icke sett maken till välslöjdad kall och kunde nog värdera honom, om också ej till fylles. Ty minsta aning hade hvarken han eller samtidens mest förvetne om dessa drifhjuls höga rum på världstankarnes ättetafla. Det var en fader till den väldiga kraftskrufven, propellern, som längre fram i tiden skulle, i omvänd ordning, gå segrande genom världens vida haf.

Så kunde han omsider följa den lodräta kallstocken genom halfdunklet upp mot taket, där han stödde sig med öfre axelnålen, som i sin ordning steg upp genom liggarstenens centrumhål för att därpå klyfva sig till knäviket ankare med fäste under den rörliga löparstenen. Enkelt var verket och lätt granskadt äfven i detta skumrask, men felet låg bestämdt icke där.

Lugnare till sinnes klef Mates ned från stegen och tog några försiktiga fjät framåt på gångplankan.

Gripande tag om en sparrslå nära väggen, kunde han nu, inom bättre synhåll, men ännu värre stänkt, beskåda vattnet, där det vräkte upp mot kallens skoflar, ett sällsamt spel af brottande krafter.

En väldig hufvudstråle sköt upp mot taket, andra två mot sidoväggarna. Alla tre slogos sönder i stänk och smärre strålar, som återkastades om hvarandra. Det yrde skum och droppar genom hela rummet, och i all denna förvirring såg den spejande länge ingenting annat märkvärdigt, än att de yttersta strålarna piskade sönder hvarandra i bortersta vrån till en grådimmig skepnad, som syntes danad af skum och vattenpärlor. Sväfvande föreföll han nog, men stod där oföränderligt som vattenkraftens yttersta tillintetgörelse i kroppslig måtto.

At detta håll såg Mates oafvändt, och hvad stunden led, kunde han till sist urskilja det grådimmiga spjutet, som den gråresliga varelsen höll inskjutet mellan kallens skoflar.

Här fanns ej längre rum för tvifvel. Det var Gråe Jägarn själf, årskamraten med de gråa bergen.

IX.

MICKEL PÅ SKALL EFTER FADDRAR. KVARNEN I GÅNG TILL SIST.

Huru Mates nere i kallrummet kom till tals med Gråe Jägarn, får nu vara en sak för sig.

Järker, lyssnande vid luckan, hörde emellanåt i vattnets sorl, att Mates sade något med ett mål, som var skrällt af fruktan eller andra rörelser. Och så tycktes vattnets dån stegra sig till en klangröst i vida fjärran. Men hvad den ene eller andre sade, det urskilde icke lyssnaren.

Och mycket, otroligt mycket fanns där att tala om, ty länge drog samtalet ut på tiden.

»Nånå,» tänkte mäldarn slutligen, »visst hafver Mates det han skriftar, när han nu en gång har kommit sig i den omständigheten och fått en sliker skriftefader!»

Bäst visste Järker själf, att mannen nere i kallrummet förr i tiden, då han kunde sälja korn, hade för fattiga stackares räkning en särskild lår, tillblandad med sand och smågrus. Denna oätliga tillsats hade väl nu återkommit i hans eget husbehofskorn — på något outrannsakligt vis!

Och hade ej de, som nödgats betala hans hutlösa pris, fått tunnan efter 40 kannor, där en kristen gaf 63, och pundet efter 15 mark, då folk räknade fulla 20! »Mates-tunnan» och »Mates-pundet» voro ock ett härm, som utbredde sig vida och skulle lefva länge, liksom »Mates-kornet».

Sedan hade ju blodsugarn hans i dessa bistra tider tagit fjärdedelen i årsränta på revers, som skrefs dubbelt mot hvad gäldenären fick. Och då halfåret var gånget, skulle han på köpet mutas med kalfvar, kor och kvigor, får och lin och hö och ljus, för att vara långmodig till årets slut med 50 procent, tagna i förskott. Här sannades, att den, som köper korf af hunden, får ge honom smör för bara korfstickan.

Var det icke annars kändt, att han äktade sitt skrälle till hustru af idel snikenhet och försköt sin rätta fästekvinna, som då förgjorde sitt barn och hängde sig själf!

Eljes var ju denne kanalje en af dem, som hjälpte ståndsöfverheten att äta upp småman i ringaste rot.

Hvem kunde så noga veta, om icke äfven Mates, så bonde han var, hade svurit eden åt den stora draken, som sög ut detta armods land med sin gränslösa tull, en ed, som annars brukade sväras af präster,

fogdar, fiskaler och dylike. Ty ej blott den hiskliga tullen, utan ock en grufvelig underdånighetsed gåfvo ju nord om Dalälfven alla öfversåtar, konungen till trots, åt sin verklige landsherre, den stora draken, där han låg och åt i sin håla någonstädes i Guds vida värld, undangömd för menige mans bitterliga hämdlystnad.

Ja, nog hade omänniskan Mates hvad han skriftade nere i kallrummet. Det kunde väl noga räknadt dra ut till kvälls. Och hade han ändtligen råkat ut för Gråe Jägarn, så skulle nog skriften blifva grundlig, innan denna kvarn eller någon annan komme att röra sig vid påfyllning 'ur Mates' säckar.

Den lyssnande steg upp. En timme hade gått och timmar gingo. Efter något arbete, som han hade i lidret, ropade hustrun, att strömming och rofvor väntade honom till middags.

»Är han karl att få lös kvarn i dag?» frågade hon buttert, då mäldarn satt sig till bords.

»Kanske,» lät svaret, »men då får Mates ett drygt dagsverke.»

Hustrun började åter utfara i gälla hädelser mot detta afgrundstyg, men så hejdade hon sig vid synen af en ny förargelseklippa, som hon varsnade genom fönstret:

»Här kommer Mickel, skinnarn, uppför backen, krokig och tom. Är väl ute, den gersmetarn, efter fadderfolk åt hennes oäkta själaspilling. Här får han nionde nej! Hör du det!»

»Ja, hvad annat kan en? Hvilken tör stå fadder för en sliker! En, som hällre borde ådras ihjäl, mens tider äro. Kanske en Hviter-byting...»

»Eller den ännu värre är!» tillade hon med hemlighetsfull skräck.

»Jaja män!» suckade mäldarn.

»Och så ta vi genast af bordet, innan snålhunden här kommer.»

Hon satte stenfaten i väggskåpet och sköt till dörren, som dock förargligt nog glänte upp på nytt, utan råd i brådskan.

Mickel trädde in så arm han var, hälsade gudsfriden, som nödtorftigt besvarades, ställde sig rådlös vid dörren med hjälpsökarens skyldighet och såg snålt inåt skåpet vid rofdoften, som frestande slog emot honom med aning om den föregående brådskan. Han suckade tungt.

»Nå, huru är det nu?» frågade Järker vid bordet, medan hustrun torkade af med trasan.

»Är ute och löper efter fadderfolk,» lät Mickel bekymrad.

»Nå, huru går det då?»

»Går nog som sämst är! Rakt ingen, som vill hörsamma mig.»

»Nenej män, såsom du hafver det ställdt, så...»

»Ja, d'är ställdt så, förstås, att alltid rår någon om gossen, i världens tider.»

»Det förstår sig nog.»

»Och det har jag rakt inga händers råd med!»

»Men var det inte bra nog harmligt?»

»Vet just inte hvad jag skall säga. Fick skinnarsysslan i häradet för att ta'na just sådan hon var, och därmed jämt. Men nog kan det kännas en bra nog ledt i hugen att löpa förgäfves efter faddrar på köpet, det går jag inte ifrån. Kanske I två vore mig så barmhärtige?»

»Aldrig värdt!» afsnäste hustrun illt.

»Nej, det vedervåga vi inte, du Mickel,» tillade mäldarn fogligt. »Sir du, d'är för en särskild del...»

»Herre Gud i himmelen, gossen är ju som ett barn plär vara!» bedyrade Mickel gråtfärdig.

»Ja, det går så underligt tal... Annars finge du nog oss två.»

»Hocken vill svara för en sliker på yttersta dagen, tror du?» sporde hustrun förebrående. »Kanske själfvaste Antikristen, som komma skall?»

»Hvad för en?» utbrast Mickel i största häpnad.

»Antikristen, ja! Så säger en del, som ha talat med biskopsherrarne i stan, du!»

»Ja, jag hör, att det går an nedtrycka stackarn på alla vis!» klagade Mickel med afvighanden åt ögonbrynen.

»Jag skall ge dig ett råd!» utbrast mäldarn rörd. »Du skall gå till Matsens!»

»Hvad för slag nu då?» undrade Mickel, hånskrattande. »Han, som stal torpet af mig?»

»Jo, innan kvälls är han nog uppmjukad, vill jag tro!»

»Hvarför tror du det?»

Järker sänkte tonen hemlighetsfullt: — »Han är nu ner vid kallen, sir du!»

»Nej då!» utbrast Mickel med fägnad och ifver. »Så att han fick dit ändå till slut!»

»Jojo män! Håller på att skrifta sig för en särskild skrifteherre nu, en som inte tar får och getter, halm och hö och stry för syndernas förlåtelse, sir du!»

»Och kvarn var stående för starkaste pådraget, tycktes mig?»

»Stannade just som det grep i första grynet!»

»Likt och slikt som förr! Jojo män! Riset efter ryggen där i gården med. — Och så får jag gå såsom jag hafver det?»

»Ja, här i gården vet jag rakt ingen råd!»

»Liksom i andra gårdar!» suckade Mickel och lomade af utan hälsning.

»Borde inte stackarn få lite mat till bästa?» undrade Järker, då skinnarn gått.

»Nej!» afgjorde hon snäft. »Där hunden vänjes, där vistas han. Högfärdingen där kunde ha fråssat mindre.»

Utan ordbyte härom gick mäldarn, som haft nattens vakt, att sofva på den väggfasta lafven.

Han sof i timmar, drömmande en sällsam väfnad om Gråe Jägarn, Mates, Mickel och dennes faselige byting.

När han åter väcktes, skakad af hustrun, mötte honom höstkvällens mörker ur de nakna fönstren och lågande eld på spiseln. Hon ropade öfver honom:

»Kvarn går nu, hör du en gång!»

Järker lyssnade och hörde slamret.

Han for upp som en pil, grep stickblosset ur muren, tände det skyndsamt och ilade ut i kvarnrummet.

Stenen syntes i gång, mataren slamrade, Mateskornet hällde ned och en mjölimma var redan utbredd öfver lafven. Mäldarn lade sin hand på löparstenen och kände tydligt hans gång. Alltså ingen spökelse ändå!

Så lyste han nyfiket bort mot luckan.

Hon öppnades sakta af en uppskjutande hand med grepp om taget.

En gråhårig nacke stack upp ur golfvet. Järker var nära däran att tappa blosset af skräck.

Den gråhårige dröjde en stund orörlig och såg sig skyggt omkring, stirrande och bländad af det skarpa ljuset.

Mäldarn såg en människa med ödlig uppsyn och igenkände slutligen Mates.

Den gamle, ty gammal hade han blifvit, klef varligt uppför stegen, stapplade blöt, krokig och darrande fram på golfvet och gaf sig att stirra oafvändt på den kringflygande löparstenen.

Järker satte blosset från sig i klykan och bar tjänstvilligt in mälde-kornet ur kärran utanför i kvällsmörkret. Därpå tog han fram en mindre påse och närmade sig tveksam Mates, där denne stod, med blicken borrad genom stenen.

»I är liks ute sent, kärefar!» sade mäldarn varsamt. »Bidar I bara en stund, så blir det mjölfyllan i den här åt käramor, då I kommer hem.»

Mates hörde inte. Han tycktes ännu stå förhäxad af sin andesyn. Kanske hade Gråe Jägarn något mer att säga honom än?

Mäldarn gick bort och satte sig på en lår i skumrasket, såg ömsom på den gammal blifne, ömsom på löparens härliga fart och den växande mjölringen.

Så fyllde han påsen, bar ut den i kärran, tog ut hästen, som var vresig af hunger, satte för och kom in. Han gick alldeles inpå den bortkomna människan och ropade Mates i örat:

»Stå inte längre här i grubblationer nu, kärefar! Allt är i ordning och förstpåsen i kärran.»

»Hvad för slag?» lät Mates, som stungen och i skälfvande ton, likt en ålderdoms omage.

»Hästen är ju för och mjölpåsen i kärran!»

»Jaa, jaa!» lallade den andre som en yrvaken. Han skakade upp sig till tankenärvaro, såg sig omkring med rörliga ögon, fäste blicken än en gång på stenen, rörde läpparna ljudlöst ett tag och stammade i en skälfton, som han fåfängt bjöd till att stadga:

»Som i öfvermorgon... får jag hem... det här då?»

»Ja, bara kvarn så visst blir gående!»

»Du sir nu att hon går!»

Så sade med kvalfull ifver Mates och skred ut i natten, ödlig, böjd och grå.

X.

DET BLEF RÅD MED FADDRAR.

Först sent mot midnatt kom kvarnköraren hem genom porten inom den fyrkantiga huslänga, som efter seden utgjorde hemmanets nödiga byggen inom gemensamt ytterlås.

Det var mörkt i brygghuset, drängstugan och natthärbärget för de främmande hjonen. Endast i stugan hos mor i huset flämtade stickblosset ännu från murklykan.

Mates satte in hästen, sköt kärran i lidret med ovan svårighet, tog påsen och låste med vredet.

Hustrun hade visst hört honom, ty hon kom till mötes ut på bron.

»Hvad i Herrans namn är det, att du blef så länge varandes?» lät hon dämpadt i mörkret.

»Jo, kvarn är oss lös vorden nu!» kom svaret i gubblikt huttrande ton efter lång väntan från den frusne. I skrämseln för det främmande målföret ropade hon:

»Är det inte du då?»

Han gjorde våld på sig att återfå sin gamla stämma:

»Hå, d'är ju jag!» lät han någorlunda igenkänlig ur mörkret.

Den onda aningen ville sammansnöra hennes bröst med en snara af skräck, där hon stod. Gnistrande ögon döko upp ur mörkret i otalighet och drefvo henne in i stugan.

Han stapplade efter och hon stod färdig att mönstra honom vid blosset, som genast röjde den inträdandes gråa lugg och medfarna skick.

Ett rop undföll hustrun, och så blef hon stående utan målföre.

»Ja, kvarnen är oss gående nu!» huttrade han för att lugna henne och kastade ned påsen vid hörnskåpet.

Så gick han till bords och satte sig tigande ned till sin väntande måltid, darrande, nedböjd och tryckt såsom aldrig tillförne.

»Hvad i Herrans namn har vållat dig?» fick hon ändtligen fram i skärande gäll ton och började storgråta.

Mates höll upp med skeden och funderade hvad han skulle säga.

»I morgon...», började han med sin skälfton och stannade midt i talet.

»Ja, huru är det då?»

»I morgon är det söndag...»

»Visst är det söndag! Du är väl inte ovislig heller.»

»Ja, vi skolom kläda på oss...»

»Skolom vi till kyrkan då?»

»Ja, bägge två!»

»Är det för något särskildt?»

»Ja, si pojken deras... skall fram till döpande.»

»Hvilken pojke?»

»Mickels förstås!»

»Här i backen?»

»Ja, ja!»

»Herre Gud, hvad säger du! Skolom vi gå i fadderskap åt en slik?»

»Ja och därmed jämt om den delen!»

Den afgörande tonen hejdade henne för en handvändning.

»Hvar kunde den slarfsparfven få tag i dig som i dag?» vidtog hon åter.

»Hvad för slarfsparf?»

»Hocken annan än fadern skulle vara!»

»Hocken säger att han fick tag i mig?»

»Hocken annan skulle ha tiggt dig i en sliker skamställning! En skulle väl inte värre höra!»

»Jo, värre skall du få höra, om du inte tiger!» utbröt mannen i skälfvande raseri, och så blef det nytt uppehåll.

»Hvilken få vi med oss då?» började hon åter.

»Ja, si det blir du och jag...»

»Som ungguffäder då?»

»Förmodeligen!»

»Men storguffädren då?»

»Ja, det blir bara en.»

»Någon som vi kännom?»

»Jag känner honom visserligen. Men han får inte tid att vara med själfvan, sir du.»

»Är det någon här i trakten?»

»Hånej, bor åt fjällsidan till — bra nog långt åt nordvart.»

»Hvad är det för en då?»

»D'är en björnskytt.»

»Var han ute i sitt skytte här på orten då?»

»Förmodeligen.»

»Hvad kunde en tocken en heta?»

»Hm, hvad var det nu igen? Jo, björnskytten Sigvald Sigvaldsson.»

»Hvar vistas han då?»

»Hå, inte vistas en tocken en nånting inte. Kan ju fara fram både här och där, vet jag.»

»Men i någon socken är väl karln husförhörsskrifven?»

»Ja, d'är i något fjällhål. Närmaste granne är han till Ulf på Vargnäset, ifall du vet hvar han bor?»

»Nej, det har jag aldrig hört.»

»Inte jag häller, men summan är den, att vi måste säga honom an för prosten på det viset. Sigvald Sigvaldsson och Ulf på Vargnäset! Hör du det nu, som bättre minnes, då prosten frågar, så att du tar igen namnen?»

»Ja, Sigvald Sigvaldsson och Ulf på Vargnäset! Skolom vi säga an dem bägge?»

»Nej, bara den förre som fadder.»

»Och så kan en inte alldeles komma med skammens tomma händer för prästen!» började hon åter larma i gäll ton. »Det skall efter rätten vara en fadderslinning. Hvar i Guds namn skall en nu ta den?»

»Tag jäntans du och aldrig vidare!»

»Åt en tocken själaspilling?»

»Ja, d'är inte nog med det!»

»Hvad är det mer då?» gnällde hon förfärad.

»Ja, som det är med torpet här...»

»Är det kanske frågan om torpet?»

»Du skall taga din själ i sans, mor! Torpet här kom en inte så rätteliga åt, efter samvetslagen där, jag vill säga.»

»Och så går du tänkande häfva åt dem torpet,

som vi hafvom med laga kraft? Visst hafver fanen vållat dig på slik resa!»

I sin gälla klagolåt fortfor hon att ösa heta skålar af hån och hädelse öfver den vid bordet nedböjde karlen, tills denne fann nog af denna traktering.

»Tyst, käring där!» befallde han i sin skälfvande ton. »Tyst, säger jag, annars drar du vreden på nytt öfver huset.»

Och medan hon åter tog till lipen, gick han från bordet, där han ej funnit matron, fällde ned skrifklaffen, tände talgljuset och satte sig, blöt som han var, med gåspennan framför nytt papper.

Det var visst någon viktig sak, som nu skulle affattas, men huru skrifkarlen svängde och hytte med pennan, så ville det icke arta sig till någon öppning.

»Är det bara vi, som gifva torpet?» började hon åter i vacker ordning. »Går inte björnskytten där med som half man?»

»Han?» utbrast Mates lågmäld. »Du skall aldrig tala om honom. Hör du det nu?»

»Men hvad ger han då som storguffader betraktandes? Var det kanske han, som tvang dig i den här bedröfvelsen och skamställningen?»

»Käring, Gud bevare oss, om du säger ett ord mer om honom!»

»Men visst har han lagt sig ut för torparn på något vis?»

»Ja, han är densamme, som tager där det finns, och lägger där det fattas, ser du. Kan ej lefvandes råd med det. Vakta din tunga, du, och grassera måttligt. Vi få nu mala som folket mest.»

»Såg du verkligen, att kvarnen gick då?»

»Du har ju förstingen där vid skåpet!»

»Af vårt gudslån? Jag trodde, att du kom med skaffadt mjöl.»

»Och i öfvermorgon redan få vi fara efter mälden. Så att nog må du tro, att en var ute på sämre resa än så.»

Hon började lugna sig och fundera. Hade karln ackorderat sig till kvarnarnas förlossning mot torpet, så var ju affären inte klen. Men hvilken var den andre vid uppgörelsen? Huru hade karln blifvit så bitterligen medfaren och grå i en hast? Hade han bortsvurit sig åt draken, han med, som andra storkarlar? Nåja, stor sak kunde väl också det vara! Nådatiden var ju kvar, Kristi förtjänst stor och Herrans långmodighet öfvermåttan. Han finge väl ha hem prästen, han som andra, på dödsstrået. Eljes var det ej så farligt, att åldern bitit på honom. Skulle det blifva många barn, så blefve det kanske liten del på hvar, men ofödder kunde inte skällas arm.

Så tog sig öfverslaget ut i dess helhet och hon sade halfbelåtet:

»Nånå, inte var jag tänkandes förkasta dig alldeles häller, Mates!»

»Sådant ville jag ändtligen höra!» svarade han lättad. »För du skall veta, att aldrig i min dag var jag värre ute och ändå kunde ta mig så godt igenom!»

»Men hvad folket skall grassera!»

»Stor sak i det! Vi ärom karaktärsfolk vi och aktom ej på dylikt snack.»

Ordet, från säck i påse kommet, skänkte hustrun märkbar lisa. Och sedan vände han på saken för bättre verkan:

»Hvad folk af stånd och karaktär veter du, som ej är illa hållet af denna pöbeln? Det hör ju rakt

till stånds esprit och rätta distinction, på högsvensko sagdt.»

Hustrun synade mjölet i påsen, tog lite i munnen, sken belåten, satte undan gudslånet bakom nedre skåpdörren och låste. Därpå redde hon sig till sängs och trädde bakom hänget för att sofva lugnt den natten.

Mannen åter satt vid klaffen länge, sliten fram och åter af sina tvifvel, som togo ut hans svett i skur på skur i växling med kylans rysningar. Behöfde detta gåfvobref uppsättas? Skulle icke kvarnen gå dessutan? Var ej hela detta äfventyr en sällsam villa? Mates satt nog länge i slika frestartankar, men kunde icke komma från det klara löfte, han gifvit kvarnförlossarn.

Och så, hvad kvalens stunder ledo om i natten, fick han lydig hand till det hårda verket, full af bäfvan för en slik medfadder, full af tvifvel på den unge örn, som efter urålders märken borde hafva sett sin första dag i torpet. Gråe Jägarns gussöner hade genom alla tider varit en sällspord adel, starke, oförvägne och rättrådige andar.

XI.

EN TIDIG GÄST HOS TORPARN.

Stackars Mickel hade fäktat bygden rundt efter fadderfolk, men hörsamma honom hade ingen velat.

Trött, hungrig, modlös, gick han hem och lade sig vid sidan af sitt barns moder, som redan sof, med gossen vid sitt bröst.

»Om ändå pojkbytingen vore min, så kunde väl någon vån vara,» tänkte han förtretad.

I växlande tankar på dagens ting somnade Mickel. Tidigt följande morgon vaknade han vid dån och sprakande af en svår stockeld i den djupa spiselhålan.

Skenet låg bländande starkt öfver rummet. Och de små nakna fönstren, som den uppvaknande först såg, gapade svart och kusligt ur höstnatten.

Huskarlen gnuggade ögonen, reste sig på armbågen, där han låg vid frambalken, och skådade fram åt lafvens fotända, förbi dess nedervägg inåt spiseln.

Den glupande lågan föll den skumsynte starkt i ansiktet. Och så skymtade som en blixt någonting gnistrande mångbrokigt och långsmalt, som for bakom dörren till vedlidret, uppslagen som denna var inåt rummet mot lafvens nederända.

Skinnarn funderade i omorgnadt trög tankegång, men ej egentligen oroad. En främling kunde i dessa tider af okonstlad gästning träda in genom ostängd farstudörr, göra sig hemmastadd med vedförrådet och tända sig en värmande natteld på spiseln, utan att sådant behöfde tas illa upp af husfolket.

»Är väl någon vidfärding, som har varit ute på fjärden i sin säljakt. Men ohuldt som en fähund har han farit i vedlidret mitt. Skulle väl in efter mer, men den här säger stopp nu,» tänkte Mickel om sig själf.

Han såg fortfarande fram åt spiseln, vaktande efter främlingen, då denne skulle komma fram med vedbördan på armen.

Hettan var mäkta stark och eldslågan kunde till synes flasa högt öfver den låga skorstenen, som en annan spökelse ute i höstnatten. Främlingen tycktes dröja i lidret.

Så hotade en af de stående bränderna att ramla fram öfver spiseln till spillerkol ner på golfvet.

Nu stack en glittrande blank spjutyxa fram bakom vedlidersdörren, jämte en hand från grå ärm och rätade till branden ordentligt. Den främmande satt alltså bakom dörren och stekte sig i denna hetta, en otroligt värmegirig varelse. Så drogs spjutyxan tillbaka och stöttes mot golfvet ned mot spiselkanten, en fin och sirlig spjutyxa, såsom man kunde kalla den. Det var både spjut och yxa på samma stång, ett högst finurligt vapen, prydligt för ögat och till synes ganska mordiskt i handgemänget. Var ej detta vapen nytt, så var det säkert lastgammalt öfver mannaminne.

»Hvad är det för utböling, som sitter och bränner så här?» ville gårdskarln veta.

Främlingen bakom dörren lät vårdslöst som en öfversåte och klangfullt som renaste malm:

»Ved har du mer i skogen!»

»Skulle det kunna vara den där svarte sörlandsherren nu åter?» undrade Mickel. »Har kanske något ärende till hustrun, utaf hvad slag det kan vara.»

»Kom fram, så får en si dig!» manade han.

»Hinner väl det också. Du skall ju snart upp till räcknageln igen. Bordsilfver hafver du ej att ängslas för.»

»Nej det förstås, men hvad är du för en?»

»Lite af hvarje. Bröder i samma profession, om du vill!»

»Ja, nu är ingen den andres broder i hafvet, skall jag ändtligen säga. Äst du då en skinnare, du med?»

»Javäl, på sätt och vis.»

»Hvilket sätt och hvad för vis? Endera äst du en lagstadd skinnare, eller också äst du det icke.»

»Kan väl vara ett sanningsord.»

»Hafver du kommit ordentligen från din mäster med vederbörligt gesällbref af ämbetsskrået?»

»Beklagligen icke så, kärefar!»

»Ser man på! Och då äst du väl häller icke förordnad till detta ämbete af ditt öfverstyre?»

»Hvilken är då mitt öfverstyre?»

»Skulle väl vara den här stackars excellensen på Gäfleborg efter rätten, men jag är utnämnd af prosten och bryr mig inte om den andre.»

»Och jag bryr mig hvarken om den ene eller andre, ser du!»

»Och så far du olofligen fram med ditt skinneri! Hafver du ock farit i mitt härad?»

»Javäl, kan icke frångå mig det!»

»En ljus gosse, du! Hvad har du redit för slags skinn då?»

»Drakskinn på senare tiden mest!»

»Hvad för slag?»

»Drakskinn, sade jag!»

»Hocken värsten håller sådant skinnverk till rednings?»

»Sanningen att säga ingen fler än draken själf. Och han släpper inte till skinnet godvilligt häller.»

»Du spöktalar väl nu? Kan det finnas så pass mången, att det lönar sig — här på orten och nu för tiden?»

»Yrket kan väl vara tryckt, det medgifves.»

»Hur mången drake har du tagit ned då?»

»Så pass, att jag fick mig ett par drakskinnsstöflar åtminstone. Här kan du se!»

Främlingen sträckte fram sin ena fot. Den brann i lågande eldfärger såsom glittrande metall, omlindad, som den syntes, med någon smidig fjällhud af både skönt och hemskt utseende.

»Det var nog!» utbrast skinnarn häpen.

Främlingen drog sin fot tillbaka och fortgick: »Jo, desse två bänningar tog jag just från den finaste fjällsättningen hos besten.»

»I hans ljumske, förstår jag väl?»

»Nej, från tredje vingbogen, framifrån räknadt.»

»Han har då flere dylike?»

»Var en sak det, kamrat!»

»Och så är du väl dyr på dessa skinn?»

»Åja, beredda så. Hembjuder dem endast åt de förnämste riddare.»

»Huru många riddarklädningar tar du ut af huden på en höft?»

»Minst hundra gode!»

»Det var nog!»

»Förutom några hundra bänningar.»

»Skarfbitar, kan jag förstå? Och så räfsar du penningen?»

»Ingenting för intet. Sitter just inte i hvar mans naglar att gå ut och ta ned en sliker best!»

»Nenej, det förstår sig.»

»Och sedan vet du bäst själf, hvad desse hudar taga ut en ärlig mans svett?»

»Nej, så visst jag redde månget skinn i min dag, så vederfors mig aldrig ett slikt.»

»Då trifvoms vi kanske inom häradet bägge?»

»Ja, inte för thy! Men hör mig på: visst sporde du något om den här stora drakutbölingen?»

»Ingen är just någon pyssling. Hvilken menar du?»

»Den, som äter upp oss med den här faseliga tullen, han, som öfversåtarn svär sin ed åt.»

»Du menar väl stora landsdraken, som alldeles äter upp detta armods land?»

»Nå, har inte en tocken som du varit däråt någon resa?»

»Vet du kanske hvar han dväljs, då?»

»Vore inte nöd då!»

»Du är kanske rätta karln att dräpa honom?»

»Hå, jag säger ju inte det. Men skulle inte menige man komma sig för att samla ihop till en kanon?»

»Det vore just att komma sig för!»

»Och ha sig dit och sätta honom ett skott i bringan. Tänk dig en kanonkula i bringan på en tocken!»

»Men tänk du, om han skulle ligga för väl befästad i sin håla?»

»Jaså, du tror det!»

»Och spy en stråle dödsetter öfver menige man?»

»På så långt håll?»

»Ja, huru långt påräknar du? Draken ligger inte stilla, medan du äflas att skottställa kanonen, skall du tro.»

»Men det kunde väl bli något råd!»

»Ja, hvilket då? Öfversåtarn, som har svurit styggen sin huldhetsed, kan stjälpa dig, men inte hjälpa dig. Hade du en kanon och lof att taga honom och finge veta, hvar han vistas, så skulle du taga draken, om icke fast hällre draken toge dig.»

»Nånå, det kan visst vara margfaldigt!»

»Ja, du skall tro, att vi ha legat ute efter besten.»

»Hvilka fler än du?»

»Mina gussöner!»

»Har du många sådana?»

»Två i lifvet och bägge ha snart tjänat från sig. Var just nu i tanke att få mig en tredje snart.»

»Vill du verkligen ha dig en gusson då?»

»Var väl ute i det ärendet!»

»Då kan du så liks ta pojken min, skulle vara!»

»Det har jag ingenting emot!»

»Säger du ja otrugandes? Då är du en märkvärdig en. Var jag inte ute i går förgäfves hela dagen som en hund gårdmellan!»

»Hvad förebar folket som mest?»

»Det skulle bli en svår utböling af pojken.»

»Det tror äfven jag!»

»Du äfven? Hvarför så?»

»Det är en naturkänning, ser du! Nå, fick du några medfaddrar åt mig?»

»Hade inte varit nöd då!»

»Så bekymra dig inte för den delen. Alltid får jag någon med mig, då det bär så långt. Hvad säger du om Mates och hans hustru? Bägge två villfara dig — i detta och mer därtill. Torpet får du igen. Och sedan går du till Mates och tar ut ditt behof på min räkning, så snart du sitter trångt.»

Mickel funderade en stund och utbrast:

»Håhå, nu förstår jag, hvar en skall ta igen dig!»

»Få höra, hvaråt du gissar på en höft?»

»Ja, äst du icke densamme, som rår om gossen?»

»Kvinnan föder barnen, kärefar, och någon rår alltid om dem, men det kan ofta vara svårt att gå i god för, hvilken det är.»

»Jojo män! Jaså, du hade dig till gårds likväl, så att en kan få se, huru du ser ut. Kom fram, så får jag syna dig, skamhund!»

»Sitter ju så bra vid spiseln, och du skall ju strax upp!»

»Nånå, jag förundrar mig inte, om du äst blyg. Du tör väl ha varit ett troll i dina dagar?»

»Sanningen att säga, är just det hvad jag oftast gick och gällde för.»

»Ser man där! Och så förstår jag nu din natur-

känning för gossen, som skall ärfva ditt arga kött. Nånå, sämre kunde du ha betett dig, fast något mer än din skyldighet gör du inte.»

»Det är inte mången, som får ett slikt beröm.»

»Ja, något beröm precis var det inte meningen att ge dig. Men tror du nu också, att gossen kan komma sig fram på det viset?»

»Som drakjägare? Ajo män!»

»Så hör mig på en sak! Hvarför höras slike odjur alltid vara så långt i fjärran, du?»

»Draken låter aldrig märka sig i grannskapet af sin håla.»

»Men här på orten finnes då ingen!»

»Rätt mycket sagdt, kärefar! Huru vet du det så noga?»

»Skulle väl någon gång ha sett eller hört varelsen...»

»Då han med ljudlösa fjät och vingslag hafver sig ut i kolnatten?»

»Men nog har jag farit klifvande i bergskrefvorna alltid.»

»Och undersökt hvad som dväljs nere i grunden?»

»Har du själf någon spaning, då?»

»Icke så förutan! Såg du den kulan, där de inspärras, dessa andebesatta, genstörtingar och andra, som kallas orena?»

»Timmerkulorna i jorden med gallergluggen uppåt? Hvad är det mera? En sådan måste ju hvar socken hafva, annars ginge det på tok.»

»Vare därmed hur som hälst. Under hvarje sådan kula dväljes en drake.»

»Aldrig möjligt?»

»Jomän, du! Och då finnes ju minst en i hvarje socken.»

»Så mången? Men hvarifrån har det sällskapet kommit?»

»Idel yngel af stora landsdraken, vet jag!»

»Han ynglar på det viset? Men då finns där ju både handrake och hona?»

»Var en sak det, kamrat! Vi ha för resten haft nog med att ta undan de nya ynglen för året. Längre kommo vi aldrig hittills.»

»Du och dina gussöner? Nå, men du siktar väl ändå åt gammelparet?»

»Om vi så visst komme åt dem, ja!»

»Men då skall jag säga för dig både väl och snart, att du äst en riktig dummeresel!»

»Det är jag merendels, men huruledes nu?»

»Jo, du vill slakta hönsparet, som värper dig guldäggen?»

»Men är det inte synd om de stackare, som få släpa ihop den stora draktullen med sin svett?»

»Ingen är den andres broder i hafvet, du! Hocken skall öda ut sin näring för hundhopen! Det hafver du hvarken tack eller bröd för!»

»Kan så vara sant! Hvad får du på en höft släpa ihop till draktullen, här du sitter i torpbacken?»

»Inte så lite det, må du tro. Först och främst tog Rike-Mates af mig torpet.»

»Hvad du ägde, att börja med!»

»Och så tar han trettio dagsverk om året, för att en stackare får sitta kvar.»

»På din egen grund! Alltså gör du hvar tolfte dag åt draken först!»

»Så tar landsfiskalen en half tolft bästa fårskinn i mildring.»

»För att mildra draken?»

»Ja, huru då? Hvad kan jag fiskaleras för? Sedan

tar fogden sex getskinn som uppgälld på kronotullen. Så tar prosten all tjärved på skogen. Och så tar han tull till jul, midsommar, påsk och pingst, vid Larsmäss, Ersmäss, Olsmäss, och Andersmäss, utom stora nattvardstullen en gång om året och biktetullen, då en syndare sig biktar eller biktad varder. Och så är det ju eljes tullar i framfärd och åtfärd, i väg och vägamöte, hvart en stackare sig vänder.»

»Allt sammanskrapadt åt drakestyggen?»

»Ja, skulle inte de varelserna annars bli fuller rika af slikt skinneri?»

»Nå, men skulle inte du åtminstone vara tacknämlig, om du sluppe?»

»Ja, tag ned landsdraken, du! Öfversåtarn tar tullen lika väl och därmed jämt. Haf ett öga på elden, karl!»

En brand rasade just ned och öfvertäckte golfvet med rykande spillerkol.

Främlingen syntes sträcka ut sin näfve med tumme och pekfinger i grepp, men utan att böja sig fram.

»Hvad nyper du i vädret för! Raska dig, karl!» förmanade huskarln, men ryggade häpen tillbaka.

»Jag tar eld med tången, jag!» lät främlingen.

Hans fingergrepp hade vuxit ut till eldtångsskänklar, och med dessa kastade han kolen flinkt i spiseln. Därpå sammandrog sig den utsträckta fingertången åter till fingrar, och så till sist drogs näfven tillbaka. Då tänkte skinnarn:

»Ettdera är detta en vaken maresyn eller ock troligast en ny djäfvul, som skall hit och innästla sig.»

Mycket vidare behöfde han icke grunda.

Lågan hade nått sin höjd, och ett skorstensdrag slog ned hennes spets mot vrån, där eldtångskarlen kunde dväljas.

När elden åter höjde sig, följde något grått till väders, och två eldblixtar, skimrande i tusen färger, drogo strimmor vid spjällets svarta gap.

XII.

»SVARTE-MICKEL».

Den söndagsmorgonen satt torparn vid fönstret, ihärdig som spindeln i sitt nät, och spanade ned åt storgrannen efter den fångst, som borde nalkas till gårds.

Mycket riktigt kommo Mates och hans hustru helgdagsklädda uppför backen. Den förre, nedböjd, grå och åldrad, till största häpnad för torparn, inträdde med ett papper i handen. Hans hustru, sig alltid lik, bar en linning.

Med skygg uppsyn hälsade Mates gudsfriden, och torparn, ögnande honom förvånad, gaf svar på hälsningen. Han satt nu vid spiseln med sin hustru, som närde sitt veckogamla söndagsbarn från fylligt bröst.

Hon, torparhustrun, den fallna, den förkastade, kände huru bondhustruns gråa blick fäste sig afvog vid hennes snygga linne och fylliga barm. Hon såg ej upp för att möta de dömmande ögonkasten eller för att med egen blick tolka förvåning öfver besöket. De skulle få komma och gå och dömma, bäst de ville. Tvärs genom gråa spiselaskan skådade hennes frånvarande själ minnessyner, kanske rosiga, hoppgifvande, upprättande. Hvem borgar för en moders tankevärld, om ock världen all förkastar henne?

Mates och hans hustru gingo fram och satte sig på bänken vid fönstret, märkbart bekymrade att finna

en öppning. Där följde så en god handvändning af tvehågsen tystnad. Väggsmeden knäppte, kissan spann på murhyllan och den lille sluckade vid sin moders bröst.

»Jaså, kärefar är ute och är tänkandes till kyrkan, sir jag!» började torparen.

»Ja, vi ärom som i den tanken,» krystade Mates, och så följde ny tystnad.

Torparn tyckte bäst vara att gå lös på saken och fortgick:

»Ja, här var i natt en underlig en, som hade ackorderat med kärefar om pojken här och torpet, sa' han.»

Den talande såg styft tillbaka på det burgna folket. De stirrade på honom och så på hvarandra.

Mates skrapade på foten och fick fram i förtretadskälfton, i det han slängde papperet på fönsterhyllan:

»Ja, här har du nu igen ditt skriftliga på torpet, som faddersgåfva åt gossen menandes. Och så ger du henne genast linningen, käring, för vi ha bara dag och väg till kyrkan.»

Då nu modern öfverlämnade den veckogamle lindad åt styffadern, som skulle bära honom till kyrkan, sade hon rörd med blixt ur flammande ögon:

»Signad vare du, min själs önskeson! I brist och armod blef du född, och mörksens väldigheter stodo dig i vägen. Så slå dem du med Herrans starkhet, ty du har starkt påbrå, och Herrans änglar följe dig på vägen!»

»Kom nu med bytingen en enda gång!» afsnäste Mor-Mates med djupaste vedervilja.

»Herrans änglar!» upprepade Mickel tvifvelaktigt. »Ja, hvad det blir af gossen, men någon slags änglagosse blir han då rakt inte, det spår jag.»

När nu unge svennen fördes fram till sakramentet, döptes före honom där, i väldig krets af öfversåtar, ett dotterbarn, som nämndes Sara Cornelia Helena, länge valda och sorgfälligt eftertänkta namn. För gossen åter, som därpå vattenöstes ur samma funt, hade man ej ens i nödig måtto haft en slik omtanke. Och då Mickel själf, styffadern, syntes rätt villrådig, valde dopförrättaren, Mäster-Jakob, helt behändigt dennes namn.

När nu anteckning företogs och oäkta Mickel Mickelsson skrefs upp jämte faddrar, så fördes till boks en frånvarande storguffader, björnskytten Sigvald, boende i något fjällhål som närmaste granne till torparen Ulf på Vargnäset, äfven han en okänd karl på ort, som prästen aldrig hört. Det var Rike-Mates, som sade honom an och borgade för jägarn som gammal vän betraktad.

Mäster-Jakob fann visst bonden märkvärdigt åldrad efter kvarnförlossningen, men hade nu fått löfte om malbart tiondekorn för flere år i rest och ville ej för stunden göra frågemål.

Mickel sade ingenting, men vid första trångmål gick han ned till Mates och tog ut behofvet sitt, hur än det gafs med tydlig sveda i den dolska hågen.

Sedan kom han ofta, illa sedd hvar enda gång, men aldrig motsagd, alltid hulpen.

Sedermera, då hans hustrus son kom in i fattningsåldern, gaf han denne del af hvad han sett och anat.

Mickel själf, styffadern, blef ej mera nämnd, men om hans styfson, Svarte-Mickel, skulle från skilda folk och länder spörjas otroligt många märkesting.

DOPKAMRATERNA.

I.

UNDER KANONISKA LAGENS FJÄTTRAR.

Hos Rike-Mates i Svarta-Noret hade Gråe Jägarns gusson, framfödingen oäkta Mickel Mickelsson räknat hårda dagar, svåra tider. Alla händer voro lyfta mot honom, huld och vård gaf ingen hand.

En skräck för landets ljusa folk, men ock ett smädesting var redan den blåsvarta silkesglansen i hans hår och de vemodsfulla ögonens sällsamt mörka djup, en varelse, så svåra trolsk som inget väsen af rättskaffens art. Svarte-Mickel, sade alla, skulle artas till en gruflig antikrist, en varg i veum, korad af mörksens väldigheter för deras syften. Ett sådant skadedjur var icke mera värdt än trampas under allas hälar. Och trampad med besked var Svarte-Mickel redan.

Så kom en dag, då fader Mates hade stått inkallad till förhör inför Mäster-Jakob, kyrkoherren, och dannemännen i kyrkorådet. Husets folk sökte tyda hans dolska min, där han satt och stirrade oafvändt i elden. Då såg han upp omsider och fäste på framfödingen, som satt vid dörren, en blick, som hårdt beklämde dennes unga bröst.

Dädanefter bjöds han söka nattens hvila i en ledig fähuskätte, och den föda, som var ärnad honom, slogs i ho vid dörren. I öfrigt gingo dagarne som förr, bittra, andefattiga, den ena lik den andra.

Åter efter någon tid kom bud till Rike-Mates

från kyrkoherren. Hela huset kom i skräck vid denna nyhet, och gossen höljdes, som bekymrets rot, med slag och smädeord. Men maktens budskap måste följas, och husbonden gick. Han återkom på kvällen, fäste på dörrsvennen åter en lång och grufsam blick.

Dänanefter fick ej denne njuta salt, ej saltad mat. Af vanmakt slogos lederna, hans själ försjönk i sällsam dvala, slö för världens ting, men skärpt för tingens väsen. Och när husbonden återkom därnäst med is i blicken, förbjöds dörrsvennen att som annat husfolk njuta eldens hulda sken om vinterkvällen. Genast efter dagsarbetet drefs han till sin kätte i kreaturens däfna, mörka boning. Ännu många gånger återkom husbonden, jämt med hot i blicken, alltid med en vedermöda.

Sällsamt tal, som öfverlefvat tiderna, blef gängse vidt kring landet om detta bödelsverk och maktens bud, som sades vara roten. Men i samma mån som vedermödor hopades, växte äfven fasan för den olycksfödde, som ännu ej begått en straffvärd sak, men likväl kunde drabbas af missgärningsmannens lott. Icke häller glömde dessa fasande att lägga en förnumstig enfalds sten på bördan.

I dessa skickelser kom Svarte-Mickel redan tidigt till en djupt inrotad skräck för människornas värld och väsen. Och då han i förståndets bråda gryning alltför väl urskilde, men aldrig kunde fatta sina plågors rot, så blef isynnerhet hans fruktan stor för själsämbetet och allt dess väsen. Rädsla bar han för dödsgården, kyrkan, själfva ämbetsskruden, om den sågs på spik, för vigsel, dop och alla sakrament, för lönekärfvarne, då de skulle »skriftas» i »skrifteladan» — slås mot väggarna för att minskas till sin dräktighet. Han gjorde hälst en krok förbi de ställen, där de

förekommo, dessa ting. Och blotta tanken på dem kunde väcka upp hans ångest, hård, onämnbar ångest. Då varkunnade sig folket och sade:

»Se, att han har samma lag som trollen!»

Men i samma mån, som människornas värld blef gossen kall och sluten, så öppnades för honom som äkta gråmansbarn en annan, högre värld i tingens väsen.

Mången sade, att han hade om sig ett mäktigt rå, en rent ofattbar skydds- och hämdekraft förutan själ. Flydde sömnen för den bittra håg, som sent vid dagens ände var dess gifna frukt, då kunde hända, att en sömnlåt spelades i självfva grunden, så ljuf och kraftig, att den kunnat fresta dagen själf till nattens hvila. Var kättens halm för kall och fuktig och vättes den än mer af bittra tårar, då hörde han en stämma, mäktig nog att mana fram ett paradis i detta rum. Från väldigt afstånd föreföll hon komma, men så mild och klar — hans moders stämma!

Mycket hade hon att säga sonen, månget tröstarord och ädelt modersråd. Hon lärde hålla själen ren mot hatets lömska gift och kroppen ren mot spetälskans dolska sot i bygden. Ofta hördes stämman icke, blott i särskildt hårda, mycket tryckta stunder.

Gossens öra, öppnadt för de högre tingen, skärptes mer och mer. Och därför kunde han erfara månget underting, som var doldt för andra, eller månget vida skarpare än andra.

I dessa tider och landsändar gol tingsgårdstuppen en vedervärdig låt:

Ingen konst frångå sig tjyfveri:
Gif bispen kon, så sägs du fri
och går från tings utan snubberi.

Hvad tingsgårdstuppen gol, förblef odödligt genom tiderna, såsom hvarje sanning, men fick ej tagas alltför snäft efter orden. Bispens skriftliga frisägelser mot sportellösen kunde äfven skälmar lisma åt sig, om än de vanligen gåfvos frejdadt folk, mente väl tuppen. Dock, hvad han gol, det hörde alla, men Svarte-Mickel hörde äfven annan låt: så mången klagosuck från plundrad tjärskog och kala berg, från ängar, sugna under al och ene, hvita lafvar, kattefötter, hästehof samt bittra »tvåbladsklöfvern» först och sist.

En morgonstund, då jordens blomster stodo signade med dagg från hög och härlig himmel, stal sig gossen bort från sitt hygge, mäktigt lockad upp åt Löviks vårdekall på berget, ofvan hela långa raden hällar, som rundats med repiga tag af fornvärldens hyfvel*.

Han nådde stället, där halfmurkna bränder ännu lågo kvar efter sista kallens brand om natten, såsom gammeltalet var, och kom så fram till högsta klinten, där kallvakten fordom, i vårdeskrefvan mellan två lodräta hällesplintar, fann en liten tillflykt för nordanblåst och snöstorm under reden af granris, som uppfyllde stället, barrlösa och kringströdda.

Här fick gossen skåda världen vid och underbar. Blåa vatten genom gröna dälder, skogen svart i många, långa kammar, och bergsryggar, gråa eller töckenblåa, en bortom den andre genom vida inlandsvärlden, en sällsam sagohjord af häst och hund och älg och ren. Skönast, vidast, af allting mest oväntadt var dock hafvet. Det bröt i efterdyning in mot fjärdar, holmar, skär och vida strandmarlar; det vräkte sig med dån i gömda brottningar mot landets tvära vall strax nedom berget, bortom granskogskammen.

* Sten- och isskreden under istiden

Vid denna syn blef gossen mäktigt gripen, rent bestormad af nya tankar, underbara känslor. Var denna värld blott till för honom, söndagsbarnet, gråmansgossen, efter ingen fört ett loford med sig ned från berget? Eller lefde dessa varelser med all sin nidska karghet och grymhetslusta i ett verkligt paradis, som dem till straff var helt osynligt? En tolft af gråa kyrkor, oansenliga som några flugor på denna högtidsduk, var allt hvad deras ögon skådat. Och bispens understad — hvar syntes den? Hans tempeltorn — hvar kunde detta resa sig som Babelstornet fordom den halfva höjden upp till Herren, deras Gud? Hvad såg han där mot söder under morgontöcknet? Ett större fiskeläge endast, undankrupet i en vrå mot mörka vattenbasen under nästa vårdekall. Där bland gråa bodars tummel kunde han med skuggadt öga varsna den arma spiran som en liten tagg ur jorden. Hvilken var då deras herre, då han icke skänkt dem större under? Säkert icke den, som rådde öfver denna världen, söndagsbarnens vida, sköna värld!

Och gossen ville bort från denna plågonejd till sina likar, söndagsbarnen, de som sågo likt med honom. Säkert funnos de i dessa ljufva trakter, mot den yttre randen. Och bortanför — hvad fanns väl där? Kanske ännu flere vidder, utan återvändo mer och mer af blomsterjord och ljufva dalar, himmelsblåa vatten? Han häfde bröstet i sällsam lust att äga mycket af denna världens myckna härlighet, den faddersgåfva, som hörde honom till och andra gråmansbarn, så ymnig som de kunde lägga henne för sig.

Men andra känslor rördes ock i samma själ, så vilda och stormande som bränningen vid bergets fot, tillika djupa och vemodsfulla som dess eftersus från

strandens rullstensmarl och mäktiga som dess breda dån. Ja, endast bränningen, som röt i takt mot skären, var mäktig nog att för det skärpta örat hviska dem i tankar så:

Hafvets skördar alle mäter endast Herren.
Se, hvad än du skådar, allt kom upp af hafvet.
Stranden rik af stormens håfvor,
Fångstens stim, som stormas in mot grunden,
Landens blida önskesyn i blomster,
Sol, all världens lust, som signar landen,
Så de gråa berg, som häfva sig och föda
Hästen god och plogen jäf åt gråa barnen,
Kölen, därmed armod plöjer,
Hän från hån och svält i bondeoken,
Genom silfver i det rika hafvet.
Mer än allt hvad öga ser står upp af hafvet:
Onde röfvarfiskarn från de fjärran stränder,
Röst, som bådar nya tider,
Antikristen själf ehvad det lider,
Röde hanen från barbarens länder.
Mer än hvad du anar skänkte rika hafvet:
Vreda gäster, som den tappre högg från stranden,
Storm och blidga, lust och fasa,
Väl och ve, som ändock ingen ratat.
Arme gråmansbarn, du söndagsfödde,
Fly din sorg till världens ända, kom dock åter,
Grip en lott ur hafvets rika herradöme —
Hafvets herre är all världens herre!

Så mäktigt hade ännu icke tingens väsen talat till det skärpta örat.

Nu flydde han en natt, i fast uppsåt att genom vida länder söka den, hvars faddersven han var, rättskaffaren, som sades genomlefva alla tider. Men långt hann gossen ej på färden. Gripen, slogs han dädanefter fast med bjäsning i sitt bås för natten, fick om dagen gå med slammerkedjan om sin häl.

Eljes var det icke hvar mans sak att finna den, som syntes blott i hvarje mannaålders värsta skifte. Såg du honom nyss på skidfärden öfver svedjan, så var han borta, redan då du ropat grannen. Men långt ifrån att synas någon lefvande på sista tider, hade han på många, långa år ej sports i framfärd nära eller fjärran.

Märk, rättfärdighetens skaffare genom alla tider, hade öfver sig en obarmhärtig ödeslag. I hårdaste pröfvotiden var han som fågeln fri, men dessemellan satt hans själ inspärrad i ett stenbeläte på en klippa under molnen långt mot hafvet. Så mycket visste alla säga, men hvarest själfva stället var, det visste ingen i hela, vida världen.

Till sist må ej förgätas, att slammerkedjan, som gråmansgossen oskyldig drog, skulle spöka längst bland allt missljud, som genom tiderna varslat släkte in och släkte ut i Svarta-Norets gamla skrömtenejd. Hennes slammer blef aldrig tystadt. På den äng, som kallas Väet, efter branten till det berg, som nämnes efter förste byamannen Bengt, uppför backen till den höjd, där Mates-gården en gång stod, där och annorstädes far och slamrar denna kedjeskrömt ännu den dag som är.

II.
FRÅN KANONISKA LAGEN UNDER KANONERNAS LAG.

Åren gingo, och då tiden var fullbordad, fyllde Svarte-Mickel sina femton år.

Den höstdagen skred på vanligt vis till kvälls, och Rike-Mates' karlar gingo in att äta gröten.

De andra satte sig till bords, där salt i svarfvad skål stod framme.

Mickel åter hade sig med slammerkedjan, han, till saltlös spis i hon vid dörren.

Där satt i sina fjättrar en kvick och listig tjuf, gripen i bygden nyss af fjärdingsmannen vid skrifvarklaffen.

Tjufven makade åt sig för Mickel och talte som en skalk:

»Var hälsad, var hälsad, unge broder i yrket! Men det säger jag förvisst, att lite var du ute i världen, om slammertjudret där kring stöfvelhasen binder dig i natt.»

Här inträdde med väska på ryggen en rapper främling, såg sig sökande om i stugan och hälsade gudsfriden med de norskes brytning.

»Kommer du västan öfver fjället?» undrade Mates.

»Bergsmand naar major Ole Randulf paa Junkersdals gaard ved Saltenfjord.»

Talet lät styft, men Rike-Mates visste af den stenrike mannen och sade inställsamt:

»En riktig storkarl, han, och människa, så jute han är!»

»Hvad vill du då?» inpassade mor i huset med sin karga ton.

»Her skal vistnok være en bra spaamand?» lät norsken undrande och såg sig åter omkring.

»Nog gick du miste då!» försäkrade Mates.

»Hans navn er Olav Evertsson?»

»Kunde just förstå det. Nej, han bor inte här och ingenstädes till det meriga. Är på jämn vandring, han, mellan östan och västan. En orimligt gammal människa med näfverväskan sin på ryggen.»

»Javel, och her skulde jeg træffe ham ikvæld!»

»Herre trigemine, hvad säger du?» utbröt hustrun.

»Er han da et ondt menneske?»

»Ömsom! Drager vreden öfver rikmanshus!»

»Er det ett rikt hus da?»

»Ja, vi ha väl kraflat ihop lite, om en varder sitt behållande,» snäste hon trumpet.

»Han sagde visst, de var meget fattig?»

»Hå, d'är ju Mates på skäret du far efter!» lät

husbonden, med stenen lyft från hjärtat. »Han tager in där, då han går till hafs och gör sin bön.»

»Er det langt herifra?»

»Ja, du kommer inte dit i kväll. Kan du inte hällre passa gubben i morgon, då han vänder till fjälls? Kvarter finns här — om du betalar för dig?»

»Hergjus Valöen er bergsmand, ikke skræppekarl.» Norsken slängde af sig väskan stramt vid dörren och gick fram att sätta sig på den klädbonade innerbänken vid fönstret.

»Då är det väl majoren själf, som skickar ut dig?» fortfor Mates ur sina tankar.

»Javel er det saa!»

»Sådan storkarl och så långväga! Hvad vill majoren Olof Evertsson då?»

»Det haver jeg nok sagt ham selv!»

»Är väl om kriget här, som hörs förestå, gudbättre!» fortfor Mates i sina tankar. »Troligast en jutespejare! Dumt att hon skulle prata...»

»Hör du bagge,» började nu Kyrk-Jan, där han satt, »hvad är det väl för ett fanens krigsrumor I gormar med där väster?»

Hergjus Valöen såg upp, och efter någon tvekan svarade han tjufven:

»Ja, I tyvesvensker faar snart en ulykke av os, de norske, og dansken og russen och polakken og sakseren og brandenburgeren, — ja, visst nok hollænderen og engelskmanden med!»

»När skall det storverket ske?»

»Naar jeres prinsekalv bliver konge!»

»Ja, vi ha väl alltid någon tolft gammelkäringar och kvastlommar att köra hem norsken med,» tyckte Kyrk-Jan.

»Som sagdt var!» biföll hela huset, men det var Hergjus för stram att ens låtsa om.

Och så under tystnad gräfde detta ofridsskräfvel bekymrets gropar i grubblande sinnen en stund, men karlarne vid bordet höllo skedgången jämn, Mickel vid dörren tärde ock sin kost.

Dock, så snart han nu tagit sista skeden, skulle han, framfödningslarfven, vara framfödd.

Detta visste äfven husets dotter, jungfru Lisa, redan nittonårig och uppburen som tjugufaldig hemmanspiga. Och så snart hon vaktat ut hans sista sked, gnällde hon förtrytsamt:

»Nu har du häft i dig hvad dig ärnas här i gården, själaspilling! Nu får prästen ta dig, göra af dig hvad han vill och kan. Och rätteligen skulle du från gårds i kväll, men får väl gå till kätten nu som vanligt, efter det är sista kvällen.»

Dörren öppnades, och ur månljus natt trädde in en mänsklig skepnad, undransväckande på många vis.

Främlingen var klädd i sämsk från topp till tå, högreslig visst, men krökt af åren dock, de mer än hundra år, som åldrat honom till en like med den jämt undfallne döden.

Svarte Mickel, häpen, dröjde osnäst kvar vid dörren.

Tjänstefolket hade stannat midt i skedgången.

Fader Mates satt blek som något skinn bland sina tjugu fastebref och jungfru Lisa skrek, men mor i huset ropade på gammalt påfviskt vis:

»Du Helge-Staffan-vår och Sankte-Olof-konung!»

Hergjus satt på bänken i sin tysta undran öfver all respekt, som den profeten hade i eget land.

Alla igenkände landets underbarn, gamle siarn Olof Evertsson, nämnd i tusen underfulla sägner.

Kom han in till fattigman, då möttes han af höga glädjerop, ty utan glädje kom han aldrig då. Men trädde han inom rikmans dörr, som här, då voro svåra bud och tidender å bane.

Uråldringen hade utan hälsning trädt fram på golfvet med skinnkasketten öfver sin snöda skalle, såg sig spanande om i stugan, liksom sökande ett offer, fick omsider syn på Svarte-Mickel, där han stod i paltor, tärd, lillgammal, kedjad, men reslig dock för sina år, likt en i armod vuxen stängel. Visst väckte kedjan hans förvåning, ty han krökte sig halfvägs till golfvet för att ögna henne och sade därpå med tviflets udd i oförmodadt kraftig stämma:

»Kan du vara Gråe Jägarns gusson?»

»Om allt är sant, som sägs!» gaf Mickel rappt till svar, med tvifvel äfven han.

Den gamle betraktade gossen åter med undersamt plirande ögon, gick så till väggen som bekymrad och satte sig på bänken.

Hergjus gick nu fram till honom och ropade som till en döf:

»Haver gamlefar skuet i vor fremtid?»

»Jaså, är du här, bagge? Jo, jag satt i går under granen min, och där lät tasslet ganska illt i hundratalets kvällning.»

Det var tyst i stugan, ängsligt tyst, så när som på några fläktar i de snart utbrunna kolen.

Den gamle syntes samla sina tankar. Hans ögon, som ännu gåfvo honom världens ljus, men återstrålade ett sällsamt sken från högre värld, de skärptes, när han nu fortsatte under allas rysning:

»Den ena grenen sade till den andra: Hvad års-

växt ser du, syster, på de östanfälten där, som ständigt gödas rödt och trampas? Den andra sade: Idel nya massor af röda lansar, strida som enbrodd och röda som kvällsmolnet före Herrans väder. Den, som föds när stormen sticker upp i öster, är mogen man, ifall han lefver, då sista skrällen mullrar bort i väster.»

Hergjus bröt omsider den kvalda tystnaden:

»Den grueligheden forventer de svenske, men hvilken hilsen faar jeg bringe hjem for Norge?»

»Hälsa gamle major Ole Randulf på Junkersdal, att tiden är ej kommen än för Norges rike.»

»Dansken bliver da ikke knust?»

»Nog får dansken det han löper efter, tror jag, men felet är, att eder sjömakt blifver stulen och eder landmakt därmed slagen.»

»Vor armée gjennem vor flaade?»

»Ja, ja! Och samma tjyf stjäl också bort er slagna landhär.»

»Men kan armée og flaade stjæles vek?»

»Det sker, då rätte tjyfven kommer.»

Nu kunde Kyrk-Jan inte längre tiga:

»Med mästare har jag talat i min dag och är väl ingen lärling själf, men det var värre!»

»Så skall du få höra något mer,» fortsatte Olof Evertsson till sin kund. »Med eder stulna härsmakt af västan slår den svenske tjyfven ryssens här af östan. Försök att slippa det!»

»Ja, hvis vi det ved, saa slipper vi nok!»

»Res hem till Norge då och gör så!»

»Men faar jeg ikke en eneste god hilsen hjem?»

»Nåväl, jag tror majoren din får gå med frid till sina fäder, men sonen han har svåra tider för sig.»

»Ei, gamlefar driver kun spög?»

»Billigt mynt att löna spåman!»

»Nej, majoren vil nok betale dem. Tusin svenske riksdaler lagde han i den store skræppen, men jeg troer lidt mindre strækker til for deres slette prospekter.»

»Hvad finner du min släta spådom värd?»

»Min lille skræppe med hundrede riksdaler er nok!»

Ur barmfickan tog Hergjus fram en stinn läderpung och räckte siarn, men denne sade afböjande med darrhänd pekning bort till dörrbänken:

»Lämna skräppan din åt mästertjyfven där, du bagge!»

»Til tyverne?» undrade Hergjus, troende att uråldringen dref rent spektakel.

»Ja, den värre är af dem. Kan du skönja hvilken?»

»Tack och heder, dödmansfar! Hit med skräppan, bagge!» lät Kyrk-Jan så yster och sträckte fram sina krokiga fingrar som en roffågel.

Den gamle reste sig, gick bort till dörrbänken, glindrade i halfskummet och sade:

»Jaså, du Kyrk-Jan! Nej, du viker dig för kamraten närmast dörren. Lämna honom spåmanslönen, bagge!»

»Skal jeg overlade lönnen til denne tyv?»

»Den tjyfven, ja! Tjyf har han varit för in- och utgående, men maken lär världen icke häller få se!»

Kyrk-Jan, uppstigen i sina fjättrar, bugade djupt för Mickel och talte som en skalk:

»Tänk på mig, o herre, när du kommer i ditt rike!»

»Kom till mig, du Jan, då detta sker!» sade Mickel, äfven han med skalk bak örat.

»Er han maaskee en graamandsgut?» undrade Hergjus, mönstrande femtonåringen.

»Han tviflar själf, och tjudret, som han lider,

tycks väl icke röja arten,» skälfde Olof Evertsson bekymrad till svar och fortfor till Mickel:

»Kände du aldrig en maning att komma ut af detta näste till ditt lifsverk?»

»Jag, som aldrig njöt en nypa salt på flere år och dras med kedjan jämt?»

»Kedjan?» upprepade siarn föraktfullt. »Är du ej karl att skaka af dig ohyran, så har jag ett ord, som spränger henne på sista bytet. Och alltid blir det någon råd med saltet. Jag är här med bud och hälsning från din gudfader.»

Femtonåringen stod ett ögonblick med bröstet häfdt, såg med blixtrande ögon kring sig i laget, märkte en dragning till tvifvel i skrämda miner och stod åter kufvad i den ångermanska ångern.

»Min gudfader? När varder han till seendes?» lät han tviflande.

»När Antikrist är kommen eller ock en lika god, när hafvet, luften, jorden talat några ord med väldig stämma, de som annars visste tand för tunga, då, men icke förr än då, lär världen spörja nästa bragd af din gudfader.»

»Det hörs nog dröja om till dess!»

»Icke allramest ändå. Antikristen eller hans jämnlike förestår oss snart. Och innan röstens stund är inne, hinner största uret några hvarf, men jag, urgamling, fick lof att höra världens stämma och yttermera se den dag, då du afskaffar gamla vreden öfver detta armodsland. Skynda dig! Jag är trött!»

»Gamla vreden? Jag!»

»Du och ingen annan! Därför skall du ut till dina krigsmansstycken och vinna namn i världen.»

»Krigsman —jag? Hällre blir jag då den störste stackarn hemma!»

»Välan, så fresta! Just det valet står dig öppet. Tacksamt skall du sedan gå till krigsmansyrket, det bästa din tid kan bjuda. Och bästa växelmynt, du bjuder tiden åter, är åskande klang af svärd som bita.»

»Världen är vid, kärefar! Där finnes nog en fridsam fläck.»

»Icke för dig, min son! Ty strida skall du visst med alla vapen på lif och död med halfva världen mest. Dock skall du icke alltid strida ensam. Din gudfader hälsar, att äfven han blir lös en gång i världen. Och rik är han som bergatrollet, har så mången skatt fördold och spard i bergen. Den närmaste skall du nu mottaga som faddersskänk.»

En suck af spänning hördes i laget, öron skärptes, ögon glänste. Uråldringen återtog, med handen sträckt till pekning:

»Såg du inne vid fjärden en kretsgård af sammanvräkta rös på utstenshällan?»

Där hördes rosslingar vid klaffen. Mickel såg bekymrad dit och sade:

»Stengården, där folket fikar efter skatter?»

»Som ingen gjorde rätt för, hittills! Så hör nu på! Ringen stökas undan åt nordsidan, och hällan sopas ren. Då finner du ett hakekors i berget, hugget som värn mot Hvitrans tjufnadslusta. Midt i korset tar du rätt på kopparringen, lyfter honom och får upp en bit af hällan som lock till källargården under. Där finner du din gåfva, om du kommer med rätter hand att lyfta henne.»

Mickel syntes svårt förbryllad och sade i ton, som skälfde för tusen känslor:

»Nog hinner jag med slammerkedjan till den grannlåten, nu då alla veta råd!»

Den gamles hy fick någon dragning till ett löje, och så lät han med särskild udd i tonen:

»Gånge gärna dit, en hvar, som lyster! Huru är det, bagge? Har du lämnat skräppan än?»

Hergjus Valöen ryckte sig ur grubblet, räckte den tvekande Mickel läderbörsen och tänkte inom sig:

»Du arme gut i veien for Norges rike! Det volder mig ondt, men vek maa du nok!»

Gamle siarn hade börjat gå mot dörren. Vid denna syn kände husets folk osäglig lättnad. Mates, med stenen lyft från hjärtat, ville pläga genom bjudning och sade med slätaste mun:

»Stanna öfver natten, fader Ola, och håll till godo med det lilla, huset förmår!»

Den gamle tycktes icke höra, men vid tröskeln vände han sig inåt stugan.

»All välmening vare ärad, där hon finnes,» lät han. »Mycket lärer ej ditt hus förmå, Mates Hampusson. Haf kvar din smula, du, och lägg dig vinn om dess förkofran. Hon räcker kanske ut dig själf, men dottern, tjuguhemmanspigan, hon kommer i backstugan, hon.»

Rop och skrän af hjärtslitande klagan fyllde stugan genast. Husfar, mor och dotter, utom sig alla tre, omhvärfde och bestormade den gamle att för allt i världen icke gå med detta ord.

Uråldringen glindrade på den ene och den andre, där de foro ut på hvar sitt vis i klagorop och böner. Och då rådrum syntes, sade han, med handen sträckt åt Mickel:

»Jag vill ej gå i god för något, men försök likväl, om rika pojken här kan städjas som måg i gården!»

Sagdt, och siarn skred helt varligt ut i månskens-

natten. Men innan dörren stängdes, var kedjan löst från Mickels fot.

*

Här kan ej i korthet täljas om all den strid och omgång, som stiftets herde, doktor Julius Mikrander, fick rida ut med sina präster vid stiftssynoden och annorstädes om själaspillingen Svarte-Mickel, som var tagen i Herrans hand under lagens välde, efter gamla kanoniska lagen, spökande kvar från gamla påfvetiden i denna rikets skräpvrå.

III.

UT I VÄRLDEN MED DOPKAMRATENS HJÄLP.

Hos Rike-Mates satt Svarte-Mickel som gäst i huset, och allt hvad hinnas kunde tog han skadan åter för de många årens draf och hårdhet.

Efter kraftig, salt välfägnad många gånger om på dagen bjöds han njuta brasans sken från salens spisel, bjöds för natten husets bästa säng.

Hvad som låg under all denna huldhet kunde ej förtydas, men kom aldrig fram i ordom där i gården.

Bland grannar åter lades intet band på tungan, och då ofridsämnet kom att störa själfve öfverherdens ro, så fattar man dess djup och vidd.

Tusen saker hade fader Mates och kvinnorna i gården glömt betänka, då de ville städja Svarte-Mickel som måg och på sådan väg undgå uppfyllelsen af siarordet. Länge dröjde det heller icke, innan detta blef dem uppenbart.

En vinterafton med blidaste solsken i stugan sutto kvinnorna vid sin spånad, och far i huset synade

med betänksam min sina många gäldenärers skuldebref.

Svarte-Mickel, hel och snygg som folk, hade plats vid svärfars skrifvarklaff, måtro, och sökte öfva sin hand vid gåspennan. Skrifhänd höfdes den att vara, som skulle taga mot så mycket. Ty att stanna kvar i Svarta-Noret, det föredrog han framför bråket med gamla vreden och all den fasoväg, som ledde dit.

Då inträdde, blomstrande, käck och hurtig, en ungmö, klädd i lappskor, hufva, mudd och vantar, men dröjde ej på gäldenärers blyga vis vid dörren utan steg fram med ståndsfolks fria väsen midt i stugan och hälsade goddag.

Husets rika folk blef stött och kom ej fram med något svar.

Den främmande böjde nacken med en oförliknelig knyck och sade:

»Jag kom ej hit för att tigga eller låna dalern eller be om lisa med någon ränta. Jag är en högäreboren domicella och van att hälsas, när jag hälsar.»

»Gu'signe!» sade fader Mates halftvunget.

»Och I mor,» sporde domicellan käckt, »vet I hvad som svaras på goddag?»

»Gu'signe!» svarade mor i huset trumpet och sade halfhögt under fortsatt spinning:

»Tro hvad den här kan vara för skatehök!»

»Än du, min vän då?» fortfor högäreborna Sara Cornelia till husets dotter.

Jungfru Lisa hade hunnit eftertänka, huru mycket finare hon hade råd att vara, om sådant kunde komma i fråga för grannars styggelser. Hon såg på den katiga domicellan både förläget och argt, kämpade en svår strid med sig själf, men lät dock höra

ett svagt gu'signe, som mest förkväfdes i spinnrockshjulets ökade fnurr.

»Än du, din svartkrusing då, som sitter där vid klaffen?» fortfor Sara.

»Gu'signe, gu'signe!» svarade Mickel, försjunken i betraktelse af detta gudsväder.

»Se så ja! Nu är det öfverståndet,» tyckte Sara. »Jo du kan ha skäl att svara på hälsning du, när man kom enkom hit för din skull.»

»Såå?» undrade Mickel häpen.

Spinnrockshjulet stannade och fader Mates såg upp oroad, men utan att fästa sig vid den bekymrade stämningen fortfor Sara till Mickel:

»När man gjorde sig slikt besvär, så kunde du stiga upp och skrapa på foten lite, du! — Ser man där, att du kan det ändå! Du kan gärna ta folk i hand också! Fram med handen, din tosing! — Ser du, så bra det gick! En är väl inte förgäfves dopkamrater häller. Hade inte det varit, så skulle jag knappast ha kommit ut på den här resan, må jag säga.»

»Hvarifrån är I?» sporde fader Mates undersamt.

»Kommer närmast från granngården, där hästen sattes in, för här lär inte stallrum finnas.»

»Men hvad är det frågan om?»

»Fråga om?» upprepade Sara viktigt. »Det är bara fråga om I får behålla mågämnet. Hvad säger I om det, kärefar?»

Detta var öppet tal om rep i hängd mans hus. Kvinnorna sågo ned som färdiga att sjunka genom golfvet; Mickel satt som på nålar; fader Mates skrufvade på sig och sade i tvungen, bekymrad ton:

»Hvad en skall säga om det? Jo det gitter hvar man förstå, att en vill ställa så, att barnet far väl

af det lilla en har armats ihop. Och då är en tvungen gå dit piskan drifver, huru stor försmädelsen än må vara.»

En bekräftande suck hördes i kvinnolaget. Sara såg dit, mönstrade Mickel och fortfor till Mates:

»Håja, så hårdt drifver väl inte piskan häller. Rika pojken, vet jag!»

»Det var just en rikedom att tala om! Bara fnassel och styggelser af rået!»

»Nå, är rået starkt, så kan I väl begripa, att där vaktas något!»

»Ja där vaktas så, att det står inte i människohand att få fram det minsta. Och nu är stengårdsringen igenkastad till det meriga.»

»Hånej far! Den där behöfver bara ändra sig och lyda råd, så har han hela skatten,» lät Sara högst tvärsäkert.

»Ja, det är tocka delar, som en inte har sett ännu. Nog har en lust att se, hvad storverk den där uträttar med stora gammelvreden!»

»Säg inte det, kärefar! Den där ser klippsk och märkvärdig ut, en riktigt hvasser spolhök. Och ståtlig blir han som få, bara han får hämta krafter; det svarar jag för!»

Kvinnorna utbytte ett menande ögonkast; Mickel stirrade förbryllad ned i klaffen; fader Mates drog munnen till ett flin och sade:

»Ståten tör väl bli både si och så!»

»Tacka för att han synes arm nu efter allt elände!»

»Som det kan vara med det, så fick en gå dit piskan dref och är inte skyldig skrifta sig för det. I hade ju ett ärende hit? Hvad är det frågan om?»

»Att Mickel skall timras in i de spetälskes kula. Jag kom hit för att varna er för detta.»

Stor blef bestörtningen i stugan. Far och mor utbröto i högljudd klagan; jungfru Lisa satt handfallen och Mickel sjönk i grubbel på lillgammalt vis.

»Hur i friden skall en bära sig åt för att få lefva som en människa på jorden?» lät den gamle förtviflad.

»Ingen fara!» tyckte högäreborna Sara Cornelia öfverlägset. »Ännu har han en månads tid på sig och en kan fundera i ro, — om det går an att tala med er. Men det får jag säga, att I är ett rent besynnerligt folk. Inte svaren I på hälsning, ingen ber folk att sitta, än mindre ta' af ett plagg och värma sig, när man har åkt i kylan. Har I då rakt ingen aning om folkseder här i gården?»

Kvinnorna kommo nu i rörelse för några gästbestyr. Eld uppgjordes på gästrummets spisel och i tvungen ton bads Sara komma in och värma sig.

»Kom med mig du, Mickel,» tillsade hon, »och sköt om elden, medan jag talar några ord med dig mellan fyra ögon.»

Husets folk utbytte ögonkast, som sade:

»Man får väl dras en stund med detta syndastraff!»

Sara satte sig för elden och dref Mickel att sätta sig bredvid. Ogärna gjorde han det icke, men ej utan bryderi för den högäreborna, som svarat för hans ståtliga framtidsskick.

De betraktade hvarandra med ett forskande, ljust och förtroligt ögonkast, hvari den ene liksom ville genomläsa den andres öden från det gemensamma dopet.

»Hör du,» utbrast hon vårdslöst, »hvad har du kommit i för tokeri? Aldrig tänkte du väl stanna här och ta emot efter Mates heller?»

Mickel stötte gaffeln förläget i elden och menade, att detta var något, som ingen bjudit honom.

»Ja, sitt inte här och gör dig till! Hörde du inte fullkväden visa i dag, så vet jag inte hvad!»

»Nå, huru därmed är, så blir det ingenting af i alla fall,» sade han i kall likgiltighet.

»Så mycket bättre! Bara Guds finger, gosse!»

Sara, blomstrande af hälsans och fägringens rosor, uppdrifna af både kyla och värme, betraktade medlidsamt denne gosse, hvars skuldlösa lidanden så mycket omtalats vid stiftsherdens husliga härd.

»Bara Guds finger,» upprepade hon. »Du har väl aldrig gått och bundit din hug vid jäntskåpet där häller?»

»Nej!» svarade han raskt.

»Nå, då är det bra! Du ger dig helt enkelt ut i världen, som du är tvungen till, och gör ditt föresatta. Blif du general och tag bort gammelvreden, som Ol-Evert har sagt, så blir det alltid någon råd med ett och annat.»

Unga Sara nickade så gladt, så förhoppningsfullt, att Mickel kände sig helt meddelsam till mods.

»Jag är så tvifvelaktig...,» började han och stannade midt i meningen.

»Hvarom då?» ville hon veta.

»Ja, det talas så underligt om honom!»

»Om hvilken då?»

»Min gudfader Gråe Jägarn, förstås! Tänk om han skulle vara... den jag inte törs nämna till slut?»

»Det där är bara dumheter, vet du!»

»Men så bruka prästerna lära!»

»Ja, det är bara dumheter af prästerna. Det har ju själfva doktorn sagt, som är lärdare än allihop.

Och till det meriga har jag själf sett gråkarlen, talt vid honom som liten, vet du!»

»Verkligen?» utbrast Mickel, oskrymtadt glad.

»Jo, jag mötte honom i skogen, och brådt hade han, men gaf sig ändå tid att tala vid en, talade så beskedligt och strök mig öfver hårluggen, såsom då du stryker en katt i spiseln. Nog lär jag känna Björn-Sigge och vet hvad han går för.»

»Men tänk ändå, om han skulle komma en vacker dag och kräfva sitt igen med drygaste ränta?» sade Mickel i dämpad ton.

»Ja, det är mången, som har narrat styggen, ifall det bara vore fråga om sådant. Det var en, som hade fått mycket pengar af'en, men då den gamle kom, hade den andre hela hopen präster hos sig, och de ställde sig i ring om karln och vet du, det bar till att sjunga och mässa så vackert för dem, att fulingen fick vända om och hade ingenting för allt sitt besvär.»

»Men jag kan just undra, hvilka präster skulle göra mig den lisan?» lät Mickel tvifvelaktigt, och Sara fortfor i hurtig ton:

»Ja, tag du bort gammelvreden och blif general och excellens och allting annat stort, så skall du se, att prästerna börja vänskas med dig.»

Mickel visste nu ej hvad han skulle säga. Sara fortfor i undervisande ton:

»Och som det är med kriget, så skall väl du inte vara sämre än en båtsman häller. Jag har talt med dylike, jag, och kan underrätta dig huru det går till.»

Mickel skakade på hufvudet och lyssnade rätt misstroget åt Saras tvärsäkra undervisning i krigskonsten.

»Hvad sitter du och flinar åt, din Jöns!» afbröt hon sig själf, förargad.

»Ja, det där kan allting vara bra att veta,» sade han öfverskylande, »men innan jag går ut i något krig med gåendes fot, så är det två delar, som först ska' därifrån.»

»Bössor och kanoner, förstår jag. Ja, det går ju ett tal, att du är rädd för dem!»

»Just det, ja! Är det en ställning, att den ena människan skall handtera den andra med slikt djäfvulstyg!»

»Ja så, det är då sant, hvad folk pratar om dig. Tänk, att du är ett sådant myggskrangel till karl!»

»Ja, men de där två delarne ska' bort, innan jag går i krig — af mig själf!» försäkrade han allvarligt.

Hon satt en stund och eftersinnade något sätt att lugna dopkamraten för dessa fasor och den rika inbillningen skänkte strax hennes öfvertygelse en ny, öfverraskande sanning, uppfångad som ur en sagodröm:

»Gevär och kanoner, säger du? Sådana äro ju redan förbjudna, vet jag!»

»Det tror jag knappast!»

»Jo, det har utgått som ett påbud öfver hela världen.»

»Från hvilken då?»

»Från själfvaste kejsaren i Söderland, kan du höra.»

»Det får vara väl och godt, men vår kung lyder inte under honom.»

»Nå, än sedan då?»

»Sedan förstår en, att han lite och ingenting bryr

sig om det påbudet, och då står en ju i samma elände.»

Sara blef förargad öfver den skarpa gensägelsen och utbrast i förtretad ton:

»Hör en på häller! Skulle man tro, att en sådan mes som du har fått Gråe Jägarn till gudfader, det som inte hände kungar och kejsare! Eller skulle man tro, att Ol-Evert, som alltid spår rätt, har sagt för dig till punkt och pricka, huru bra det går, bara du vill tro dig! Och sedan skäms du inte att sätta dig upp mot en högäreboren domicella, när man kommer hit och bara vill dig väl!»

Mickel höll denna skrapa tigande till godo; värre saker hade han i sina armodsdagar lärt sig smälta. Sara å sin sida lade genast band på sitt lynne och sade vänligt:

»Tag inte illa upp, utan hör nu på, så skolom vi fundera. Du måste ut i världen. Det blir ingen pardon, ingen undflykt. Du förstår väl, att stannar du här, så blir du rent uppäten.»

»Det förstår jag nog!»

»Men innan det bär af, så skall du ha en riktig utrustning. Och ingen konst är det, bara du ställer dig förståndigt, som jag har tänkt ut'et. Här i gården vill folket för död och pina, att du skall komma åter, förstås, och bara du inte sätter dig upp mot det, så får du väl skodon, kläder och annat smått. Bör du inte ha' så pass som det för torpet och hvad du har slitit hittilldags?»

»Jo, det bör jag visst!» tyckte Mickel.

»Då vet du, huru du skall göra. Och sedan har du hundra hela riksdaler af baggen där, som vi hörde. Fyra gulddukater därtill skall du få af mig.»

Sara tog upp sina guldmynt ur sämskpåsen, räknade dem och såg upp, i väntan att se Mickel glad, men fann honom i stället djupt förlägen. Detta var något mer än Sara kunde fatta med sina femton års erfarenhet. Var han för stursk, måntro, att mottaga en välment gåfva, denna armods pojke? Hon öfvervägde saken, tänkte på hans rika skatt och sade:

»Du förstår väl, att detta är till låns. Ingen skänker bröd åt rika bagarpojkar. Du får betala mig, då du blir krigsherre!»

»Men om jag aldrig blir det?»

»Du blir, ehvad du vill eller inte, hör du nu en gång!»

Mickel, förhäfvad af domicellans höga tanke om honom, tackade i glad förhoppning för lånet och ville inknyta guldet i den tarfliga och slitna rågarfspåsen från Norge.

»Mina guldslantar i den där? Och i lag med silfverspecier? Vet du, det blir för lappigt!» tyckte Sara med uddig min.

Hon tog guldskatten om hand, nedlade den på nytt i sin tomma sämskpåse, räckte denna hopspänd och sade:

»Se, nu är allt i ordning! Men så fordrar jag, att du skall göra mig till viljes i en sak.»

Mickel tackade för den nya hjälpen, och man kunde läsa i hans uppsyn, att han gärna önskade vara till viljes.

Sara fortsatte något tveksamt:

»Jo, ser du... jag vill se huru du är, då du ger dig ut och har kommit dig i ordning. För den här månaden får du laga, att du tar dig duktigt.»

»Ja, det skall jag göra!» lofvade Mickel.

»Och så ärom vi dopkamrater, förstås. Och sedan

så... ja, du hittar alltid på något ärende till gårds, så får jag någon stund att tala med dig?»

»Ja, det skall jag göra!» försäkrade den andre villigt.

»Tag mig i hand på det!» manade Sara.

Ett kamratligt handslag växlades.

Sara stod upp och bad gårdsfolket komma in.

Fader Mates, hans hustru och dotter fingo nu för tiden smälta värre saker än bjudas in i egen gästsal. De inträdde dolska och mulna.

»Jag har funderat med Mickel här,» började Sara gammalförståndigt. »Vill I nu höra det råd, som jag har tänkt ge er?»

»Ja, det var en sak, om en bara finge vara till på jorden,» tyckte fader Mates.

Denne insåg för väl, att pojken måste fly, men befarade, att samma elände skulle möta honom vid återkomsten.

»Hånej, far!» utbrast den unga rådgifverskan öfverlägset. »Det kunde allt bli skillnad på person till dess.»

»Ja, tror I, att det kan bli någonting af pojken?»

»Jag tror, att han blir densamme, som ingen vill kasta i timmerkulan, då han kommer åter. Och nu är frågan den, om han inte i förstone kan få sig en ordentlig rustning på vägen?»

»Jo, det förstås! Inte skall han gå från gårds utan häller. Kläder, två omgångar, skjortor, skor och hvad han orkar ta' på ryggen som matsäck, då han går.»

»Det låter höra sig!» fortfor Sara viktigt. »Och så är I så beskedlig, att han får godt med mat under den tid, som återstår?»

»Han får väl äta det han orkar, och då går inte

mer i honom. Men huru vet I då så noga, att han törs dröja kvar så länge?»

»Doktorn har förbjudit dem att röra honom före den tiden, ser I. Och blir det bara frågan om annat, så tar han af er kyrkonyckeln.»

»På det viset. Men huru kom sig nu domicella ut att vara så här beskedlig och tjänstaktig åt oss?»

»Jo, jag är utskickad af doktorn och fick fara med hans häst...»

»Må det? Så hög herre och så nedlåten mot oss i vår belägenhet!»

»Hånej, det var inte så väl! Doktorn var alldeles utledsen vid käringlarmet om Mickel här och ville be er slå honom ur hågen för död och pina, annars får han ingen ro mer. Kom bara ihåg detta, då någon frågar. Säg ingenting annat, för då går det strax på tok. Nu har jag vändt lite på hans ärende för att hjälpa er fram, men det håller I tyst med.»

»Var en sak det!»

»Och kvinnfolken förstå inte detta, kan jag märka, och bäst för dem är att inte säga något, så blir det ju ingen misstalning.»

»Det kan nog vara ett stycke af sanningen,» medgaf fader Mates. »Som det är med hustrun och dottern, så ärom de branog långtänkta af sig.»

Ordet fortgick vidare och unga Sara, med växande beundran skådad af Mickel, gaf Mates besked på all världenes ting, medan kvinnorna gingo åstad att bestyra någon välfägnad.

Sedan hon ensam vid gästbordet intagit denna mot kvällningen, tog hon på sig öfverplaggen, erinrade Mickel om aftalet, sade farväl åt alla och ilade

bort till granngården, ännu följd med oförminskad undran af allas ögon genom de små, blyinfattade rutorna.

Hustrun och dottern, som icke fattat hvad besöket gällde, mer än som ett bekymmersting, kände lättnad öfver, att detta syndastraff var i väg.

Fader Mates, som dess bättre fattat allt, stod häpen öfver all sådan tjänstaktighet af den högäreborna domicellan.

Och Mickel, där han med sällsamt djupa mörkögon följde den försvinnande, kände nu under hjärtat en värk så hård och dock så ljuf.

En stund senare syntes hennes åkdon glida bort öfver vida älffjärden. Då rördes i hans bröst någonting så våldsamt slitande, liksom det velat brista.

Och åter gingo dagarna där i gården sin gamla gång. Enda skillnaden var, att Mickel såg sig allt mindre föraktad. En högäreboren domicella hade gått i borgen för honom, och detta utsäde grodde långsamt i grubblande sinnen.

I blandad maklighet och tärande oro för mötet med den högäreborna, under flitiga skrifôfningar vid klaffen, motsåg han sin föresatta dag, alltmer omhuldad af gårdens folk.

En vintermorgon tidigt stod han rustad, bads af far att återkomma, bads af mor, af gamle åldersdrängen, men af jungfru Lisa mest ändå.

Mickel rördes nu till tårar, när han fullt upprättad, glad och ståtlig för allas ögon, tog ett godt afsked af alla.

Utom dörren hade jungfru Lisa ännu något mer att säga.

»Kom igen till våren, du!» sade hon osäkert. »Det

blir nog bra till dess, för vi skolom ställa väl med prästen.»

»Prästen?» undrade Mickel. »Det finns många präster och ställa väl med alla blir för drygt till våren.»

»Flere präster!» tänkte jungfru Lisa häpen och handfallen.

Hon hade aldrig annat hört än prästen och i sin trånga tankevärld mest föreställt sig denne som den ende i mänskligheten, om hon ens föreställt sig någonting alls.

»Ja, men kom igen ändå! För du förstår väl?» fortfor hon tvunget.

»Kan jag, skall jag komma!» sade Mickel raskt, men tillade långsamt och lillgammalt:

»Det kan nog dröja länge. Människan har sitt föresatta öfver sig, den ene lika väl som den andre.»

»Jo, men bry dig inte om nå'nting tocke där som gammelvreden, du! För ingenting verkligt kan det vara, inte. Gammelgubben kom sig i tokpratet och ovisligheten, han,» tyckte jungfru Lisa.

»Men att I tror honom så bergfast i ena delen och inte i den andra?» invände Mickel.

»Ja, si hotas han, då är all råden ute, ifall en inte är karl att narra'n fram med genkastet. Så förstår du huru bra det blir för dig, som får stiga till så mycket. Och så skolom vi häller inte ställa oss med mycket af barnen...»

Mickel ryggade baklänges som slagen i ansiktet af en fasans minnessyn, länge förgäten, nu så oförtänkt upprunnen. Två jämnåringar i bygden hade en höstkväll förmått honom att följa med dem upp på vinden, nyfikne att skåda ned genom öppen taklucka till bryggstugan, där jungfrun hettes ligga sjuk, nå-

got hvarom mycket tassel var i svangen. Hela stugan knakade för höstvinden, så att de spejandes steg ej urskildes. Nere i stugan flammade en våldsam eld i bakugnen. Och där lade nu mor i huset en kvidande, späd varelse på brödspaden och räckte den åt dottern med de orden, att hon skulle vara morsk och göra't fort. Dottern, kvidande med bortvändt ansikte, grufvade sig för brottet, men grep spaden och kastade varelsen in i lågorna, hvarpå den gamla skyndsamt stängde till träluckan, så att det blef mörkt i stugan. Och därpå hade vittnena halfdöda af skräck funnit sig ute på marken, huru visste de ej. Mickel hade tänkt sitt för sig, men de andra två trodde, att det var någon djäfvulssyn till straff för en ogudaktig spejarlusta och för den skull tegat.

Mickel, kväljd af fasans vedervilja, lyssnade dolskt till ännu mången maningsvink, men flög sedan åstad glad som burfångne sparfven, då han släppes lös, följd af jungfru Lisas ögon genom mörkret nedför vägen, efter diket, öfver uppstadisen hän mot fjärden, där den mörka skuggan förgrumlades och försvann i vinternatten.

»En tocken en han bjuds nog inte alla dagar stiga till så mycket. Nog kommer han, om någon vån är till.»

Så tänkte jungfru Lisa, där hon stod på bron och stirrade ut i natten.

•

Vintern gick och våren kom, men gossen kom ej.

Sommarn, hösten, vintern, hela året gick. Och väl blef mången sedd i Rike-Mates' hus från när och fjärran, men Svarte-Mickel syntes icke.

Åren gingo. Hårda tider kommo, ty ofreden kom.

Utskrifning, värfning, allehanda sorgebud och bud om nya offer i lif och gods, de kommo.

Pest och hungersnöd förspordes, Antikristen själf förspordes och sist berättades från södra nejder om Mickel, att han, återkommen som sjökrigsman från fjärran länder, men jagad som ett odjur genom bygder och ödeland, omsider gripits nästan i domicellans nattesäng, vräkts i timmerkula och stannat där som spetälskelik.

När allt kom vida, gjorde sig det burgna folket i Svart-Noret lika om hans öde.

Rike fader Mates förkofrade sitt lilla, såsom siarn rådt. För hundra tunnor korn blott vardt han vida länderiers herre, vardt mångfaldigt burgen genom landsfördärfvet, blef för hvarje vedermödans år alltmera rik och böjd och grå.

MÄSTER-ABRAHAM.

I.

FYLKESKONUNG, LAGSTIFTARE, ENVÅLDS-REGENT OCH — VICE PASTOR.

Stiftsherden Göran Vallin innehade på sin tid, vid början af 1700-talet, det vida Säbrå-gället med dess tre kapellsocknar som prebende.

Någon närmare befattning med själavården där kunde han af vissa »slående» skäl ej taga.

Den enda gång han gjort det på fullt allvar, och då för att stäfja »antikristernas» framfart, hade han fått stryk af sin vice pastor, Mäster-Abraham, som efter denna traktering lät flytta sin svage förman med familj, gods och bohag till hans stora residensgård på Bispehöjden invid Hernösand, den närbelägna stiftsstaden, där han ock förblef.

Efter den betan härskade Mäster-Abraham vida enväldigare öfver sitt gäll än någon konung öfver Sveriges rike, lämnande ett ypperligt bevis på hvad som gick för sig i dessa tider och landsändar, utan att måttet blef rågadt.

Ty när de onda tiderna börja råda med krig, missväxt, pestilentia, hungersnöd och annat, som medförde en upplösande villervalla i den erbarmligt svaga samhällsordningen, — då tog Mäster-Abraham till-

fället i akt och afsöndrade sitt pastorat från all riksens gemenskap och hvad som hörde dit i form af kronotionde, båtsmanstjänst, utskrifning, gärder, inkvartering och andra besvär, af hvad namn och beskaffenhet de vara månde.

Sedan Mäster-Abraham sålunda skapat en särskild stat af sitt gäll, byggde han tullstugor vid dess många genomvägar och beskattade utsocknes män med särskild genomfartsafgift utom väg-, bro- och bompängar.

De inkomster, som bereddes genom så makalösa tilltag, använde Mäster-Abraham delvis till mutor åt ämbetsmännen, som genom slika sportler sökte ersättning för kronans afkortade eller indragna löner, — delvis ock för att nedtysta sockenbornas knot öfver hans våldsamma framfart eljes.

Ehuru hans bönder voro ett styfsint släkte, lärde de sig att fördraga honom skapligt nog för hans omsorg om allas välfärd.

Mäster-Abraham röjde ock vid sidan af sitt envåldsbegär en rad vackra drag af rättrådighet, dock endast så länge det rörde andras inbördes förhållanden.

I grunden var han en människa af det slaget, som ingen vill hafva till vän, långt mindre till fiende.

Vänskapen yttrade sig så, att han både gaf och återfordrade de mest öfverdrifna ynnestbevis, såsom att låna sin nästas hustru eller bortlåna sin egen. Fiendskapen förledde honom vanligen till låga våldsåtgärder.

Emellertid var Mäster-Abraham en man med hvarjehanda nya förslag, som han fick goda tillfällen att pröfva som lagstiftare och regent.

Ehuru två gånger gift och fader till många barn kunde han som ekonom ej rätt förlika sig med obundet

äktenskap, emedan det förledde folk att utarma sig med alltför talrik afkomma.

Därför införde han i församlingen en lag, som förbjöd personer under viss förmögenhet att gifta sig och hvarje hjonelag att föröka sig öfver 5 personer, vid bot af 50 daler silfvermynt för den sjätte, 100 för den sjunde, o. s. v. i stigande belopp.

Något underlig förefaller den uppgiften, att socknemännen, »blott med någras knot», funno lagen välbehöflig.

Huru det gick med dess tillämpning, är ej godt att veta, men visst är, att lagstiftaren själf ingalunda föregick med efterlefnad.

Ett annat ekonomiskt förslag, som bestämdt blef utan påföljd, var att utfodra kreaturen med sågspån och blålera, ämnen som borde åstadkomma ett slags murbruk i djurens våmb.

En tid försökte han att genom följdriktig aga förvandla kattdjur till hundar för pälsverkets skull. Det var ett tidsödande arbete, som, oafsedt dess inneboende svårigheter, syntes öfverflödigt, enär man kunde nå målet genom direkt hundafvel. Rättvisligen bör dock erinras, att Mäster-Abraham äfven kom fram med tänkvärda förslag, som blifvit mindre omtalade. Hugskotten utom möjlighetens värld hade väl snarast tändts i ett hufvud, som emellanåt var starkt omtöcknadt af kyrkvinet.

Att Mäster-Abraham var egen som predikant, det faller af sig självt, såsom händelsen är med gamla gärdesgårdar. Om sådana predikade han en söndag i hela två timmars tid af den obetydliga anledningen, att grannens fänad brutit sig in i åkern och där gjort ett lindrigt ohägn. Slutorden i denna märkliga predikan sägas ha varit:

»Därför veter hut och packer er att laga era hagar, så framt I viljen salige varda. Amen!»

Huru en man med sådant skaplynne skulle fara fram, där han var så godt som enväldig, det låter tänka sig.

Men i två saker kunde han icke drifva församlingen dit han ville.

Ena gången föreslog han att inköpa en tredje kyrkoklocka och ville dela kostnaden med församlingen, på villkor att få sitt namn förevigadt med upphöjda bokstäfver på klockan.

Församlingen vägrade enstämmigt att underkasta sig den onödiga kostnaden, hälst under denna tids rådande betryck.

Mäster-Abraham ämnade då genomföra sin önskan trots motståndet, men måste afstå därifrån, enär det sista klockgjuteriet inomlands blifvit på kungliga senatens befallning förvandladt till kanongjuteri.

Ett lika enhälligt motstånd mötte honom i en annan sak, där hans anspråk voro långt mindre tilltagna.

Det gällde endast att få bort ett par gamla, hvitmenade och skåpformiga »träapostlar», som stodo på hvar sin sida om altaret i kyrkan och vanprydde helgedomen, hårdt medfarna som de voro af tiden och därtill af begynnelsen illa utförda i konstnärligt afseende.

Sådant ville sockenborna ej höra talas om.

I deras ögon voro apostlarna både vackra och vördnadsvärda.

Såsom ett bevis härpå anförde ett kvickhufvud, att en stor del folk inom socknen liknade den ene såsom en talrik barnskara brås på en gemensam fader.

Då tog Mäster-Abraham bladet från munnen och

sade rent ut, att det var för den orsaken han ville hafva bort apostlarna. Kvinnorna hade alldeles förgapat sig i dessa träbeläten och framfödde en afkomma, som icke längre liknade människor utan — klockskåp.

.På detta svarades förtrytsamt, att vår Herre skapar människan just som han tycker, den ene si, den andre så, den tredje annorlunda. Mäster-Abraham fann äfven denna gång den samfällda meningen mot sig och gaf vika. Men i sinom tid fick han dock sin vilja fram i dessa båda stycken genom händelsernas egendomliga skickelser. Huru det gick till, förtjänar kanske att nämnas just för det säregna i händelserna själfva.

En söndag, då Mäster-Abraham som bäst var i farten att predika öfver allting annat än dagens text, förekom där i trakten ett fruktansvärdt jordskalf.

Såsom ett bevis på dess våldsamhet anföres bland annat följande. Klockorna i stapeln kommo af sig själfva i klämtning och inne i kyrkan störtade de två apostlabilderna till golfvet, ganska svårt medfarna genom blotta fallet.

Apostelen Petrus, till höger om altaret, låg där med afslagen näsa, apostelen Paulus, till vänster, var remnad från hjässan till fotabjället.

Nu säges, att så snart församlingen och prästen hämtat sig från skrämseln, skall den hårde mannen hafva pekat på de fallna belätena och förklarat händelsen som en yttring af Herrens vrede öfver slik styggelse i helgedomen. Då fick Mäster-Abraham sin vilja fram i detta stycke.

På ett vida mer dyrköpt vis kom hans andra önskan till sin uppfyllelse.

När fienden i tidens lopp hade härjat landet och

brännt kyrkan, lät församlingen gjuta om de två klockorna till en enda.

För att nu hedra den ödesrike mannen, som då för länge sedan gått ur tiden, fästes i upphöjda bokstäfver hans namn på klockan, där det läses än i dag på vördnadsfullt afstånd inunder den bortflyttade stiftsherden doktor Görans namn.

II.

DÅLIG HUSFAR, FÖRTRÄFFLIG VÄRD.

Innan Mäster-Abraham själf bortflyttades till kyrkogården långt före sin skröplige stiftsherde, hade han hunnit framlefva ett lif fullt af egendomliga drag för öfrigt och därtill i säregen måtto olyckligt i hvad det rörde husliga förhållanden.

Redan i första giftet med en i allo förträfflig fru, som skänkte honom söner och döttrar, öfverlämnade han sig själf och husets angelägenheter i händerna på en illa beryktad pulverhäxa, som för andra människors ögon i ovanlig grad saknade godt utseende och intagande väsen. För andra gången gift med en fattig, men ung och fager adelsdam, Armida Vulf af Berglo, kunde han häller icke undvara häxan, utan gaf henne i grannskapet en tillflykt, där hon höll krognäste och redde drycker, som skulle väcka eller afvända kärlek, betaga däjliga kvinnor deras fägring eller leda endräktiga grannar i split och sådant mer.

I detta kyffe höll sig Mäster-Abraham nätter och dagar.

Dit stulo sig också rätt ofta hans söner och döttrar.

Nu kom härtill äfven, att Mäster-Abraham hemma

i sitt hus samlade omkring sig människor af allehanda slag, men oftast af det sämre.

Fick han höra talas om en slagskämpe eller annars någon, som öfverskridit sedvanligt mått i något afseende, så skickade han honom genast bjudning att gästa huset, som fördenskull vimlade af alla slags utbölingar.

Värden själf såg aldrig med oblida ögon, om någon af dessa gäster visade håg för hans döttrar. Dessa hade alltså tillräckligt många drifbockar för sitt okynne, men kunde ock taga emot den manliga hyllning, som bjöds, och ville än mer hafva af samma slag.

Två af dessa mågämnen skulle ådraga Mäster-Abraham och hans hus en öfver höfvan stor andel af den ofrid och förargelse, som allmänt rådde i landet.

III.

SVARTE-MICKEL OCH SVARTE-PETTER.

I dessa vargatider af oefterrättlighet gick en norrländsk öfversåte knappast i säng utan bäfvan för en morgondag, då hans slemma lifsgärning kunde vara framburen för konungen i lifsfarligt klagomål eller hans själ nederfaren till afgrunden från hvitnadt benrangel i gårdens aska.

Där talades om många folkuppviglare, men allramest om två, som voro kända under skräcknamnen Svarte-Mickel och Svarte-Petter.

Om dessa sade öfversåtar allmänt, att de från början varit antikrister och de värsta bland genstörtingar norr om Dalaälf, så att de omsider icke sett sig någon undanflykt på landbacken, utan nödgats

gifva sig till sjös. Ute i världen hade bägge två varit med som sjökrigsmän under engelsmannen och tjänat sig upp till ganska goda meriter, såsom de svenska merendels. Men i stället för att stanna och hålla sig där de sålunda kommit till sitt välstånd trängdes de af »sin olydnads slemma hug till det fattiga hemlandet att äfvenså förföra menige man till sin ofrids tomma buller och fåfänglighet».

Sådant tal förde öfversåtarna gemenligen på läpparna, men hvad som låg dem på hjärtat var, att dessa skalkar ej skulle få fram landsmenighetens samfällda besvär till kungs, såsom menadt var, ty det var skräcken. Fördenskull utfästes lönligen en skottpenning åt den, som kunde förete deras hufvuden till kvitto, ty därhän var det nu kommet, att man ej fick rygga för nya brott, när det gällde att undanskyla den långa raden af gamla skändligheter.

Efter mångfaldiga äfventyr lyckades dessa två att undgå sina mordiska spårhundar genom tillflykt i Mäster-Abrahams hus, där de under främmande namn innästlade sig och hastigt gjorde sitt hurtiga väsen gällande hos hans kvinnostat. Svarte-Petter trolofvades med en fränka i huset, och Svarte-Mickel skulle få Mäster-Abrahams ögonsten, högäreborna Sara Cornelia, kallad Mäster-Sara, ett föremål för alla ynglingars åtrå och bekymmer, med fog tadlad för själfsvåld, men ock rättvisligen berömd för lärdomsvett och vinnande hjärtelag.

Till tack för sådan hyllest hade nu dessa gäster under Mäster-Abrahams tak den ledande handen vid ett arbete, som snarast hade skolat föra värden själf till stupstocken jämte hans många likar i laglöst själfsvåld. Ty huru föga brefsynte ledarne själfva voro, så fingo de likväl ihop en med skriftliga bevis

späckad och mycket utförlig klagomålslibell, ämnad till konungen i hopp att bringa en allmän landsräfst till stånd, såsom önskemålet ihärdigt fortlefde, ehuru flere gånger gäckadt förr i tiden. Äfven denna gång skulle det komma till korta.

Akten blef bortstulen från Mäster-Abrahams hus. Svarte-Mickel och Svarte-Petter flydde. Deras gästvärd, som närt dessa ormar vid sin barm, kom nu med sitt husfolk rätt illa ut för detta och något mer därtill.

Uppenbarlligen tycktes man där i gården hafva härbärgerat och hyllat äfven »den svarte ulfven», som affattat den välskrifna inlagan, ty en obestridlig sak var, att den okände hade midt i själfva slutklämmen afbrutit sin prydliga renskrifning efter ett koncept, som tjufven funnit liggande bredvid det uppslagna häftet på vindskammarbordet. Hvad gjordes mera vittne behof?

Dock, när man som längst utskällt Mäster-Abraham som delaktig och rannsakat hans hus såsom sammangaddningens härd, så blef det omsider klart, att han själf var fullkomligt oskyldig och huset utan rimligt spår af den farlige skalken.

Hvilken öfversåte, som då lånat sin förfarna hand till detta verket, — om det var en öfversåte och ej den lede själf — det var och förblef en stående fasogåta. Att »svarte ulfven» till sist skulle blifva långt svartare, än hans värsta belackare utmålade honom, äfven detta må här antecknas såsom ett uppdykande efterkast utom gränsen för denna berättelse, men oåtkomlig förblef han, liksom Svarte-Petter, efter alla spaningar.

Bättre tur hade man till sist med Svarte-Mickel.

Vid ett bröllop, som unga Sara bevistade hos Högsjö kapellan, Andreas Sellin, blef den efterspe-

jade gripen under förargelseväckande omständigheter i hennes nattkammare. Det skedde genom hämnd af två efterhängsna djäknar, som hon på aftonen gjort sig fri genom att innelykta dem i ett gethus.

Nu var Svarte-Mickel förut lyst som »själaspilling», hvilket skulle innebära, att han såsom oförbätterlig stod utom borgerliga lagen under den kanoniska myndighet, som det samlade predikoämbetet vid en synod tillskref sig och faktiskt utöfvade, med eller utan åberopade lagstäf af aldrig häfd, men utan stöd i gällande kyrkolag. Öfver själaspillingar förfogades efter godtfinnande: de voro trälar under en prästerlig myndighet, som afsåg att vara afskräckande hård, till andra obotfärdigas varnagel.

Att Mickel under sitt sjölif hade, liksom Petter, vunnit förmans utmärkelser kunde icke lossa dessa kanoniska fjättrar. Och till den påbördade egenskapen som själaspilling skulle han genom skriftliga bevis vara förvunnen till riksförräderi med den norska sidan. Dock, huru därmed var, så hade han nu råkat i oförsonliga fienders våld.

Först blef den gripne hårdt spösliten i sida med en tattare, som fick dela samma slag öfver rygg vid pålen. Därpå blef den ene, som skulle vara Mickel, kastad för dödens käftar i en spetälsk »timmerkula», medan den andre, som skulle vara tattaren, togs ut som kanonbuse till flottan.

Efteråt blef något tal om förväxling af dessa olycksfåglar. Men något ljus i saken kunde ej längre vinnas, ty den, som kommit i timmerkulan, var redan döder af spetälskan, och den andre utom håll för hvarje spaning.

Länge blef så den spörjande bedröfvelsen tolkad i detta svårmodiga rimstäf af någon vanvördig:

Hvar går Svarte ulfven?
Och Svarte-Petter... hvar?
Blef den tredje skulfven
Svarte-Mickel kvar?
Vardt han död af Herrens kánon?
Blef han dräng åt en kanón?

Huru därmed var, så kom dess säkrare unga Sara ohjälpligt illa ut.

Hennes äfventyr vid bröllopet hade väckt öfvermåttan uppseende, och trots all försiktighet af anhöriga, blef det omsider kunnigt för Mäster-Abraham.

Först gaf han dottern fjorton dagars arrest vid vatten och bröd. Sedan detta straff aftjänats, kallades hon skälfvande för sin oblidkelige domare att erfara sitt vidare öde:

»Här i huset får du ej längre vistas, och därmed jämt! Drängen för dig tolf mil bort, och du kommer icke åter, säger jag!»

Så en vink åt tjänaren, och den förskjutna, fallen i gråt, fördes till åkdonet i husfolkets tysta krets. Ingen vågade visa den omtyckta Sara en min af deltagande, när denna färd anträddes.

Detta fullbordar den mörka bilden af Mäster-Abraham som husfader. Han förkastade obarmhärtigt en felande dotter, som haft hans eget lastbara lefverne uppenbart för ögonen. Men icke blef nu det kommande helt och hållet afgjordt genom denna inledning. Nog blef dotterns lif en underlig växling mellan ljus och skugga, men hvarken före henne, ej häller efteråt intill den dag som är, känner den nordsvenska häfden någon kvinna med så ojämförligt hög och äreboren åra som Mäster-Sara, högäreborna Sara Cornelia.

ETT MISSFOSTER FRÅN HAFVET.

I.

STRANDVRÅKARNE.

Kommer din farkost att styras ut genom Ångermanälfvens norra utlopp, mellan den jätteskalliga Hemsön i söder och Nora sockens bergiga landvall i norr, så märker du rätt förut den egendomligt skapade Storön längst ut mot hafvet.

Det är en jätteödla, ett oerhördt hafsvidunder, simmande mot norr med vildt uppspärrade halstaggar och en kantig stjärtfena, hvars trappformiga afsatser på långt håll förråda den vågrätt lagrade bergmassan.

Detta hafsdjur skulle i tidens fullbordan värpa ett ägg, hvarur ingen mindre än Antikrist själf hade att framkomma och uppstå.

Händelsen tilldrog sig, enligt samtidens lifliga vittnesbörd, i något af de svåra åren omkring 1700 efter vår Herres och Frälsares börd.

*

I öns omgifningar, där sötvattenströmmen brytes mot hafvet till spaka hvirflar kring holmar och skär,

har laxen sedan gammalt hållit sig med förkärlek. Äfven annan redbar fisk fanns ymnigt där vid angifna sekelskifte.

Detta välsignade vatten lockade till sig från när och fjärran en hop uthungrade fångstmän, som ej mycket frågade efter strandlof och fångsträtt.

Fisket efter Bottenhafvets kust, i dess älfvar och fjärdar hade nästan varit en allmänning. De närboendes häfdvunna rätt var dem till föga gagn, äfven då de kunde uppvisa laga bekräftelse. När sådant varit fallet i goda tider, så blef det ej mindre händelsen under handelns, näringarnas och den svaga samfundsordningens pågående förfall genom flere års missväxt och krigets pröfningar till den gamla vanstyrelsen öfver de nordsvenska landen.

De främlingar, som samlades till trakten, voro fiskare, ej blott till yrket utan ock tillfälligtvis af brist på annan dräglig utkomst.

När jorden ej längre bar odrägliga skatter eller gaf sin odlare skapligt bröd, slogo sig de hungrande munnarne åt hafvet.

Det var en brokig skara af hemlösa bönder, utsvultna fjällappar, skogsfinnar, säljägare från österhafvets flesta kustland, fridlöse och landstrykare till födsel och yrke.

Och fisken, som drogs upp, hade hvarken kronans blysigill på skallen, bondens bomärke på ryggen eller borgarens saxmärke i bukfenan.

Han syntes fördenskull vara Guds tillhörighet och fångarens rättmätiga fång efter tack och lof.

Den, som tyckte annorlunda, fick äfven hafva sin mening för sig, blott fiskaren fick njuta fångsten i frid.

De, som af ålder kallade fiskerätten sin, kunde skatta sig glada, om de fingo tiga i fred.

Självfva nöden, som annars ej känner någon lag, hade skapat en vacker samhörighet mellan inkräktarne, när det gällde att tillbakavisa lagliga anspråk.

Men ingen är häller den andres broder i hafvet. Sinsemellan höjde hvar och en sin hand mot den andre, och en häfde sig upp mot alla.

Detta tillstånd framkallade ofta blodiga sammandrabbningar, tills en egen händelse alldeles omskapade ställningen bland de arme »strandvräkarne», det gemensamma namnet på de objudna gästerna vid fjärden.

II.

DEN FÖRSTA FRIKYRKAN.

Ett matlag strandvräkare, som fördrifvits från Kläfsö hamn på Hemsön, landstego på Storön, byggde sig ett förskansadt läger och gåfvo sig ut att söka efter någon sötvattenskälla.

Därvid blefvo de genom sina hundars envisa skall varse den smala öppningen till en bergshåla, där säkerligen någon lefvande varelse hade sitt tillhåll.

Så mycket de spejande kunde skönja utifrån, var det en äggformigt aflång bergkammare med hvalf i trappformiga afsatser af öns skifsten.

Ur denna håla framträdde till sist den af hundarne vädrade invånaren och gnuggade ögonen, sömnig och yrvaken, gammal och långgråskäggig såsom efter tusenårig sömn i berget.

Den gamle förrådde en utländsk mans skick, och talade svenskt mål med främmande tonfall. Han

kallade sig Hil och skulle hafva kommit skeppsbruten till ön, hvilket dock af ingenting syntes bekräftadt och sedermera föranledde många gissningar.

Allt från första stunden fängslade Hil alla mötande själar såsom en ödmjuk, blid och vördnadsvärd patriark med anad visdom af omätligt djup. En sådan främling och hoppet att finna en strand, välsignad med ett skeppsvrak, lockade inom kort en hop af omnejdens tjufvafiskare till ön. De samlade sig utanför hans håla, gåfvo hojtande tillkänna sin närvaro och ropade, att han skulle komma ut och predika Herrens ord.

Hil kom fram och talade till de andäktigt lyssnande på ett sätt, hvars motstycke ingen hört. Han skiftade icke text, han for ej ut mot påfven, Kalvin, Cartesius eller ens den lede fienden. Han jämrade sig ej öfver ringa lön, plundrade ärtland eller kullslagna gethus, genomgick ej veckans skvaller, beskref ej någon känd aflidens pina i helvetet och namngaf lika litet någon lefvande som särskild skuld till Herrens misshag och hemsökelser öfver alla. Han talade icke ens efter stora och lilla timglasens gifna tidsmått, utan så, att tiden syntes bortviken vid evighetens väldiga åtanke, som han mäktade framkalla. Han talade så, att själarna kände sig ryckta ur sina tillhöriga kroppar och på förhand inställda inför den yttersta räkenskapen.

När Hil hade slutat, bidade menigheten i förfäran, att hans höjda hand skulle sänkas och komma ön att sjunka med skogar, klippor och folk.

Atbörden afsåg endast att utpeka ett vackert skifstenslager.

Mer än detta behöfdes icke.

Ett litet kapell af detta byggnadsämne stod i all

sin enkelhet färdigt inom tre dagar och invigdes till helgedom åt Nazarenen.

Det blef i bokstaflig mening ett »gudshus», en mänsklig gärd åt gudomen; det rymde präst och altare någorlunda; alla öfriga, som ej sluppo in, hade intet att beställa i denna helgedom. Sådan var denna frikyrka, utan tvifvel den första inom Sveriges rike.

Tempelbyggarne, förvånade öfver sin samdräkt och förändrade håg i öfrigt, lämnade ön och mälde, att en man, som kunde vara jämförlig med Elias eller Johannes Döparen, hade kommit till ön. De möttes väl af starka tvifvel, ty mannen hade kommit utan kallelse i dessa yttersta tider och borde fördenskull vara en falsk profet.

Tviflarne kommo nyfikne till stället med väl omgjordade själar, men återvände som troende.

Genom sitt gynnsamma läge för älfdalens och kustens folk blef ön till slut en verklig vallfartsort.

Ingen har egentligen sagt, att Hil, hvem denne ock var, missbrukade sitt stigande välde öfver massorna.

Tvärtom medgåfvo alla, att han i rättan tid tyglat och omskapat en tygellös hop, som med hvarje dag ingifvit grannskapet en växande skräck.

Länge blef han emellertid ej synlig för sin hjord.

När han en gång hörde sig kallas profet, bestraffade han detta tal som afgudiskt och sade sig nödgad att bortgå.

Så gjorde han äfven, utan att akta de sörjandes böner och tårar.

Han tillbragte sista natten, som vanligt, i sin bergkammare, men morgonen därpå var han icke längre till finnandes, blef ej häller mera sedd i dessa nejder.

III.

»AFBIDEN ETT NYTT EVANGELIUM!»

En man, som uppenbarat sig så hemlighetsfull och väldig som Hil, kunde ej undgå att blifva förgudad på något vis.

Försvinnandet var spårlöst och talet om detta skeppsbrott för enkelt att kunna tros; det var väl snarast en omklädnad för något outransakligt.

Bland många meningar om Hils rätta art och väsen blef en omsider allmänt segrande. Som »själfföding» hade han uppkommit genom denna världens inneboende alstringsmakt och på förborgadt vis öfvergått till naturens moderssköte efter väl förrättadt värf.

När denna mening i sinom tid blef en trossats, så fattades icke häller folk, som ville styrka den med allehanda vittnesbörd.

Sålunda blef Hil i de trognas åtanke ett naturväsen, fästadt vid berget och grunden, såsom skogens ljusklädda Hvitra vid dess betesmarker eller ett sjörå vid gifvet vattendrag.

Minnet af honom, som till sist återstod upphöjdt och förgudadt, började omfatta växande hopar med allt innerligare band.

Betänkligt kunde väl allt detta synas tidens präster med deras kraf på kyrkligt och världsligt själavälde, deras oerfarenhet vid slika företeelser och oförmåga att verksamt sörja för andliga behof.

Betänkligare än allting annat var, att Hil i afskedets stund yttrat de märkliga orden:

»Ett nytt evangelium skall förkunnas eder. Gån åstad och afbiden det!»

Men då nu Hil var borta, kunde hopen af spörjande själar icke förmå sig att afbida, såsom mästaren

förordnat, utan vände sig omisstänksamt till landets mest skriftlärda präster, den ene efter den andre, för att höra det nya evangeliet. Detta borde finnas i någon af »de hemliga Mose-böckerna», som prästerna af gammalt troddes hafva i sitt enskilda förvar — till uppbyggelse i de egypters trolldom och mera sådant. De tillsporde sökte förgäfves afvisa de spörjande med det beskedet, att detta tal om ett nytt evangelium och hemliga Mose-böcker vore ett påfund af mörksens furste.

Från prästerna gingo de misslynte till sin öfverstepräst.

En dag samlades en stor folkmassa på den kringbyggda prebendegård, som innehades af stiftets superintendent, doktor Göran Vallin, oftast kallad biskop, som han ock var, bortsedt från någon intetsägande åtskillnad i prästrang.

När nu stiftsherden, ålderstigen och skröplig, trädde ut på sitt bro, skriade massan hetsigt:

»Du njuter icke förgäfves dryg tiondelön! Du skall genast säga oss det nya evangelium, som oss utlofvadt är, din träbock!»

Detta tal var då nytt för doktor Göran, och i onda aningar sporde han med sin huttrande röst:

»Ho hafver eder detta föregifvit, att något nytt evangelium utlofvadt är?»

»Hocken annan än profeten på ön!» lydde svaret mångstämmigt.

Doktor Göran hade länge bekymrats för denne Hils skull, men tidens skick hade varit så bedröfligt, att han ingenting kunnat åtgöra, hälst som han själf var blifven ålderdomssvag och bruten genom husliga pröfningar: en biskopinna, som ej tordes stiga på

ovigd jord, en bispeson, som också artades irrlärig, fast på annat sätt än dessa »antikrister».

Nu hade han någon tid gladt sig vid talet om Hils försvinnande och flertalet präster med honom.

Men då han nu hörde folkets tal, greps han af stor förfäran och började verka på sitt vis.

Till en början sammankallades en synod.

Bland dess medlemmar var den rådande skräcken för tidens margfald så stor, att Hil icke syntes vara värst olik den verklige Antikrist, såsom sådan igenkänd mest i alla stycken.

Icke dess mindre eller kanske just därför började nu doktor Göran, efter föredömet af den gamle Angermannus i tiden, fara fram med förhör och räfster, skamstock, ris och offentlig bikt mot den villoande, som insmugit sig i hans hjord.

Huru illa han därvid for i sin egen församling, där den svåre Mäster-Abraham regerade som underhafvande sockenpräst, har berättats såsom ett för tid och ort synnerligen betecknande drag.

IV.

SVAGA VINGAR OCH OPRÖFVADE RYMDER.

Var det nu troligt, att Antikrist var kommen i världen och funnit sitt första insteg inom norra superintendentian, så är det visst, att han då haft god blick för detta gynnsamma fält af mångartadt förfall, timligt och andligt. Den tidens Lutherdöme i sin helhet var, som kändt, ett vissnande träd med få gröna blad. Och de rötter, som skjutit upp till de botnienser, voro länge sedan förtynade genom påfviskt och hedniskt ogräs. Men att de förr i tiden sugit

en riklig näringsaf, detta beröm hade på en mansålder slagit de lärde norrlandi med ett högmod, så blindt, att de vid detta lag voro i gemen efterblifna till halfbarbarer med ringa ljus i förståndet.

Snart yppades andra tecken, som mera afgjordt styrkte tron på denna världshändelse.

Alla intygade, att Hil manat till saktmod, rättfärdighet, renhet och fridsamhet, hvilket i alla fall blott kunde vara en ljusens omklädnad öfver hans antikristliga väsen.

Men om andarna ock i förstone voro gripna af denna maning, så tvungos de genast att pröfva rymder. för hvilka deras svaga vingar icke voro vuxna.

Endast spö och stock funnos i beredskap för dem, som i godan tro ville veta, hvad deras frid tillhörde. Och så togo de bekymrade själfva sin sak om hand, så godt de kunde.

Profeter uppstodo bland dem som svampar ur murken jord, men de voro helt obildade varelser, som nog tillägnade sig mästarens möjliga fel, men just ingenting af hans vissa förtjänster.

Hvad de mest framhöllo för hopen var söndringens nya evangelium, men renheten, som därvid förespeglades, låg dem knappast om hjärtat i lära och lefverne.

En af dessa profeter lär mycket ifrigt hafva betonat de renes företrädesrätt att vara rene i själfva synden.

En annan yrkade i ett rått och våldsamt språk, att de också skulle bruka detta företräde vid sina samkväm för att lära känna syndaeländets djup och den efterföljande nådens sötma.

Att slika yrkanden vunnit omedelbar efterföljd, är snarlikast en falsk beskyllning af oärliga motståndare.

Likväl synas desse falske profeter hafva beredt vägen för andra, som i de förvärrade årens lopp skulle komma och finna efterföljd i det, som långt värre var. De lösta själarna hade endast utbytt det prästerliga enväldet mot ett osundt känslorus, hvari de blindvis störtade fram mot vanvettets afgrunder.

En sådan tidsandas utvecklingsväg till sundhet bildar det allmänna grundlaget för en rad nordsvenska öden, hvilkas uppränningar ur häfd och sägen utmärkas af tecknande drag och digra skickelser.

Dessa minnen sluta sig alla kring den man, som till sist förmådde rikta åtrån efter det nya evangeliet till stor och varaktig fromma för de vida Bottenlandens allt för länge försummade och kväfda odling.

Att vägbrytaren för detta odlingens nya evangelium kom från ett allom oväntadt håll, har icke häller förminskat värdet af hans lefnads stora bragd.

ELD UR DRIFVAN.

I.

NÄR ELDEN SYNTES FÖRST.

Där rörde sig en svart prick öfver blåhvita snöhafvet till en lappländsk flo, en islagd myrsjö under en snöflata så vid och ljusblå, som endast all världens snö kunde vara under all den djupblåa himmeln ända bort till dess jordfäste strax utom en ytterst svag skogrand, den ändlösa vinterfloens flacka landkänning allt omkring.

Den svarta pricken var en ulf på spaning efter sin mat, en mordisk, stor och strid vinterulf med vidöppet gap, yfvig om tassar och svans. Han mindes icke den dag, när han senast åt, och huru maten kändes honom då, hade han också glömt. Buken låg nu hopstramad till en tarm under ryggbenet, och däri fanns bara ett slemmigt dregel. Stundom drefs det af hungerskälfningar upp åt halsen på ulfven, som då slog igen gapet vid kväljningen, och tömde sig vid giporna till två sega, klarhvita strängar, som genast fröso till sköra, spillrade ispilar ner öfver skaren.

Ulfven stannade för att speja och lyssna efter maten. Såsom taggiga moln utom världen hägrade västanfjällen så hvitt som gnagda och utvittrade

ben. Och bakom riset mot världens utkanter nedkröp nu det stora gnisterögat, enögde världsulfvens eldöga, orimligt stort mot myrgranarna, men onyttigt till mat äfven det, med ett kallt och blodrödt illgrin öfver blåa ödelandet. Ingenting hördes utom stickans knäpp på drifvan. Inga kamrater, inga berg svarade på ulfvens sorgmodiga klagoyl. Dock se, långt bort i nord skymtade någonting så sällsamt gulrödt mot svarta skogs-kölen. Det var kanske maten, och ulfven lunkade i väg däråt.

Efter timmar i sträckande traf nådde han vid kolblåa kvällens lyssnesken öfver himmeln fram till stranden mot en solsidig svedjebacke upp åt skogs-kölen, som vuxit allt större på närmare håll. Och där i backen syntes nu det rödgula, äfven det förstoradt, slå upp så spöklikt ur själfva drifvan, med en kvast af sot och gnistor i himmels höjd. Det var eld ur själfva drifvan, kanske helvetets eld. Ulfven lade svansen benmellan, och om honom vet jag nu ej mer, än att han tog till fötters utöfver floen.

II.

INVID SJÄLFVA HÄRDEN.

Jäms med drifvan stack upp en gråstensmur från ett stybbadt, snöbäddadt takröste öfver en jordkula, nedgräfd i bottenmon. Och där nere i jorden, under en takgäll för mat och husgeråd, satt fjällmannen Natan och brände, fattige, förskjutne renvaktaren Natan, som börjat bränna och hacka i sollidan, när all råd var ute. I baklidret, som äfven låg under snön, hade han några sinande getter, utfodrade med laf och granris. På hans ena sida framför stockelden

stekte sig hans hoptorkade och betryckta, men seniga hustru med den ettårige, ännu odöpte Lill-Manel på knäet. På hans andra sida satt och rufvade i sin renmudd fattige Natans våldgäst sedan mången god dag, en stor och bister karl. Det var lappprästen, Herrans fattige tjänare, som i dessa tider och ödenejder fick fara kåta in och kåta ut på en »gästning», hvilken oftast liknade tiggeri och stundom kunde urarta till röfveri.

»Gästningen är inte för häf här i gården!» utbrast den hungrige gästen bittert. »I morgon far jag hädan, då renskjutsen sträcker utför floen. Kommer inte nu fadderfolket där, så får pilten vara odöpt som han är.»

»Jämmerligen, herre go'fader!» utbrast lappmor bedjande. »Sku' tu inte ge gossen Herrans styrkelse mot Hvitra och trolltyget nu ändå efter så lång en gästning?»

»Hör mig på ett ord, herre go'fader!» tillade också lappen tunnt och hvasst. »Sir tu, om inte gossen är karl att få sig en Herrans styrkelse af det slaget, som tu har, så får han väl Björnkarln till faddersgubbe, och han är likare än allihop, tu!»

»Hvad pratar du för fanens hedenskap, dumme lappkältring!» tillrättavisade prästen. »Gå så snart ut, du, och se efter, om inte någon af faddrarne är på väg!»

Lappfar lydde flinkt hvad go'fadern hade befallt. Han steg upp efter de rimmiga trappstenarne mot gafveldörren, öppnade denna och försvann i en hvit sky, som ångade in så kall, att den i snöbad härdade gossen hostade till.

Om en stund kom lappfar tillbaka ur en kall frostsky på nytt. Hans knän skälfde, han syntes helt förfärad.

»Såg du till någon?» sporde prästen barskt.

»Ingen som skulle komma,» skälfde stackarn, »men . . .»

»Nå, hocken då?»

»Jo, här uppi backen vid själfva grankölen står en långgrå en, en underlig en och sir hitöfver. . .» Den talande själf var så långgrå i ansiktet och hans hustru blef likadan.

»Björnkarln förstås!» skämtade prästen misstroget. »Gå genast ut och ropa hit'en till dops, du. Ja, stå inte och mesa, din renoxe! Ut på eviga rappet, annars . . .»

Lappfar hade redan ilat mot dörren, flink som en ungren, ty go'fadern var ej att leka med. Hjärtat bultade så våldsamt hos lappmor, men hon tordes ej öppna munnen. Därute på drifvan stod visst gubben hennes undersam och rädd, ty det drog om, innan han hördes ropa med tunn och skälfvande stämma uppåt backen:

»Hör tu, käre granne, har tu tider att ha tig ned till gårds en stund?»

Och efter en handvändning hördes tydligt ett aflägset svar från backen:

»Hvarför vill du hafva mig till gårds?»

»Jo, sir tu, jag skulle ha styrkelsen åt gossen min, men vet ingen lefvandes råd för fadderfolket.»

»Vill du hafva mig till fadderskarl då?»

»Ja, i fall tu är mig en sliker kristmänniska, förstås?»

»Ja, säg du det! Nu är jag på skytte stadd och har, förstås, inga skriftkläder med mig. Go'fadern kan ju skrifva upp mig, och jag står här i backen medan styrkelsen står på. Kanske det gäller lika bra?»

»Hvad är tu för en tå?»

»Hå, inte vistas jag något, inte. Far ju fram än här, än där, förstås. Och alltid råkas vi på väg och framfärd.»

»Tå får jag väl höra hvad han, go'fadern, säger själf,» tyckte lappen till sist, med något lugnare målföre och klef genom frostmolnet ned i sin kula.

Prästen hade med sin blystilus redan skrifvit den främmande fadderkarlen till boks. Han vinkade åt lappen att tiga med sina anskrämmeliga utgjutelser och tillsade kärft:

»Fram med vatten nu då, så dra' vi ändtligen till! Här i stugan ärom vi tre faddrar och karln i backen blir den fjärde som bokfadder. Fyra skall det, förstås, vara.»

Lappfar och lappmor stodo med knäppta händer och lyssnade häpet till den efterlängtade styrkelsen, som i deras ögon var en besvärjelse mot allt ondt. Akten var i dessa tider mycket omständlig; innan den slöt, hade stockelden alldeles brunnit ned, så att det var moltyst i härden. Prästen hade sagt till sina medfaddrar att i allo svara och buga som han.

Så fingo faddrarne slutligen den viktiga frågan, om de ville svara' för den döptes kristliga uppfostran och beskärm mot allt ondt.

»Ja,» svarade nu i första hand prästen själf som fadder.

»Ja, gu'styrke gossen för Hvitra och det ondt är!» biföll lappmor efter sitt förstånd.

»Och så någon styrkelse åt mig ock, som fadern betraktandes!» yrkade lappfar, som trodde att begängelsen var för alla.

Helt oväntadt hördes nu så klart den fjärde fadderns aflägsna stämma som en röst genom vida världen:

»Styrke mig, som går all världen ut!»

De tre faddrarne i kulan sågo en stund så skrämdt frågande på hvarandra, men prästen lät sig ej förtryta. Han läste ut som han hade det, och alla tre satte sig i stum spökrädsla framför påfyrad härd, utan att yttra ett enda ord. Där, i den ensliga stugan invid floen, var man alltför klok att vid ett så kinkigt tillfälle orda om denna världens myckna öfvermäktiga, med fara att förgå sig genom något dumt ord. Den, som ingenting sade, kunde icke prata bredvid munnen.

I grubbeltankar framför härden led kvällen om. Till sist rörde prästen på sig och tog mål i munnen:

»Hvem jag var, som döpte gossen till denne fadder, skola de efterkommande icke veta. Och med mig kan det vara detsamma. Jag kom på sidan, jag, blir gömd och glömd i min graf vid floen. Men pojken här, han kommer längre han; minns hvad jag sade. Ingenting har jag att ge honom i gods och guld som fadder, men det lilla jag har i hufvudet skall han få med sig och det är ändå inte så litet. Somt ser i förstone omöjligt och sällsamt ut, ty mörker all vår själ betäcker. Den, som nalkas gården här, ser eld ur själfva drifvan. Kanske det kan komma något underligt äfven här från floen...»

III.

LAPPDRÄNG, DJÄKNE, PROST- OCH PREDIKODRÄNG.

Emanuel växte upp och blef med åren en ovanligt skön lappgosse. I renvaktartjänst hos den mäktige Stor-Pål, vanligen kallad Stor-Pålle-Åsele, råkade han vinna tycke hos dennes rika och ej oäfna dotter

Cecilia. Men fadern, som var dryg öfver sina silfverskatter, sin trolldomskonst och härstamning från solsönernas höga ätt, hade helt andra tankar, såsom rike män bland alla folk och klasser. Och den fattige renvaktarn kunde ju som friare ej ens utlösa en medelmåttigt burgen flicka från fadern, såsom den allsmäktiga seden ännu föreskref hos detta folk. Så mycket mindre var det värdt att tänka på friarköp af ett sådant rikstycke som Cecilia. Pålle sades hafva låtit undfalla sig det vidriga skrytet, att ingen af de lappar, som lydde under Sveriges eller Danmarks konung, skulle kunna fullbyta honom för Cecilia. Endast från fjärran land, bland de stormrika rysslapparne vid det allra östligaste östanvattnet, kunde han vänta sig ett anständigt mågämne.

Men då nu Cecilia förtvinade i en hjärtesorg, som den djupt bedröfvade fadern ej mäktade trolla från henne, sade han en dag hväsande illt och hotfullt till drängen Emanuel:

»Kanske är det du, som går här och modstjäl Cecele mitt?»

Och Emanuel svarade ödmjukt:

»Kanske du städjar mig som måg och sätter mig i herreskolan, så blir det en herre af mig?»

Pålle for tillbaka, där han satt på renhudsbädden i kåtans högsäte, blef tyst och grå, lade hufvudet på sned och sade icke ett ord på tre dygn.

När allt kom vida, var Pålle icke så likgiltig för lockelsen att få till måg en »herre», det vill här säga en präst. Icke ens de rikaste rysslappar i världen kunde öfvergå en sådan i makt och anseende. I självfva verket hade Pålle flere gånger förgäfves utbjudit Cecilia åt mer än en bland de akademiska dobbelgökar och vildbasar, hvilkas sista utväg i dessa

tider var att ge sig till båtsmän eller präster i Lappmarken, ty endast det sämsta var godt nog för de stackars halfhedningarne där. De hade i alla fall hållit sig för gode åt Cecilia Pålsdotter, men nu svor Pålle i sitt sinne, att han själf skulle laga sig i ordning en »herre» till måg. Alltså beramades saken ganska väl. Emanuel skulle få något underhåll vid »herreskolan» och senast om fem år återkomma som »herre» för att äkta dottern. Hvarom icke, hotade Pålle att nå honom med ett trollskott. Och för att ge eftertryck åt hotelsen, kastade han sig till jorden, föll i dvala och tuggade fradga, allt efter seden hos sin stams vise män och trollnärer.

Emanuel, timligen rustad med matsäck på ryggen, andligen med sin nu hänsofne go'faders märkliga visdom: »Mörker all vår själ betäcker», kom in vid Hernö trivialskola och gjorde där på kort tid otroligt snabba framsteg. Gåfvorna voro såsom fallna öfver denne lappgosse i ett ovanligt rikt mått. Men Åsele-Pålle delade sitt släktes allmänna opålitlighet och drog snart in det knappa underhållet. För att då reda sig fram i de onda tider, som rådde, var Emanuel tacksam nog att få tjänst som dräng och ämbetsbiträde hos prosten högvördig Andreas Asp i Nora, stiftets främste man i fråga om prästerligt inflytande.

Hos honom njöt Emanuel kost med andra drängar under veckans fem åliggande arbetsdagar. Den sjätte hade han fri för sin läsning jämte kost vid prostens eget bord, liksom på söndag, då han predikade mot en lega af sex styfver för gången. Emanuel började nu genast utmärka sig som predikant.

Det dröjde häller icke särdeles länge, innan den fattige och alltid något missaktade predikodrängen Lapp-Manel blef sin mäktige förmans högra hand ge-

nom hvarjehanda knipsluga förslag att kryssa sig fram genom bränningarna i tidens stormar.

En sådan dräng behöfde herr Andreas alltför väl i dessa vedermödans år, de svåra år, som följde närmast efter 1700.

Såsom en ung Josef satt Lapp-Manel hos en ny Farao och tolkade dennes mörka gåtor.

Men den nye Farao hade ingen lycklig framtidsdröm om de sju magra nöten, som skulle uppsluka de sju feta. Snarare drömde han tvärtom.

Purpurmantel gaf han häller icke sin rådgifvare, nej, icke ens en dräglig rock.

Många bland de kloka råden följde han icke. Det var kanske därför, som stiftsherden sades hafva tankar på en annan stödjepelare än denne, som med större skäl kallades hans »spögubbe».

Men den fattige Lapp-Manel hade ock det han tänkte på för egen del, ett hårdt och tärande bekymmer, såsom nu i ordningen följer att se.

*

De föresatta åren ilade mot sitt slut, och långt ifrån att Emanuel kände obetingad lust att återvända till fjälls för att äkta Cecilia Pålsdotter, hade han fästat sig vid prostedottern äreborna och dygderika Anna Beata i gården, ganska väl upptagen af henne.

Nu kunde man väl tycka, att Åsele-Pålle icke bort hysa något hämdeanspråk på sitt besvikna mågämne. Men den fattige Lapp-Manel med sin ringa utkomst hade häller icke kommit sig för att återbetala lappen de arma femton koppardaler, han bekommit i understöd. Och i hvad fall som hälst kunde det falla Pålle in att skicka trollskottet. Ängslan härför

tryckte Emanuel jämt, och ingen hade han häller att förtro sig åt.

Men Anna, som var en huld och förståndig flicka, tolkade hans synbara betryck på sitt vis och gaf ett råd, det bästa hon kunde:

»Du skall laga så, att du får ta upp din djäknegång, du som andra. Bed pappa om en sedel till biskopen och far till sta'n och bocka dig för doktor Göran!»

Det rådet kunde ju följas.

Emanuel borstade sin luggslitna rock. Då han kom till grinden, stod Anna där. Hon log och räckte honom så huldt en liten matsäck och glömde icke att önska framgång på resan.

Emanuel tackade, förstås, och med hurtigt mod gick han ned till båtlänningen, där stadsresande sockenbor bidde hans ankomst. Dessa människor hörde till församlingens få trogne, och på deras begäran förkunnade Emanuel gudsordet mest hela vägen ut genom den af holmar, skär och uddar sönderskurna fjärden, förbi näset, där Gråe Jägarns och Svarte-Mickels stora skatt hettes ligga fördold i berget, oåtkomlig för alla lystne efterfikare, — ut genom Angermanälfvens södra utloppsfjärd och in mot Hernösundet.

Där låg nu i sitt armod den nordsvenska stiftsstaden, beröfvad sina förnämsta lifsvillkor genom indragen stapelrätt, tryckt af tidens trångmål och mest återgången till den ursprungliga ringheten med lagligt eller inskränkt fiske som den säkraste näringskroken.

Ofvanför den först framträdande rad af sjöbodar, som vittnade om denna handtering, lågo några orediga skråkvarter närmast kring rådstugan. Från dessa hördes då och då matta hammarslag, likt döende septem-

berflugans surr. Så märktes det loftbyggda och tornkrönta lärdomsverket, kyrka med stapel och längre bort på Bispehöjden doktor Görans väldiga mangård, fem loftvåningar hög och lik en välmående herde på vakt öfver en mager, gråullig fårahjord med några resliga baggar här och där.

I detta häpnadsväckande residens framlefde nu doktorn hvad han själf kallade sin babyloniska fångenskap. Mycket betydde den svage och skröplige mannen ej i sin superintendentia och i otid hade han blifvit flyttad till Bispehöjden från sitt eget närbelägna gäll Säbrå af sin underhafvande präst på stället, den självständige Mäster Abraham, samt yttermera förbjuden att sätta näsan inom sin församling, ett förmaningsråd, som doktorn för fridens skull alltjämt lydde.

Till detta babyloniska fängelse trädde Emanuel med sin matsäck på ryggen och sina papper i handen. Husjungfrun, som mottog hans ödmjuka bön om företräde, mönstrade honom grundligt och visade sökanden till doktorns mottagningsrum med snäf tillsägelse att vänta där. Han satte sig på en stol bakom den uppslagna dörren till ett rum, där han skymtade doktorns arbetsbord och grofva folianter mot väggen.

Längre bort i våningen hördes måltidsslammer. Detta föranledde Emanuel att lösa jungfru Annas goda matsäck och fördrifva sin tid med den.

Oförmodadt inträdde från matsalen två personer i doktorn arbetsrum. Det var doktor Göran själf med sin nyss hemkomne son och förväntade stödjepelare, unge magister Georg.

Den förre såg ut i mottagningsrummet, men märkte ingen där. Emanuel, strax bakom dörren, hade ett grufligt pyssel att stöka ihop sin matsäck,

men då det var gjordt, hade samtal kommit i gång därinne, och då trodde lappgossen i sin klena världserfarenhet klokast vara att icke störa.

»Ja, det var en välsignad sak, att du kom hem, käre Georg!» började gamle doktor Göran med huttrande stämma, där han satt mot sin son vid bordet. »Här må du tro jag sliter en hund om dagarne för alle självtagne förmyndare. Och han, som sitter därute vid Nora-fjärden, är allra värst. Han ligger öfver mig som en igel, ja, som en igel. Ingen vecka utan att jag har ofågeln där på halsen!»

»Nå, hvad gör en sådan för sitt prosteri, då han hinner tänka så mycket på stiftet, måtro?»

»Hvad han gör? Ingenting! Församlingsvården och det ministeriella vräker han utan lön på kaplanerna; gudstjänsten får en fattig djäkne sköta för närmast ingenting. Nåja, han är väl inte så olik de andra. Här står klent till på alla vis med själavården, mångbeklagligen klent.»

Nu fick Lapp-Manel bakom dörren höra viktiga och vidtutseende ting under ett längre samtal mellan de högvördige herrarne.

Till slut yttrade bispesonen med all sin öfvertygelse:

»I han två saker att välja på. Ettdera får denna oefterrättlighet fortgå på edert ansvar till dess I blifven oåterkalleligen tvungne att göra gemensam sak med de äreförgätne i landet och slutligen träda fram en vacker dag att aflägga räkenskap...»

»Herren bevare oss!»

»Eller får kärefar, i värsta fall i strid med denna ståndsöfverhet, gripa verket fortast an och reformera.»

»Men huru skall detta tillgå? Jag står ju mest alldeles ensam!»

»Än riksens lag då, kungliga senaten, ständerna, konungen och Gud den allsmäktige? Står kärefar ensam med de makterna på sin sida?»

»Visserligen inte precis, men...»

»Står kärefar ensam med det rättssökande folket på sin sida? Hvad är det för konst att reformera, när till och med den blinda, fåkunniga hopen ser huru nödigt det är?»

»Hvad menar du nu, min son?» sporde doktor Göran häpen. Magister Georg svarade med flammande blick:

»Jag menar blott, att kärefar endast har att stiga fram som ledare för de betryckta varelser, som af gammalt hafva kämpat för att införa riksens laga ordning här.»

Doktor Göran stirrade andlöst på sin son och utbrast omsider:

»Hvad är det, jag måste höra af mitt eget kött? Har du kommit hem att fresta din gamle fader att träda i fotspåren efter Svarte-ulfven, som skref? Vill du hafva mig till ledare för de antikrister, dessa genstörtige och ogudelige, som vilja bortväxla Guds vredes tuktoris? Tala aldrig mer därom, för då utesluter jag dig, förbannar dig, gör dig arflös.»

Magister Georg reste sig upprörd.

»Jaså!» utbrast han bittert. »Då vet jag rakt inte, hvad det skulle tjäna till att jag for hem. Men bida mig, kärefar! Här förestår snart en crisis; då blir kärefar piskad att följa mitt råd, om det ens längre går an att följa.»

»Aldrig i mitt lif!» hväste den gamle skälfvande.

Magister Georg gick ut i mottagningsrummet och blef varse Emanuel, som nu trädde fram och bugade sig.

»Här är en främmande person,» underrättade sonen sin far inåt rummet.

Doktor Göran, ännu uppskakad af sin rörelse, trädde ut, betraktade Emanuel gråhvasst, där denne bugade sig halfvägs till jorden, och utbrast otåligt:

»Hvad heter du för något?»

»Emanuel Bredman!»

»Hvad är du för något?»

»Jag är djäkne...»

»Hvarifrån är du?»

»Från Åsele lappmark, men nu för tillfället är jag predikant hos prosten Asp.»

»Har du suttit länge här?»

»Ja, en god stund.»

»Huru kom du in, då ingen hörde dig?»

»Jag var inne här, när som högärevördige herrarne trädde in.»

»Jaså! Och här sitter du bakom dörren och lyr på din öfverhet!»

»Ja, det var så, att...»

»Hör nu, hvad vill du här?»

»Jag skulle hit och rekommendera mig till djäknegång...»

»Nej, du får ingen djäknegång! Det skall du ha' för att du sitter här och lyr på din öfverhet!»

»Ja, det var på det viset, att jag tog upp matsäcken och skulle tära en bit...»

»Nå, hvilken har lofvat dig att sitta här och äta matsäck? Gå ut, gå ut!»

Emanuel gick, rodnande, nedböjd och förödmjukad under sin ödesdigra matsäck på ryggen.

Då han kommit utom dörren, sade den gamle:

»Jo, ser du där! Det var spögubbens spejare.

Inom en handvändning vet hela stiftet hvad vi omordat.»

»Nå, då var det ju bra, att kärefar bestod profvet så bra!» sade magister Georg spetsigt och gick.

Gamle stiftsherden stod kvar i halft uppsåt att ropa Emanuel tillbaka, men innan den tveksamme hunnit utkämpa den svåra striden med sig själf, syntes den utvisade långt nere på backen. Då fick udda vara jämt. Doktorn kunde ju icke ana, huru många gånger han skulle få darra och ödmjuka sig för denne djäknes skull.

IV.

EMANUEL SÖKER RÅD MOT ÅSELE-PÅLLE OCH GAR PÅ SPANING EFTER DE TRE SVARTE.

Jaså! Doktor Göran har fått sig hem en reformator nu!» sade med eget löje högvördig Andreas Asp ofvanpå den återkomne Emanuels berättelse.

Han satt vid bordet i sin ämbetskammare, såg drömmande ut öfver åkerfälten ned mot fjärden, sträckte handen efter gåspennan, såg upp på sin dröjande predikodräng och sade:

»Du .får genast kläda om dig och hjälpa folket på brännan. Det vill ändå till för att få slut i dag.»

Emanuel gick, och herr Andreas började skrifva. Han fick omsider ihop ett bref till änkebiskopinnan tant Steuchia, en dam, som i kinkiga fall ombestyrde postgången i stiftet.

Inom kort visste doktor Görans herdar med kvinnor och barn, att öfverherdens hemkomne son och förväntade stöd var en arg kättare, en kartesian, en fördömmelig antikrist, som till och med frestat sin

gamle far att träda i fotspåren efter Svarte-ulfven, som skref..

Af denne förförarens tal om reformer märktes dock ingen efterföljd. Däremot sågo alla, att ställningen närmade sig den omspådda krisen, men huru denna skulle komma att arta sig, det var nu en fråga för vise män i landet.

Den, som nu skulle framkalla krisen till dess utbrott, var ingen annan än predikodrängen Emanuel Bredman.

Denne hade fått mycket att grubbla öfver efter sitt stadsbesök, men den afslagna djäknegången, den orättvisa misstanken och den skymfliga utvisningen voro ej hufvudsaken. Nej, det råkade vara så, att Emanuel på intet vis kunde komma ifrån att magister Georg talat rätt, så kättare och antikrist han tydligen var.

Nu mindes han sin förste läromästares ord: »Mörker all vår själ betäcker». Skulle han nu, såsom denne säkerligen hade gjort i detta fall, slå sig till ro med det märkliga undret, att magistern i samma andedrag var lögnare och sanningsvittne i en person? En sådan visdom räckte nu vid första eldprofvet icke till för Emanuel.

För sitt otrogna grubbel blef den stackars lappgossen dagligen alltmera förskräckt, och han tyckte sig redan sväfva som en åtel på omilde fanens klor. Härtill kom med fördubblad styrka hans ångest för fjällmannen Pål, ty tiden gled hastigt mot de bestämda årens slut. När allt komme vida, skulle kanske lappens trollskott tillskynda honom en kättares olycksaliga hädanfärd?

Sådana tankemoln kunde ej skingras af något solsken ur äreborna och dygderika Anna Beatas ögon,

utan då dagarne ledo, började Emanuel tänka på åtgärder att taga sin själs välfärd i handen.

En dag trädde han in till sin husbonde, där denne satt grubblande vid bordet, och androg i tveksamma ordalag sitt dubbla bekymmer.

Herr Andreas ville ingalunda mista sin goda dräng, utsporde detta ämne noggrant och sade:

»Nuväl, min son! Denna saken hafver två sidor, en mycket lätt och en mäkta svår. Den lättare sidan lär väl vara att skingra de svärmerier, som denne förledarens ord ingifvit dig. Låtom oss börja därmed!»

Husbonden samlade sina tankar och fortsatte:

»Hörde du någonsin omtalas, att någon norrlandus bland de lärde vek sig in disputatione cathedrali för någon jämlike i lärdomsgrad bland andra landskapens lärde?»

»Nej, det lär väl inte ha skett,» menade Emanuel.

»Väl, min son! Hörde du omtalas från hvilken landsände man företrädesvis är van att förvänta sig de ypperste bland lärde?»

»Ja, det är ju från angermannis, medelpado-jemptiis et bothniensibus?»

»Nuväl, då du allt detta vet, så bör du ock klarligen förstå, att vi, lärde norrlandi, framför någon annan och denne utländingen med, kunne fatta och självfve afgöra, om och när vi andligen och världsligen stå på den rätta grunden, då vi såsom de domare bland Israels folk utöfva domaremakten framför konungen själf. Eller hvad säger du själf, min son?»

Emanuel kände sig slagen för hufvudet af denna trumf och ljusnade till uppsynen. Herr Andreas märkte det och fortfor segerstolt:

»Där ser du, huru ringa den saken var! Nu skolom vi öfverväga den andra.»

Och att saken tålde öfvervägas, det märktes på husbonden, ty först efter djupaste grubbel bröt han sin tystnad så:

»Djäfvulen är stark i dessa yttersta tider och skäl är att taga sig väl i akt. Här duger verkligen icke att gå till någon fusker, och jag är högst villrådig, hvem du skall söka.»

»Kanske jag skulle gå till Mäster-Håkan?» föreslog Emanuel.

»Magister Haquinius Bolin på Åbol? Duger inte! Han är visserligen lärd i Wittenberg och har studerat de alkymisters och nekromantikers konst, men mot en lapp är det icke värdt att komma med lärde svartkonstnärer. Det vore detsamma som att skicka myggan i strid med slaghöken.»

»Men kanske Nisse på Neavirta?»

»Duger inte! Han tör visserligen vara mogen för mästermannen och bålet snart, men att sätta en bonde mot en lapp i trolldomsväg, det vore att skicka gråsparfven mot höken.»

»Men den här Finn-Anton på Mon då?»

»Tänk att jag kunde sitta och glömma honom! Ja visst duger han och det i rågadt mått ändå. Finne mot lapp, det var den gamla säkerheten, ungefär som örn mot hök. Honom skall du söka, förstås, men i hemlighet, utan förargelse; kom detta väl ihåg. Du förstår väl, hvilken dråpelig åtel detta kunde blifva för de antikrister?»

Det förstod Emanuel väl. Herr Andreas vandrade tankfull ett slag öfver rummet, stannade vid en ingifvelse, som förmörkade hans uppsyn, och sade dystert:

»Då du liks går upp till Anton på Mon, så kan du gärna... be honom se efter i trumman...

huru det förehafver sig med Svarte-Petter och... Svarte-ulfven. Och en sak i samma bete: Petters gamle far bor ju där uppe på skogen och har kanske någon känning om hvar hans odjur till pojke håller hus. Och där i gården vardt ju också Svarte-Mickel undangömd. Hör på, bed Anton titta i trumman efter honom med. Där på orten får du bestämdt tag i någon trådända åt oss.»

»Svarte-Mickel?» upprepade Emanuel förvånad. »Med honom är ju ingen fara. Den som är på sjöbotten spökar inte.»

»Huru vet du, att han är där då?»

»Kapten Vulf var också en ombord, och då nu meningen är att gifta bort fru Magdalena, så är det väl bra nog visst, att hon blef efter. Då tör väl Mickel också ha gått åt i samma bete.»

»Du kan förstås ha rätt. Det är kanske dåraktigt af mig... Emellertid och huru därmed är... så har denne karl en förfärlig blick i de fördolda tingen. Du kan ju fråga honom till... du förstår... om bägge delarne. Men glöm häller inte bort de andra två. Får du någon spaning på dem, så har du prästerlig ordination, och lyckas du ännu bättre, så lär din belöning ej stanna vid detta.»

Emanuel gladdes i hoppet, att löftet kunde komma honom till godo i hans egen lifsfråga, och för att grundligt förstå sin uppgift, mottog han af sin husbonde under ett längre samtal alla tillgängliga upplysningar om den stora sammangaddningen af år 1699, om Svarte-Mickel, Svarte-Petter och Svarte-ulfven, som skref.

Äfven herr Andreas jämrade sig storligen öfver den sistnämnde och sade slutligen andäktigt med knäppta händer:

»Gud hafver underliga bevarat oss i vårt stora betryck. Och då han frälste oss utur detta anslag, se vi hans finger för framtiden. Dock inse vi, huru nödvändigt det är att öfva ständig vaksamhet. Gå till verket med denna sak, min son, och kom ihåg att våra förböner följa dig städse på vägen.»

Emanuel gick med djup rörelse från denna öfverläggning, som emellertid icke förblef alldeles hemlig. När han nu begaf sig på väg till Anton på Mon och hopräknade sina ärenden, hade han först och främst sitt eget mot trollnären Pål, vidare prostens om kapten Vulf och de tre svartingarne, slutligen ock prostinnans om någon hjälp mot klöfsjukan hos boskapen.

V.

FRÅN DE LEFVANDES OCH DÖDAS RIKEN.

HUR SVARTE-ULFVEN SÅG UT.

Högt öfver Ångermanälfven i dess nedre spakvattensfjärd låg bland spridda finnbyggen på Sunnanskog den ensliga Gudmundråmon.

Dit kommer du på god körväg efter den långa och branta Finnbacken, om du mot förmodan har något ärende åt detta håll, men de många, som fordom sökte spådomsfolket där, togo sig också fram på skogsfinnarnes knaggliga kyrkstig.

Efter denna kom Emanuel en sommarafton fram på mon, torkade svetten och såg sig om.

Till vänster om stigen låg längst borta vid rishagen, helt nära den svarta tjärnen och tätt under bergskallen mot söder den fattiga stuga, som varit Svarte-Petters fädernehem. Där bodde ännu hans gamle fader, finnbonden Petrus.

Till höger syntes bland goda rofland och bördiga täppor rike Antons mer försigkomna hus. Och Anton sades vara rik som ett troll.

Dit begaf sig Emanuel.

Gubben var ej inne, men vid spånad syntes hans dotter, finnjungfrun Anna, smärt, högbarmad, gullhårig, just som en sierska af hennes stam borde se ut. Spådomsgåfvan hade ock en tid förmärkts i arf hos Anna, men folk ville veta, att den gått från henne för hennes gudlösa sinnelag. Det ville hon själf icke gärna tro, utan äflades merendels att draga kunderna från gubben.

Så gjorde Anna äfven nu under lismande talesätt och förklenliga ordakast om den gamle. Men Emanuel ville ej inlåta sig med detta troll. Då ingenting annat förslog, fick han ändtligen en snäf anvisning på fadern och fann honom ute på brännan, sysslande med att kupa rofvor.

»Go'dag!» hälsade han trollkarlen, där denne stod nedböjd med spaden.

Den andre såg upp med sina glindrande, trollska ögon, svarade trumpet på hälsningen och fortsatte arbetet.

Fader Anton var, som alla duglige viskarlar, ganska svår att komma sig i gång med. Kunde i förstone vara rent ovettig och var så äfven nu, då Emanuel höfligt bad att få tala med honom. Men mot detta frånstötande väsen fanns det pröfvade medlet att gå sin väg, och så gjorde äfven Emanuel.

»Hå!» utbrast fader Anton, »du skall väl inte vara så hastig af dig häller. Kom tillbaka, så blifver det alltid någon lefvandes råd!»

Emanuel lät ganska omedgörlig, men gaf sig, äfven han, och fader Anton, blifven som folket mest,

gick bort med sin kund till den svala, grandoftande skuggan vid rishagen, där de slogo sig ned på hvar sin tufva.

Strykande svetten ur pannan sade den gamle:

»Jag såg du gick åt stugan till. Hon ville väl liskas med dig också — jäntan, kan jag förstå?»

»Ja inte förutan!» medgaf Emanuel.

»Hon har det laget! Men var hon också karl att säga för dig hvad ärende du kommer i?»

»Nej, det hörde jag inte af.»

Den andre flinade illt och fortfor:

»Nenej män! Det står hon där för. Och på det viset vardt hon just genom de tre svartingarne du skulle hit för.»

»Nånå far, att I ser bättre än annat folk, är bara som det skall vara. Och att jäntan ser ingenting, det vet jag nog, men huru bars till att hon kom sig i färd med svartingarne då?»

»Jo, det var hon, som stal bort Svarte-ulfvens doklamenter till det öfriga, ser du!»

»Såå! Det har jag inte hört!»

»Jomän! Och sedan var det en annan fähund, som bar fram dem till Rackar-Aspen och fick sig en sexskilling för det. Just något att förtjäna sig helvetet på, kan man tycka.»

»Var det att förtjäna sig helvetet? En sådan faselig sammangaddning...»

»Ja vi skolom inte sitta här och gorma om den delen,» utbrast fader Anton mörknande. »Jag har sett Judas-människan, dit hon kommer en gång — bland åthäfvorna i förgården. Och där såg inte för häft ut, må du tro!»

Emanuel satt grubblande en stund med frånvarande blick och vidtog omsider:

»Men huru kunde Anna komma sig i det äfventyret då?»

»Hon bar hat till dem och stal sig till tjyfsprattet där, ser du!»

»Hvad bar hon hat till för ena?»

»Svarte-Mickel och Svarte-Petter, förstås!»

»Jaså, och därför kom hon sig att stjäla bort Svarte-ulfvens dokumenter. Men hör nu hvad är han för en då?»

Fader Anton skrattade sitt bistra löje och sade:

»Rackar-Aspen hade inte trängts skicka hit dig, om jag kunde säga det. För här ha de lupit, må du tro!»

»Hör mig på, kärefar! Har någon sagt, att jag skulle hit?»

»Nej, inte hvad jag vet. Hvarför frågar du?»

»Det faller mig så underligt före...»

»Ja hvad ärenden som komma under dagen belangar, så ser jag efter dem i trumman på morgonsidan. En vill inte ha en så dyrbar ting framme i solsken och flugulort, ser du.»

»Jaså! Nå det har då varit många här om Svarteulfven?»

»Javäl! Mest dagligen!»

»Och det stod inte till att ge dem något besked?»

»Ja, vore jag en fusker, så kunde jag, förstås, ljuga i dem huru det fölle sig.»

»Men är I då inte karl att spana honom på något vis?»

»Jo nog spanar jag honom alltid, kan se honom i trumman så ofta som hälst.»

»Huru ser han ut då?»

»Som de kalla honom och aldrig vidare.»

»Det förstår jag inte!»

»Hå, d'är väl ingen konst förstå, huru en svart ulf ser ut!»

»Syns han då som en svart ulf?»

»Som en svart ulf, förstås, men det gitter ju en väl begripa, att inte är en sådan brefsynt och skrifhänd att sätta upp det som skall till kungs.»

Båda försjönko i tystnad med bortsväfvande blickar öfver mon, som låg i tilltagande aftonskymning.

»Jag har förstås mina tankar om den där delen,» lät den gamle nästan för sig själf.

»Hvad tror far då?» sporde den andre ifrigt.

»Ja, ettdera har satan makt att gyckla med dem på det här viset eller också...»

»Eller också?»

»Eller har någon missbrukat gudsordets makt till en urbota missgärning.»

»Det förstår jag heller inte?»

»Du får fundera, för en så svart sak tar jag inte i munnen. Denna ulfvaskepnad är inte förgäfves; så pass som det kan du hälsa Rackar-Aspen!»

»I är bestämdt vreder på honom?»

»Han bär inte namnet förgäfves häller. Nog har han haft sina bud hit på mon, han med, men härom året var han ändå karl att dra mig för kapitlet och fick be mig vackert att vända om.»

»Huru bars det till då?»

»Huru det bars till? Ja du kan gärna fråga'n själf, då han är så närhöfligt till inom gården.»

»Men hör nu far, eftersom folket löper här om Svarte-ulfven, så tör väl någon ha frågat efter Svarte-Petter också?»

»Jo nog är det händelsen!»

»Hvar håller han till då?»

»Vill du honom något?»

»Ja det förstås jag frågar...»

»Har du någon vänhälsning till honom då?»

»Ja det förstås, en är nyfiken veta...»

»Har du någon matsäck åt honom då?»

Emanuel satt helt förlägen för den gamles spefulla min och denne fortfor:

»Så pass kan du hälsa Rackar-Aspen från mig, att vill han Petter väl på något vis i matsäck eller annat, så är jag densamme, som skaffar fram det ena med det andra. Och därmed jämt, sa' fanen, skar af sig rumpan!»

Därmed var ock samtalet afskuret och Emanuel kände sig helt afsnäst, där han satt på sin tufva.

»Nu kan du mans känna efter, om inte din näsa blef en tum längre!» tillade fader Anton förargligt.

»Ja d'är kanske inte värdt fråga mer?» undrade Emanuel försagd.

»Åjo, hvad jag vet om de andre får du gärna veta. Och hvad Svarte-Mickel angår, så skulle jag för en viss del gärna se honom i Rackar-Aspens klor, men jag tror mest, att den ofågeln är utom håll för alla rackare här vid laget.»

»Har någon varit här om honom också?»

»Jamän och för sjökrigsherren där med.»

»Kapten Vulf?»

»Jag tror han hette så.»

»Hvad kunde det vara för folk?»

»Det var tocke enar, som funderade om hustrun hans kunde giftas bort med en prästkarl, ser du!»

»Och hvad kunde far svara dem?»

»Att Svarte-Mickel och sjökrigsherren där dväljas någonstädes i gudsvärlden inte så värst långt från hvarandra.»

»Så att de lefva då?»

»Ja, säg du det! Mickel såg jag bland ett besynnerligt smått och mörkt och styggt folk. Horna hade väl ingen just, men inte heller så värst långt ifrån, hvad jag kunde tycka. Han såg riktigt ljus och vacker ut ibland dem, vet du. Då kan du väl förstå, huru mörkt och styggt det folket var. Och riktiga käflingar var det, för där han stod nådde han öfver dem med halftannat hufvud, tycktes annars vara som en öfverhetsherre för dem. Ett underligt land var det, med underliga träd och ett som annat. Jag tror icke, att ett sådant land finnes på hela gudsjorden, vet du.»

»Men hvar skulle det vara då?» undrade Emanuel, hemsk till mods.

»Ja kan du det utfundera! Inte är det stället, som du grundar på nu, så mycket är visst, för dit ser ingen lefvande. Inte heller är det förgården, — jag menar åthäfvornas rike, för där ser helt annorlunda ut, mörkt och dimmigt, trädlöst och kulet och ödeligt på allt vis.»

»Än kapten Vulf då?» sporde Emanuel sakta.

»Var inte långt därifrån, hvad jag kunde tycka. Samma slags träd och ställningar på många vis; kanske folket var en smula annorlunda. Men han såg inte ut som en öfverhetsherre, han, utan gick halfnaken med en slafkedja och syntes svårligen tryckter.»

Fader Anton försjönk i tystnad en stund och fortfor i dyster ton:

»Jag tror mest du får hälsa Aspen, att han kan gifta bort dottern och vara trygg för Svarte-Mickel. För både han och sjökrigsherren ha mest kommit till något ställe, där det inte är frågan om att löpa in och ut.»

Emanuel grubblade öfver orden och utbrast:

»Jaså I tror det! Men finnes då mer än två rum att välja på?»

»Jomän du! Det finnes nog det och tusen förslå inte långt. Det som inte är lagom för en duger för en annan och så många skallar, så många lynnen.»

Emanuel skakade på hufvudet åt denna hedendom och invände:

»Men på det viset skulle nu kapten Vulf gå som slaf, där en sådan som Svarte-Mickel går herre?»

»Ja så kan det gå till!» lät den gamle skrattande. »Du skall inte tro, att samma ställning som här råder öfver allt i hela gudsvärlden häller. Nenej män du!»

»Nej det kan nog vara sant!» medgaf Emanuel andäktigt med knäppta händer.

»Och så har du väl ett ärende för egen del?» påminde den gamle.

Det bar till tals om fjällmannen Pål och fader Anton anmärkte rätt betänksamt:

»Åsele-Pålle har ordet om sig att vara en äredryg och illgärningsam fähund. I trolldomsvägen håller jag honom väl inte för stort och lätt vore att ge honom så pass, att han skulle vända kängorna sina i vädret, men här finnas ändå ett par motspänstiga ting.»

»Att jag är honom skyldig?»

»Ja det är ett! För huru lite det än kan vara, så har jag ändå inte rätta kastet med honom. Och dessförutom är han säkerligen oberedder att kristsaligen hädanfara. Det är ännu värre!»

»Gud bevare mig!» utbrast Emanuel förfärad. »Jag har inte ens tänkt en half tanke på hans timliga eller eviga ofärd.»

»Det kan jag väl tro och jag vill heller icke taga på mig en förspilld själ. Men en ledsam fuling blir han dig nog i lefvande lifvet, det kan jag tala om,

för alltid genränner han dig i någon tjyfbacke, då du minst vet af'en. Nu för tillfället kan det alltid varda någon råd att möta fähunden hans i grinden. Men se det gäller just att ta' honom, då han tänker dra till. Hvilken dag blir det fulla fem åren?»

»Det var från Bartelsmäss vi skulle räkna, och då blir det fem år på Bartelsmäss i öfvermorgon.»

»I öfvermorgon, säger du?»

»Ja, vi ha Bartelsmäss i öfvermorgon!»

Fader Anton brast i skratt och fortfor:

»Ja, nog har du väl gått i lärdomsskolan, men nu var en fjällapp nära däran att dra dig vid näsan ändå.»

»Hm, det kan jag väl inte tro?»

»Jo, händelsen är den, att ett bland dessa år är skottår, ser du!»

»Nå, hvad är det mer?»

»Ja det är så pass med det, att lapparna räkna inga skottdagar. Utan i morgon bittida är det, som Åsele-Pålle drar till, ifall han tänker dig något ondt. Ser du så korttänkt du kunde vara! Nå huru som hälst! I morgon gå vi ned i källarn i god tid. Där blir det att speja efter honom i svarta karet och knäppa ofågeln i rätta stunden.»

»Är det mycket förskräckligt?» undrade Emanuel.

»Det är inte värre, än att du gör som jag säger bara. Och nu, förstås, stannar du öfver natten hos mig. Du får ligga åt ena vindsröstet till, där vi ha snyggt och i ordning för långvägafolk.»

»Det är nog tacknämligt,» menade Emanuel.

»En sak skall jag varna dig för!» tillade den gamle betänksamt. »Jäntan ligger åt andra röstet, men om hon ställer sig i vägen och vill liskas på något vis, så tag din själ i Guds hand och bevara dig!»

»Det var märkvärdiga ord, kärefar! I har bestämdt svåra bekymmer för dottern?»

Fader Anton teg en stund och svarade:

»Du sade bekymmer, men hvad är det annat människan skall dras med! Det här råkar vara något vida värre än så. För en dags morgon skall jag stå till svars för att ha aflat upp den svartaste skam för Gud och människor. Ja det är en riktig lisa att någon gång få tala om sin sorg för någon, som vill höra på. Och hvad hela världen vet tjänar ju lite att sticka under stoln med.»

Emanuel tyckte nu lämpligt vara att taga fram litet af ordets helande salva och sade:

»I får lof att ställa bekymren i Herrens hand, kärefar! Till den grad behöfver en kristen icke betunga sig. Gå till gudshuset på söndagen, sök ett rum vid nådabordet och kom ihåg, att satans makt är visserligen stor, men...»

»Ja du pratar om satans makt, du skoledjäkne, Något förmår han väl, efter du gick hit ovetandes i hans skor. Men han viker sig för jäntan min ändå. En lögnare var han af världens begynnelse, men allt hvad han ljög det var och förblef ej annat än lögn. Värre var jäntan min, för hon var karl att ljuga en gudlös ogärning, som sannades genom själfva lögnen.»

»Det var ett förunderligt tal, kärefar!»

Den gamle sträckte handen till en obestämd pekande åtbörd mot skogsranden, som aftecknade sig skarpt mörktaggig mot röda kvällsmoln, och fortfor:

»Hörde du tal om finnbyn där, långt borta i vildmarken? Tolf välmående grannar voro de och inemot sjuttio själar. Men hvart togo de vägen? Jo, du kan söka rätt på dem nu, där de ligga i svarta askan, en knota här, en knota där, som ätel för

kråkor och ulfvar, utan prästläsning, utan en skofvel jord, utan rannsakning...»

»Finnbyn vid Stora-Selet?» utbrast Emanuel isad. »Var det Anna...?»

»Jo, det var hennes lögn, som blef dagsens sanning på det viset,» lät fader Anton nedböjd.

Emanuel försjönk i betraktelse af de röda kvällsmolnen, hvilka tycktes stiga upp ur vildmarken som himlastormande lågor ur den brinnande byn. »En knota här, en knota där, som åtel för kråkor och ulfvar, utan prästläsning, utan en skofvel jord, utan rannsakning...» Detta var ord, som med namnlös sveda sutto innebrända i hans själ. Men när sådant kunde hända, huru var det då ställdt med detta själsämbete, som här i landet tillmätte sig domareämbetet framför konungen själf? Det lömska tviflet slog åter en rot i Lapp-Manels barm. Nu ville han höra mer, ville känna sakens hela beskaffenhet.

»Huru kunde dottern komma sig i denna bedröflighet?» sporde han ifrigt. »Hängde icke detta ihop med hatet till Mickel och Petter?

»Jomän,» lät den gamle doft. »I sitt hat till den ene, som hon kunde ha någon vån till, tar hon sig för att slå hatet till den andre, som hon var skyldig att älska till sista andedraget, om hon haft minsta försyn för Gud och människor.»

»Var det för Mickels skull som hon slog hat till Petter?»

»Jomän, det var på det viset.»

»Men hvad var det för skyldighet, som I talar om?»

»Ja lite lär du förstå dig på, huru det är ställdt och spådt inom vår stam, men jag kan väl tala om ett och annat, huru det hafver sig.»

VI.

AFGRUNDSLÖGNEN, SOM FÖRBYTTE SIG TILL DAGENS SANNING.

Den gamle såg bort öfver den mörknande mon under en djup suck och började sin berättelse:

Det är nu länge sedan de gamle fornfäderna hade sig hit öfver hafvet undan ryssen, ville söka sig frid och bärgning här långt inne i skogarne. De började bränna på hvar sin mo, odla rofvor och så svedjeråg. Efter första skörden gaf svedjan eller bolandet bär och bete. Och så var det att flytta undan år från år och bränna och bygga sig en ny kula för folk och fä, då det vardt för långt till den gamla. Mycken starr fick folket på myrängarna; bär och fågel, ekorre och hare var det gudsgåfvor af. Efter en dryg mansålder eller så vardt svedjan aspgången och så bar det till att bränna där på nytt i sin jämna återgång.

På sådant vis redde sig de gamle bra, ville hälst vara ett folk för sig, behålla sitt och unna andra deras. Skatt till någon fogde eller tionde till någon präst gåfvo de på länge icke. De vattenöste själfva sina barn i Guds namn, voro sig själfvom präster nog vid bröllop och jordafärd, då de skildes från käre fränder efter tre skoflar mull i någon ljuflig dal under höga granar, men begrafningsordet tog en hvar ur hjärtat som han kände och tyckte.

Folket från bygderna mötte de gamle en och annan gång på stigarna, men gjorde kors för sig och gingo varligen ur vägen af mycken fruktsamhet, ty finnen såg de fördolda tingen skarpt. Sällan kommo vi till tals med dem; lite förstodo vi af deras språk och de andre just ingenting af vårt. Men huru det gick, tog

sig bygdefolket för att jämras öfver skogen vi brände, fast den räckte Gudi nog. Och fogden vardt jämmersam öfver att vi gingo skattelösa, fast vi aldrig gjorde någon öfverhet minsta omak. Och prästerna jämrades af självfva Näcken öfver att vi fuskade i deras fundamenter, fast det gällde väl så bra.

Så fick en sluta upp att svedja och ge sig att hacka upp nån täppa här och där; så blef det efterhand byggen och byar, som skattlades. Men det var också ett och annat ställe, som den obefarne fogden och hans spejare aldrig fingo reda på bland skogshålen. Och så blef häller ingen annan råd än ha sig åt kyrkan någon gång på året, om en ville vara till på jorden. Tomhänd fick en just inte komma dit, kan du väl förstå. Mycket var det inte som bet på oss där, men jäntorna våra blefvo vådligen fikna att komma dit och se bygdepojkarna i helgdagskläder. Och bygdepojkarna, ser du, togo sig också för att dra sig hit upp efter stigarna och höllo sig framme, där någonting fanns att ta, men skyllde mästdelen på spådomsäfventyret. Det där sågo våra pojkar med stor vrede, men jäntorna voro nu en gång för alla som de voro, kunde inte ändras genom vishetens ord eller huslig aga. Och då ingen annan råd fanns, måste våra pojkar ge sig ned på bygderna och ta för sig hvad som var kvar efter urvalet. Snart är det inte mycken skillnad mellan finne och bygdekarl, men vår stam blef tappande på bytet i längden. Och går den spådda ofärden igenom, som det ser ut, så behöfver väl inte så mången lefva och grämas öfver det.

Berättaren höll upp, pekade bort öfver mon åt grannens stuga och fortfor:

Du ser väl ännu torpet, där gamle Petrus går och stökar i ensamheten, förbannar sin son utan sak och

hatar mig utan skäl. Ser du, fyra led ha vi och våra fäder i frid och endräkt bott här på mon. Och fyra led tillbaka spåddes, att barnen i femte led, en son och en dotter, borde förenas genom kärlekens band; annars skulle de draga skam och ofärd öfver hela stammen.

Petrus gifte sig och fick en son; jag gifte mig och fick en dotter. Länge lefde mödrarna ej, men deras yttersta vilja till barnen var, att de skulle frukta Gud och lyda fädernas råd.

Anna fick håg till Petter och Petter fäste sig vid jäntan. På sådant vis syntes allt gå bra och vi insöfdes bägge i säkerhet.

Åren gingo och en dag, då jag var ute på brännan, fick jag se en bygdepojke, som gick där och åt rofvor. Jag sade åt honom, att han gärna fick äta, men ingenting ta med sig. Då han skulle gå, tyckte han väl det var en don, att han lade en rofva i näfverväskan med. Det skulle han inte ha gjort, för där han stod, där vardt han stående som en osjälig slökalf intill nästa morgon.

Då gick jag dit och löste tjyfven, efter seden med en örfil, och tänkte gå, men vände mig om och såg på pojken, där han stod dufven och hufvudyr. Nu vet jag inte hvad det var för dårskap, som kom öfver mig, för jag bad honom följa och höra huru jäntan spådde, ty den gudsgåfvan hade hon ännu då. Pojken kom in. Lite hörde han på spådomen, såg dess mer på jäntan. Efter den dagen hade han fasligt många spådomsärenden hit på mon.

Petter i granngården märkte detta, kom i gräl med den andre här borta på stigen, vardt dolsk i hågen, begaf sig ut i världen, var borta på hafvet, i sjökrig och många andra äfventyr.

Medan detta skedde, började bygdepojkarna, den ene före och den andre efter, att ha sin gång här på mon. Jäntan liskades med en och hvar en liten tid och tog en annan. Lite förslog att förmana och aga henne, för hon stal sig bort på mon och de hade sina fundamenter för sig i skogen.

Så kom Petter hem en dag, mannelig och befaren. Men han kom inte ensam, utan hade Svarte-Mickel med sig. Ute i världen hade engelsman, som är ett syndstraff till sjöss, tagit bägge två med våld ut till sjökriget, såsom det lär brukas där i landet. I samma hamn togos de ut till samma krigsfartyg. De hade inte sett hvarandra före den dagen, men döm hvad fägnad och vänskap vardt mellan dem, svenske, som bägge voro, midt bland alla utländske utbölingar och på köpet från samma trakt. För då människan kommer sig så där långt ut i världen, glömmer hon alldeles bort sockenvänskapen. Nu vardt det ena näckens kanonskyttar af dem, så att engelsman till sist inte visste värre bland sine. Var det fråga om att ställa till något djäkligt tjyfskap åt motstridarn, nog skulle då Mickel eller Petter fram och fresta på. Sålunda kunde bägge två stiga upp från gemene man för-ut och vordo midskeppsmän, som förmer skulle vara. Och då kriget var slut, skulle de få som en akterplats bland rätte sjökrigsherrarna, men bara för heders skull vid afskedet, ty ingen af dem var nog lärder för en riktig aktertjänst. Och på det viset undandrog sig den snåle engelsmannen att gifva dem den dryga penningebelöning de efter rätten skulle ha, för dylikt ges bara åt gemene man och midskeppsmännen, men nu skulle de här två för mer vara. Medaljer fingo de dock, som billigare var, och beröm fingo de, för sådant kostar inte mer än blås-

vädret. Högste sjökrigsherren slog Mickel på axeln och sade: »Å l h e l d u, b r a u n g s w e d i s m a n!*»

»Hvad skulle det vara som?» undrade Emanuel.

»Hå, d'är ju bara som en liten vridning af svenskens dialekt: Du är som ålen hel och hållen du, ung svenskman, mente han tro, fast efter engelsmäns ringare dialekt, och det skulle väl vara som ett godt sjömansberöm, skulle jag tro.»

Ja de hade varit ute i världen och skulle nu hem för att ställa detta eländes hus i skick genom att taga nacken af de rackare, som äta upp folket. Petter gömde Mickel här undan deras rackarklor. Mycket folk kom hit att se och tala med Mickel, för han hade väldiga spådomar om sig. Här samlades hela hopen i deras funderingar att skrifva till kungs. Här var rätt behändigt för dem att hålla till, för på spådomen skyllde alla, förstås. Hvad som var å färdom förstod jag godt, men lade mig inte i den saken på minsta vis, för Petrus var min vän och goda granne.

Nu kan du väl förstå, att jäntan min började liskas med Petter och ville ta' igen honom, så storvulen som han såg ut i granna kläder med medalj på rocken, manlig och befaren, med all världens ära djupt i själen, så att han syntes mera lik en kung än torparson i åthäfvor, tal och skick. Petter var nu en härlig pojke, ja, så härlig som de unga äro, då de ha försakat all sin ungdoms lust och stå där kyligt lugna, med sin sparda mandomskraft. Nu kunde Petter göra sig lika om jäntan här på mon, nu var det han, som var motspänstig och olydig på sitt vis. Och då det inte förslog med Petter, så tog hon ihop med Mickel, och det slog bättre i spann. Medan jag var borta en gång, hade hon honom i

* Kanske snarare: ***All hail you, brave young swedishman!***

sånglag med sig, och jag förstår väl, att inte var han så onöjd häller. När han då skulle gå, ville hon ha en tros-pant på den ofågeln för att i nödfall trolla honom tillbaka. Mickel, den räfven, sade sig ingenting ha. Jo, skär mig bara en bit näfver ur din näfversko, säger hon. Nåja, knifven satt i farstuväggen; Mickel gick dit och skar en bit näfver, men inte ur sina skor, utan från en gammal näfversko, som låg där bland skräpet i ett hörn. Därpå gick han hem till Petter, och säkerligen tänkte han aldrig komma igen.

Just i de dagarna hade fogden och öfversteprästen fått någon spaning om deras fundamenter här hos Petrus. Mickel och Petter flydde in åt finnskogarna. Då nu Mickel inte kom igen, tänkte jäntan mala honom till gårds med näfverbiten. Inte kom den hon väntat, utan en gammal och ful finnbonde, och skinnlös var han om fötterna af hvad han sprungit, kan du tänka. Honom fick jäntan, efter hvad hon säger, hålla till godo med genom sin trolldoms öfvermakt. Mycket litar jag icke på hennes ord, men är det sant, så har jag häller inte orkat missunna henne det straffet. Hör mig nu på huru det gick.

Mickel och Petter kommo sig på villan i skogen och höllo på att svälta ihjäl, men togo sig omsider fram till finnbyn vid Stora-Selet. Den var då för tiden ännu okänd för närmaste bygdefolk, vet du, gaf ingen skatt åt fogden, ingen tionde åt prästen, men stor var byn, välodlad och välmående, och egna seder hade folket där.

Det underligaste var väl, att karlar och kvinnfolk skötte hvar sin odling och kappades på det viset för att se, hvilken skulle få upp det rikaste gudslånet i rian. Det var just genom den ställningen, som

välmakten hade blifvit så stor, och värre ledsamhet hade häller inte varit å färdom än ett småharmset trätognabb emellanåt. Nu hade kvinnfolken haft öfverhanden i fyra år och tänkte sig detsamma för femte resan, men en dags morgon hade tjufvar varit där och frånstulit dem tolf säckar råg ur rian.

Karlarne i byn tycktes ha fått tolf säckar mer än uträknadt var, men stodo på sig och nekade envist. Då gjorde kvinnfolken skillnad i sänglag, hjärtelag, fästelag och matlag. Männen läto sig inte förtryta, utan i hastigt mod gåfvo de sig på friarfärd nedåt bygderna med en påse gudslån på ryggen till mans. De skröto på allt vis öfver sin rikedom, där de foro fram, och som tiden var hård, fingo de lätteligen med sig en flock jungfrur från tryckta föräldrahem, där det fanns gudsgåfvor af barnen. Först genom den friarfärden fick bygdefolket någon spaning om finnbyn vid Stora-Selet.

Ja, då nu de gamla kvinnfolken i byn märkte, att de självfva skurit af sig rumpan, tänkte de sig just ut på friarresa för egen räkning. Medan de nu voro i fundation om det, kommo Mickel och Petter öfver dem, där de sutto på svedjan vid rishagen som en kråksvärm, med rågbrännvinet sitt. Karlarne fingo sig något gudslån till lifs, och det höll på att arta sig till trätomål om hocken skulle ha dem. Mickel och Petter sade bums ifrån för sin del. De ville hälst förlika folket och kommo i språk med karlarna, men då ingenting förslog, så skulle de åstad och skaffa kvinnfolken så många karlar de behöfde, och tolf säckar råg skulle de ha för sitt besvär. Troligast ville de ha detta som förkläde för att rymma dess lättare och tala med sina vänner i bygden, men emel-

lertid gåfvo de sig i väg med en skaplig matsäck på ryggen.

De hade knappast gått, då jäntan min kom dit öfver skogen, rasande som ett odjur på spaning efter Mickel. Det ordet hade hon i munnen då, att Mickel rymt med fästmansgåfvor. Och då hon fick höra huru det var ställdt, ljög hon sin helveteslögn och sade som så, att Mickel och Petter voro prästernas och fogdens spejare, som voro ute i ärende att se efter, hvad skogsfinnarne kunde skatta. Och då förstån I godt, hvad slags fästmän d'är frågan om! säger det odjuret. Jo, prästedrängar, fogdedrängar, länsmän, fjärdingsmän och dylike enar. För nu ha de ätit upp folket nere på bygden och nu är meningen att inte ge sig, förr än hela byn är uppäten i ringaste rot.

Folket trodde lögnen, kan du veta, och i skrämseln enades nu de oenige. De nya kvinnorna från bygden blefvo utskjutna och de gamla drefvo dem i sin svartsjuka ut i vildskogen med långa risrakar under ondskans hädelser. Därpå samlades alla människor med bössor, krut och alla slags ägodelar i en ria, bommade igen dörren och tänkte värna sig till det yttersta.

Nu är du väl karl att tänka dig, hvad fanens väsen och olåt där blef nere på bygden, då deras jäntor kommo hem och gräto öfver småleken. Bönderna blefvo rent rasande; de ville ut på skallgång efter skogsfinnarne, och ingen satte sig emot det. Fogden och fjärdingsmannen fingo höra talet om den rika byn, som inte var skattlagd, och ville dit. Prästen, Mäster-Anders, fick höra af ett folk, som inte gaf honom tionden, och jämrades på sitt vis öfver att de hade släppt barnen i hedningshänder. Där

vardt nu ett rasande oväsen på allt vis, och det ordet var allom i munnen, att finnstackarne alldeles skulle tagas ned.

Nere vid Bysjön mot Nässingsudden hade bonden Erik Olofsson sitt hemman om elfva sädesland. Tre hade prästen på Högsjö-vallen i gamla tider tagit från den bonde, som då satt där i byn, men ingen rätt stod att få i den saken, hur mycket kungen än skrifvit och förbjudit kapellanen att innästla sig där i byn. Erik Olofsson var ibland dem, som hade hållit sig här på mon i deras fundamenter att skrifva en allmän klagan till kungs. Och året var svårt, så att också han hade släppt i väg sina tre dotterbarn åt finnkarlarna mot tre påsar råg. Dessutom hade han tagit sig för att slå den jord, som prästen sade vara sin. Nu hade gått ett tal om att Mäster-Anders tänkte skicka på honom fjärdingsmannen, för det han bärgat sin ägande skattejord.

En mörk och regnig höstkväll hände sig nu, att Mickel och Petter kommo in i stugan och ville låna hus. Erik kände väl igen dem som sine gode vänner, men gjorde ingen klok om hvad han visste. Döttrarna, som nu hade kommit hem, kände också igen dem från finnmarken och trodde att de voro fogdens spejare, för så hade ju de hört sägas af finnkarlarne, som haft dem. Då kommer grannen inspringande och varskor, att fjärdingsmannen var ute i höstmörkret. Erik ger sig till skogs och om en stund kommer fjärdingsmannen — Daniel Jonsson hette karln. Han får höra, att Mickel och Petter skulle vara fogdens spejare. Ett par sådana hade fogden verkligen skickat ut mot god betalning, men aldrig fått se dem mer, så att fjärdingsmannen tar och häktar dem som fogdens förlupne spejare. Du mär-

ker så småningom, huru lögnen börjar lika sig till sanning.

Nå, i alla fall såg nu fjärdingsmannen inte den han sökte och gick till väga med fanens list. Prästen hade bara några hälsningar till gubben i gården, eftersom han också hade släppt barnen i hedningahänder, säger den kanaljen. Då vardt folket lättsamt till mods, kan du tänka; han får hunden och sonen med sig, och på det viset få de fatt Erik Olofsson, där han sitter i skogen framför elden med en jägare, men hvad han var för en, det visste ingen. Han häktar fadern, men så hade väl också jägarn gifvit honom något skräpord, så att han tyckte det gick för ett ut att häkta honom i samma varp. Så bar det af med hela fångsten till det ruskiga sockenhäktet på Vallen, strax bredvid kyrkan.

Där satt förut skomakeren Hultin för olaga skomakeri, för han brukar gå omkring i gårdarne och göra skor olofligen. Där var också klockaren Nils Nilsson, för si han hade gjort ett spelverk och på det hade en del glopar spelat smädeliga visor om öfversåtarne, så att Mäster-Anders tyckte onödigt vara, att han gjorde det speleverket, och satte honom där i häktet, men på söndag togo de ut honom att sjunga i kyrkan.

Ja, nu skall du tro, att där vardt ett lustigt lefverne där i häktet om natten. För si den där jägarn skulle de rakt inte ha tagit dit. Han hade en yxa under rocken, kantro, och så bars det till att hugga ved af innanredet och fyra på i gråstensspiseln, så att lågan stod som en kvast ur murn. Hål högg han så i vindstaket, och där var så belefvadt, att korfvar, smör, bröd och ost kom neddansande, förstås. Händelsen var den, att Mäster-Anders redde till bröllops

den tiden, och hans fruga hade som ett härbärge på häktesvinden.

Där vardt lustigt firumfej och stort kalas i häktet, må du tro. Emellertid hade fjärdingsmannen gått in till prästen för att göra räkenskap för sitt fögderi. Och där bars till att tro, att någon spökelse var å färdom där i häktet, såsom där grasserades och lyste ur gluggen och muren. Fjärdingsman gick dit och låste upp. Jägarn drog in honom till allt skrattlöje som där var, och sköt karln som en halmtapp upp genom vindstaket. Han skulle taga ned allt gudslån från vinden, kan du tänka, men då det var gjordt, fick han krypa upp och stanna där i all skrämsel för öfvermakten. Då de hade ätit sig fullmätte, så att ingenting mer gick i dem, dref jägaren omsider ut dem på backen. Klockarn fick gå hem till mor; Mickel och Petter skulle låna hus när prästen, och då han fått dem i väg, så att intet vittne fanns, så hade han skomakaren Hultin att hjälpa Erik Olofsson hem med det öfriga gudslånet, tyckte att han behöfde detta och mer till för intrånget. Då de hade gått ett stycke, stod häktet i ljusan låga, och dagen därefter, under skallet, funno de igen Daniel Jonsson för ankare på en landlös dyholme längst väst genom världen. Hocken skytten var, har pratats olika. Folket har gissat på ängelen Gabriel, G r å e J ä g a r n och fanen själf samt flere delar utom dess, men en svår utböling af ena eller andra slaget var han. Någon spaning på honom fingo öfversåtarne aldrig. På allan ställning var det Gråe Jägarn.

Nåja, Mickel och Petter kommo så i allt hällregn inomhus när prästen, just som häktet kom i brand. Då mor Britta fick höra att hennes sofvel farit en ynkelig ofärd, vardt hon ganska vreder och narrade

in dem för natten i stallvindsrummet och sköt för klaffen utvändigt.

Dagen därpå kom skallfolket och fogden till Vallen, men länsman och fjärdingsman syntes inte till. När han så fick höra, att spejarne hans skulle vara där, innelykte på stallvinden, så bars det till att ta fram dem och ge dem hunds ovett, för att de hade förlupit sitt ärende. Så slö var han i sitt dryckeri, kan du veta, att han inte mindes huru de andra sågo ut ens. De fingo så några rapp öfver ryggen vid spöpålen, som står där på Vallen strax bredvid skrämgalgen, och erkände sig lätteligen vara hvad de icke voro. När de så hörde, hvad namn de andra skulle ha, så tyckte de nu, då allt kom vida, likast vara att låta udda vara jämt och gömma sig under de falska namnen. På sådant vis hände sig nu, att Svarte-Mickel och Svarte-Petter sannerligen blefvo fogdens spejare, såsom jänteohåret hade ljugit, och huru de fingo tjänstgöra, skall du nu få höra.

Skallet drog sig upp efter ån, och fogdens spejare fingo visa vägen. De kommo efter dalgången och skogen fram till byn och afstängde all undanflykt. Men som där såg dödt och öde ut, så skickades spejarne att se efter, huru där rätteligen stod till. De kommo tillbaka och sade, att alla gårdar voro folktomma, utom rian, som stod på kullen, för där hade hundgläfs hörts. Fogden drog då skallet upp mot rian. Då folket nu igenkände dem, som jäntan hade ljugit till spejare, ville förstås ingen missunna dem ett lod i hjärtat, och flere skott smällde ur gluggen. Mickel och Petter gingo skottfria, men det var andra, som fingo loden, och klockaren Nils Nilsson var en ibland dem.

Sällskapet såg att fara var å färde och drog sig

undan. Med hotelse om spö drifver fogden Mickel att ta en plankstump framför sig och krypa fram till rian och tala förnuftighetens ord med folket. Skotten haglade som blåbär, men Mickel hade sig ända fram. Och det förstås, att inte var det lönt att tala med dem, för alle sågo ju som syn för sägen, och så blef det ny getingsvärm efter Mickel på återvägen, men det ville nästan synas likt, att pojken var hård för skott.

Fogden tar sig nu för att sätta eld på gårdarna, den ena efter den andra, och så stod skallfolket och ropade och fäktade åt rian, att det skulle ge sig, men hvad förslog det! Hela byn brändes utom rian, och på det viset sågo ju finnstackarne, att deras grundliga ofärd var i görningen. Till slut får fogdetyrannen den djäfvulstanken att sätta eld på rian och på det viset drifva ut dem. Nu var det en fråga, hocken skulle fresta det vågstycket. Då alla andra undsade sig, kom han åt Mickel med sina grymma hotelser igen. Profossen var med i skallet förstås. På befallning hade han redt spöna i ordning; det var just fråga om att afkläda Mickel och binda'n vid en gran. Men hällre än att lida så mycket ondt, undsade han sig ansvaret i Herrans namn, tog risknippan med elden och skyndade fram. Mickel hade sig skottfri tillbaka, men elden kom i rian. Och där vardt nu en sådan gruflighet, att det krymper en om hjärtat, då en måste tänka däråt.

Dörren till rian var hårdt tillbommad och till det meriga svullen i nattregnet. Nu började stackarne skräna och slå på dörren. Fogdeodjuret, som förut hade varnats för detta, säger nu åt dem att ha fram en stock för att spränga upp dörrn. Ja där må du tro det bar till att springa kring backen

som en skock rådvilla höns och leta. En stock var inte så goder att få spaning på i tvärhasten. Elden tog hastigt öfverhanden; skränet och olåten från rian var sådan, att varelserna utanför blefvo rakt som handfallna, ropande på Guds barmhärtighets under att hjälpa medmänniskorna. Gud vete huru mången brändes ihjäl, innan elden kom i deras krutfjärding. Hvad som var kvar af rian kastades ut öfver backen med eldbränder, dödkroppar och stenar ur fastgården. Ingen enda af hela byn kom med lifvet ifrån. Ser du det var min jäntas lögn som fuller sanning blifven!

Nu skall du dock veta, att vittnen funnos på denna gärning och en skröpling är vår Herre, om den går ostraffad här i tiden. Tolf goda finnskyttar hade kommit fram till åkerhagen efter brandröken, och då ogärningsmännen, dolska till sinnes som de voro efter hela byns förödelse, tänkte sig hem om kvällen, lade sig skyttarne i håll för att knäppa dem. Ingen skulle häller ha kommit hem, om ej Mickel hade varit en knif den gången, som alltid. Genom hans stora rådighet och Petters raskhet drogo de sig undan på sidovägar, men räkenskapen lär nog komma en vacker dag, hvad tiden lider.

Och då jag nu har kommit så långt som dit, så kan jag väl också orka med hvad som hänger tillhopa med detta äfventyr i öfrigt.

Daniel Jonsson, fjärdingsmannen, som hade skaffat jägaren i häktet till soflets förödelse och annat, fick bygga upp det nedbrända nästet, och då det stod färdigt, var han själf den förste, som fick krypa in en tid. Men icke för det fick Mäster-Anders skjuta upp brölloppet en tid och där vardt särskildt kalas, som du snart skall få höra.

Mickel och Petter gingo nu som fogdens spe-

jare, och änskönt deras husbonde skyllde allt på dem, fingo bägge ett vackert namn om sig nere på bygden. Nu känner du väl den där utbölingsprästen — Mäster-Abraham kallas han, just densamme, som tordes flytta själfve bispen till stan från hans prästegård som ett annat bohagsting och styr i sin socken som kungen själf. Den där prästen, som tycker om alla utbölingar, fick ett godt behag till bägge två för deras rådighet och ville prompt låna dem af fogden. Och där i gården, skall du tro, bar det till att parera dem på allt vis, för de fingo sig fina rum och behöfde inte mer än säga ordet, så fingo de allt hvad de kunde önska sig. Ingen människa visste heller på lång tid hvad de voro för enar. Petter blef fästman åt en fränka där i huset och så ville Mäster-Abraham ha sig en måg i Mickel. Och dottern hans, Mäster-Sara som hon kallas, rik och vacker som ett troll, var för'et på allt sätt. Hon undervisade honom utaf sin lärdom och ett som annat, och sedan fick käringstaten spå yttersta domen bäst de ville, för det där folket bryr sig just ingenting om.

Ja, nog sade jag, att ingen hade reda på dem, men jag har som en Thomas i mig, att det var annorlunda fatt med den där Mäster-Sara. För hon hade då bestämdt varit med dem på något vis i deras uträkningar här på mon, om jag var karl att känna igen ett kvinnfolk. Men huru därmed var, så hade Mickel och Petter sina fundamenter för sig på gammelviset där i gården också. Deras goda vänner från många håll gjorde påhälsningar där i gården. Mäster-Abraham tog emot dem alla som gäster, skall du höra, och söp och vänskades med alla och bad alla komma igen. Det gjorde han i sin ovislighet med dem, som voro antikrister och upprorsandar för öfverheten!

Mellertid satt jag hemma här på mon, och hvad finnarna på skogen trodde, det trodde äfven jag till en tid. Jäntan min hade, förstås, ljugit i flere än folket vid Stora-Selet. Så hade hela vår stam enats om att hålla Mickel och Petter som fågeln i skogen frie. Men efter hand fick jag väl reda på huru det hade gått till och begrep väl då lätteligen, att Mickel och Petter voro de, som gästade hos Mäster-Abraham under fogdespejarnes antagna namn. Nu låg jäntan dagligen öfver mig med talet om sin smälek. Och hurudant stycke hon är, så hade jäntan dittills icke varit i sänglag med någon, så långt jag kan förstå. Och den friarseden må de gärna akta så ärbar som hälst. En prästdotter räknas inte för skämd, om hon tar emot sin hjärtevän på det viset, och jäntan min behöfde inte häcklas värre. Men så föll det mig in att barnet mitt inte precis behöfver vara för kommande och gående. Att drifva Mickel till gifte tänkte jag en tid, och så gaf jag mig till Mäster-Abrahams gård och hälsade bägge två vid namn, där de sutto som ett par andra herrar i herrskapslaget. Så frågar jag Mickel, hvarför han sprungit från fästmö, svärfar, jordagods och skatter, och spörjer honom på spökeri, om han nu ville taga skeden i vacker hand och följa mig hem till fästmön.

Nåja, du kan tänka dig, hvad fanens olåt och äfventyr där vardt, då de fingo höra, att Svarte-Mickel och Svarte-Petter sutto där som mågar i huset, ogudelige antikrister och upprorsandar som de skälldes för. Brådt fingo de, förstås, att ge sig i väg, och sedan är jag inte karl att tala om hvad larm och kolorum där vardt på alla vis. Där hölls ett slags rannsakning, då Mäster-Abraham och dottern hans måste fram och rentvå sig misstanken att hålla med

de antikrister. De skyllde bägge på fogden, som vid spöpålen hade drifvit Mickel och Petter att ge sig ut för hvad ingen af dem var. Och fogden hade så fram en del falske vittnare, som skulle hjälpa honom ur hans elände. Fusk var det med den rannsakningen i alla delar annars, men så pass genomdref den där Mäster-Sara, att jäntans skändlliga lögnarskam kom i dagen likväl. Något annat än idel rättfärdighet var detta inte, men människan är människa och blodet är tjockare än vattnet. Det var hårdt för fadersköttet, och i godt minne hade jag henne, då den stunden kom.

Emellertid hade jag nu uträttat, att Mickel fick sin beskärda del, medan den andre kom sig från ett gifte, som jag inte ville veta af. Dessa två flugor hade jag slagit i en smäll, och vidare brydde jag mig inte om jäntans gnat. Huru hon sedan kom sig i deras äfventyrligheter där nere på bygden, kan jag inte så noga veta, men saken var den, att hon åter begick den svarta ogärningen att stjäla bort Svarte-ulfvens doculamenter, där de hade armats att få ihop sina klagomål till rätta öfverheten. Det var från en vindskammare i Mäster-Abrahams gård, som hon undanstal deras skrifningar, huru det bars till, kort efter det Mickel och Petter hade rymt huset, och öfverantvardar dem åt den här nidingen Sjul Andersson, som sedan bar dem till Aspen. Då vardt Per Olsson och Israel Danielsson, de hedersgubbarna, invräkta i häktelse, som du vet. Mickel och Petter foro de nu efter så pass, att de kunnat finna en nål i vildskogen med långt mindre besvär, men de höllo sig förmodligen hos goda vänner. Petter fingo de aldrig fatt och aldrig är det värdt att efterspana honom hos mig, så mycket vet du redan. Med den andre

var det helt annorlunda. Han greps under sänglag med den här Mäster-Sara i vindskammarn på bröllopsgården hos Mäster-Anders. Hon hade tidigt på aftonen gjort sig ledig från två följsamma djäknar genom att innelykta dem i ett gethus. Det var ändå jag, som släppte ut dem ur gethuset på kvällen och gaf dem som en tråd huru de skulle ge så godt igen.

På det viset slog jag åter ett par flugor i samma smäll. Huru Mickel for sin ofärd vidare, det vet du delvis; om det meriga är du väl lika klok som jag och andra. Mäster-Sara fick också sitt pass och mera följde. Hennes far dref henne, som du nog vet, från hem och fadersbarm i vida världen.

VII.

HURU TROLLSKOTTET MÖTTES. SVARTE-ULFVEN SEDD I KÖTTSLIG ULFVASKEPNAD.

Fader Anton hade ändat sin dystra saga.

Slutorden i hans mun kändes Emanuel kusligt mörka, ty skymningsmörkret låg redan starkt öfver mon.

En uf uppstämde sitt mål på bergskallen i söder och en annan svarade i fjärran. Emanuel ryste, fader Anton ryste och sade halfhögt:

»Den där ofågeln bådar oss icke godt!»

»Det håller jag också med,» svarade Emanuel. »På allt hvad jag hör, har orättfärdigheten segrat hela vägen utefter.»

Fader Anton skrattade hemskt och svarade:

»Ja, hvad har du att säga om det, du prästgesäll, som kom hit för att lägga än flere stenar på bördan?»

Med dessa ord stod den gamle upp och bad kunden följa sig. Då de trädde in, sken elden från spiseln öfver stugan och det jordfasta furubordet, där Anna just framsatte den torftiga kvällsvarden åt sin far, mätande främlingen med mången förförisk blixt ur sitt blåa ögonpar.

Emanuel såg ned och bad Herren bevara sig för detta troll. Han löste sin matsäck, åt skyndsamt en bit, sade godnatt och gick uppefter stegen till hvila i ena kammarn under vindsröstet, där främmande personer brukade få nattläger.

En stund därefter hördes Anna komma upp på vinden. Hon dröjde en stund utanför nattgästens dörr, liksom obesluten i något uppsåt, och gick därefter in i sin afbalkning under det motsatta röstet.

Af växlande tankar hölls Emanuel länge vaken, men somnade omsider, genomlefvande en fasansfull drömväfnad af de händelser, han hört. Hastigt spratt han upp vid det att en röst tycktes ropa honom i örat:

»Det var Mäster-Sara som skref!»

Den uppvaknade satt i sängen isad af skräck, och upprörd inbillning skapade för hans ögon en hemsk grinande fuling i mörkret.

Emanuel bemannade sig. Torkande kallsvetten ur pannan stod han upp och genomsökte rummet vid den svaga ljusningen från natthimmeln genom fönstret. Ingen lefvande fanns där, och kuslig till mods gick han åter i säng.

Länge vaken grubblade han öfver orden, jämförde omständigheterna och erfor en slående sannolikhet, men kunde icke fatta röstens upphof. Bland mycket annat, som jagade honom genom hufvudet, var fruktan att den trolska finnjäntan spått öfver honom

denna tanke, medan hon dröjde vid dörren. Lapp-Manel och mången fler af hans samtid visste icke, att en klar ingifvelse i drömmen ropar till själen med kraftig stämma.

Åter somnade han oroligt och spratt omsider upp vid en sakta manande stämma. Det var bländande ljust i rummet. En varelse stod med bloss vid sängen och det fladdrande skenet föll mäkta gastlikt öfver mörka, djupttecknade drag. Emanuel stirrade yrvaken och igenkände fader Anton.

»Det är tid att stiga upp och göra sig i ordning!» sade trollkarlen dystert.

Gästen klädde sig skyndsamt, och då de kommit ned, satte den gamle blosset i en furugrepe vid muren. Därpå stego de ned i källarn genom den uppdragna golfluckan och drogo till henne öfver sig.

Strax kom Anna ned barfota, med tröjan öfver armen, håret utslaget öfver de yppiga skuldrorna och blott till hälften klädd. Hon satte sig orörlig i spiseln och lyssnade på de bestyr, som de kunde ha för sig nere i källarn.

Där inträdde ändtligen tystnad, långvarig, tålamodspröfvande tystnad, hvarunder den lyssnande knappast hörde mer än blossets svaga tasselfläktar och något slag af väggsmeden i stugans timmer.

Oförmodadt hördes Emanuel utbrista:

»Nu klarnar det!»

»Hvad ser du då?» hördes den gamles säfligt lugna röst.

»Ett snöfjäll, ... en renhjord, men dimmigt, mäkta dimmigt ser allting ut.»

»Det tar sig nog, skall du se!»

»Där sir jag en lappkoja... Röken stiger upp!»

»Nå, är du karl att förmärka, hvad kojan är utaf?»

»Nej, det kan jag inte. D'är liksom en hinna öfver allting.»

»Ja, hon går snart bort,» försäkrade den gamle och tystnad inträdde för en lång stund.

»Nu är det klart, och där kommer en ut ur kojan,» fortfor Emanuel.

»Kan du dra någon känning på'n?»

»Jo, d'är ingen annan än Pålle, brunrynkig som gammalt garfläder, tofvig i lufven, snedmunt och krokryggig.»

»Hvad har den ofågeln för sig?»

»Han grinar vådligen snedt, tittar uppåt vädret, spejar omkring sig.»

»Ser du där! Jo, han är ute i rätta ärendet, kan jag höra. Har han något i handen?»

»En gammal pilskäkta, kan jag tycka.»

»Och så står han där och grundar efter rätta hållet att dra till. Håll dig nu färdig!»

»Ja, nu börjar han spänna!»

»Pass på nu och tag sikte på'n! Men ingen tokbrådska, utan laga så att du kan ta'n riktigt på kornet!»

»Nu höjer han...»

»Har du kornet nu då?»

»Jaa då!»

»Så knäppen då?»

En dof smäll hördes i källarn och en elak rök trängde upp genom golfvet, så att Anna i spiseln måste till och hosta ett tag.

Strax därpå steg fader Anton upp ur luckan, åtföljd af Emanuel, som syntes blek och svettig, men beslutsam och lugn.

Båda fingo syn på Anna, där hon satt i spiseln. Emanuel blef stående helt förlägen för den halfklädda, yppiga unga människan, och fader Anton utbrast helt förtörnad:

»Hvad sitter du här som en nattvaka för, utan vett att skyla dig för främmande mans ögon!»

»Går jag inte an att se på, så går jag väl an att se förbi!» tyckte Anna. Och medan hon sakta tog på sig tröjan, fortfor hon med utmanande udd i tonen:

»Den lärde herren såg visst icke ondt på mig. Han tör väl ha något förstånd, kan jag tro, och väntar sig väl inga herrskapsseder af finnfolket här i skogen.»

Så tog hon späntstickor, fnöske och eldstål för att blåsa upp eld på spiseln.

Fader Anton såg forskande på Emanuel och sade:

»Ja, så är det, när en har något tillhopa med lappar. Det är som jag alltid sade: Den, som skall köpa korf af hunden, får ge honom smör för bara korfstickan.»

Att detta var en varning för knussel vid den uppgörelse, som nu förestod, begrep Lapp-Manel alltför väl. Han vägde och tummade sina fattiga silfverslantar en stund, men något mindre än det senare årets lön och just icke häller mer kunde han taga till. Och fader Anton tackade icke alltför tacknämligt, men icke häller alltför trumpet, så att arvodet till trollkarln syntes väl afpassadt.

Nu kom Emanuel ihåg klöfsjukan, men sinnet bet honom och udda fick vara jämt. När du liks går dit, så kan du gärna fråga om ditt och datt, hade den ene och den andre tyckt, men något bidrag till det dryga arvodet kom aldrig i fråga.

När nu Emanuel på inbjudning njutit den upp-

görelseförplägning, som jungfru Anna lagat, och reste sig till godt afsked, kom han fram med ett spörsmål, som väckte stor förundran i stugan. Det var fråga om nödig anvisning att taga sig fram öfver skogsmarkerna till det ställe, där finnbyn vid Stora-Selet en gång låg.

Anna såg upp med oskuldens änglarena förvåning i sitt fagra ansikte, och fader Anton försäkrade, att ingen människovarelse tordes dit för det fasans oväsen, som där rådde från alla i bråddöd spillda själar. Men då dessa föreställningar ändå icke hjälpte, sade den gamle öfvervägande:

»En af oss kunde väl alltid visa dig vägen till någon, som följer dig till ödebyns närmaste utmark, men vill du prompt fram, så får du nog ta' dig dit ensam, som du har det.»

Detta anbud tog Emanuel tacknämligen till godo mot bjuden ersättning. Och som föga kunder voro att påräkna nu i rötmånaden, gjorde sig fader Anton redo med matsäck på ryggen.

»Hvad tänker sig herren göra vid Selet?» frågade Anna oroligt, då de stodo färdiga att gå.

»Jag tänkte där på stället bedja Gud förbarma sig öfver de syndare, som ha skändat jorden med denna illgärning,» lydde det fromt bestraffande svaret.

Anna mörknade, och då Emanuel efter folkseden tackade för sig, för »godt hus och godt gäspe», kändes en stark darrning i hennes hand.

»Hon bär mycken fasa för Guds ords doktorer, och jag sade just åt henne, att du var en tocken en,» sade den gamle under bortgåendet.

De två vandrade så genom vida skogsmarker uppefter ena randen af ett vattendrag ända mot kvällningen, då de nådde vattnets upprinnelse på den

högsta landflatan af Sunnanskog. Där låg ett finnbygge, och i dess närhet höjde sig med beryktad utsikt en bergskalle, som efter skogsfinnarnes öfversatta namn kallas Näfverberget.

Sedan främlingarne tillbragt natten i bygget, återvände fader Anton med erhållen vägvisarlön.

Emanuel och hans nye följeslagare gingo samtidigt österut och funno snart upprinnelsen till ett nytt vattendrag, som kallas Rislandsån. Efter gifven anvisning följde han ensam dess lopp förbi en sank och vidsträckt myrslåtter, som kallas Finnänget, och kom fram till stället, där Selsån stötte till från sydväst. Dit nådde han vid middagstid och där var ett nytt finnbygge.

Åbon på stället hade hela tiden påräknats som den slutlige vägvisarn fram till målet, men då det nu bar till tals om saken, skok han betänkligt på hufvudet och undrade hvad i Herrans namn främlingen hade att beställa i detta fasans näste.

»Jag skall försöka, om det går an att stilla den ofrid, som där är rådandes,» upplyste Emanuel salvelsefullt.

Det kunde ock skogsfinnen anse för ett välsignadt verk, om någon vån funnes, ty den bördiga jorden höll på att gå igen med skog, och ingen människovarelse tordes dit som odlingsman.

Finnen tystnade och tog Emanuel i noggrant betraktande.

»Då är han väl som i någon slags prästlära då?» undrade han.

»Ja, inte förutan!» medgaf Emanuel, och efter något ordande fick han sin vägvisare i väg.

Det bar af uppefter inflödesån mot sydväst och

dess upprinnelse nåddes mot kvällningen vid uppgången måne.

Där i trakten fingo de vandrande uppe i en skogsbacke utsikt öfver en vid afrödjning, som med boland, svedjor, starrängar, odlingsjord och beteshagar sträckte sig bort öfver en dalgång och två jämnlöpande åsar. Denna öde plats i månsken och dimma var gamla finnbyn vid Stora-Selet.

Den ena höjdsträckan, upplyste vägvisaren pekande, kallades »Kämpe-ägan». Där hade karlarna i byn haft sitt odlingsland eller den solsvaga »baklidan» och därför haft mindre äring.

Den motsatta höjdsträckan åter kallades »Käringsvedjan». Där hade kvinnorna odlat i »sollidan» och på det viset fått mer gudslån, så att högmodsdjäfvulen kom att slå dem med oråd.

»Det går sällan bra, då kvinnfolket får öfverhanden i bärgningen!» tillade vägvisaren dystert.

Därpå fick han aftalad lön och efter bekymrade ord öfver den vågsamma främlingen, som på köpet ej kunde påräkna tak öfver hufvudet för natten, återvände han efter stigen.

Emanuel gaf sig med hurtigt mod ned genom dälden.

Då han kommit in på det afröjda området och vandrat fram en stund i kvällens djupa stillhet, hörde han bakom sig ett aflägset skallande rop och såg sig om med kallrysning.

Skallet upprepades gång efter annan på allt närmare håll, och vid återljuden mot bergen tycktes en hel flock af ropande vara kringspridd öfver vida rymder i omnejden.

En aflägsen uf borta bland bergen stördes i sin

stilla aftonro, lät höra sin stämma och fick svar från alla håll. Detta åter blef tecknet till skogsnattens sällsamma oläten af alla slag. Men Emanuel hade ej kommit till stället blott för att skrämmas af mörkrets stämmor. Han ville, säger eftermälet, i ensamhet och bön stärka sin vacklande själ till afgjord brytning med den orättfärdighet, som efter så gudlösa dåd förhäfde sig öfver att stå på den enda rätta grundvalen. Han bad länge och ifrigt om rätta insikten att urskilja hvad rätt och orätt vore. Och som den gåfvan tycktes komma hastigt nog, bad han äfven en varm förbön om framgång och befrielse för dessa tre med de nattsvarta namnen. Därtill inlade han ock efter löfte ett ord för den arma lögnerskan på mon, för den i nödvärn träffade fjällmannen Stor-Pål, för de oroliga själarna i dalen och för egen frälsning ur alla fasor, den ropande gasten och hans följe isynnerhet.

Stärkt af den utförliga bönen lyssnade Emanuel åter till skallet. Han hörde det nu på ganska nära håll jämte prassel i skogen. Då igenkände han fägnesamt finnkarlens röst och svarade med eget rop.

Mycket riktigt syntes vägvisaren i månskenet på svedjan. Kusligt hade han funnit att gå hem i ensamheten, men i stället fått mod att vedervåga hvad den andre tordes. I hvarje fall borde två reda sig bättre än en, tyckte han, och det medgaf Emanuel villigt.

Sakta språkande och stundom lyssnande till nattens växlande läten, som nu förekommo mindre kusliga, skredo de återförenade sida vid sida öfver den månbelysta jorden, där vidja och ungbjörk börjat slå rot.

De kommo så upp till stället, där rian skulle ha

stått. Det utmärktes alltför väl af grundstenar, kringvräkta bränder och bjälkar.

Emanuel anmärkte såsom någonting eget, att man här ej varsnade dödben i hopar. Finnen svarade, att de voro kringspridda öfver omnejden af ulfvar och ofåglar. Ulfvarne isynnerhet brukade med förkärlek ha sitt viste i omnejden. Vore det inte för ofriden, skulle det löna slå sig ned på stället bara för ulfvafänget, tyckte han. Eljes förvånades finnkarlen öfver den rådande stillheten och ville gärna se något prof på gudsordets rätta kraft öfver oron.

»Ja, vi måste se något oroligt först!» menade Emanuel, och det höll den andre med.

De gingo vidare öfver dälden och kommo upp efter sluttningen mot »sollidan», som nu låg i månens fulla belysning med långsträckta skuggor här och där. Bland de afbrända tomterna med spökande murresningar påträffade Emanuel ändtligen en dödskalle, som han under tre fromma kraftord nedmyllade i jorden.

Nu stötte finnen honom i sidan och pekade bortöfver sluttningen.

I det anvisade hållet rörde sig en människolik skepnad, rätt obestämd i det sväfvande månljuset öfver den tunna misten. Stundom syntes varslet högrest som en jätte, stundom undersätsigt som en äkta käfling. Växlingen kunde möjligen bero på markens ojämnhet, men Emanuel såg tydligt att denna varelse kastade skugga och ropade honom an.

Skepnaden stannade som bestört och vände sig om, men gled sedan hastigt bort, krympte till längd och försvann spårlöst, som slukad af jorden.

Emanuel ville gärna tro att denna varelse med tydlig skugga för månljuset var en människa. Finnen åter hade en annan mening om den spårlöst för-

svunne. Han kunde ej fatta, hvad denna skygghet skulle tjäna till hos en människa, som ginge sina ärliga vägar fram. Och hvilken bof skulle annars våga dväljas med sitt onda samvete i detta fasans näste?

Efter öfverläggning gingo de till det väl anmärkta ställe, där skepnaden försvann, och funno där till ej ringa förvåning en varggrop.

Bägge trädde fram till gropens kant genom den risgård, hvarigenom den glupande ulfven narras att förhoppningsfull störta fram mot den till åtel utställda skallhunden, men trycker undan dennes fjädrade underlag i sin vilda fart och hamnar snöpligen i det försåtliga djupet. Nu fanns ingen skallhund på stället och tystnad rådde i den svarta gropen.

»Är någon här?» ropade Emanuel nedåt.

Ingen svarade.

Frågan upprepades, men lika svarlöst.

Finnen yttrade mycken förvåning öfver den nybyggda gropen, som tydligt angaf, att folk måste vistas i trakten på ulfvafänge. Detta ville Emanuel så mycket mindre jäfva, som han fasthällre trodde, att ulfvafängaren satt gömd i gropen.

För att få ljus i saken tog finnkarlen upp eldstål, flinta och fnöske ur sin gumsegällspåse vid bältet, fick snart ett bloss i ordning och lyste ned.

Mycket riktigt stod en gubbe inkrupen i hörnet af ulfvakulans förtimring och kved så erbarmligt han kunde:

»Käre hjärtandes, skon lif och själ, nådige och mäktige herre djäfvul! Jag skall aldrig äflas efter ulfven mer i det här syndahålet. Nej, så sant mig Gud förhjälpe till lif och själ jag det skall göra!»

De två på marken skrattade och försäkrade trovärdigt, att de voro människor, goda beskedliga människor, som inte ville någon det minsta förnär.

»Är det möjligt?» lät gubben i fägnadens ifver. »Hvad i all världen går I då här för och hjärtskrämmer en stackare?»

»Ja, vi ha undrat lika mycket på dig, som alldeles försvann ur vår åsyn!» svarade Emanuel och underrättade, att han som skollärd man kommit med sin vägvisare till stället för att läsa bort ofriden.

Gubben kraflade sig nu upp efter timringen. Mycket meddelsam i sin stora lättnad upplyste han om rätt märkliga ting. Gammal som han var, utan torp, utan födoråd hade han hälst velat vara ensam om traktens goda ulfvafänge och fördenskull ställt till lite spökefnassel mellanåt för att bortskrämma andra, som kunde vara sugna efter ulfven i de nejderna. Men för egen del hade han själf icke alltid fått gå sin väg i fred för det oroliga, och vid synen af de främmande hade han blifvit illa skrämd. Nu ville han gärna träffa någon uppgörelse med de två främmande om tystnad med detta ulfvafänge. Dels kunde prästen finna hans näring ogudaktig, eftersom dödjorden ännu icke var prästläster, och för kapitlet ville den gamle ej stånda för att kanske komma i vapenhusets stock och slutligen pålysas till bättring. Dels, och det var i alla fall hufvudsaken, kunde ju hela hopen ge sig dit och sköfla hans goda bärgning på gamla dagar.

Främlingarna läto visst icke omedgörliga, och på inbjudning gingo de med gubben hem till hans kula på skogsmon. Hon var uppförd i trattform af stybbadt resvirke på en i marken gräfd bottenmo. Hvilolafvar sträckte sig på ömse sidor om midtelgången fram till den gråstensmurade spiseln, som rökte ut i det fria. Det var en kolarkoja efter ortens sed.

De främmande satte sig ned på lafven och i

spiseln blåste den gamle upp en muntert sprakande eld. Välfägnad bjöds af rostad fågel, salt och bröd. Så kom ulfvafänget åter på tal.

Karln på stället erbjöd sin granne del i arbete och vinst. Ty näringen, menade han, räckte Gudi nog för två, men kunde blifva måttlig för tre och skral för flere.

Förslaget bekräftades med handslag, och som båda voro hemma i yrket, så talades länge om dess skilda stycken. Slutligen sade gubben:

»Mången ulf har jag fångat i min tid, men aldrig någon lik den, som jag har i andra kulan där vid baklidan. För honom skall du nog få leta efter maken till.»

»Nå, huru är han belefvad då?» ville den andre veta.

»Han är svart, kan du tänka dig!»

»En svart ulf?» utbrast grannen tviflande. »Kan det vara en verklighet?»

»Ja, du kan väl få se honom i morgon, innan du går hem. Jag skulle ha skjutit honom i kulan, men får väl vänta, tills pojken kommer igen med bössan, för han är borta med hundkräken för tillfället.»

Emanuel hade dittills suttit med vidt kringfarande tankar, men blef rätt uppmärksam vid detta tal. Och troligast var det väl om detta märkesting, som han strax bad att få tala enskildt med gubben ute på backen. Sedan redde sig de tre karlarne, så godt de kunde, ett nattläger i kulan.

Nästa morgon efter fågelfrukost gingo alla tre bort till varggropen vid baklidan. Den låg på en sluttning och ådrog sig redan på långt håll de annalkandes uppmärksamhet genom en bottengång, ingräfd i sluttningsbanken mot en tillstängd lucka i timringen.

»Det var en märkelig ställning!» tyckte grannen. »Hvarför byggde du så?»

»Jo, si jag tar ut ulfven genom bottenluckan där, då jag har lagt ner honom. D'är-ju rätt besvärligt för en gammelstackare att fara och klifva upp och ned efter timringen,» lydde svaret och den andre tyckte rätt bra om denna ställning.

Alla tre kommo upp på banken och sågo ned i gropen.

Där satt den svarte ulfven till seendes nere på bottnen, inkrupen i ett hörn, ängsligt bevakande sina fiender, och afbidande sin ofärd af deras händer med en min, som liknade undergifven, en blick, som föreföll mänskligt bedjande. Emanuel blef isande förskräckt, och grannen sade medlidsamt:

»Han är illa till mods den där, skall jag säga. Då en kommer sig från'et en tid, så är det just grufsamt tänka på att ta' ihjäl dem.»

»Ja, tala om det!» svarade gubben. »Men si nu är det så belefvadt med den här, att han skall fara lindrigare än kamraterna.»

Utan att orda vidare gick gubben ned och öppnade bottenluckan.

Den svarte ulfven glindrade tvifvelaktigt på denna utväg, liksom anande ett nytt försåt, men kröp till luckan, listade sig försiktigt undan och var med några kraftiga språng högt uppe i svedjan. Där dröjde han med en forskande återblick och försvann med ett sorgmodigt tjut i skogsbrynet.

»Du är mig en märkvärdig ulfvafängare, du!» ropade grannen till den återvändande gubben.

»Ja, den här gången, men annars är jag inte så blöt af mig,» lydde svaret dunkelt, och ordet härom fick hvila.

Hvad stunden led återvände Emanuel från ödesbyn vid Stora-Selet tillsammans med sin vägvisare, nådde dennes hem och följde sedan hufvudvattnets lopp till dess utfall i Ångermanälfven.

Därifrån återkom han båtledes till herr Andreas Asp med uttömda besparingar och en öfverraskande nyhet, som i raden af nordsvenska öden skulle varda ett blodskapitel af hemskaste slag, kapitlet om Svarteulfven, som skref.

Först fick husbonden ett brådstörtadt ärende till stiftsherden, lyckades undanskjuta dennes »reformator» och återintaga sitt gamla hedersrum som förste rådgifvare i stiftssaker, och hvad timmarna ledo under samspråk och gästvänskap reste han hem till sitt prosteri efter omfattande aftal.

En följd af dessa blef att prästerskapet, kronobetjäning och ståndsfolk i allmänhet sattes i rörelse för att varligen efterspana och gripa den på spåren komne Svarte-ulfven, som skref.

Hvad man nu omsider lyckades få veta om Mäster-Saras öden från den dag, då hon försköts ur föräldrahuset, var i sammanfattning följande:

Från början skulle husbondedrängen efter faderns tillsägelse, utan att säga henne ett ord, föra dottern åt hvad håll han tyckte, allenast tolf mil bort, och lämna henne sedan åt sitt öde under vägen.

Vid första färjställe vek drängen norrut öfver den stora älfven, men kommen i land på hinsidan, lät han ändtligen upp sin mun och sade:

»Färd öfver laxevatten mot nord
Löser dig från husbondeord!»

Förmodligen var detta rimstäf någon utfyllnad till den gamla Hälsinge-lagen från de tider, då hvarje-

handa friheter unnades nordens vågsamma bebyggare. Men huru därmed var, så räckte stäfvet till att lösa tjänarens samvete från husbondens befallning. Han förde sin herres förkastade dotter till en redan utsedd fristad i en öfvergifven torpstuga på skogen. Dit skulle hennes nödtorft i ved, gudslån och annat skaffas af granntorpets gubbe, ett aftal, som träffats i förväg. Ty i aning om faderns hårda dom hade syskon, tjänare och grannar sammansvurit sig med en del antikrister att hjälpa den omtyckta Sara. Till en början ordnade drängen hennes nya hem på torpet, och då hans ärliga öga ej längre kunde spana något, som kräfde hans händers omsorg, var det också ganska lagom tid att vända om.

Sedan hade den förskjutna ej behöft sitta där alldeles ensam på torpet. Gamla antikristers väg till stället kunde tydligt spåras, och bland andra äfven, efter allt utseende, Svarte-Petters.

Till dessa spaningar, som af ingenting motsades, kom från osäkert håll en motsagd uppgift, som likväl togs för god af landets öfversåtar.

En vanryktad kvinna, krögerskan och pulverhäxan Maja, som ej utan fog misstänktes för hat till Mäster-Abrahams hus, angaf sig hafva bistått Sara där på torpet vid födelsen af en son, den modern själf skulle hafva vattenöst med namnen Per Abraham Mikael. Om denna sak visste likväl granntorpets gubbe ej ett spår, ehuru äfven han bestyrkte, att Maja varit där.

Men då denna ovissa sägen lagts till det öfriga, så var hufvudsaken den, att Mäster-Sara omsider försvunnit från stället utan yppad möjlighet att vidare följa hennes spår.

Forskningarna efter Svarte-ulfven, som skref, ledde alltså ej till väntadt slut, men väl till andra följder af oberäknadt slag, såsom närmast är att se.

VIII.

SVARTE-ULFVEN RIKTIGT SVART TILL SIST.

Här följer i ordningen en så beskaffad händelse, att knappast någon diktare framkonstlar ett motstycke äfven med hjälp af den rikaste inbillning.

Från början hade ju Svarte-ulfven endast varit ett hatfullt öknamn på den okände, som skref. Och liksom käringen gick hemma vid gården och trätte på björn, där han gick borta i skogen, så hade öfversåtarne icke minst från sina predikstolar, länge beskärmat sig öfver honom, så att odjurets namn och bedrift kommit i hvar mans mun.

Så blef det svarta namnet till sist utfylldt med en fabelaktigt hemsk och hemlighetsfull skepnad. Fader Anton, fjärrskådaren i de dödes och lefvandes riken, uppfordrad att efterspana den mänsklige skrifvaren i sin trumma, kunde icke se mer än en svart ulf och därmed jämt. Hvad ville en slik förklädnad säga? Se därom hade lärde och olärde gjort sig mer än en fundation.

Så kom på ilande ryktets vingar ett märkligt bud. Svarte-ulfven gick på denna syndajord i verklig, svart ulfvaskepnad af kött och blod. Den allom kände Lapp-Manel, lappgossen med de stora gåfvorna, hade ju frälst honom ur själfva varggropen, just när fångstmannen skulle nedskjuta'n, hade frälst honom för en särskild sak, som den trögtänkte fick efterfråga många gånger, innan den yppades hviskande.

Nu är till sägandes, att Svarte-ulfven begynte spöka än här, än där öfver Bottnens vida länder.

En käring varsnade honom där han satt som en hund mellan två stubbar på den solsidiga svedjan strax ofvan sommarfähuset. Han satt där och vände hufvudet hit och dit i spaning öfver byarna, ner emot forsen.

Och det gjorde människan så ondt vid hans ödeliga uppsyn, att hon genast sprang till gårds efter en näfve saltströmming på bröd och skulle räcka honom. Han glindrade så underligt på henne och tog ett baksteg. Då lade hon från sig hans matpass på en stubbe.

»Kom hit och ät nu, svartryggen min!» sade hon gråtfärdig och gick undan lite.

Svarte-ulfven kom då varsamt fram, vädrade för sig och höll till godo med kosten. Med tacksam ögonfärd slog han sakteligen på svansen med den ringa gåfva han ägde att fägna människan på detta vis. Sedan lunkade han svedjan uppför. Öfverst i backen satte han sig en stund, innan det bar af inåt skogen. Då hördes ylen hans, men hvilken sorgsam och klagelig yl! Människan måste rent ut ta upp förklädet och torka sig i ögonen under bön till Gud att förbarma sig öfver den arme...

Och så hade ju människor varsnat honom efter skogsvägar, vid fäboställen, kolbottnar och utmarkslador — öfverallt så pass nära folks framfärd och åtfärd, att han kunde vara skapligen säker för hundkräken.

Öfverallt var han sedd af människor, det ville efter landets mål säga kvinnor, särskildt de gifta eller käringarna. Annat människoslag var icke ens bekant för karlfolket, som efter vanan ingenting såg, karlfolket,

ett slags husdjur som människan måste hålla för körslor, utlagor och krigstjänst, att icke nämna mer. Och ville man gå till grunden, så hade Bottenlandens kvinnor alltid haft och hade väl än i yttersta fall de styrande människornas vitsord. Och nu kom till synes hvad deras samfällda härskri kunde förmå en gång.

I allas munnar låg oupphörligt en gifven fråga: »Hvilken mänsklig själ blef bunden i djurets kropp? Hvilken ogärningsman utan like har förgjort medmänniskan med sina afgrundssvarta konster?»

Och hvem Svarte-ulfven var, det kom till sist vid öfversåtarnes myckna räfstebråk som en tasselhviskning, flugen ut öfver påräknade gränser.

Bäst ingen visste ordet af, stodo landets menigheter i gränslösaste sorg och förbittring slagna af den tanken, att öfversåtarne ökat raden af sina gudsförgätna gärningar med en, som skulle sätta gränsen. De hade förgjort den hand, som vågat gripa pennan mot gamla vredens styggelse, så lydde härskriet från de gamle antikrister. De hade förgjort den mun, som kunde röja Guds nya evangeliets härlighet, blef ångestropet hos de nye. Och »de argare antikristerna» gjorde ett grufligt sammanslag af bägge delarne.

Innan ännu någon öfversåte sporde hvad som föregick hos folket, voro de skilda trätobröderna i sorgens och förbittringens lågor sammansmälta till en allt uppslukande storm af »argare antikrister», behärskade af e n själ och samma tro: Deras själ var det oförsonligt uppsjudna hatet till gamla vreden, hvars mål skulle vara satt i denna ogärning. Deras tro var att det nya evangelium nu skulle fram i dagens ljus till trots för helvetets alla makter.

Nu hade Svarte-ulfven i sanning blifvit en svart ulf. Så våldsam blef denna med uppresning hotande

rörelse, när den oförtänkt blossade upp, att dess aflägsna dyningar in öfver Svealand gjorde kungliga senaten i Stockholm högst betänklig till mods.

»Hvad är det nu för en stormväderstöt, som uppkommer af Västernorrlanden? Hvad stort elände är åter å färde där?» sporde sig dessa rikets herrar.

Nu började gamla vredens skålar, den ena efter den andra, sjuda hett kring öronen på domherrarne i norra superintendentians kapitel. Först kom ett rent förfärande kraftord från ärkebiskopen i Uppsala, den högt förtjänte Ericus Benzelius, en af dessa bottenländingar, som de lärde norrlandi gärna utpekade, när de ville framhäfva sig själfva. Ständigt vaktande efter lägligt tillfälle att ingripa i stiftets bedröfligheter sände han dess prästerskap ett skarpt herdebref och dess öfvermyndighet en skriftlig antydan, att därest en grundlig visitation uteblefve genom åtgärder inom stiftet, skulle den i värsta fall komma genom åtgärder utifrån.

Sedan kommo trängande föreställningar från rådsregeringen.

Sist lät excellensen på Gäfleborg, de norra länens höge general-commissarius, höra af sig. Till hamnplatsen vid Hernösundet utlyste han en allmän landtdag och lät stiftsfäderna där på orten i osminkade ordalag förstå, att om befolkningens uppresning nu skulle undvikas, hade de att ofördröjligen företaga liknande åtgärder för att afskaffa de många upprörande missbruken hos clerus.

I de handfallne stiftsfädernas lag reste sig nu en man och sade beslutsamt:

»Krisen har nu kommit. Här hjälper ej annat än reformera, om ej detta redan är för sent!»

Den alltid motsagde Georg Vallin hörde ingen

motsägelse nu. Tvärtom var det han, som nu fick det föga afundsvärda uppdraget att leda den oundvikliga reformatsen.

Till den nordsvenska stiftsstaden samlades i brådstörtad hast från närmaste orter de världslige och andlige män, som skulle utgöra landtdag och prästmöte. Nu skulle öfversåtarna reformera sig -- mest uteslutande på egen hand.

Arbetet började med skarpa beskyllningar mellan predikoämbetet å ena sidan, krono- och rättsbetjäningen å den andra, men beklagligen hade man alltför rätt å ömse sidor.

Under dessa artighetsutbyten kunde predikoämbetet emellertid ej förlika sig med den skickelsen, att Svarte-ulfven blifvit så svart som han var, utan lät sig angeläget vara att genom en ny utförlig rannsakning efterforska hans uppkomst och utveckling.

Främst i hugget stod nu den stackars Lapp-Manel, af ryktet utpekad som odjurets ädelmodige hjälpare ur dess trångmål i ulfvakulan.

Emanuel inkallades till förhör. Genom hans sannfärdiga bekännelse blottställdes icke blott Anton på Mon, som också fick träda fram, utan ännu mer högvördig Andreas Asp, som på det viset fick två sagesmän mot sig.

Den sistnämnde sade sig vara fri och blef i den kristliga anständighetens namn frisagd af doktor Göran, som därigenom kom in på frisägelsernas slippriga stråt och fick fortsätta så länge det bar sig.

Anton på Mon fick gå hem med en slät förmaning, ty strängare åtgärd tordes ingen vedervåga mot den svåre trollkarlen.

Med Emanuel åter hade man friare händer, och som förvunnen till del i signeri blef han, i afbidan

på vidare rannsakning vid tingsrätten, insatt i skolhäktet. Där, genom gluggen, nådde honom åreborna Anna Beata med kost och uppmuntrande ord. Hon var inne i staden för att hushålla åt sin fader i dessa brydsamma dagar.

Väl kunde man nu klarligen fatta Svarte-ulfvens senaste utvecklingsskeden, men i fråga om dess tillhåll i enbar mänsklig skepnad stod man där åter lika klok som i början. Dock hade väl mycken tid förspillts med hans nya rannsakande och meningen var nog, att han skulle döden dö i den kvalfulla septemberhettan detta år.

Magister Vallin och excellensen Alexander Stromberg gjorde nog sitt bästa, men ingendera fick någon fart i reformatsen. Detta skulle lyckas först genom en särskildt uppskakande händelse, som nu kommer till synes.

IX.

ANTIKRISTERNAS HÄR MOT BISPEHÖJDEN.

Reformatorerna på Bispehöjden sutto en förmiddag likt dagtjufvar i sitt slemma arbete och suckade i kvalmet efter slut på den odrägligt sömniga förhandlingen.

Predikoämbetet höll på att rifva ned hvad det med yttersta möda byggt upp föregående dag. Och dominus Laurentius Hägg, pastor och præpositus i Selånger, hade ordentligen slumrat in i länstolen.

Landtdagen i andra våningen var inbegripen i det motsatta bestyret och sökte alltså bygga aldrig så lite af föregående dags öfverläggningsspillror.

Då hördes ett grufligt larm vid inkörsporten till gården.

När man så afbröt förhandlingen och såg efter, fanns där utanför vara en hop borgare, som väsnades af okänd anledning, synbarligen för att påkalla höge öfversåtarnes uppmärksamhet. Ty att tränga inom bispegårdens hank och stör, tordes väl dessa vördsamme ej.

En tjänare gick fram till porten och efter utväxling af några ord med de högljudde, fick han brådt att kalla ut sin husbonde. Strax återkom doktor Göran till de väntande ämbetsbröderna och sade skälfvande:

»Ett rykte förmäler, att Svarte-Petter nalkas staden med en ändlös här af antikrister!»

Han tillade, att borgarfolket nere i staden alldeles tappat hufvudet i förskräckelsen.

Det samma höll nu på att vederfaras äfven reformatorerna på Bispehöjden. Många bland dessa fingo den föreställningen, att deras oundvikliga ofärd nalkades. Andra föregåfvo samma tro för att få skolka i väg från den misshagliga reformatsen.

Excellensen var nu den man, som med kraftigt stampade sporrstöflar och draget svärd dämpade villervallan i dess utbrott.

När de orolige omsider, efter flere skapliga underrättelser, återfingo sitt lugn, så befanns det, att denna störtskur rensat luften. Ty nu började och fortgick reformatsen så pass allvarligt som möjligt var under rådande skick. Excellensen och magistern fingo en hel rad viktiga åtgärder genomdrifna, och raskare gick det undan i samma mån antikristernas här nalkades.

Att dessa drogo stillsamt och beskedligen fram, såsom alla inkomna budskap enigt gåfvo vid handen, kunde visserligen lugna den värsta oron. Icke häller, berättade utsända spejare, tänkte dessa antikrister ställa

någon till svars för den svarta ogärning, hvars hemska folksaga vållat hela uppståndelsen. Kvinnfolken, hette det, hade gråtit och väsnats på sitt vis, tills äfven karlfolket hade bitits af sinnet. Men hvilken skulle de ställa till svars? Ingen fler än spålappen Nejne skylldes i dessa tider för så djäfvulska fukter; förr hade nog funnits flere af det slaget. Och, när allt kom vida, hvem kunde med vissheten på hand träda fram och kasta ut en sådan käpp ens bland hopen af öfversåtarne? Mången hade redan fått en Thomas i sig och de andra ställde saken i Guds hand. Men hade man nu liks kommit sig i farten, så skulle man gå fram med det, som ingen kunde jäfva, och fråga om man fick vara till på jorden. Lastarenom skulle man icke lämna något rum, så mycket var säkert, hade antikristerna sagt.

Icke dess mindre uppmanades excellensen ifrigt att möta denna folkhop och förmå den att återvända. Men den sluge tromannen förebar hvarjehanda motskäl och aktade sig visligen att afvärja den goda vind, som nu kommit i seglen. Han brassade på som det var, styrde så högt han kunde och lät antikristernas storm nalkas ohejdad.

Ändtligen kom den med bäfvan motsedda dag, då Svarte-Petter, efter uträkning, borde inträffa med sitt följe. Den dagen arbetades med brinnande ifver på Bispehöjden, och då man sent omsider reste sig för middagsmålet, som intogs på stället, skulle den välsignade reformatsen vara färdig.

Efter måltiden slogo sig de ledigblifna reformatorerna ned efter loften och spanade utöfver trakten bort mot landsvägsbacken på andra sidan sundet.

Omsider började en gråaktig massa vältra fram ur skogsbrynet, skred ned öfver backen och krökte sig efter vägens långa bukt som ett grått, sammanhän-

gande band, oupphörligen neddraget ur skogen i aldrig sinande längd.

Tåget, höljdt af dammets upphvirflande skapelser, som väckte tanken på en svällande jätteorm, skred med hufvudet genom en granskogsdunge in öfver de två broarna i sundet.

Nu vid lag kunde de svettiga åskådarne på Bispehöjden se, att hvarje man var rustad med spjut i handen, matsäck och bössa på ryggen. Äfvenså kunde de ängsligt lyssnande med kåre efter ryggen höra massans tramp och gny likt dånet från en aflägsen fors, men alltjämt vräkte tillflödet fram från det aflägsna skogsbrynet.

Vid denna ställning blef excellensen rätt allvarsam och fäderna stirrade på hvarandra med bleka, veckiga pannor. För ovana ögon tedde sig den lilla bondehären om knappa 3,000 man så otalig, att kanske ingen tänkt sig värre om Sanheribs och Xerxes' härskaror fordom. Var detta en afgrundens synförvändning eller skulle man tro, att de närmaste tre landskapen hyste i all denna oräknelighet antikrister, dolske i hugen mot sina öfversåtars lära, styrelse och öfverhöghet? Dessa antikrister — ja dem hade man dittills i sina tankar skådat en och en i sänder, kringspridda en här, den andre där. Jon på svedjan, Ante vid tjärn, Lars på hultet, Grels vid ån, Mates på skäret. Alla dessa kringströdda gråsparfvar på hvar sin kvist hade varit idel små enheter utan summa. Mot sådana hade öfversåtarn kunnat i sin självförblindelses spegel obehindradt skåda sig själf ofelbar, förkrossande mäktig, stor och underbar, ett högre Guds beläte med rätt att betrakta undersåtarn som ett slags husdjur. Men här fick man se, att det kunde varda lasset af gråsparfven med ett rent förfärande lass af mannaåldrars hopade oförrätter,

ond trug och dolskhet. Det var detta lass, som nu vältrade fram synbarligen för att som myror på marken krossa de nu så små, de förr så store.

Tåget skred in ett stycke öfver hamnplatsens storgata mellan ett par låga husrader, där borgarfolket gömt sig spanande bakom stängda gårdsportar och fönsterluckor. Två smärre afdelningar afsöndrades nu. Den ena tågade bort och slog en krets kring lärdomsskolan, den andre kring kyrkan.

Hufvudmassan åter skred i oafbruten gång mot Bispehöjden, fyllde den långa backen, som låg under de skälfvande åskådarnes ögon, och nådde fram till dess krön just i samma stund som det gråa bandets aflägsna ända trädde ut ur skogsbrynet.

Nu hade man antikristernas gråa och taggiga orm i full öfversikt, utbredd öfver det vida landskapet i ungefärlig S-form, med stjärten ännu borta i landsvägsbacken, mellankroppen på de långa broarna i sundet och hufvudet tätt vid gårdens inkörsport.

Skrik från kvinnorna i gården genomträngde våningarna. Männen stodo bleka som kyrkgårdsspöken och deras veckade pannor pärlade svett i stora droppar. Den arme fången i detta babyloniska fängelset härdade icke ut med själspinan. Han svimmade och måste bäras bort.

Hvem väntade icke nu det värsta, då ormens hufvud nådde fram till hufvudporten! Men hvilken omätlig lättnad öfver alla bröst: det vek af åt sidan, följde planket omkring efter dess fyrkant det ena hvarfvet efter det andra, så att den lugnt framglidande kroppen lindades i oupphörliga bukter kring gården en stund bortåt. Och till sist tedde sig den omgifvande sandkullen med dess vida sluttningar ned mot vretarne alldeles gråklädd af den spjutväpnade massan.

Så upphörde rörelsen men en dryg del af kroppen sträckte sig ännu efter uppkörsbacken och genom hamnplatsens hufvudgata ned till broholmarna, dit stjärten omsider hunnit och stannade i sitt framåtgående, så snart lystringens bortskridande våg nådde dit.

En stund förblef den väldiga människomassan orörligt och högtidligt bidande. Där knallade efter hvarandta tre aftalade lystringsskott. Omedelbart därefter uppkastades med pilskäkta en vimpelstock, som under sitt uppstigande mot höjden vecklade ut en brokig duk, saktade sig, stannade och började sväfva.

Då lät massan upp sin mun och som en åska dånade ropet mångtusenstämmigt:

»Hit med nyevangelium! Bort med gammelvreden!»

Det babyloniska fängelset på Bispehöjden skallrade i sina grundvalar.

»Hit med nyevangelium och bort med gammelvreden!» mullrade återskallet doft och oredigt från inlandets bergvinklar, från sundets djupa däld, från de öfverhängande molnen.

Det lät som om himmeln och afgrunden jämte den döda naturen själf instämde i antikristernas rop.

Någonting liknande detta hade öfversåtarne aldrig kunnat tänka sig, än mindre erfarit.

Somliga stodo slagna af blindaste skräck, andra af samvetets vaknade ruelse, ännu andra af synen på den yttersta tidens fasor som varsel, som den hart förestående domen och all denna världens undergång.

Hvad högvördig Andreas för sin del tänkte, där han stod och rufvade, kunde icke vara så godt att veta, men angenäma tankar hvälfde han icke inom svettig panna, det märktes tydligt.

»Nu är dag kommen, herr prost, men hvar är

rådet, som skulle komma efter herr prostens löfte?» sporde en röst tätt bredvid.

Den rufvande for upp som för ett obehagligt styng, såg åt sidan och mörknade för magister Georgs klara, förebrående blick.

Excellensen steg torrskrattande fram och sade:

»Summan är den, att hans vördighet står där, det ser jag tydligt. Jag skall nu gå ned och språka med edra antikrister. Vill herr prosten göra sällskap kanske?»

Den tillsporde aktade ej nödigt att svara, utan vände ryggen till och vacklade bort.

»Vi få fresta reda oss honom förutan,» fortfor excellensen. »Och kanske skulle häller icke hans åsyn särdeles behaga de granntyckta antikrister, som vi åtminstone nu för stunden ej hafva någon trängande orsak att förarga.»

Skämtaren i denna skräckstund såg sig mött af häpet straffande ögonkast och tillade barskt:

»Darren ej nu så hårdt i edra pantalonger, redelige herrar och menige män! Det är ingenting nytt påkommet, utan en åldrig sedvana, att allmoge i stora skaror uppvaktar landtdagen med sina önskemål och besvär. Det är icke häller rysshedningar, hundturkar och morianer som komma, utan medborgersmän. Visst kunna ju äfven de svenske i lättja och flätja urarta till ett skändligt pack, men där det ändtligen gällde något, fick man fåfängt söka ett vettugare folk på hela jordens rund. Det känna vi, som sett dem på slagfälten.»

Åtföljd af magister Georg och några andra personer, de mest folkkäre man kunde utvälja, kom excellensen ned till massan framför inkörsporten, såg sig omkring och sade:

»Finnes någon här, som vi kunde tala med å allas vägnar?»

Strax framträdde, rustad som de andra, en mörklagd medelålders man med finskt utseende, vinnande sätt och trolska, spelande ögon.

»Är du densamme, som kallas Svarte-Petter?» sporde excellensen.

»Jag är så,» lydde svaret.

»Hvad vill du här med denna hop?»

»Vi vilja njuta rättvisan, som förhålles oss, och det rena gudsordet, som fördöljes oss.»

»Hvarför kommen I då så manstarke?»

»Ju flere man, dess bättre lycka.»

»Men när du ensam kan tala å allas vägnar, hvarför trängdes då hela hopen åstad?»

»De äro här för att intyga, att det är å deras vägnar jag talar; annars kunde ju hvem som hälst jäfva min talmansrätt.»

»Välan, hvarför tarfva de just dig som talman? Har icke hvar och en mål i munnen att framföra sitt ärende själf?»

»Det kunna de också göra, om excellensen finner detta mindre besvärligt. Hvarför de valde mig, det går ju an att fråga dem till. Och mål i munnen fanns nyss, då de framförde hufvudsaken i ärendet.»

»Men vet du ock hvad ansvar och våda det hafver med sig att sammanföra folkhopar, som lätteligen kunde bringa allehanda samhällsvådor åstad?»

»Vådan och ansvaret att utkräfva rättvisan och gudsordet kan icke vara större än att sakna bägge.»

»Men hvarför kommer du med denna hopen väpnad?»

»För att icke lida samma ofärd som sist, då vi efterspanades som tjyfvar, grepos och handterades som

ogärningmän bara därför, att vi ämnade frambära vår klagan till konungens dom. Nu ha vi, en för alla och alla för en, gått i god för hvarandra, att slikt ej skall vederfaras någon för det han kräfver sin rätt som människa och kristen.. Därför, men icke häller för något annat togo vi bössan och spjutet.»

Antikristerna sorlade bifall och excellensen ansåg ej nödigt att ingå i strängare frågomål med den munvige uppviglaren, som i grunden var honom så hjärtans välkommen.

Höjande rösten och ställande talet till den närmaste menigheten inom hörhåll, redogjorde han klart och enkelt för de åtgärder, som genomdrifvits för att afskaffa öfverklagade missbruk och omöjliggöra deras återkomst genom strängaste uppsikt. För att sätta verket i gång skulle excellensen själf och hans närmaste guvernementsherrar företaga resor genom hvarje härad och genom allmogens uppbåd till stämmor erfara dess tillstånd och tarf.

Ett sorl af belåtenhet genomträngde antikristernas myllrande hop, då excellensen gjorde ett uppehåll i detta välkomna tal.

Detta är allting bra,» medgaf äfven Svarte-Petter. »På sådant vis händer kanske, att folket får vara till på gudsjorden hädanefter. Men huru skall nu ställas med de orättvisor, vi lidit härtills?»

»Därmed skall så förfaras, att hvar och en i handgriplig måtto genast insättes i sin rätt, då den utan synnerligt räfstebråk finnes klar och uppenbar.»

»Det löftet är godt, men båtar icke långt. En stackare till skälm är den, som icke är karl att blanda någon oklarhet i den klaraste sak.»

»Ja, där som laga rannsakning kräfves, har ståndsfolk och prästerskap åtagit sig en gärd till hjälp

åt rättssökande i alla mål, som röra olaga intrång och olaga beskattning. Dessutom skall i hvarje fögderi tillsättas en prokurator, som kostnadsfritt gifver menige man rättshjälp och har hundra dalers belöning för hvarje mål han genomdrifver. Du ser själf, om denna hop trängdes hit att kräfva rätt.»

Svarte-Petter log genom svarta skägget och sade: »Åjo, man kan genom skallgång drifva björnen i giller, och då vore synd att ej gå fram och vittja, om vägen icke är dess längre. I alla fall ha vi kommit för att framföra våra önskemål till öfverheten.»

»Om något önskemål vidare återstår, så kan du säga det genast!»

»Det är inte så lätt sagdt i en hast. Vi komma blott för de mest trängande, men för att nu öfverväga återstoden, begära vi betänkerum här ute på Korsmässoplatsen, som står tom utom staden.»

»Det går an,» medgaf excellensen, som gärna hörde, att öfversåtarnes hälsosamma skräck skulle stanna kvar någon tid. »Det går an! Hvad viljen I mer?»

»Vi skulle gärna se protokollen öfver de expedienter, som öfverheten beslutit, för att dess bättre kunna rådgöra om öfriga önskemål, som sedan kunde återstå?»

»Det går an för landtdagens del. Extractum skall utskrifvas och kan lämnas så där om en timma. Jag gissar att detsamma bifalles äfven för prästerskapets del?»

Excellensen riktade frågan till magister Georg, som gaf enahanda löfte.

»Vill du nu något vidare?» fortfor excellensen, och Svarte-Petter svarade:

»För tillfället ingenting annat, än att för skäligt pris få köpa de Mose-böcker, som följa i ordningen

efter den femte, så många som de äro. Men skulle de böckerna vara så sällsynta, att de ej kunna aflåtas till något pris, så begära vi att få lösa afskrifter mot skälig skrifvarlön.»

Excellensen log ett bredt löje och svarade:

»I den köpenskapen lär du nog få vända dig till prästerna, min gosse!»

Magister Georg steg fram och sade i vänlig ton:

»Visst vet jag, att du icke är en skollärd man; dock har du varit ute i världen så ansenligt och ådagalagt så mycken upplysning annanstädes, att du svårligen kan vara så fåkunnig i själ och hjärta, som du nu påskiner.»

Menigheten sorlade harmfullt; Svarte-Petter svarade allvarsamt:

»Vi ärom hitkomne för att på laglig och rättskaffens väg hafva fram det nya evangelium, om det finnes i edert våld. Men hvad mina bröder fordra, det fordrar jag som talman å deras vägnar.»

»Den där är en riktig spjufver, skall jag säga,» utbrast excellensen muntert till sitt följe. Magistern fortfor:

»Men om vi nu verkligen icke hafva de böcker, som du talar om, huru skola vi då öfvertyga eder, att så icke är?»

»Nyevangelium skall fram, och det utan krus!» ropade en man i hopen, och massan instämde bortöfver hela sluttningen, så att det gnydde som hafvets brottning mot ett skär.

»Kunde icke några ombudsmän ibland oss få söka igenom den stora boksalen och edra gömmor eljest?» föreslog Svarte-Petter.

»Det kunde alltför gärna gå an,» medgaf magister

Georg, »men huru skullen I taga eder fram med det, om I knappast tron en ärlig man på hans ord?»

»Vi ha väl något vett vi också!» tyckte en man i hopen, en beläst bonde, kallad Stor-Sjul, och de närmaste instämde för hans räkning.

»Jag betviflar inte det,» svarade magistern fogligt, »men nu finnes i den stora boksalen latinska, grekiska, ebreiska, kaldeiska, syriska och arabiska böcker. När då en sådan bok tages fram, huru skolen I då veta, om det är den rätta?»

Antikristerna sorlade i största förlägenhet vid denna oförtänkta svårighet, som med ens tycktes bryta udden af hela deras manstyrka. De hade kommit för att skaffa fram sitt nyevangelium, i värsta fall med handkraft, men nu, då de voro framme, skulle kanske den starka handen göra ett erbarmligt grepp i tomma luften! Tvy ett sådant elände!

Skrattande i mjugg vände sig excellensen bort. Magistern fortfor:

»Finnes någon lärd man, som åtnjuter edert fulla förtroende, så sägen hans namn!»

Efter långvarig öfverläggning härom i skilda grupper nedöfver hela den folkfyllda sluttningen, ropade Stor-Sjul:

»Om så är, skulle det vara den här Lapp-Manel!»

Nu tycktes ett ljus vara uppgånget i Österland:

»Lapp-Manel! Lapp-Manel! Lapp-Manel!» upprepade munnarne i gillande tonart undan för undan allt bortöfver.

»Välan då!» återtog magistern. »Lapp-Manel är visserligen ej kommen långt i lärdomsgraden, men har stora gåfvor, är mycket flitig och har äflats mycket med de lärda språken. Nu är frågan bara den,

om alla äro ense om honom? Eller huru skole vi ens utröna, hvad som alla kunna enas om?»

Den frågan löstes efter samråd på följande vis. Förslaget kungjordes från man till man ända bort till de yttersta. Och när menigheten öfverlagt en god stund, hissades ett stort lakan på en stång genom det babyloniska fängelsets takåslucka. Ett dånande ja, med återskall i bergen höjdes nu af massan såsom det öfverenskomna tecknet, att Lapp-Manel var antagen till skiljedomare.

Men härjämte kom en dyning längst bortifrån med ett viktigt tillägg, som undan för undan bars fram af instämmande munnar: Skiljedomarn skulle först svära ed med hand på skriften!

För att öfverlägga härom, återvände underhandlarne till doktor Görans ängsligt bidande gäster.

Efter ett stridigt meningsutbyte i predikoämbetet om den edsform, som kunde brukas här, hämtades Emanuel raka vägen från skolhäktet, redan underrättad af äreborna Anna Beata om det viktiga förtroende, han skulle bekläda.

Icke utan förlägenhet trädde den torftige djäknen i skinnbeslagna hvardagskläder genom menige mans myllrande hop fram till bordet, som stod vid inkörsporten med den uppslagna skriften i predikoämbetets och landtdagens samlade krets.

Magister Georg trädde fram på motsatt sida och, sedan han upplyst hvarom fråga var, uppläste han det väl öfverlagda edsformuläret samt frågade Emanuel till, om han efter afläggandet af en sådan ed vore redobogen att gå till det förelagda verket, med tre ombudsmän som biträde å ömse sidor.

Emanuel undrade ett ögonblick, om hans ens

kunde säga ifrån, när det kommit så långt. Han jakade och aflade därpå eden med hand på skriften.

Nu hade Svarte-Petter ännu en erinran att göra:

»Det är godt och väl, att endräkt är vunnen i denna sak. Men nu bör häller ingen med fog kunna säga, att hvad som sökes blir undansmuget under sökandet. Därför satte vi genast vakter kring kyrkan och lärdomsskolan. Och lämpligt synes oss, att någon vakt kvarblifver äfven här, med rättighet att granska hvad som ut- och inkommer, till dess den edsvurne hafver gjort sin sak på stället. Denna sak förelägga vi nu öfverheten till afgörande.»

Hvad Svarte-Petter sålunda hemställt, vann öfver- och undersåtars odelade bifall. Och till ombud, att biträda Lapp-Manel vid spaningen efter de fördolda Moseböckerna, utsågos af öfversåtarne magister Georg Vallin jämte två gymnasister, af menigheten landstingets talman Per Olsson, den skriftlärde bonden Stor-Sjul och en närvarande Sörlands-djäkne, som antogs okänd och osedd på Svarte-Petters förord.

»Få vi kanske lof att se denne Sörlands-djäkne?» manade excellensen i myndig ton.

Fram trädde så från menighetens gråa mur med väska på ryggen en liten blyg och rundad, mäkta ljus och fager sven, en skägglös yngling, så blekt finhylt och så liten på jorden, men så fyllig i de gråa vadmalskläderna, att det spända korfskinnet väckte ett muntert sorl hos både öfver- och undersåtar.

»Du hvita sommarlam!» utbrast hans excellens skrattande. »Var du ej rädd att komma hit och glupas upp af Svarte-ulfven? — Hvem och hvadan är du?»

»Johannes Beryllius, djäkne af Strängnäs stift,» svarade jungfrusvennen vekt och blygt.

»Nå, hvaraf kommer sig att du, som tillhör ett främmande stift, så här inblandar dig i vår allmoges framtåg till staden?»

»Jag skulle liks den vägen fram för att få mitt djäknepass påskrifvet!»

»Hvad är du då ute för?»

»Att se och studera Sveriges land och rike, det Gud nådeligen styrke och hägne!» sade i dallrande ton den veke svennen.

Denna dallring trängde genom gamle krigsmannens styfva hud ända in till kvicken, och han svarade rörd:

»Styrke Gud dig själf, du hjärtans djäkne, till ett ljus för fäderneslandet! — Då studerar du väl ock de nyttiga örter, som du finner vara goda till läkedom för folk och fä?»

»Jag studerar ock dem!» svarade Sörlands-djäknen så trovärdigt.

Excellensen nickade bifall med högburet hufvud. Allt var i sin ordning, och för stunden återstod intet vidare.

På uppbåds- och lystringsrop, som åter plöjde vågor genom den gråa folkmassan, började antikristernas väldiga orm att vältra bort sina lindningar i omvänd ordning, med stjärten nere vid broholmarne förbytt till hufvud. Så bar det af genom granskogsdungen, längs vägens krok och in på marknadsplatsen, som efter hand slukade och fylldes af den gråa massan.

Det var en syn, som mången hade svårt att tro. Dock var det ännu för tidigt att ropa hej, ty efter de öfrigas borttåg återstod ännu ett hvarf af ormen. Men äfven detta aflägsnade sig mot kvällningen, då

Emanuel upplyste, att han med ombudsmännen genomsökt stället och ingenting funnit.

Nu började större lugn inträda på Bispehöjden och i det borgerliga samhället.

Före natten kunde äfven vakten kring kyrkan indragas, och så var man fri denna. Endast ringen kring lärdomsverket återstod, och den fick dröja på stället öfver natten, som under lågande sken från menighetens lägereldar förflöt oroligt för många, men utan störande uppträde på något håll.

Följande dags förmiddag gjorde excellensen ett besök hos Svarte-Petter i allmogens läger. Han blef mottagen med många bevis på ett förtroende, som redan väckte motsidans starka misstro. Belackare påstodo strax, att excellensen själf vid detta tillfälle ingaf antikristerna de önske- och klagomål, hvarmed han sedan återkom, till förnyadt bekymmer för landtdag och prästerskap. Säkert är åtminstone, att tromannen äfven den dagen fortfor att förespegla de orolige ett tänkbart upplopp och slog mynt på deras fruktan.

Emellertid förestod nu en sådan våda, oaktadt allt framtvunget tillmötesgående i fråga om gamla vreden. Menigheten hade äfven sin åtrå efter det nya evangelium, och huru pass allvarlig den var, skulle nu visa sig.

X.

»DET NYA EVANGELIUM I DAGEN».

På aftonen, efter excellensens besök i bondelägret, spred sig hastigt som vinden ett rykte, att Emanuel funnit det nya evangelium.

Det hade anträffats i lärdomsverket bakom en uppbruten brädfodring, som gömde ett hörnskåp, användt i forna dagar.

Den som kom upp med påfundet att bryta lös brädfodringen, var till det meriga ingen annan än den småmännelige djäknen från Sörland. Han hade ledts till detta påfund genom en sägen, berättad af hans värdinna, en i staden boende gammal prästänka, hvars man i lifstiden tjänstgjort som bibliothecarius vid lärdomsverket. Och prästänkan påstod, att den hemliga Moseboken, ty det var i självfva verket blott en, ursprungligen kommit från Polen, där hon röfvats vid plundring af ett judiskt seminarium, hemförts till Sverige och hamnat i skolbibliotekets ägo. Så hade bokens innehåll gifvit anledning till svärmerier bland vissa lärde och en själavådlig oro hos menige man, hvarför det blef förordnadt att bibliothecarius skulle lägga henne afsides. Så mycket visste nu hans änka, att han lade henne i ett hörnskåp, som sedermera öfverfodrades med bräder. Mycket riktigt hade nu Emanuel på angifvet ställe funnit en diger hebreisk skriflunta, mäkta gammal och högst märkelig att åse.

Han hade med andra ord funnit det nya evangelium, men till detta fröjderika budskap lades också, att de lärde stodo honom väldeligen emot.

Stadsmenigheten hade genast kommit i en våldsamt jäktande rörelse vid detta häftiga kännetecken på de yttersta tidernas innevaro. Och hvad antikristerna i marknadslägret angår, så stodo dessa genast i begrepp att i oordnade massor vräka sig in öfver broholmarne för att med handkraft afgöra den lärda striden och taga ut det nya evangelium.

Vid denna vändning märkte Svarte-Petter, att taget ville glida honom ur händerna, men han ämnade

icke släppa det genast. Medan han själf en stund uppehöll sitt folk med lugnande ord, skyndade hans pålitliga budbärare till borgmästarn och excellensen med anhållan om vindbryggornas uppkastande.

Just i samma stund, som den åtgärden bifölls, verkställdes den af Petters goda vänner i rättan tid. Den rasande hopen, som ej längre ville lyssna till ledarens varningar, såg sig afspärrad af två sund och lät bero vid detta för natten.

Följande morgon samlade sig de afstängde under växande hetsighet vid stranden och umgingos med hvarjehanda förslag att taga sig öfver de två vattenlokarne. Däraf blef nu ingenting af. Excellensen anlände båtledes, lyckades utan svårighet göra sig hörd och lofvade moget besked efter slutad öfverläggning frampå aftonen.

Bondemenigheten, skapligen lugnad, drog sig till lägret, och oroligheterna, som en stund förekommit rätt hotande, upprepades ej på denna sida af sundet.

På andra sidan åter hade stadsmenigheten i fram och återgående hopar ett oroligt larmande bestyr kring Bispehöjden. Det märktes tydligt att någon brydsam angelägenhet, som var å färde bland fäderna, hade sträckt sin smitta äfven till de hedervärde borgarne. Att en väldig disputation ägde rum bland fäderna, därom kommo upprepade ryktesbud, ingen kunde säga hvarifrån. Ena gången sades Emanuel stå där slagen, andra gången som segerherre.

Dagen gick och fram mot kvällningen underrättade Svarte-Petter, att öfverheten skulle göra ett besök i marknadslägret. Han manade alla till ett värdigt skick för att icke gifva lastarenom vidare rum och ordnade menigheten på krigsmans vis till en ståtlig fyrkant.

Inom denna trädde ock, hvad stunden led, den

förebådade öfverheten, landstingets och prästmötets folk i ordnadt högtidståg.

Främst i spetsen kommo excellensen och magistern med Lapp-Manel mellan sig som ett annat slaktoffer.

I den lyssnande menighetens fyrkant redogjorde de två förstnämnda för reformatsen i alla delar. Menigheten häpnade för de många bevisen på öfversåtarnes goda vilja mot gamla vreden. Det enda, som nu hejdade jubelropet, var den andlösa spänningen efter det nya evangelium.

Emanuel Bredman trädde märkbart orolig fram med en skrift i handen och under den inträdande dödstystnaden läste han innehållet sålunda:

»På min aflagda ed att utforska, om någon fördold eller okänd biblisk bok funnes här i staden på uppgifna ställen i de lärdes våld, får jag i dessa ordalag muntligen som skriftligen förklara och berätta, att nära intill lärdomsverkets boksal anträffats en ebreisk bok, som ansetts vara någon judisk läromästares uttydning af gamla testamentet. Vid närmare granskning erkännes boken likväl vara en grundskrift, som genom språkets ålderdomlighet mycket liknar Mose böcker.»

Här afbröts Emanuel af antikristernas strida sorl och fortgick efter något uppehåll:

»Så långt hafva nu de lärde enats. Men hvad den boken innehåller i det hela, det kan jag så mycket mindre upplysa, som den svåra läsarten kräfver månader, kanske år, för ordentlig genomgång af den, som är långt språklärdare än jag. Än mindre kan jag eller någon annan med fog afgöra nu, om den boken är eller icke är angifven och uppenbarad af den helge ande. Om dess granskning och öfversättning på svenska hafver hans högvälborne excellens i samråd med

hans högärevyrdighet förordnat. För att nu emellertid ingen skall kunna bortväxla, borttaga eller förstöra den boken, har hans excellens låtit befästa henne under kedjor och band med riksens orubbliga insegel, men hvarjom och enom öppen och tillgänglig för läsning och beseende. Alltså bör menige man förblifva fast därvid, att ett ärligit verk är begånget och beskedeligen afbida stunden, ihågkommande, att om nu ett människoverk är å färde, så varder det icke beståndande. Men är det åter ett Guds verk, ho kan då stånda däremot!»

Så lydde slutet af Emanuels väl öfvervägda besked efter den ovedersägliga tumning, som det undergått på Bispehöjden. I ordalagen spåras en tydlig afsikt, att undanskjuta frågan på obestämd framtid och ställa den farliga menigheten tillfreds för stunden.

Denna afsikt lyckades utomordentligt väl. Öfversåtarne fingo röna många bevis på viken misstro. De dröjde länge under samtal med folket i skilda grupper och återvände först efter allmän gudstjänst på stället.

Följande dag kommo antikristerna på inbjudning att se den märkliga boken, där den låg under inseglet. Sedan den långa raden stillsamt skådat sitt lystmäte, gaf sig den fruktade hopen vid middagstid i väg, hemförande den nyheten, att menige man genom sitt härskri manat fram nyevangelium och tagit döden på gamla vreden.

De stackars hederliga antikristerna!...

NYA SKAPELSER.

I.

TRE MÄN OM EN HUSTRU.

Natt och dag genom åren dånade i fjärran stora ofredens åskor. Då och då förde ryktets vindstöt en vilsekommen, nedslående skräll öfver de aflägsna och ensliga bygderna nordefter Bottniens älfvar och fjärdar.

Byamännen i Lövik, Skålsäter och Svart-Nor vid Ångermanälfvens norra strand hade tillskjutit sitt femte torp som lega åt femte båtsmannen. Han gifte sig med torparns unga dotter i skogsbacken, blef när henne några dagar och for ut i kriget. Inom natt och år förkunnade ryktet hans död.

Hustrun hade ännu icke gråtit ut, då rotemannen fader Mates, böjd och grånad, kom och sade:

»Grels, karln din, är död och en skall åter ut med båtsman. Vi stå inte ut att så här år efter år tillskjuta torp åt änkorna efter alla, som gå åt. Du får lämna torpet, men vill du gifta dig med den nye Grelsen, som skall ut, så må det vara.»

Här fanns just intet att välja på. Änkan höll bröllop med den nye Grelsen och fattade tycke äfven

för honom. Dock blef han icke länge när henne. Han for ut, och innan året var gånget, spordes budskap om hans död.

Åter grät båtsmanshustrun sin sorgetår. Och åter kom rotemannen Mates, ännu mera böjd och grå, till torpet och sade:

»Grels, andra karlen din, är död som du vet, och vi få rusta båtsman igen. En har inte rygg att tillskjuta nya torp årligen års. Antingen får du gå ifrån torpet eller gifta dig med den nye Grelsen, som skall ut.»

För tredje gången inom tre års tid fick människan lof att gå i brudsäng. Hon fäste sig dock rätt väl vid den tredje Grelsen, så liten hugnad hon hade af honom. Äfven han kom ut och väl var året gånget, då hon med tre barn i stugan sporde ryktet om hans död.

Mörkt såg det ut för rotebönderna att nu få tag i en båtsman. Då all råd syntes ute, tänkte de sins emellan utlotta den, som skulle taga tröjan och lämna sin skattejord i vanhäfd. Men gångne voro ännu ej alla de nödens barn, som i dessa tider voro redo att sälja lif och lemmar för bröd och kläder, i bergfast hopp, att fattige soldaten, oskyldigt fallen för kung och land, hade rätt att komma till Gud. Det blef satt i fråga att bortgifta den trefaldiga änkan för fjärde gången. Då hände sig, att hennes män återkommo alla tre i sällskap, friska och sunda samt endast obetydligt vanföra.

Nu är det sagdt, att ingen är den andres broder i hafvet, men detsamma gällde i dessa tider äfven om landbacken. Ett torp och en huld maka släpptes ej i brådfång nu. Strid uppstod om kvinnan och torpet. De tre äkta männen och deras gemensamma hustru

kommo till husförhör inför de välaktade sexmännen i kyrkorådet. Ordet fördes där af prosten högvördig Andreas Asp, äfven han böjd och grå under tidens många slag.

Efter allvarlig bön om den nåd och visdom, som kunde fordras för en så kinkig casus, frågade han kvinnan:

»Ho vill du hafva af desse tre män?»

Det beskedet kunde ej uppfiskas ur hennes tåreflöden. De tre stodo hennes hjärta nära, hvar på sitt särskilda vis.

Knuten kunde icke lösas genom hustruns val, och herr Andreas vände sig nu till männen.

»Hvad har du att säga i saken?» tillspordes förste Grelsen och han svarade:

»Jag ståndar på äldsta kontraktet, som äldst är. På det viset är det jag, som skall ha kvinnan och torpet.»

»Hvad har du att säga?» tillspordes siste Grelsen och han svarade:

»Jag håller mig till sista kontraktet, som sist är. På det viset är det jag, som skall ha kvinnan och torpet.»

»Hvad säger ändtligen du?» lydde frågan till mellersta Grelsen och han utlät sig så:

»Ja, om någon skall ha kvinnan och torpet, så är det tydligen jag. De andra ha lika rätt bägge två, det hör I med hörande öron. Och som kvinnan inte kan gå till tvegifte mellan dem, så får I gå mellersta vägen och ge mig både kvinnan och torpet.»

I sin stora villrådighet och okunnighet dömde kyrkorådet så, att mellersta Grelsen fick rätt, tog kvinnan och gick. Mera blef ej nämndt om honom, men dess mer om hans kamrater.

II.

TVÅ HUFVUDEN MED SAMMA TANKAR.

Härefter följer det vidare talet om de två öfverblifna Grelsmännen. Och som dessa i följd af sina sår från kriget haltade något, den ene till höger, den andre åt vänster, så skola de allt framgent kallas Höger-Grels och Vänster-Grels, efter seden hos goda sägenberättare.

Då nu de två, sörjande i sina själar, vandrat tillsammans ett stycke väg, sade Höger-Grelsen:

»Där ser jag vägaskälet mitt. Skulle gå häråt och se om vännen lefver.» Och därtill lade Vänster-Grelsen:

»Jag går fram till skälet näst eller hurusom vägspåret leder.»

De växlade handslag till afsked och gingo, till en början åt skillda håll. Deras hjärtans uppsåt förde dem dock till ett och samma mål. De ville smyga sig baksidan fram till stugan och stjäla en nyfiken afskedsblick genom fönstret åt skogen till.

Efter lång omväg genom trakten möttes de två bakom stugan, genomskådade hvarandra och sågo sig ömsesidigt röjda i sin svaghet.

»Jag skulle bara si huru människan har det,» förklarade Grelsmännen liktidigt och följdes fram till fönstret.

Inne i stugan hade hustrun prydt och pyntat med hvitblommig hägg, ty det var midsommarafton. Hvit som en svan var bakugnsspiseln, snöhvitt var golfvet, och en undandragen flik af det hvita fönsterklädet, en sällsynt prydnad i fattigmans hus, lät de spejande kasta en förstulen blick inåt stugan.

Då nu de två utomstående Grelsmännen sågo

den trefnad och lycka, som rådde i stugan, kände sig de kroppsligen härdade männen i hungerns modlöshet helt nedbrutna till själen och för att icke på nytt röja sin svaghet skildes de under samma olyckliga uppsåt.

På skilda stigar genom skogen kommo båda fram till samma ställe vid en liten å. Mellan dem låg endast ett skogssnår och en jättesten, som sköt fram till åkanten. På ömse sidor om stenen reste sig ett par aspar med starka grenar. Stället var så ensligt, vattnets sorl så sinnesbedöfvande.

Så företog sig Höger-Grelsen på ena sidan, Vänster-Grelsen på andra sidan att sprätta sönder kläderna och tvinna samman de nödiga snodderna. Dessa förberedelser kunde just vid samma lag vara undangjorda. Då de nu, för att fästa sina grejor i träden, klefvo upp på stenen, möttes de där, halfnakna, häpna och icke litet skamsna.

»Hvad har du att göra här?» ville Höger-Grelsen veta.

»Hvarför är du jämt så när?» ville Vänster-Grelsen veta.

Grälet, som nu uppstod, kunde ej fortgå länge. Prassel hördes i skogen och på långt håll skymtade folk mellan träden. För att icke blifva sedda i sin snöda belägenhet fingo de två endräktigt taga till flykten i hvarandras sällskap.

Uppe efter strömdalen midt i djupa skogen funno de en gammal, öfvergifven kvarn. Där gingo de in och höllo utkik genom gluggen på de kommande. Det var en karl och en kvinna, som närmade sig.

»Kursen deras pekar hit, hvad jag kan si,» mente Höger-Grelsen.

»Ja tröste slikt, hur skall en då stå bi?» mente Vänster-Grelsen.

»Upp i kvarnstuten, du!»

»Ja på minuten, du!»

Handling följde på orden just i rättan tid, ty väl hade karlarne hakat sig ned bakom brädden till den trattformiga stuten, där spannmålen vid malning hällts på, då de främmande trädde in.

Det var ett äkta par, som efter långvarigt gifte ej hugnats med afkomma. Efter en trollkarls anvisning voro de komne för att genom trolleri bereda sig den länge försakade välsignelsen. Härtill fordrades utom annat att medföra rika gåfvor och kasta dem i kvarnstuten, inlindade i kläder för gosse eller flicka, allt som man önskade sig son eller dotter till sin ålderdoms stöd. Skulle barnet blifva dejligt och klokt borde hustrun dessutom, mannen ovetande, smyga en guldring i kvarnögat. Dessa mutor skulle förmodligen det snikna kvarnrået taga, men i gengäld fick människan också allt hvad hon ville ha.

De två i kvarnstuten kunde ej se hvad som förehades, men förstodo meningen och hörde en misstänkt klang nere mot kvarnstenen. Hastigt kändes någonting tungt och hvasst falla ned öfver deras ryggar.

Med ett jämmerrop vräkte sig bägge våldsamt åt samma sida. Stuten lossnade ur sin ställning och i en handvändning rullade två halfnakna kroppar fram på golfvet. Det äkta paret kastade sig hals öfver hufvud på flykten, troende att själfver fanen sig uppenbarat hade.

Grelsmännen kunde midt under magens och ryggens sveda ej låta bli att skratta åt äfventyret. De företogo sig genast att rannsaka bytet. Det var några gamla plåtdalrar, ett par gulddukater, åtskilliga specier, och

en silfverkanna, nu för tiden i Sveriges rike sällsynta skatter, som jämte några utsökta bitar sofvelmat lagts in i gosskläder. Detta allt skiftade nu de två i endräkt och glädje, släckte två dagars hunger med det läckra soflet och började åter tro att människan bör lefva lifvet ut. Men nu hade bägge en gemensam baktanke, som den ene dolde för den andre. Vid en förstulen blick i kvarnögat hade båda sett en glimt af ringen. Då hvardera fåfängt sökt tillfälle att taga honom utan kamratens vetskap, öfvergafs den tanken nu för stunden, ty viktigare var att veta, huru de skulle få kläder på kroppen.

Stället låg ensligt till skogs; en snart igenvuxen körväg med gropiga hjulspår ledde dit. Uppe i stubbsvedjan syntes en torpstuga, ödslig och arm med sin tillskjutna farstudörr. Dit gingo de halfnakna till en början på spaning och skådade in genom det blyinfattade fönstret.

Tröstlös var synen, som mötte där. I en säng bland en hop paltor låg det aftärda liket af en gammal kvinna. Ingen lefvande syntes i stugan utom gråa huskatten, hopkrupen och glindrande i spiselaskan. Hela bohaget var en gryta i spiselvrån, en kråkslamra på väggen och några paltor af en gällstång. Det var åsynen af dessa, som öfvervann människornas naturliga motvilja mot denna dödsboning i sena kvällsstunden. De stötte upp dörren, som var spärrad af några tomma fjärdingar, och trädde in.

Då vaknade i en vrå af stugan en liten gosse, som legat där i dvalande sömn af hungerns djupa vanmakt, och började gallskrika vid den spöklika synen af de främmande. Dessa gåfvo sig ingen tid med den hjälplösa varelsen. Den ene fick fatt i en kjortel, den andre tog på sig ett par gamla byxor. Och kväf-

vande medlidandets röst skyndade bägge på dörren för att icke själfva kväfvas af liklukten.

»Jag går den här vägen,» sade Höger-Grelsen.

»Jag går den där vägen,» sade Vänster-Grelsen.

De skildes åt i baktanken att återvända till stället och hämta ringen. Men då de härdade krigsmännen vandrat en stund på dystra skogsstigar under förnattens enslighet, slog dem samvetet för deras obarmhärtighet, och bägge tvekade att blott för ringens skull återvända till det kusliga dödsstället.

»Om jag tordes dit så här midt i natten och ta gossen med mig!» tänkte Vänster-Grelsen.

»Vore det inte så sent och grufsamt, skulle jag ta gossen med mig!» tänkte Vänster-Grelsen.

Men så rände samma karltanke genom bägges skallar, där de stodo på hvar sitt håll i begrundan:

»Hvad är det här för en uselhet af en krigsman? Har en inte stått för krut och kulor som i ett brinnande helvete? Och så skulle en gå här och vara rädd för en död käringstackare nu! Sedan må väl hin håle låta ringen ligga där osnuten, vet jag!»

Så hände sig nu, att Höger-Grelsen från sitt håll och Vänster-Grelsen från andra hållet möttes kring stugan vid midnatt.

»Jag skulle bara hit och ta rätt på gossen,» förklarade Höger-Grelsen.

»Jag kom också hit för att se om gossen,» förklarade Vänster-Grelsen.

Nu sågo bägge på hvarandras misstänksamt skelande ögonkast, att baktanken var ömsesidigt genomskådad.

»Och så tänkte du snyta dig en ring?» mente Höger-Grelsen.

»Ja, hvilken glömmer en sådan ting?» mente Vänster-Grelsen.

När sålunda de två tydligen märkte, att samma tankar ständigt förde dem samman, så funno de ock under kamratligt handslag troligt, att de genom öfvermaktens beslut hörde tillhopa och allt framgent borde mötas med öppet hjärta.

»Men huru skall en nu bete sig med gossen?» ville Höger-Grelsen veta.

»Ja, hvad ställning skall det bli med gossen?» ville Vänster-Grelsen veta.

»Jo, en tar där det finns och lägger där det fattas!»

»Och viskarln smyger sig hit som en tjuf, när det nattas.»

Han skulle dit för att vittja kvarnen efter sina kunder och visste nog, hvilka de barnlöse voro. Han borde användas till mellanhand med dem på sätt, som återstod att finna. Under rådslag härom öfverraskades Grelsmännen af lappdjäknen Emanuel, en munvig, rapp och fager ungersven, som var prostens dräng under veckan och hans predikant på söndag. Denne predikodräng återvände nu hem på den stig, som ledde förbi stället, stadd i ärende åt sin husbonde och törhända äfven i egna ärenden. En karl i kjortel gjorde strax en förklaring nödvändig. Emanuel fick veta sammanhanget och sade hurtigt:

»Jag skall hjälpa er till färds, karlar!»

De tre gingo modigt in i stugan, funno gossen åter sofvande i vanmaktens slummer och buro ut honom i detta tillstånd jämte kråkslamran, huskatten och grytan, som voro husets redbara tillgångar. Fortfarande i sömn ikläddes gossen de nya kläderna, insveptes i några paltor och lades på något underlag i kvarnstuten, som satts upp i sin ställning. Så togo lappländaren

Emanuel och ena Grelsen plats på kvarnvinden jämte kråkslamran och huskatten, som hölls förvarad i grytan. Andre Grelsen gömde sig utanför på vakt.

Hände sig nu, att ett annat äkta par efter samma viskarls anvisning kom i enahanda ärende, ty den lyckogifvande midsommarnatten rådde blott en gång om året.

Lappländaren Emanuel fick i rättan tid syn på de kommande genom gluggen, förstod ärendet väl och ändrade sin plan därefter i afgörande stund.

III.

EN HISKLIG FASONATT.

Så snart det främmande paret trädde in, slogs dörren igen, katten fick ett nyp i svansen och började skrika. Kråkslamran svängde om några hvarf under klämtslag mot grytan, och så hördes från vinden en grufvelig röst:

»Lägg ned din gåfva inför Herrans ansikte, tag barnet som är i stuten och drag dina färde i frid och fröjd!»

De förskrämda människorna höjde ett ångestrop och störtade på dörren, men funno henne spärrad.

»Läs någon bön, men fort!» manade karln.

»Nej, jag minns ingen! Tag upp en psalm, du som kan, men skynda dig!»

Mannen stämde upp en vers med skälfvande röst, men då hördes åter den grufveliga stämman:

»Haf dina visors buller bort! Tag barnet, som är i stuten, och drag dina färde!»

»Ho äst du, o herre, som detta talar?» dristade mannen fråga, och stämman svarade:

sel, tal eller löje genom de villosyner, som bergsrået kunde skicka i väg, det med draken sammansvurna bergsrået.

Hände sig nu så illa, att den afklädde trollkarlen kom till stället, sedan han förgäfves spanat efter utväg att taga sig hem genom bygden, där midsommarvakande skymtade här och där i hvar sitt lyckosökarebestyr. Han märkte karlarne, förstod deras afsikt och tänkte skrämma bort dem för att komma åt ekan. När han då smög fram, såg han sin rock och hatt på den ene, sin väst, sina byxor på den andre. Ursinnig springer han fram och ropar:

»Jaså, det var I, som hade af mig kläderna i kvarn, så att en får gå så här. Hit med plaggen nu på eviga rappet, annars får I se på fanen själf!»

När nu de vaktande sågo den halfnakne, som var förvillande lik trollkarln, tänkte de inom sig:

»Detta är nu bara den första villosynen. Här gäller att ingenting ge rået för dess besvär.»

De höllo alltså god min och tand för tunga.

När då trollkarln ej fick ett ord ur dem, gick han ett stycke längre i sin otidighet och nöp den ene hårdt i näsan. Då kom karln ändtligen i farten. Fattande förolämparen vid strupen, röt han i vredesmod:

»Åt Blåkulla-helvetet med dig, tig och vet hut, karl! Annars skrämmer du bort'et för oss, hör du!»

»Ja, d'är redan bortskrämdt,» anmärkte den andre, grymt förbittrad, och reste sig från stenen, äfven han.

Det behöfde nu ej längre sättas i fråga, om karln var verklig eller skenbar, ty han höll ordentligt att taga i. De störde gåfvo honom så ett kok stryk och satte honom därpå utan åror i ekan, som sköts

ut och började drifva för vinden, allt under det störtskurar af ovett och förbannelser flödde från trollkarlen, till dess, hvad stunden led, både han och ekan voro utom synhåll bakom närmaste udde.

Grelsmännen hade skådat färden i tacksam erkänsla mot Herren, som reder den ogudaktige hans lön. Och så voro de just i beråd att lämna stället. Men året erbjöd ju blott en midsommarnatt, och då gällde för mer än en att hålla sig framme.

Ett ensamt kvinnfolk skymtade på stigen, skjutande en skottkärra, och orolig såg hon ut med sin irrande uppsyn. Att hon var rotemannen Rike-Mates dotter, rikaste arftagerskan när och fjärran, var häller ingen konst att se. Mycket ville således mer hafva. Jungfru Lisa var känd för en girighet, som endast kunde mäta sig med hennes otroliga enfald i allting utom att skinna åt sig gods och egendom, ty däri hade hon ett märkeligt väderkorn.

Grelsmännen höllo kort samråd och gömde sig bakom närmaste snår.

Så kom jungfru Lisa tillstädes, ljuslätt, blossande röd och hufvudyr. Men till en början såg hon ju ingenting grufligt, och med lugnare mod kom hon fram till midten af stenringen, lät hjärtat bulta ifrån sig och tycktes stå i något eftersinnande. Så började hon fäkta med armarna och andelöst rabbla fram en trolldomsvers i slamrande takter:

En slår draken och mörksens funder;
Han får skatten här inunder.
Och Svarte-Mickel, hokus, pokus,
Han får skatten, filijokus.
Men jag vill också ha'en,

Nu hjälp mig så, du faen,
Har kärran för att dra'en.
Och sedan hade den, som landets drake slår,
En hjärtevän, som skref åt detta får.
Hon miste vän och huld, men du som förstår det här,
Bär hälsning du till hem och syskon kär'!

Så slutade den sällsamma besvärjelsen, och jungfru Lisa stirrade sig omkring, men såg ännu ingen verkan. Hon tog så i ett hvarf på nytt och därpå det ena hvarfvet efter det andra med stigande ifver och andelöshet.

De lyssnande hade sålunda godt tillfälle att lära sig trolldomsversen utantill, och rimsnabbe Vänster-Grelsen äfven utgrunda ett rimmadt svar, som till sist kom ur snåret så hemskt i huttrande ton:

En slår draken och mörksens funder;
Han får skatten här inunder.
Gå hem och slå dig du i baken!
För strunt slår du, men icke draken.

Med spärrade fingrar hade jungfru Lisa stirrat mot snåret, och då strofen var slut, lade hon skyndsamt i väg åt stigen, skrikande värre än om knifven suttit i henne. Skottkärran var kvar.

De gömde spelorrarne stego fram och förlossade sig med ett dubbelvikande skrattlöje, som nära nog hade sprängt deras ondt sammanbitna munreden. Men äfven sig själfva syntes Grelsmännen denna gång som arma fårskallar. Här låg ju skatten åt Svarte-Mickel! Det var just en vån att sätta sig här i all

glömska och vakta efter hvad berget gömde åt honom fram genom åren för hans omisteliga välgärning att nedslakta landets drake en gång, när han väl komme åter från världen den vida. Ja, detta folk väntade så visst en förlossare, men kunde ännu endast i fornsagans skepnader skåda sin framtid an.

»Kamrat, gick inte något tal att Mickel blef döder i spetälskekulan, dit de vräkte honom, öfversåtarne våre?»

»Bara öfversåtarlögner! Prat af dem, som hålla drakedjäfvulen om ryggen efter sin ed och religion! Mickel hade självfva säkerheten som spåman. Nog lefver han, så visst som Gud lefver.»

»Men att han skall taga draken..., han, som gick här bland oss och var oss så nära? Detta faller mig ibland så underligt?»

»Sja, den som tar draken måste väl alltid ha varit ibland folk, han också, förstås.»

»Och så ringa som han var kommen af?»

»Ja, den, som kom af bättre, petar nog inte åt draken, som du nog vet.»

Mycket och ifrigt ordades nu som alltid om landets förlossare och hans hjärtevän, som af faderstyrannen en gång drefs obarmhärtigt från hus och hem, utan att sedan spörjas nära eller fjärran. Först genom denna inmarigt hopsatta trolldomsvers, som kanske efter långa vandringsöden kommit i munnen på Rike-Mates enfaldiga jäntefår, hade den försvunna Mäster-Sara ändtligen gifvit ett ljud ifrån sig, säkerligen det enda. Och nog skulle de hjärtans hederlige Grelsmännen bära fram hennes rörande hälsning till hem och syskon kär.

V.

KVARNTORPET SOM VALLFARTSORT. NYTTIG TROSVÄCKELSE I EN STARK TROS-ALDER.

Först långt fram på midsommardagen nådde den väderdrifne trollkarlen land, därvid mottagen af en hop folk, som sett honom på afstånd och ville hafva förklaring på den märkvärdiga synen. För att nu ingen skulle tro, att han varit ute för spelorrar, berättade han, att en högre makt afklädt honom i kvarnen och att två karlar, som han själf talt vid, fått kläderna af en himmelsk man, som burit strålkrona och försvunnit ur deras åsyn.

»Men hvad skulle du i kvarnen då?» lydde frågan.

»Skulle dit och tala i enrum med kvarnrådet.»

»Men huru vardt du utan åror då?»

»Jo, jag skulle sätta mig på näset och vaka ut draken. Då kom bergsrået och vräkte mig i ekan på det här viset.»

»Då var det nog ett rå, som tog af dig kläderna i kvarn också?» mente någon tviflare.

»Nej, antingen var det högste Guden eller fanen själf!» betygade trollkarlen.

Allt detta lät ju ganska trovärdigt, men historien kom ut och bragte honom inför herr Andreas och sexmännen, hvilka dömde honom till kyrkoböter, skamstock och offentlig bikt för signeri. Därmed var det också slut med hans rykte som trollkarl och ingenting vidare blef mäldt om honom.

De, som hade fått barnet om händer, drogo söderut öfver älfven till sitt hem igen och blefvo där. Något bryderi yppades ej att finna namn åt

barnet. Om dess hals hängde någonting likt gammalt fönsterskinn med namnen Per Abraham Mikael, präntade i latinstil. Var nu gossen kommen af Gudi, så hade väl också namnen enahanda ursprung.

Nu hade fosterföräldrarne till en början enats att hålla tyst med äfventyret i kvarnen, men hustrun var en trohjärtad kvinna, som hvarken ville eller kunde sätta sig ned och ljuga i vänner, när de uppriktigt frågade, huru det var med gossen. Och som en löpeld kom det ut öfver vida landsträckor, att profeten Samuel sig uppenbarat hade i kvarnen vid Holsbäcken*. Där, hette det, hade den allsmäktige på outrannsakligt vis skaffat en vuxen gosse åt ett äkta par, som länge anropat hans nåd i brinnande böner. Där hade en man med strålkrona tagit kläderna af en ondskefull trollkarl, gifvit dem åt två fattige och så försvunnit ur deras åsyn, hvilket skulle ha varit rån och förskingring, om ej strålkronan varit och gjort saken till ett heligt under. Allt detta var ju endast som sig borde i dessa yttersta tider under domens afbidan. Den, som trodde så mycket, fann rätt begripligt, att äfven fanen haft några fukter för sig i kvarnstuten, troligen för att oskära ett så heligt rum.

Nu bör det icke förundra någon, att folk af alla stånd redde sig att vallfärda till kvarnen vid Holstorpet för att i hvarjehanda brydsamma ting rådfråga den store siaren Samuel eller hvem som ville gifva önskade besked ur det fördolda.

---

* **Hvilket vattendrag, som afsetts med detta sägennamn, kan ej afgöras, enär Hol i dessa tider brukades nästan som allmännamn på hvarje skogsdalkittel. Något sammanhang med Hols by i Nora socken, hvarifrån berättelsen stammar, låter knappast tänka sig**

Härefter fortgår nu den vidare berättelsen om de två Grelsmännen och lappländaren Emanuel.

Den sistnämnde delade fjällmännens kärlek till brännvinet, råkade därför under midsommarnatten fukta en sexskilling, kom på morgonsidan hem till prostgården i något glad stämning och skulle så predika. Det blef ingenting af, utan vardt predikodrängen genast afskedad från sin drängtjänst och predikotjänst. Han lät sig dock ej förtryta, utan flyttade genast till den öfvergifna kvarnen och boförde sig i kvarnkammaren med stor matsäck och många böcker.

De hederliga Grelsmännen hade ock tänkt på samma lägenhet, men den olycksamma hälsningsfärden medförde ock, att de sågo sig förekomna och flyttade in i torpstugan, sedan de i Herrans namn redt den döda en enkel hvilostad på skogen. De omhuldade Lapp-Manel som en broder, och alla tre lefde ganska godt på de sportler, som de vittjat i kvarnen eller framdeles kommo att vittja där.

En lång tid fortfor kvarnen vid Holstorpet att stå på höjden af all jordisk ära, så att den ene kunden knappast hann aflösa den andre. Att profeten, som jämt stördes genom dessa besök, var ordkarg och brummande, kan ingen förtänka honom. Men ingen fick häller träda tomhänd inför hans ansikte, och den, som kom dit lastad med gåfvor, behöfde icke omaka sig att bära hem dem. Med tiden blef profeten nästan för vresig. Detta hade till följd, att Grelsmännen, som eljes gingo tillhanda med uppmuntran, tröst och råd, vanligen fingo afhämta svaren. På sådant vis blefvo de liksom ett par öfverstepräster vid ett forntida frågetempel och foro ej illa af det.

En, som icke häller for illa, var lappländaren

Emanuel i kvarnkammaren. Till honom kom rätt ofta prostedottern äreborna och dygderika Anna Beata i hemlighet med hvarjehanda, som kunde vara godt att mottaga. Dessemellan satt han mest försjunken i djupa studier, rannsakade skrifterna, jämförde tidens tecken med Johannes' uppenbarelser, granskade tusentals lärda meningar och grubblade öfver allt, som är — i himmelen, på jorden, i afgrunden. Det var ödesdigra ting, som nu förbereddes i den ringa kvarnen vid Holstorpet.

En kväll infann sig i torpstugan en välansenlig bonde, som äfven sökte kvarnen, men i olikhet med alla andra kunder ville fråga rået själf.

»Är det den onde, som svarar, så är det bara hans skyldighet, men svarar Herran själf, så gör han det i sin nåd,» sade den afstickande varelsen med en stämma, som dånade i stugan.

Nerkommen till stället med sina följeslagare röt han ur ett bredhvälfdt bröst uppåt vinden:

»Hvad är det för ett nytt evangelium, som vi ärom satte att afbida?»

»Ho äst du, människobarn, som detta spörjer?» lät öfver frågarens hufvud en väldig röst, liksom kommen ur ett trumpetsvalj, kanske med rörledning på köpet.

»Ja, jag skäms inte för namnet, o Herre eller hvilken du annars är. Jag är häradsdomaren Per Olsson, landstingets talman sedermera.»

Stämman fortfor:

»Hvad dårskap och villa faren I efter, människobarn, som söker det nya evangelium, medan I ännu ej hafven uppfyllt Guds bud och rätter!»

»Ja, det tycker jag ock!» inpassade Per Olsson ljudligt.

»Herren hafver satt sin sol att värma och välsigna all jord till näring åt folk och fä, men det viljen I förmena honom genom buskars ymnighet, som kasta lång skugga både morgon och afton. Och det säger jag eder, att så länge I det gören, skall intet nytt evangelium förkunnas eder.»

Trumpeten tog sig en liten ordhvila och fortgick:

»I begynnelsen skilde Herren vattnet från det torra. Och hvarför gjorde han det om icke därför, att de tu skulle vara åtskilde? Gån därför åstad och gören eder vattubäckar att skilja vattnet från det torra. Innan I det gören, skall intet nytt evangelium eder förkunnas.»

»Ja, det är hvad jag ständigt säger, att det hjälper ingenting annat än dika och hugga småskogen ur åkern,» inföll Per Olsson med sin kraftstämma, och så lät trumpeten åter:

»Eder är sagdt och kungjordt: I skolen så rågen sent det ena året. Dess rötter skola öfverlefva vinterdvalan och gifva härlig skörd det nästa året. Menen I då, att den, som på yttersta dagen uppväcker eder från de döda, icke förmår uppväcka rågens lif af vinterdvalan? För eder dårskaps skull, att I det ej tron och gören, skall ock det nya evangelium eder förhållas.»

»Det var märkeligt!» utbrast Per Olsson. »Nog har jag på sätt och vis sett det där med mina seende ögon, men har inte just velat tro det.»

Nu kom likt en tordönsskräll från vinden:

»Herren skiftade Kanaans land mellan Israels tolf stammar, men icke gjorde han det så, att den ena stammen trängdes gå öfver sina bröders ägor för att komma till sina ägor. Men I viljen i eder dårskap hafva annorlunda skiftadt. Och det säger jag eder,

att så länge I det gören, kommer heller intet nytt evangelium.»

»Ja, var inte detta hvad excellensen gref Otto Wellingk ville planta i tjurskallarna här i landet? Men så bar det till att predika ut ögonen på honom, och verket blef om intet.»

»Människobarn,» lät nästa trumpetstöt, »du skall veta, att detta landet är som den skallige mannen, när han med bart hufvud står uti regnvädret, ty allt regn far honom då olägligen ned om hals och rygg. Nu äro bergen att förlikna vid landets skalle, och skogen, som växte där, var skallens hår, hvilket dina bröder och fäder i sin dårskap bortröjt hafva. Och det veten I, att förr än I gifven landets skalle dess hår igen, kommer häller intet nytt evangelium att gifvas eder.»

»Då lär det nog dröja!» menade Per Olsson. »Men nu ville jag ändteligen höra, huru det nya evangelium lyder till ordalagen?»

»Människobarn,» dundrade trumpeten omildt, »lägg ned din gåfva för dessa fattige män, gack så dina färde och förkunna hvad Herren dig sagt hafver.»

»Då lär inte stort annan råd vara än jämka sig hädan,» mente kvarnsökaren med handling på orden. Ute på gården tillade han helt betänksamt:

»I det mesta fick jag vatten på min kvarn likväl. Och nu skall jag väl en gång få bukt med tjurskallarna deras. För var inte detta anden själf, så vet inte jag!»

Per Olsson erlade i tacknämligt sinne en tull åt Grelsmännen och gick. Efter den natten kommo många att höra profetens röst i detta märkeliga stycke. Somliga återvände med styng i sina hjärtan, andra med jubel i själen.

Huru nu profeter komma till sina ingifvelser, det

tillhör ej andra dödlige att utforska. Men här var det kanske en beaktansvärd sak, att Emanuel i kvarnkammarn hade bland annan läsning en märklig jordbrukslära af den frejdade Johan Vattrang, i lifstiden stadman hos general-ståthållaren på Gäfleborg.

Denne författare, som skref sin bok närmast för sitt ståthållaredömes landskap, tycktes tro, att Gudfaders bud och befallning var af nöden för att bringa en ordentlig jordaskötsel i gång. Den tanken läses nog mellan dessa ord: »Här skulle i sanning tarfvas folkets gudeliga upplysning, hälst som vi läse, att Moses och de gamle profeter underviste Israels folk på Guds befallning i långt ringare slöjder.» Hvem vill nu borga för, att icke gamle Samuel hade tagit åt sig denna pik — från kvarnkammarn?

Stor var emellertid profeten; det visste alla säga om dennes gamla och stadgade namn. Men huru det var fatt med hans granne, lappländaren Emanuel, det blef ingen rätt klok på. En del träffade sanningen bäst genom det ordet, att han satt i knuten — de ödesledande tankarnes knut, hvilken sammanhöll det närvarande med framtiden och det föregående.

Åren gingo, och allt hårdare tider kommo.

Gamle landsdraken själf kunde vara tryckt som en gammal födorådstagare, när hans bonde lider. Men gammal var dock äldst i gården. Och så tillkom krigets och samhällsvådornas nya draksådd, som äfven kunde spira upp i lämplig jordmån.

Den, som skulle slå det stora odjuret, dröjde, och flere än skattesökarne på näset började tala om hans ofärd på Österhafvet eller död i öfversåtarnes spetälska timmerkula, ty sägnen var tvåfaldig. Men mödrar, som bådo för sina söner i kriget eller deras

själar, inlade fortfarande sin bönesuck äfven för honom.

Emanuel satt i sin knut och åren skredo sin hårda gång intill den stund, då han skulle träda fram för folket — till namnet ej okänd likväl.

VI.

EMANUEL PROFET I EGEN PERSON.

Den stränge herr Andreas på Nora-bolet hade länge sport, att hårresande äfventyrligheter voro i färdom i kvarnen vid Holsbäcken, men hade så mycket mindre kunnat inskrida, som hans eget husfolk jämte mycket annat prästerskap varit bland kvarnens rådsökande pilgrimer. Sist skulle han också komma underfund med det, som än värre var.

En dag fick sålunda Emanuel i sin kvarnkammare veta, att äreborna och dygderika Anna Beatas väg till torpet blifvit röjd och spärrad.

Och så begynte han vantrifvas hårdt på stället.

Hvad dagarne ledo tog han afsked af de två stallbröderna, som tänkte stanna vid den goda, tullgifvande kvarnen, och gick att möta en del märkliga öden.

Till en början kom han med en samlad styfver till stiftsstadens lärdomsverk vid Hernösundet, där han med stor berömmelse steg in på gymnasium. Men längre kom han häller icke på de lärdes säten. Väl skulle den fattige Lapp-Manel rätt snart ernå ett namn, så godt som mången af tidens doktorer, men just därigenom äfven se sin bana stängd. Slika seder hade icke rådt bland de Hernoedienser förr i tiden, men hörde till de många möjligheterna nu.

Liksom de lärde norrlandi närdes ock numera de-

ras främsta lärdomshärd med en gången tids lagrar och hade därigenom råkat i slentrianens förfall, skolans stelnade envåldskraf i strid med lifvets ständigt växande anspråk på mildare seder, enklare arbete och skarpare vett. Minskadt lärjungeantal spordes dock ännu ej, men väl motsatsen i denna krigstid, då djäknarne voro de enda från knekteri fritagne. Förfallet röjdes dess värre af andra, säkrare tecken.

Vid detta Hernö gymnasium, som alltjämt kallade sig det vidtberömda, föreläste och »fordrade» lektor i logik och fysik en lunta, som med företal, register och afhandling vuxit ut så diger, att snabbaste hand ej mäktade afskrifva henne på en månads tid. Samlingen kallades »Mysterium Cosmologicum» efter den första astrologiska uppränningen, ett återgångsförsök från Tyge Brahes världssystem till medeltidens Ptolomæiska mångrubbel. Den stora världshemlighet, hvarom titeln skvallrade, skulle väl egentligen ligga i denna outransakliga visdom. Eljes innehöll luntan en besynnerlig röra af kabbalistik, skolastik, teologi och alkemi, jämte någon tillsats af Aristoteles' filosofi, försiktigt nog snedvriden till oigenkännlighet. På tal om filosofer kan nämnas att Cartesius och hans »villfarelser» ännu icke hunnit hit. Hans namn spökade dock i litanian för en undrande menighet, som ej alldeles ansåg honom för fanen själf, men något ditåt.

Utom det anförda fanns i »Mysterium» ock »en rätt förståndig gödsellära,» efter hvilken lektorn i logik skötte sin prebendejord. Boken var ock af hans drängar väl känd och kallades af dem på spe »Snyt-erum-lårum» eller något liknande.

Nu kan det knappast betviflas, att just detta »Mysterium» var roten och upphofvet till mer än ett elände öfver de arma Bottenlanden genom att gifva

de lärde norrlandi en galen syn på de praktiska tingen. Ty att dessa på predikstolen och eljes motarbetade åtgärder till en förbättrad jordaskötsel, kan icke här förklaras såsom norrländsk afvoghet mot sörländska nymodigheter. »Bonden ville i sin enfald annamma dem och såg, att de voro ett tydligt Guds verk.» Att dessa lärde satte sig emot vinterrågsbruk, dikning, storskiftning och annat, hade också inom det öfriga riket ådragit dem ett dråpeligt åtlöje. Sådana tokerier och den hårdnackade framhärdelsen snart sagdt intill blod får sin fulla förklaring i någon skolvisdom af det kända slag, som stannar vid det rådande skicket såsom den uppnådda gränsen för all möjlighet och fullkomlighet. I främsta hugget för denna misstanke framträder denna »förståndiga gödsellära».

Hvarför kunde nu icke vällärde Emanuel Bredman, den fattige ynglingen från Lappland, hafva dunkat i sig detta »Mysterium», han som andra? I stället anslog han på svarta taflan 500 satser mot den lärda röran. Och sedan han i åtta timmars tid på godt latin och med största glans försvarat dessa mot lektorer och gymnasium, förbjöds luntans vidare bruk af lärdomsverkets tillsyningsman, stiftsherden doktor Göran Vallin.

Nu är också detta antecknadt såsom hans enda åtgärd af kraftig beslutsamhet i förhållande till de lärde norrlandi, hvilkas undfallsamme tjänare han eljes var både förut och efteråt i mer än dräglig måtto. Hvad som då beredde »Mysterium» dödsdomen, kan till synes hafva varit någon gammal irrlärighet, insmugen i denna gödsellära. I sådana ting var doktor Göran alldeles fullkomligt omedgörlig, om ock denna resa svårt anfäktad från skilda håll.

Det säger sig självt, att lector logicus et physicus med ämbetsbröder och hela »lectors-fruen-

timbret» hårdt misstyckte detta »ingrepp i vetenskapernas frihet till skolagans olideliga sårande». Det var ej bispens maktspråk, som skulle afgöra den rätta beskaffenheten hos »Mysterium» utan själfva disputationen; dock nämndes ingen som stridsdomare. Säkerligen funno de klagande beskaffenheten god och missnöjet gällde väl främst, att deras maktspråk fått vika för stiftsherdens. Att fritt inplugga drafvel i de ungas värkande hufvuden, det var här »vetenskapernas frihet», och då man stördes i ett så lofligt värf, så var ock skolagan olidligen sårad — »till allmän och ogemen despekt för all lärdomens stånd och kvalitet för denne hyperboréen.»

Då lektorsstatens klagan all syntes förspilld, kommo dess bulvaner framkrypande, den ene före, den andre efter. Borgerskapets skilda skrån, fiskare, bönder, skeppare, gamla knektar, prästänkor, män, kvinnor och barn kommo till bispen och sade sig tro att något särdeles ondt skulle komma öfver landet genom Herrans hand, sedan Mysterium borttagits. Dessa röster ur träsket skulle väl efter gammal sed skrämma bispen för en allmän förargelse i stiftet, ett kraftmedel, som nu för en gång slog fel. Då han strängeligen förehöll dessa enfaldige deras dårskap och villa att så inblanda sig i hvad de ej förstodo, så föllo de ock till föga och bekände sig vara därtill inledde, förförde och tubbade af andra.

Äfven Emanuels gamla husbonde, den dystre herr Andreas, prästerskapets närmaste talman och dess främste spögubbe öfver bispen, infann sig veckig, ödesdiger och allvarstung med sina vördsamt kristbroderliga föreställningar. Emanuel, klagade han, var en otyglad fyllehals, en ond lurifax och bland dygdädla jungfrulamm en arglistig ulfveskalk.

»Hvarför jag ock skilde denne fähunden från den tjänst han hos mig innehade och bjöd honom snarligen förfoga sig utur mitt hus,» tillade spögubben långsamt och eftertryckligt.

Dock kunde nu »Mysterium» icke frälsas ens af en så diger syndabörda äfven med hjälp af prostens eget grofva fel att anställa en så ovärdig person, men detta och annat tassel skulle nog göra sitt för att slutligen störta den misshaglige hyperboréen såsom ett billigare offer åt de missnöjde.

Emellertid hade skolungdomen, tacksam att slippa sitt afskydda plågoris öppet och ridderligt slutit sig kring Emanuel under evinnerlig fägnad öfver hans styfva seger. De som hade pluggat den vämjeliga röran och tyckte sig börja kunna den, ville dock gärna veta hvad han hade att sätta i stället. Emanuel blef icke svarslös. En vacker sed hos detta lärdomsverk, medan det ännu sökte efterlikna ett universitet, hade varit, att stiftsherde, lektorer och gymnasister höllo offentliga föreläsningar. Emanuel upplifvade minnet af denna sed, när han nu samlade djäknar och menighet till en rad dråpliga föreläsningar öfver världsbyggnaden och naturen.

Dessa händelser väckte stort uppseende och äfven landsallmogen i sin begärlighet efter tidens andliga rörelser strömmade i skaror till lärdomsstaden att se och höra slikt underting. En fattig yngling, kommen från en lappkoja, hade här efter släp i armod och ringaktning, slagit sina högvällärde lektorer ett eftertryckligt slag på fingrarne och stod där nu som allas läromästare. För kvinnors ögon dejlig, ljuf och gudaktig att åse, syntes han dem vara en rätt evangelii yngling utan kändt motstycke, och det värkte dem så ljuft i hjärte- och själsroten som glödande styng af

ett himlasvärd, när de — o sällhet! — lyckades uppfånga hans blick, en jubelseger, hvaröfver de sedan skrytte sig emellan. För männen var han ordkonstnärlig, skarp, fyndig och underhållande, så att ingen tröttnade att lyssna. Herr Emanuels anseende för utmärkt lärdom och vältalighet blef höjdt öfver alla tvifvel.

Alla väntade nu märkliga ting af denne vildmarkens son. Och man väntade icke förgäfves, men det märkliga skulle blifva annorlunda än man väntat.

VII.

ÅTER TILL VILDMARKEN.

Det säger sig självt, att Lapp-Manel rönte många svårigheter att upprätthålla sitt hastigt förvärfvade anseende. Afundsmännen bevakade honom i oaflåtlig misstro, massan slöt sig kring honom i växande godtro och dyrkan. Och ur denna massa började knotande röster höjas:

»Gif oss äfvenså höra någon strof om gudsriket och det nya evangelium, som oss utlofvadt är!»

Hvad svar de rösterna fingo nu i första hand är icke kändt. Troligt är dock, att Emanuel med eller mot sin vilja måste fylla deras kraf på någon större förvetenhet äfven i detta viktiga stycke. Människan Emanuel kunde väl svårligen ge sig att jäfva hvad den helige Samuel i dessa yttersta tider uppenbarat hade — i kvarnen vid Holsbäcken! Och för öfrigt hade väl hopens glömska knappast hunnit begrafva den märkliga saken, att Emanuel, han och ingen annan, gräft fram ur de lärdes gömmor denna förvetna visdomsbok, som mot tro och lofven undanstals. Hvem

hade läst i evangelium och visste hvad där stod, om icke just Herr-Manel? Hvem skulle nu lösa de ny-evangeliske ur deras bryderi, om icke han?

Bland Emanuels åhörare var ingen mer uppmärksam än doktor Göran, som ock en tid understödde honom på flere vis. Men slutligen trodde sig denne öfverherde märka, att han »betänkligen lutade åt den Cartesianska villfarelsen». Vid verkställdt förhör befanns riktigt nog, att den misstänkte »hyste kätterska inklinationer, som han ej afbedja och afsvärja ville». Därför beställde stiftsherden så, att Emanuel för alltid afsades från lärdomsskolan och staden samt förbjöds vid stränga påföljder att tala till samlad menighet.

Afundsjuka örontasslare och skuggrädda rådgifvare hade ingifvit doktorn, att denna hans åtgärd som stiftsherde skulle förekomma det ytterligare buller, som förespeglades hans räddhåga, till den onda tidens redan nog så stora själavådor. Men just hvad som skulle vara tordönslaget framkallade nu det buller, som skulle förekommas, visande att doktorn icke var rätte mannen att handtera åskan. Då den häpna allmänheten sporde, att den folkkäre Emanuel förskjutits som kättare, fick han göra en formlig hyllningsresa genom landet, och ingenstädes saknades folkmassor, som ville bära honom på sina händer och med honom i spetsen gå till hvad ytterlighet som hälst. Men fast nu frestaren jämt låg Emanuel vid örat, hedrade han sig genom att löna ondt med godt och göra skam åt sina motståndares önskefarhågor. Smidande sig ett starkt svärd af folkgunstens järn, medan det kändes som varmast, drog han därmed ut i härnad mot landets falske profeter, en skara grofva och lastbara bestar, som dittills haft folkets öra för det vämjeligt råa språk, hvarmed de hetsade till dårskaper och illgärningar.

Såsom segrare öfver dessa onde andar stadgade Emanuel vidare tukt och ordning intill den gräns, som tidens hårda skick rimligtvis kunde medgifva, räddande hvad som ännu återstod af det mänskliga samhället. Men att öppet säga menige man, huru det var fatt med sagan om det nya evangelium, ansåg folkledaren ogörligt af många skäl, allra främst därför, att allt förtroende hos massan genast skulle vara förspilldt, själfva saken till intet gagn, men honom själf till ohjälplig skada. Klokare syntes honom att predika hvad den store Samuel förkunnat i Holskvarnen, och det var just en fråga, om han ens hade något annat val. Villfarelsen borde sålunda sprängas inifrån, då hvarje utvärtes angrepp syntes lönlöst och kanske skulle till sist en nyttig väckelse stå upp af spillrorna! Sålunda skulle intet nytt evangelium förkunnas, innan man genom skilda åtgärder häfdat Guds jord till ymnigare näring för folk och fä, predikade han genom märg och ben. Menigheten stod tvehågset slagen för sådana ord af den mest förvetne. Förbättradt åkerbruk var ju en mäkta underlig väg till ett nytt evangelium! Man behöfde grunda många gånger för att finna starkt rotfäste åt en sådan tanke, men menige man började nu ändå att grunda i mera stillsamt sinne.

Medan nu ett så önskeligt verk pågick, knorrade ingen öfver Emanuels obehöriga intrång i predikoämbetet mot gifvet förbud. Tvärtom började allt talrikare röster höjas mot den uppenbart obilliga förvisningsdomen. Men långt ifrån att doktor Göran likväl ville försona sitt tydliga felgrepp, umgicks han med tankar att öka det med ett nytt. Ty då de värsta oredorna i stiftet hade hämmats, så att tillståndet var drägligare än man mindes på länge, började doktorn att med

sina kapitularer ingå i försiktiga rådslag om Emanuels gripande för ämbetsintrånget. Dock ville man äfven nu förebära den Cartesianska villfarelsen som hufvudsaklig grund.

Då nu Emanuel sporde dessa rådslag och väl insåg, att nya förgripelser mot honom, den hopplöst förskjutne, äfven skulle leda till allmänt landsfördärf, så gaf han allt det gamla förloradt och flydde lönligen till de aflägsna och ensliga visten, där de gömde sig alla de, som kände sig af tidens samfundsskick fördömde utan återvändo. På långa tider icke spord i minsta ljud från närbygd eller fjärran blef hans ödesgåta tydd af sorgens dyrkan eller hatets hämdedom. Kanske hade han som trogne varen gått att lägga sig på lön och dö, när han, lifstrogne tjänarn, anar mordet af husbondens hand som sista lön! Eller var han såsom Kain fordom viken ifrån Guds ansikte, slagen af helvetesskräck för sin skuld och dristighet att okallad och ovärdig intränga från lekmannahjorden i de handpålagdes vigda rum? Tvåfaldig sägen spann i skilda synemål sin dikt om den försvunnes jättevålnad.

VIII.

FÖRSVUNNEN—ÅTERFUNNEN.

DE UTSKJUTNE MOT VÄSTANFJÄLLEN.

I dessa krigstider hade skogsmarker eller ödegångna fjällbygder mot gränsen till Norges rike erbjudit säkra gömslen för dem, som undandragit sig krigstjänst

och där på ensliga moar invid långsträckta vattendrag börjat bygga och bo, odla och nära sig så godt de kunde. Det var knektar, som rymt fanorna, tvångsvärfvade och utlottade, som afvikit från mönstring och öfningsläger.

Till dessa knekterymlingar hade sällat sig hvarjehanda människor, som af den rådande nöden drefvos att söka sin utkomst på hvad sätt de kunde. När jorden, utsugen af en mängd skatter, ej längre födde sina brukare, när icke häller hafvet och älfvarne kunde mätta alla hungrande munnar, då drogo sig de öfriga till fjällen. Där kunde ännu den vilda naturen locka med ymnigt fiske i fjällsjöarne, rik djurfångst i skogarne och bördiga odlingsland på den knappast genomspanade allmänningen. Dit hade samlats bönder, som öfvergifvit sina skattetyngda hemman för att i fred få upptaga nya byggen under stillsam förbidan af det nya evangelium. Där funnos jägare till yrket, fiskande skogslappar, förrymde missgärningsmän, tiggare och landsstrykare jämte följen af annat löst folk, som här undangömde sig för tvångsvärfning och utlottning till kriget. Det var hästskojare och zigenare med deras inhemska afkomlingar, »de svarta skojarne» och de nordiska folkens urartade blandsäd af gammalt zigenarblod, »gråskojarne», ett kastaktigt och mordiskt folk, männen klena till utseendet med sin gråbleka hy, kvinnorna ofta hårdt vackra och driftiga, men liksom männen lättfärdiga och oärliga.

Där funnos slutligen finnar af tre slag: n y f i n n a r, som för pågående fiendehemsökelse flytt hus och hem till rikets stamland, s k o g s f i n n a r, som i femte led eller däröfver härstammade från inflyttade fäder, och u r f i n n a r, ett storväxt och ljuslätt, fromt och gladlynt folk, som ännu vid denna sena tid hade

älgen tam till klöfjande husdjur, en märklig sak och ett värderikt framtidslöfte om den nyskapelse, som minst förväntad skulle se dagen bland dessa utskjutne.

Af allehanda skäl ville dessa människor icke bo och bygga i tro och lydnad under riksens krona, i hvilken de på skilda vis frestades se allas vedersakare, hälst efter kätteriets allmänna utbredning. Därför hade de i vildmarkens djup skapat sig ett nytt, af nöden påkalladt samhällsskick, så långt de kunde, till inbördes säkerhet och fromma.

Från denna svaga brodd började omsider spira upp en för tid och ort rent otrolig odling och välmakt. Underliga nyheter spordes vida öfver landet om de arma rymlingarne mot fjällen. Med en dittills icke sedd framgång och drift bröto de skog och mark, anlade vägar, sänkte sjöar, byggde sig vattensågar för virkesförädling, stora lastbåtar för samfärdseln på vattendragen och flodbåtar, som upp eller ned befordrades med strömmens egen drifkraft. De uppförde skolor för sina barns undervisning, men äfven små fästen till värn mot skattekräfvare, mönsterherrar och andra, som kunde frestas att tulla de förskjutne än en gång på lif och gods eller lägga gamla fjättrar på deras unga tro och frihet.

Sist spordes som ett jubelämne för de fleste, som ett åskslag för några få, att själen i dessa verk var den länge försvunne Emanuel Bredman. Ur sagornas växande töcken öfver vida Norrland reste sig omsider hans skepnad mångväldigare än någonsin uppe vid fjällen såsom det nya samhällets danare, öfversteprästf och förstyresherre.

IX.

EN SPÖKSYN UR FORNSAGAN.

Den sköna och stolta fru Sigrid Sofia af Möinichen-Kolderup på Junkersdals sätesgård satt i högan-lofts bur med drömmande mörkögon öfver blomster-solig högsommarkväll, gullkrönta fjälltinnar och djupt under dem i dalen mot branta fjällstup en becksvart krok af Saltenfjord.

Ryggande af häpnad varsnade hon på vägen till gårds en syn så våra sällsam.

»Du, Björn, kom hit och se! Hvad i fridens namn är detta?» ropade hon till sin man.

Handelsfursten och fylkesbonden Björn Randulf, rikaste mannen norr om Dovre, kom ut i buren, såg och häpnade. Med handen i båge öfver pannan utbrast han:

»Ser jag en spöksyn ur sagan? Hela långa raden älgar till gårds som trädda på ett snöre? Och folk på ryggen och stora packor? Ser du också likt?»

»Ja, Guds död gör jag så! Älgar syns det som, och folk och stora klöfjor!»

Båda stirrade tysta en stund på det sällsamma tåget, som sträckte fram mot gården under hörbart knäppande traf. Därnere och utomkring larmade gårds-folket i skrämselrop till hundarneshetsiga skall, som öfver-gick till ångestgnäll, allting så beklämmande att höra.

Man urskilde snart de fyra ryttare, uppsuttna grensle öfver manken på de fyra främste af de svart-bruna, ståtligt hornkrönta djuren, som följde gemen-sam ledtöm hela raden utefter. De tre bakre ryt-tarne syntes som fjällbönder, grofva, väderbitna, se-niga, tarfligt utstyrda i sina brokor och tröjor af

getskinn med nött hårsida utåt. Den fjärde åter, vårdad som han var i sin bruna älghudsdräkt samt späd och fin, syntes snarast som en förnämlig borgare.

Tåget kom fram mot den fyrkantigt kringbyggda gårdens hufvudport under loftet och stannade. Husfolket, som larmat utanför, drog sig under stoj och hundgnäll inåt gården, stängde porten hastigt med dubbel slagbom. Helt allvarlig till sinnes, men utan att förråda sin skrämsel, nedfällde husfrun loftfönstret på dess gångjärn och ropade med skapligen stadgad röst:

»Hvem där? Hvem kommer så till gårds?»

Den främste ryttarn såg upp, förde älghudshandsken belefvadt hälsande till läderhättan och sade:

»Ädla fruga, vi ärom redelige handelsmän af Sverige!»

»Hvad viljen I här?»

»Byta, handla, aftala köpenskap.»

»Hvad är det för byte och handel?»

»Det varder jag sägande, när vi väl komma till gårds och språks.»

Skrömtevarslet svarade sålunda rätt beskedligt på tal och gjorde ingen min att upplösa sig i väder. Fru Sigrid Sofia och Björn voro lugnade för det värsta.

»Ha de slike hästar nu om tider i Sverige?» sporde hon vidare i ändrad tonart.

»Ja, vi hafvom väl så,» tyckte den fasta vålnaden.

»Det var mig märkeligt, högst märkeligt!»

»Än märkligare ting kan jag mäla, när vi bjudits välkomne och fått bänka oss.»

»Detta är då något nytt påkommet?»

»Icke så! Mina män veta, att deras fäder haft slika klöfjeök i alla tider. Men få vi nu klöfja af och leda dem till bete i löfskog? Är man sinnad

nu som förr på Junkersdal att öppna porten för trötte långvägamän?»

»Hafven I då någon passbord att visa?»

»En okänd sak för mig. Hvad är det för slag?»

»Något skrifteligt uppå, att I hafven rätte tron och rätt ärende och rätte öfverhetens lofven att fara fram i landet?»

»Hvartill tjänar folk emellan dylikt grej?»

»Veten I då ej, att ofrid är rådande landen emellan?»

»Sja, ingen ofrid ha vi mött?»

»Hafven I ej häller lagt ut eder skyldiga tull?»

»Sja, hvad är det för slags tull? Ingen har prejat oss på sådan!»

»Hvilka vägar han I då farit?»

»Inga vägar alls! Rakt öfver gråbruna fjällryggen, förstås.»

»Hvilken är den herre, som detta talar?»

»Emanuel Bredman är mitt namn, mig till heder, ingen till skam!»

»Må det!» utbrast husfrun med lättnad och glädje. »Äfven här i Norge ha vi sport mycket godt om det namnet. Varen då välkomne! Porten skall strax öppnas. Säg vårt folk, att klöfjorna bäras in på större torkboden. Ålgarne må herrens män leda efter stigen till aspgärdet, som synes där. Björn lille, du, gå ned och tag emot den lärde och berömlige herren af Sverige och hans redelige män!»

Husfrun på Junkersdal var vida känd för härsklystnad i jämbredd med förmåga att vinna hjärtan. Alla förstod hon att göra till sina vänner, allt gick också efter hennes pipa här i landet allt nord öfver. Med ögon, fuktade af rörelsens glimt, ströko främlingarne af sina hattar som för en drottning, och själf

den styfve herren på Junkersdal gick åstad, liksom satt i rörelse af en hemlig driffjäder.

En stund senare stod han med det lugnade husfolket utom porten kring de från fornsagan nedstigna klöfjeöken, som undfägnades med smekningar och kornbröd under lifligt samspråk med deras afsuttna ryttare. De svenske urfinnarne i skogsmarkerna öster om fjällen, upplyste den främmande herren, hade af åldriga tider underhållit denna stam af tama älgar genom deras korsning under lötestiden med samma djurslag i vilda tillståndet, en snabbfotad, kraftig, lättfödd och framtagsen stam af klöfjeök utan like öfver all världen.

Den norske handelsfursten stod alldeles hänryckt öfver detta makalösa uppslag till samfärdsel. Knappast mindre förvånades han öfver djurens väldiga klöfjor, stora och många knippen af de gäfvaste hudar, skogsfågel i en ändlös rad rymliga spjälskruckar; lodbössor flere tolfter; spik, liar, saxar och annat eggjärn samt eljes en mångfald af smiden; lärftspackor, vadmal, ull och frestande nätta, små slöjdeting af hvarjehanda slag. Det mesta föll Junkersdalingen och hans gårdsfolk väl i smaken. Och innan man visste ordet af, hade från omnejden samlats folk till en strykande marknad i boden. Efter två timmar hade främlingarne omsatt hela foran i reda pengar eller landets redbara alster i utbyte.

X.

I FRESTELSE.

Glad som en ung spelman på en bröllopsdag fick Emanuel sin reskorg uppburen till anvisadt gästrum å loftet. Han pyntade sig i en handvändning

med själflagad tvål, kam, sax och hårtång, som värmdes vid medförd märglampa, och stod snart i en klädsam svart klerkedräkt, synade med välbehag sin ädelt djuptänkta bild, med håret upplagdt i två valkar vid tinningarne och det täta helskägget i fin ljusgrå brytning öfver den snöhvita rundkragen.

Så trädde han in till kvällsvard och köpeskål hos värd och värdinna, af dem mottagen med en hjärtevinnande älsklighet, som djupt rörde honom. Deras tycke vann äfven den finsmidige främlingen med ledig tunga och obesväradt väsen, ett lika gifvet arf från rendrifvande fäder som bjärt motsats till den säfligt försynte och kruserlige norrländingen, en gäst, som knappast tordes svara ett otrubbadt ja på vackert väder, när han kom bland främlingar, som kunde märka orden.

Man talade tills vidare om dagens stora märklighet, dessa i hagen vaktade klöfjare, som syntes danade till de nordiska ödemarkernas kameler, ett fynd, som beredde rymlingarnes frejdade styresman aldrig sinande loford. När denne kommit som flykting till de människor, hvilkas mästare han nu var, hade han nog funnit dem medvetna om sin samhörighet och naturrättens enklaste bud, men splittrade af stora afstånd och i saknad af de oundgängligaste hjälpmedel. Fyra tolfter af dessa snabbfotade, starke och fromme tjänare hade genast gjort närmaste grannar af dem, som räknade tiotals fjällmil från hvarandras visten. Det skulle ock ha varit en ringa sak att för deras fångst ur skog och vatten tillföra dem på de starka ryggarne hvad de som mest saknade, men dessa hjälpmedel funnos nu endast föga inom det pröfvade hemlandet, och därför hade Emanuel vändt sig till Norge.

Då stämningen vid det eldiga vinet ur silfverskodda

horn kändes riktigt varm, fingo Björn och Sigrid veta, att denna klöfjefora, ett prof på Norrlands allmännaste varor, hade kommit för att fresta till fortsatt köpenskap. Emanuel lät nu höra två viktiga förslag. Björn på Junkersdal, så lydde det ena framhviskadt, kunde tvärt emot det gällande danska handelsförbudet sätta sig i tullfri och bekväm smyghandel med svenska sidan genom att mottaga norrländska foror eller skicka sina egna med tillämnade klöfjetåg förbi Börje fjäll, efter Ångermanälfvens nordvästra tillflöde fram till Sollefte socken, där den stora Pålsmässo-marknaden årligen hölls och segelled vidtog för de grunda flodhaxarne. Detta var sammanlagdt en ny handelsväg öfver halfön, styckevis förstärkt med goda segelleder och de af Emanuel uppfunna strömbåtarne. Någonting dylikt hade också den företagsamme Björn redan grundat på, innan förslaget kom. Väl voro alla hans anbud att köpa en tolft älgar förspillda som vatten på gåsen, men hvad som begärdes i klöfjepenning för hans foror var så öfvermåttan billigt, att Björn och Sigrid utan mycken tvekan antogo detta förslag.

Det andra hade säkerligen legat handelsfursten vida mindre nära till hands. Den svenska fjällsidans nybyggare, hvilkas gifne talman nu hade bänkat sig hos Junkersdalingarne, erbjödo sig genom denne att blifva deras landbönder och betala dem framtida afrad för sin jord, om de blott nu i första hand fingo tillgodonjuta understöd i de mycket saknade hjälpmedel, som däremot stodo de norske dess ymnigare till buds.

Så snart detta var klargjordt, märkte främlingens spanande öga, att den härsklystna husfrun fäste på sin herreman en hastigt upplågande, segermättad blick, som tycktes säga:

»Ser du nu då, svage kältring! Där kommer ju

ödet självmant och räcker handen efter min uträkning.»

Något tecken af detta slag hade gästen också väntat sig. Att det mäktiga folket på Junkersdal närde vissa outredda afsikter mot grannskapet öster om gränsen, var en allmän förmodan, som han byggt på och äfven nu fann bekräftad af detta jublande ögonkast, när han lade ut den rätt grofva pröfvo- och frestarsnaran. Dock förklarade Björn och Sigrid nästan genast, efter en ny blick af samförstånd, att de ville sig betänka intill nästa middag.

Nu i första hand fingo de besked på gifna frågor huru det stod till hos dessa hjälpsökande rymlingar, ett nybyggarsamhälle på Sveriges mark, men utanför dess lag och myndigheter, en del sade ock utanför dess religion, det hela erbjudande en kanske nog så frestande åtel inför ett främmande herreskaps ögon.

Ordet gled af sig själft öfver till Emanuels egna, vidtkunniga öden och kom gifvet till de sorgliga skickelserna i hemlandet. Allt kände dessa Junkersdalingar så väl; personer och saker med deras vikt och värden, det största med det minsta, allt var som noga uppfördt och läst i en redig bok. Och hvilken hjärtans vinnande förståelse i allt! Hvilken förmåga att göra sig främlingen bevågen, en särskild norsk förmåga, som erfarits af många svenskar, men säkerligen nådde höjden här på Junkersdal. Emanuel glömde, att han satt i främmande land och kanske hos kallt beräknande fiender till hans eget bästa lifsverk. Öfverväldigad af rörelse sjönk han ned öfver bordet framför sitt dryckeshorn och snyftade som ett barn.

Då kände han under sällsam tjusning en smekande hand helt lätt öfver sitt hår och hörde husfrun tala så mildt:

»Förlåt sanningen, som jag nu säger herren: Det har varit och blifver de svenskes sed att så förtrampa alla sina bäste!»

Emanuel reste hufvudet hastigt, stungen af ordens udd och en obestämd fruktan, att han skattat åt sin afgjorda svaghet, oförmågan att behärska sig i dryckjom, äfven den ett arf af fäderna och ej det bästa.

»Har detta varit de svenskes sed?» utbrast han motståndslysten.

»Ja, ja! Det veta bäst vi, ty hos oss ha de alla funnit hjärtan och hem.»

»Hos oss och våra fäder!» utfyllde Björn ur sin tystnad.

»Alla?» undrade Emanuel. »Hvilka alla?»

»Alla de bäste, som herrens hemland födde,» fortgick fru Sigrid Sofia. »Här dvaldes han i sin landsflykt, den där urgamle, som döden jämt undviker, han, som evinnerligen går mellan haf och fjäll efter månens lopp med sin näfverväska på ryggen.»

»Gamle Olof Evertsson?»

»Den makalöse spåmannen lär nog vara känd. Och här var han i sina utskjutna dagar, den där vidtberömlige landsherren, som på sistone ej fick en kristens vigda jord, utan hvilar i ett igenmuradt hvalf under edert slott där söder; Gäfleborg heter det visst.»

»Alltså Johan Vattrang?»

»Det namnet är nog så vida kändt. Och jagad som ett ondt djur kom han också hit, den skägglöse unge, som skulle reda edert land ur all dess nöd, om Olof Evertsson spådde rätt den gången ock.»

»Svarte-Mickel äfven?»

»Såsom herren hör. Med honom följde hans vän, ett djärft och godt karlstycke, just densamme, som

härom året kom med antikristers här mot Bispehöjden och satte allan skräck i edra öfversåtar.»

»Svarte-Petter?...»

»Jomän! Och yttermera fingo vi en oförgätlig vän och gäst i eder tredje svarting, den efterspanade och hatade »Svarte-ulfven» för alla onda samveten, han som satte sig att skrifva Sveriges kung en allmän klagan från hans lidande undersåtar där öster.»

»Mäster-Sara? Hvad sitter jag nu hörande? Mäster-Sara har då varit här?»

»Har varit och är alltjämt vår gäst. Nu är hon borta med våra barn på gästbesök uppefter fjorden, men kommer igen om ett par dagar. O, det är sådan hjärtälskelig dam! Hon är vår och alla människors omistliga ögonsten.»

»Ja, det är i sanning icke för mycket sagdt!» betygade Björn enkelt och allvarligt.

»Mäster-Sara här — efter alla sagor och spaningar!» utbrast Emanuel åter, knappast troende hvad han hörde.

Herren på Junkersdal kom så med ett ord så flärdfritt rörande ur djupet af ett manligt hjärta:

»Och i rad med alla de gode människorna, nämnde och onämnde af åldriga tider, är herren själf och förblifver städse vår käre gäst, som huset räknar sig till heders.»

Emanuel satt alldeles förstummad af brottande rörelser. Och särskildt var det en, som i denna stund alldeles ville kufva honom. Hvad gemensam sak med dessa svenske hade väl han, den själf förtrampade och utskjutne sonen till ett trampadt och missaktadt folk? »Aldrig, aldrig kan du, kättares och rymlingars höfding, komma i samförstånd med deras öfversåtar, men här fann du genast vänner och hjärtan!» hvi-

skade frestaren i hans själ, öfverröstande den svaga maningen från prostedotterns märglöst förbleknade skugga. Men så dök upp som ett hemskt slag för grubblarens hufvud en mörk saga just från detta Junkersdal: sagan om Svarte-Mickels allmänt omtalade riksförräderi-kontrakt med husets herre, en i hemlandet hittad skrift, som hettes hafva bragt den svarte förrädaren för dödens käftar i spetälske-kulan. Att Mickel kunnat dåras af detta folk, fann Emanuel ej otänkbart, men hvad han och många aldrig fattat, var att detta riksförräderi nödvändigt skulle på papperet.

Som ett mörkt afskräckande spår tedde sig den gåtan just nu i rätta stunden, tjusningens och vinets förföriska stund i den framskridna nordiska förnattens trolska dunkelskimmer öfver loftet. Det var en stund så väldigt stämningsmättad. Den vördige men ordknappe herren på Junkersdal strök alltjämt sitt långa ljusröda helskägg, såsom han hela tiden gjort. Och fru Sigrid Sofia hade låtit det fagra drömmande hufvudet sjunka ned i handen såsom i aktning för gästens känslobrottning. Helt sakta sporde hon till sist halfhviskande:

»Kände herren någon af desse?»

»Endast Svarte-Petter,» kom svaret dämpadt och sorgset.

»Men icke Mäster-Sara?»

»Nej, jag hade aldrig den lyckan, huru mycket tal än spordes om den högäreborna damen.»

»Och aldrig Svarte-Mickel häller?»

Emanuel råkade dröja med svaret en handvändning, som kändes honom själf så grufligt kvald af en tyngd så förfärligt växande. Han märkte därunder någonting oroligt i Björns jämna handrörelse öfver skägget.

»Nej!» kom slutligen hans svar så sakta med en egendomlig dallring i rösten.

»Ack, det var ett grufveligt öde han gick emot,» fortsatte hon så mildt deltagande.

»I deras spetälska kula, ja hvad kan man annat säga.»

»Och detta kunde omänniskorna begå mot den oskyldige? Och där blef han?»

»Han gjorde visst så.»

»Men hvad i all världen kunde de åberopa för sådan en gärning?»

»Jag vet ingenting om den mörka saken mer, än att han var dem en nagel i ögonen som den väntade upprättaren.»

Och hvad än fru Sigrid Sofia sporde vidare i detta ämne, så förblef Emanuel ständigt den ovetande. Ej häller det ringaste låtsade han veta om folktalet, att Mickel undgått döden i timmerkulan och efter ett tillägg från sista tiden satt som en högt uppburen herre i fjärran land. Den stora drakens spådde nedslaktare växte, lefvande eller död, till en med åren allt väldigare jätteskepnad. Men hade han likväl gått sin ofärd genom dessa människors lockelser och försåt, så ville gästen för sina planers skull visa sig utan minsta aning därom. De skulle då insöfvas i säkerhet om honom, den kanske utsedde redskaparen för möjliga afsikter, som måste bringas på skam, ifall de sökte sig någon form i gärning. List mot både list och styrka, det var fädernas sed och den arflärdom, som Emanuel förde med sig från en lapphärd utan särskild skolgång hos tidens svekfulla statskonst.

Till sist, då ordet kändes som bortsinadt, höjde Björn och Sigrid hornen till godnatt och följde gästen till hans dörr. En blick af husmoderlig om-

sorg inåt rummet och de gingo, mannen lent omsmugen af sin hustrus arm.

Emanuel, vinförplägad, tjusad, sliten af alla känslor, stod ensam, öfvergifven, olycklig, ett våldsamt rof för köttslig afund mot denne man, som han alltjämt såg med kvinnoarmen lindad om sig.

Utan tanke på hvila irrade han af och an öfver golfvet länge, satte sig omsider ned i rummets skinnbonade alkov bakom dämpande förhänge, en inredning så flättjefullt bekväm, att gästen sakta föll i domning.

Han hade suttit där länge, halfdvalande, rufvande, sliten fram och åter af sina känslors jagande irrbloss, då han förfärad varsnade midt i rummet en kvinnoskepnad så snöhvit, under ett genomskinligt, mjukt och hvitt dok helt löst öfver hufvudet och böljor af ymnigt svart hår. Skepnaden smög ljudlöst öfver golfvet med en bägare på bricka och dröjde en handvändning som i liflig förvåning vid åsynen af den tomma sängen, men skred vidare fram till sänghyllan, satte från sig bägarn där och såg sig forskande om i rummet.

Den genomisade gästen igenkände husfrun och kunde ej återhålla ett utrop af lättnad:

»Herre Gud, är det endast I, ädla fruga!»

Hastigt ryggande med handen förd mot barmen svarade hon i lekfullt förebrående ton:

»Sitter herren där ännu vaken?»

»Ädla fru, jag blef så illa skrämder...»

»Liksom jag när herren kom till gårds. Käre herre, ursaka mig. Skulle endast stjäla mig hit i pigedoket med herrens nattedrick, som loftjungfrun glömde. Jag såg det genom dörren och tänkte: När den dagströtte herren ligger där i sin bästa sömn, så kan husfrun smyga sig dit på tå med bägarn.»

»Haf tack, ädla fru, för sådan hjärtans omtanke om mig, ringe, olycklige man!»

»Herren talar med en sorg så djup. Räcker det icke till att sörja, medan dagen är? Hvad håller herren så vaken?»

»Den ensammes lott och sorgetankar!»

»Den ensammes lott? Äfven jag vet hvad den är!»

»Husfrun, som nu går till sin väntande herre och man?»

»Nej, till sin ensamhet går hon, nu som mestadels. Björn är ännu icke blifven min man, om han ens någonsin blir det.»

»Det var sällsamt taladt och säkerligen icke håller ostraffligt.»

»Herren känner då straffdomens rådslag noga?»

»Man och hustru skola ett kött vara, är det budet.»

»Javäl, men de köttets predikanter, tror jag, ha ej mycken fog att klaga. Belåten bör också den vara, som firar bröllop en gång om året och dessemellan får skicka sig som en snäll och lycklig fästeman. Jag menar, att min Björn i allo mår bäst i den skickelsen.»

»Men hans husfru klagar öfver den ensammes lott?»

»Ja, nog är hon så ensam. En man efter sitt sinne har hon icke, fast en genomhederlig, världsligt klok och driftig man.»

»Det är då icke tal om en man efter Guds sinne, utan efter edert sinne. Huru beskaffad bör han då vara, ädla fru?»

»Herren talar så strängt till mig...»

»Jag är dock en clericus och har rätt därtill, när som I själf, ädla fru, yppade ämnet.»

»Väl visste jag det och är så tacknämlig för ett straffdomens ord i mitt köttsliga sinne. Det är ej

mången, som tör bestå husfrun på Junkersdal ett sådant.»

Fru Sigrid Sofia hade sänkt hufvudet såsom kufvad i samvetsruelse och talade så sakta.

»Nuväl,» fortfor hennes clericus i sin bikt, »hvad svaren I på min fråga?»

»En man efter mitt sinne?» hviskade hon upprörd och dröjande. »Jag har länge bedit till Herren att själf få se honom och nu omsider...»

»Nå tala ut! Hvad nu omsider?»

»Goda herre, ursaka den glömska husfrun och glöm detta nattespöket!»

Så hviskade knappast hörbart fru Sigrid Sofia och försvann ur rummet, ljudlös som en vålnad.

XI.

MÖTET MED MÄSTER-SARA.

Hvad Emanuel under två följande gästdagar upplefde vidare på den försåtliga lockelsens väg, om nu en sådan verkligen var inslagen, detta blef en särskild gåta för det skarpsynta sanningsvittne, som efter ett ganska kyligt möte med honom på detta Junkersdal skulle längre fram i tiden blifva hans trogna bundsförvandt i råd och dåd samt slutligen äfven skildra den bortgångnes minne. Det var husets mångårsgäst, den i hemlandet förkastade, men här i främmande land så högt uppburna Mäster-Sara.

Hennes första ord om Emanuel Bredman äro en bitter klagan öfver, att hon, den själf landsflyktiga, som här i främmande land mötte den i öden likställde, högt förtjänte mannen, endast skulle hafva en hård

vedergällnings dom till svar på all den aktningsfulla vänskap, hvarmed han var redo att möta henne.

I två dagars tid hade Emanuel motsett hennes återkomst från gästbesöket med hela sin själs lifliga rörelse, närd och stegrad af de hänförda loforden.

Främst hade domicellan fått ett underbart namn genom verksam hjälp mot icke mindre än fem landsplågor, mot hvilka man dittills ej vetat sig lefvandes råd. Det var mässling, ros, torrvärk och frossa jämte den mördande rödsoten, som värre än allt bortryckte närmast alla insjuknade och stundom hotade hela trakter med ödegång. Färdiggjorda satser af hennes läkemedel i större förråd utlämnades åt alla hjälpsökande fritt på husets bekostnad, men till dess största heder i jämbredd med allmän glädje och häpnad öfver verkningarna. Redningskonsten hade hon ärft af sin bortgångna moder, som också funnit den, hvarför dottern alltid bad de tacksamme att skänka hennes minne sin välsignelse.

För öfrigt erfor gästen vid hvarje inblick i husets inre förhållanden, eller de omfattande arbeten och företag, som i dess namn drefvos, att domicellan i allt medgifvits fria händer för all den drift, som hufvud och hjärta så rikligen gåfvo henne. Hennes kloka och mänskliga själ genomträngde allt, under allas eniga erkännande om det helas gagn och ära däraf. Junkersdal hade för underhafvande varit ett snäft hufvudkontor, som kräft det mesta och gifvit det minsta. Det var nu ett patriarkaliskt hedershus och vann vida mer på det. Från att vara en stram sätesgård med kärfva seder, hade huset blifvit ett litet fint hof, ett vidsträckt inflytandes härd, dit alla människor drogos af den allt öfvervinnande älskligheten, som också kommit med domicellan. Det vapen, hvarmed hon själf

tagit allt med storm och utöfvade sin makt öfver alla, hade som ett fynd af oskattbart värde upptäckts af ett par klokt ärelystna ögon där i gården.

Så hatad och förbannad hon än var af sitt eget hemlands främste, var den landsflyktiga svenska damen älskad intill dyrkan i det främmande landet. Folk af det kända slag, som alltid basar åstad, hvart det en gång bär, brukade fråga, huru mycket bättre en Herrans ängel af höjden egentligen kunde vara. Att hon dock icke var en sådan, det märktes allt emellanåt, så att hon ändtligen slapp spöka som helgon. Mycket höjd öfver det hvardagliga småsinnet, led hon aldrig se dess yttringar, minst hos sitt eget kön. Blef hon själf utsatt för det enfaldiga baktal, som i alla tider varit kvinnliga tomskallars barkebröd i brist på verklig själsnäring, så kunde hon i snarstucken förargelse ej underlåta att mäta synderskan en skäppa så full, som hon aldrig för lifvet önskade sig. Men så stort var, oaktadt denna svaghet, Mäster-Saras namn, att den, som fått en slik afredning, aktades nästan som utstött ur samhället och endast hade att krypa till korset, där en hjärtligt förlåtande och redlig vän också var den hudflängda till mötes.

Allt hvad Emanuel hörde om henne, gjorde honom i själen alltmera stolt och uppburen af det svenska namnet, som han delade med denna ojämförliga kvinna. Och alldeles uteslutet är häller icke, att han väntade hennes stöd mot lockelser, som kanske redan snärjt honom eller blefvo för hvarje stund allt mer öfvermäktiga.

Och ändtligen mot tredje dagens middag öppnade loftjungfrun hastigt dörren till hans rum och ropade ifrigt:

»Domicellan kommer nu till gårds med barnen. Alla samla sig nu på gården att möta henne.»

Utför trappan efter den budande ilade Emanuel ned på den vida, kringbyggda gården, där husfolk, värd och värdinna i hast samlats, upprymda såsom för att möta den sällspordaste vän och gäst.

Och omgifven af barnens jublande rosenskara under blomsterbördor kom hon, buren af mjukt vingade fötter, lik en klarsolig vårdag så leende i blått och sippehvitt om skalkens fylliga gropar i ram af gult, en högsommar, så jublande i hela sitt väsens prakt och tilljublad af dess oemotståndliga återsken från alla själar, en bild af naturens ymnighet, barmfyllig, midjesmal, bredhöftad, högboren i hvarje den minsta rörelse. Var detta en förskjuten, fallen, landsflyktig, hatad och efterspanad »svart ulf»? Famntag, skratt och jubel, skämt och gamman, skall af ystra hundar, som ville loss ur bindslet för att fägna, allmän rörelse och lif och glädje skänkte stunden som en härlig skördedag. Men så hastigt slut blef fröjdelåten. Domicellan hade varsnat den osedde klerken, sol och vår försvunnit. Och så stod den hårde Mäster-Abrahams dotter blek och kall och hård som vintern.

»Hvilken är den främmande herren?» sporde hon i dődstystnaden med kylig reverens.

Fru Sigrid Sofia föreställde i hjärtligaste tonart:

»Det är vår gäst, den ädle och berömlige herren Emanuel Bredman, hvars sista stora gärning är vida spord öfver landet.»

»S a l v e, d o m i c e l l a i l l u s t r i s s i m a e t h o n o r a t i s s i m a!» hälsade Emanuel så artigt han kunde i all sin förlägenhet, där han helt hastigt stod som ett mål för allas häpet forskande ögon.

»Tack, ädle och vidtberömlige herre!» svarade Mäster-Sara i kall, men uppriktig ton, som dock genast antog en sällsam udd, när hon fortgick:

»Jag tror herren kallade mig vidtfrejdad och vida hedrad? Är jag det, så är detta endast herrens förskyllan.»

»Det kan jag icke fatta?»

»Jo, här står nu framför herren den vidtberyktade Svarte-ulfven, som begick den svarta gärningen att taga pennan för folkets klagan till dess rättmätiga öfverhet. Ingen anade kvinnans hand, och all nattens mörker höljde den gåtan mörk, så att omsider Svarteulfvens liknelse fylldes ut till en köttslig svart ulfvaskepnad, som smög i varsel om folkets visten. Aldrig i världens tider var en förklädnad mera mörk och ogenomtränglig. Men herren ensam, den alltid skarpsinnige, genomträngde gåtan, löste bryderiet, beredde mig all denna heder och ära. Detta var herrens första stora gärning.»

Där stod nu den arme Emanuel i allmans åsyn svarslös, nedgjord, gråtfärdig. Och hvad bättre öde var han värd, den fattige lappländaren, som stadd utan hem och huld fått lof att äta Aspens bröd som predikodräng, gå hans ärenden som spejare och löpa stiftet rundt som utforskare af alla knepiga rådslag, hvarmed denne husbonde sedan prålade som öfversåtarnes mästare, bispens spögubbe, menige mans bödel?

Emanuel borde ha kommit från Lappmarken rustad med all nödig visdom om ondt och godt i landets bistra skickelser, och väl vetande framför allt, att stiftets högst uppburne rangpräst, den skinande domaren i detta nordiska Israel, var en hård orättskaffare, en lögnens ande och den värste bland falske profeter. Hvad under då, att den hårdt skuldbelastade höljde i händerna sitt ansikte och vacklade bort, såsom

Petrus fordom, då han efter sin förnekelse träffades af sin mästares öga.

»Det är dock för märkeligt, att två svenske aldrig mötas hos utländingen utan en grundelig afredning,» anmärkte Björn helt torrt i dödstystnaden.

En stund senare mottog herren på Junkersdal en sedel med några ord från Emanuel. Denne skref, att han med snaraste ville resa och därför motsåg vissa smärre besked, som återstodo för slutligt aftal om nybyggarnes anbud. Detta hade Björn i hufvudsak godkänt, men förföll orimligt seg i underhandlingen om enskilda delar.

Första svaret på denna uppfordran blef kvinnofjät utanför Emanuels rum och en knackning på dörren. Fru Sigrid Sofia frågade i lekande ton, om hon fick träda in med domicellan. Emanuel svarade, förstås, icke nej.

Och jämte den medlande husfrun blef domicellan synlig som en ljus, försonlig skepnad. Under mjukaste reverens och obesvärad af hans sorgsna uttryck gick hon rakt på saken så:

»Nu, då det är sagdt hvad jag hade på hjärtat, hyser jag icke vidare ond vilja mot herren.»

»Ja, detta hade honoratissima sluppit äfven här på gården, om det gått an att höra ett ord af den dömde, åtminstone före afrättningen,» svarade han bittert.

»Men hvad i all världen återstår då att höra, herr Emanuel?»

»Jo, detta återstår!»

Och så fick hon i ljungande ord till lifs en liten utredning om Emanuels förhållanden vid tiden för denna Judas-tjänst åt öfversåtarne.

»Men säg mig då uppriktigt, om herren kunde utlämna mitt namn utan samvetsagg åt dessa bödlar?»

»Det grämde mig omätligt, att det verkligen kom i bödlars händer, men den, som mottog det af mig, kallades dock icke bödel, men väl en Herrans högste tjänare.»

»Bispen således? En hämd på barnet för faderns skull?»

»Nej, det finnes också en öfver biskopen äfven. Hvar stackare har sin herre där öster och somliga ha flere. Det var min husbonde, prosten Asp.»

»Aspen, min faders kanske ende vän bland öfversåtar? Se då förstår jag ändtligen en dunkel sak. Han är då ej utan skäl sörjande för min skull. Jag har på en omväg sport detta.»

»Den sorgen tör nog icke vara efter Guds sinne likväl.»

»Det kan väl så tyckas. Aspen har städse haft namn som en hårdhjärtad tyrann, lagisk, inbunden, dyster, en riktig evangelisk jesuit. Men slike äro de nog merendels, dessa lärde norrlandi, Gud hjälpe dem och oss alla så visst. Dock tror jag, att de rättnu ha fått nog af gudsriset efter ryggens bredd och styfhet.»

Emanuel skok tviflande på hufvudet, och det ena ordet gaf det andra, men slutet blef det vanliga vid process med kvinnan. Mäster-Sara var ju själf en telning af den hårda norrländska stammen, till och med där den var känd som allra hårdast. Väl kunde hon i själ och hjärta icke skänka Emanuel sin fulla aktning, förklarade hon så mildt, ty att säga så hade varit en osanning. Dock ville hon för sina oskyldiga lidandens skull icke blifva en orsak till hans afresa förr än afsedt var. Och den så bjudna försoningen tog Emanuel under handräckning för fridens skull till

godo, då han själf ej kunde säga sig från all förskyllan fri.

»Se så där! I viljen sämjas under vårt tak likväl, och då blifver det nog allt bättre i hvad som brister,» tyckte fru Sigrid Sofia i sin hjärtlighet.

Domicellan log och i munter tonart förklarade hon till stor förundran för Emanuel, att de hade sammanträffat en gång förr.

»Det måste väl vara något tillfälle, som jag har glömt,» menade han.

»Nej, nog minnes herren det tillfället och aldrig går det häller ur min hågkomst. Det var när Svarte-Petter kom med antikristernas här för att utkräfva det nya evangelium ur de lärdes gömmor.»

»Skulle honoratissima ha varit där — midt under alla deras efterspaningar?»

»Ja, än mer än så hjälpte jag herren fram med den förvetna visdomsskatten på köpet.»

»Då blir gåtan än mörkare för mig!»

»Jag var också med i den nämnd, som hade att hjälpa herren vid sökandet. Kan icke det ge någon ledtråd?»

»Nej, det för mig bara från askan upp i elden. En dam i nämnden? Och honoratissima, som de alla spanade efter?»

»Jo, herren minnes väl en viss Johannes Bergllius?»

»Den där ljuslätte och trinde djäknen af Strängnäs stift!»

»Det var jag i manskläder!»

Och öfver de två svenska gästernas gnabb kom nu en förlossande munterhet, som fru Sigrid Sofia ej utan märkbart tvång tycktes dela.

»Jag kunde i mitt köttsliga sinne icke motstå be-

gäret efter detta spratt åt dem,» fortgick Mäster-Sara allvarligt. »Jag hade hört, att skatten där skulle ha förlagts i ett hörnskåp, som sedan öfverkläddes med bräder. Min husvärdinna råkade känna enahanda sägen; jag, som främling, åberopade henne. Och herren minnes ju, att jag fick rätt, då skåpet bröts upp. Där hade nu menige man sitt nyevangelium ändtligen framme i dagens ljus, men då försvann luntan på lönligt vis mot tro och lofven. Har ännu ingenting sports om den saken?»

»Nej, rakt ingenting.»

Mäster-Sara anmärkte någonting visst besväradt hos fru Sigrid och fortgick i oskyldigaste ton:

»Funnes det icke så många vettvillingar att gissa på, så skulle jag misstänka någon anstiftare med afvog sköld mot land och rike, någon landsförrädare med syftemål att underblåsa oredan där öster.»

Äfven Emanuel såg nu, att ämnet var husfrun mindre angenämt, men domicellan gick strax öfver till en annan sak:

»Jag kan meddela herren högst intressanta nyheter från Nils Örn, som jag har haft utländska bref från.»

»Nå, huru tar han sig fram bland utländingar?»

»Såsom jag kunde vänta af den förslagne och obesvärade gossen alldeles utmärkt. Och där se vi åter, att en förkastelsedom af de Hernoedienser icke är sista ordet om en människa.»

»Men nog hade Örnen något skojaraktigt i sig.»

»Ack, herr Emanuel, betänk, att också han var en fattig Lapplands-gosse från början.»

»Hvad har han haft för sig nu då?»

»Först och främst magistrerat i Tyskland både som filosofie och medicine doktor.»

»Jag tackar jag!» utbrast Emanuel suckande. »Som medicus också! Hvar gjorde han då sina studier?»

»Han skref en glänsande latinsk afhandling om min moders pröfvade örtrecepter, som jag sände honom på begäran. Afhandlingen fick jag, men tror herren att han där citerade källan?»

»Ånej, den gossen var inte ledsen för småsaker.»

»Och till bevis på det, har han sedan besökt Paris och där uppträdt vid konung Ludvigs hof såsom prins af Lappland. Jojomän! Doctor Nicolaus Örn, princeps Laponiæ!»

Mäster-Sara lät höra sitt hjärtligt klingande skratt, som blef de andra två rent oemotståndligt, och tillade:

»Udden tar sig alltid fram, bara han icke ger sig att skoja alltför grymt därute så. Hemma har han nog ingen framtid att vänta. Rent af skamligt är det, att lärde klåpare, som ej begripa den oförsökta saken, ge sig att stämpla hans medicinska afhandling som bedrägeri.»

Efter detta skifte fortfor domicellan att visa Emanuel en förvånande artighet, som i yttre måtto ej stack af från verklig aktning. I sitt värdfolks närvaro utfrågade hon noga alla möjliga besked om svenska förhållanden, alltid under ett förstulet, men för Emanuel märkbart aktgifvande på Björn och Sigrid. Att hennes gamle fader gick och sörjde henne i löndom hade också hon erfarit, men dottern hade nu ej längre någon tår öfrig vid den bekräftelse, Emanuel kunde meddela härom från Grelsmännens olyckliga hälsningsfärd. Hon lyssnade helt allvarsam till berättelsen, men blef både rörd och road, när hon hörde, att dessa budbärare gått åstad på trolldomsvisans maning.

»Det bor idel guld på botten af vårt folks hjärta.

Aldrig ångrar jag, att jag satt min frid på spel för detta folk,» bedyrade hon, leende genom tårarne.

Vid alla tillfällen, då värdfolket ej åhörde gästerna, fann Emanuel hennes sätt gåtfullt och förbehållsamt, ja, ofta nog besvärande misstänksamt. Hennes frågor och anspelningar, om ock fullkomligt oskyldiga för den skuldlöse, syntes utkastade som krokar för att uppfånga ändan till någon misstänkt härfva. Uppenbarligen låg det för henne, att hon låtit binda sig i något hemligt förstånd med Junkersdalingarne och oförtäckt ville varna honom.

Det förestående aftalet med nybyggarne var i synnerhet ett mål för hennes frågor.

»Kommer herren att underskrifva något kontrakt för folkets räkning?» sporde hon en dag. Och Emanuel svarade rätt bekymrad:

»De sätta visst ett kontrakt i fråga, men jag vet sannerligen inte, huru det skall affattas för att blifva till lags en gång.»

»Nå, men kan herren utgrunda, hvartill ett kontrakt skulle gagna dem, då herren icke kan styrka det med personlig fullmakt af någon enda?»

»Det kan jag verkligen icke!»

»Och huru skulle herren ens kunna kontraktera för alla, då deras behof och utskylder blefve så himmelsvidt skilda och för resten äro oafgjorda?»

»Ja, däri ligger ju svårigheten; och af mig tycks man vilja ha någon slags personlig borgen, som jag icke häller kan utgrunda. Huru skall man bete sig?»

»Helt enkelt så, att Björn sänder en fullmäktig, som kontrakterar särskildt med en hvar.»

»Det träffar hufvudet på spiken!» utbrast den andre högst belåten. »Jag tror, att detta lossar upp mitt trångmål.»

Domicellan var närvarande, då Emanuel meddelade Björn och Sigrid detta uppslag. Hon såg dem växla en lång, bestört och frågande blick. Ett kontrakt med Emanuel ville de tydligen hafva.

Märkbart nyfiken var ock domicellan om hvad som förefallit under hennes frånvaro, och Emanuels besvärade uttryck vid allt tal härom sade henne tydligt, att han dolde något märkligt för henne.

»Det var väl något tal om min stackars gosse, Mickel Mickelsson, kan jag tänka?» kom hennes fråga så skarp och snar.

»Åjo, alltid måste något ord falla om den, som har stått i vägen för så mången välansenlig friare här i landet. Har I någon efterrättelse, om han lefver eller är död, högäreborna?»

»Jag behöfver ingen särskild efterrättelse för att veta det. Olof Evertssons spådom har ännu ej gått i uppfyllelse,» svarade hon vemodigt leende. »Så att det var tal om honom — och, förstås, äfven det där vanliga bekanta?»

»Hvad då för slag, högäreborna?»

»Hå, det där talet om hans förräderi med de danske? Det blef väl mämndt, kan jag tro?»

»Nej, något sådant nämndes inte, och för mig är detta någonting alldeles okändt,» försäkrade Emanuel, väl på sin vakt.

»Herren eller husfrun ordade rakt ingenting om detta?» fortgick domicellan med märkbar ifver och skarpaste uppmärksamhet.

»Nej, icke det minsta!» försäkrade Emanuel och redogjorde för allt, som yttrats om Mickel.

Han förstod alltför väl, hvilken tanke hon gömde bakom dessa frågor. Gifvet nog hade värdfolket inför domicellan fritagit sig från all andel i den mörka

saken, men besynnerligt var ju då, att de icke ens vetat af den, när Mickels olycksbröder kommo på tal med Emanuel. De skuldlöse borde väl snarare ha begagnat tillfället att vidröra den befängda tillvitelsen, som låg så nära till hands, för att åtminstone bestå den ett muntert affärdande skämt öfver de norrländske öfversåtarne, hvilka gifvet buro hela skulden. Det var sålunda af flere tecken genomskinligt, att Mäster-Sara oförmärkt spanade i detta mörkers doldaste gömslen.

Om värd och värdinna yttrade hon sig i öppna ordalag aldrig annat än tacksamt och erkännande, men sade sig i själ och hjärta besvärad af denna gästfrihet i längden.

»Till Sverige ämnar jag mig med det snaraste och troligen nu till hösten!» upplyste hon i detta sammanhang och hörde sig för, om han kunde befordra henne med en liten reskorg öfver fjällryggen. Han svarade så beredvilligt:

»Så hjärtans gärna, honoratissima, om jag får stå till tjänst, hälst som det blir en klöfjefärd hvarje vecka landen emellan. Men har I då noga besinnat, hvad öde I kunde gå till mötes?»

»Hvad skulle de företaga mot mig? Ställa mig till rätta för min skrift? Gärna för mig må de fram med den ur deras tjufvagömslen. Jag vill ej i evighet sitta här och arbeta ett främmande folk i handom. Till Sverige far jag nu, hvad öde än väntar mig där,» var hennes slutord, vemodigt och aningsfullt.

Hvad dagarne ledo, lyckades Emanuel genomdrifva Mäster-Saras nätta uppslag i kontraktsfrågan, dock först efter allvarlig hotelse att afbryta underhandlingen. Med den första hjälpforan på sina klöfjeök och i sällskap med Björns fullmäktige kontrakts-fogde

sträckte han af öfver fjällen efter godt afsked och ännu ett fruktlöst varningsord åt domicellan.

XII.

MÄKTIGARE ÄN EXCELLENSEN.

JÄMFÖRLIG MED ISRAELS PROFETER.

Medan nu Mäster-Sara, återfunnen med uppburet namn i främmande fiendeland, redde sig att gå det öde emot, som väntade henne i hemlandet, fullbordade Emanuel med det gamla samhällets spillror den nya skapelse, som skulle blifva hans lifsverk.

Det viktiga understöd, hvarmed norske Björn kunde köpa sig landbönder bland de fattiga nyodlarne öster om fjället och den med Norge inledda handeln, kröntes bägge på ett allom häpnadsväckande sätt. Stora skaror af människor, som annars saknade dräglig utkomst, sällade sig till de utskjutne mot västanfjällen. Björns länderier ökades oupphörligen med nyodlingar och en tid såg det ej så olikt ut, att allt folk på den nordsvenska sidan skulle blifva hans landbönder.

Vid sådant förhållande började också Emanuels små fästningar få ett allt betänkligare utseende. Tillvitelsen om riksförrädiska stämplingar hade länge varit i farten, innan han själf visade, huru liten grund de ägde. Allt från början hade han umgåtts med tanken att i lämplig stund göra sitt folk kvitt det norska husbondeväldet. När så riksens fiender gjort all den nytta, som kunde väntas af dem, tog han också tiden i akt. Med den norske fogden Björn Halfvorsen yppades en seg tvist, som slutade därmed, att Emanuel dref hem honom öfver fjället jämte hans

tillsyningsmän och tog själf om hand de fyllda norska förrådsbodarne.

En liten tid afbröts handeln vid ryktet, att Björn Halfvorsen skulle återkomma med väpnad styrka. En vettvilling hade Emanuel också varit, om nu ett krigstillstånd mellan riksgrannarne afbytt den ärliga bondefred, som de till ömsesidig båtnad strängt iakttogo midt under deras enväldige herrars mångåriga blodsuppgörelse. Dock hade han nog beräknat hvad ställningen tålde. Långt ifrån att beträda fientlig stråt, fann den norske handelsfursten trängande orsak att skyndsamt nedtysta allt buller, som kunde nå hans egen regering rörande den lagstridiga, men alltför omistliga smyghandeln. Af sådan orsak låtsade han t. o. m. gifva sin egen fogde orätt. Emanuel, med sina samfundsbröder fylkade i god tro bakom ryggen, tog på sig den förorättades min och kunde endast genom en tull förmås att låta handeln fortgå i ostördt skick. Så viktigt och omfattande hade redan varuutbytet blifvit, att Björn Randulf fann för godt att låta bero vid detta, huru skinnad och vred han i själ och hjärta kände sig.

I ett som allt hade sålunda Emanuel Bredman på kort tid hunnit framstå som utmärkt lärd och ovanlig predikant, som samhällsdanare, ekonom och diplomat utan kändt motstycke inom dessa Bottenland. I visdom hölls han fullt jämngod med Israels store gudsprofeter. I verklig makt öfvergick han vida den höge excellensen på det aflägsna Gäfleborg, makthafvaren å dragande kall och ämbetets vägnar. Och som en högt uppburen förstyrespräst af Herranom satt han där nu framför doktorn och hans domherrar, höljande äfven dem med en djup slagskugga af förödmjukelse, visande alla i en rad af lysande gärningar,

hvad en bildad man af hans djupt föraktade, men högt begåfvade stam kunde förmå.

Dock, fast Emanuel på handgripligaste sätt undanröjt all misstanke om förräderi, var hans ställning långt ifrån stark. Detta korthus kunde stå, så länge det icke blåste från väster eller öster. Tills vidare tordes man hvarken å nordsvensk eller nordnorsk sida ställa till något buller, som kunde draga den ena eller andra riksmyndighetens olägliga uppmärksamhet på de kinkiga sakerna i norr. När allt kom vida, rådde han nu öfver ett kättarsamfund, som oberoende af rikets lagar tog skatt från både norsk och svensk sida. Något jämrades norskarne, fast i det hela taget rätt skadeslösa. Värre läto stiftsstadens borgare, men allra värst deras afnämare, som i sista hand fingo erlägga den drygaste delen af tullen till rymlingarne.

Missnöjet härmed skulle till sist föranleda hvad man kallat »Mäster-Saras krig», en för sina drastiska skiften i långa tider omtalad fejd, som i raden af nordsvenska öden blef en afskild sak för sig och sätter gränsen här för detta stycke om nya trosgärningar och en ny samhällsskapelse.

MÄSTER-SARA ÅTER-KOMMEN.

I.

ETT MAKALÖST NATTSTYCKE.

Natten till den 17 oktober 1707, som blef minnesvärd i Norrlands häfder, tågade en finsk härafdelning med sin tross i följe med en norrbottnisk rekrytkonvoj äfvensom en lång västerbottnisk kronofora genom mörkret, regnet och blåsten fram efter den upplösta kustlandsvägen genom Nora socken och färjan söderut öfver Ångermanälfven.

Detta tåg krällde fram genom landsvägsmörjan på tusentals benpar likt en ändlös larf under långväga gny i den svarta ovädersnatten. För dess framskaffande voro ständigt uppbådade folk och hästar från hela sex härad, däraf fem oupphörligen voro i redet, nämligen det, som genomtågades, och de närmaste två, som före och efter voro, hvilket här var hela kustlandsträckan från Västerbotten till Medelpad. Det sjätte häradet, som var det första af Medelpad, bidde söder om älfven sin tur att aflösa det nordligaste på ångermanna-sidan.

Tåget kräfde otaliga bestyr, släp och försakelser: skjuts och färjrodd, kvartering, uppassning, tillsyning,

mat- och foderskaffning, därtill ock ersättning, då gods och persedlar förstördes eller mistes, eller bärare, när de oskodda trähjulen krossades, eller mänskliga dragare, då de arma hästarne stöpo som flugor. Den, som i våra dagar suckar efter gamla goda tider, skulle ha varit med som akterhandshäst åt den kronoforan.

Natten igenom lyste eld från alla härdar i den vida omnejd, där den olidliga landsplågan kröp fram, och den som minst fick lägga sig bak sluten port var prästen, Guds tjänare, all världens uppassare.

I sin ämbetskammare på Norabolet satt prosten Andreas Asp, lyssnande till de strida regnskurar, som väderilarne piskade mot fönster och väggar, rufvande i mörk förtviflan öfver senast tillsända längder på krigets åter nya offer i lif och gods och släp.

Grubblaren for upp vid ett tassande ljud i farstun, där någon knackade på dörren så bönfallande lent och försiktigt.

»En tiggare igen!» knotade den störde. »Någon eländes flykting eller echapperad nummerkarl! Styrke oss Gud i dessa tider!»

Han tog bordets ena ljus och öppnade med otålig hand, dröjde, forskande ut i farstun, och tog ett fasans steg tillbaka för den ur grafven uppstigna.

Framför honom stod den regndrypande och tryckta skepnaden af en ung kvinna, med möda igenkänd efter så många år under genomblöt skinnkappa med nedfälld huf, i öfrigt klädd som menige mans kvinnor. Det var en väns och ämbetsbröders dotter, som för länge sedan utan misskund drefs från fädernehemmet och efter en del allmänt täljda, sagoliknande öden sports vara död.

»Ser jag en nattens ofridsvålnad eller är det

Mäster-Abrahams förkastade dotter?» sporde han med sin grafröst, veckig och dyster, böjd och grånad, själf en vålnad lik.

»Förkastad af Mäster-Abraham, icke af Gud!» svarade hon skälfvande af köld och tillade oviss: »Är detta högvördig prosten själf?»

»Känner du ej igen mig? Sådan ser jag ut efter Herrans pröfningar alle. Kom härin, om ditt ärende gäller mig. Ja, bry dig inte om golfvet; här var inte nyskuradt på år och dag. Häng din kappa där på farstupinnen!»

Den gamle mannen lät så foglig i allt sitt kärfva och tryckta väsen, att den besökande erfor största lättnad i sin besvärade håg.

Och Mäster-Sara, som förr i tiden var lekens drottning och alla gossars åtrå och bekymmer och ett mål för alla flickors lifliga afund, hon, den fordom så trotsiga, högäreborna domicellan, neg så djupt till tack och trädde in som en förkroppsligad bön, skälfvande af köld, besvärad för sitt skick och för regnet, som flöt i strömmar af henne. Dock kunde hon, sådan hon stod vid dörren i allt stundens tryck, förläna både form och behag åt sin torftiga dräkt.

Prosten bjöd henne sätta sig på dörrbänken, men själf stapplade han af och an i rummet, villrådig för det minst väntade, våldsamt sliten af två andar, som i denna ödesstund kämpade om herraväldet öfver ett godt stycke af de olyckliga Norrlandens framtid. Guds tjänare bjöd honom på det bevekligaste att nu förlåta, hvad som icke behöfde någon förlåtelse alls. Att denna kvinna velat anklaga sina öfversåtar hos konungen var knappast mot samvetslagen, på sin höjd ett brott mot den här rådande afsöndringspolitiken, men äfven det ganska ursäktligt genom de anspråk,

som konungen sträckte till denna tredjedel af sitt rike och äfvenså handgripligen utöfvade, det kunde ju ej nekas, huru mycket än öfversåtarne äflades att hålla hans makt fjärran. All världens uppassare åter såg nu alla öfversåtars skräckfullt efterspanade »svarte ulf» i en tjänarinnas ödmjuka skepnad under sitt tak, och tyckte inom sin glupande själ, att här var det snarare lammet, som omisstänksamt förirrat sig till ulfvens kula. Hvad skulle han nu göra? Hvilken af de två naturerna i hans människa borde segra?»

»Hvadan kommer du närmast nu då?» började han säfligt inledande.

»Från Hornö färjställe, där jag steg i land med min resekorg.»

»Kommer du med färjan af söder nu då?»

»Nej, med en flodhaxe västanledes af älfven.»

»Hvar höll du till förut nu då?»

»I Norges rike, där jag har vistats under mesta bortavaron.»

»Jaså, du har hållit till där i landet? Har du något betyg om din vandel på de orterna nu då?»

Hon såg upp något obesluten på inledaren af förhöret och svarade långsamt:

»Åja, betyg har jag nog att visa den, som det vederbör att sådana granska.»

»Hvad är det för slags betyg nu då?»

»Af hans högärevördighet i Trondhjem och amtmannen därstädes bland annat.»

»Så att du har varit i tjänst hos de höge herrarne nu då?»

»I tjänst? Nej, icke så; i tjänst har jag icke varit.»

»Hvad är det för slags betyg du har af dem nu då?»

»Det går väl an att se dem!»

Och Mäster-Sara löste från klädningsbarmen ett

vattentätt skinnfoder, framtog därur två handlingar med stora sigillkapslar i nedhängande silkesband och räckte prosten. Denne satte sig att läsa med ryggen vänd mot ljuset. Han plirade gång efter annan upp på den besökande i stegrad undran eller misstro, allt under det han om och om igen läste och grundade och tomsväljde efter något, som ej ville ned. Slutligen utbrast han i sin långsamma tonart:

»Hm, ja det här var ju ett alldeles obegripligt hedrande och godt beröm, som du har fått af de höge herrarne i Norge nu då. Och så har du också hjälpt dem där i landet så mästerligt i läkedomen bland annat. Så att nog skall en få fara land och rike igenom för att få tag i maken till vackra betyg. Och högt uppburen var du också där i landet — men kommer så här torftig till gårds nu då?»

»Åja, herr prosten lärer väl inse, att man ej tar på sig det bästa för en regnig höstvädersresa på älgryggen öfver fjället och sedan med fjällbåt och flodhaxe bland forbönder och marknadsfolk hela vägen fram. Här vid färjstället kunde ingen skjutsa; alla hästar äro ju ute vid kronoforan. Ingen kunde häller låna mig hus; allt var upptaget af forbönder och rekryter. Med möda fick jag sätta in min reskorg till förvaring under tak och sedan skaffa mig fram så godt jag kunde i hällregnet till någon människoboning.»

»Så att du vill låna hus när mig nu då?»

»Jag vore visst högeligen tacknämlig för det, men hade dock ett ärende af större vikt och värde.»

»Hvad för slags ärende är det nu då?»

»Jag tänkte i all hjärtans ödmjukhet bedja högvördig prosten om bemedling hos min gamle fader.»

»Jaså, du vill att jag skall lägga mig ut för dig

hos Mäster-Abraham nu då? Hm, ja, vet du, det blir ingen sak för ro skull. Nog har du ett obegripeligen vackert betyg af bispen i Trundhem. Bara du nu hade ett lika vackert af bispen i Hernösand så...»

Här inträdde en stund af kvald tystnad. Han steg upp, räckte henne papperen och fortsatte tigande sin vandring i rummet. Bittert förödmjukad gömde Mäster-Sara sin höga frejd åter vid barmen och utbrast i upprörd ton:

»Det skulle sålunda vara svårare att försonas med sin fader än med sin Gud!»

»Är du försonad med Gud, du, nu då?»

»Jag tänkte icke, att någon anledning skulle förefinnas att nu inlåta mig i något biktande.»

»Men du hade dock många och svåra synder att bikta!»

»Åja, hälst inför hans kungliga majestät i den besvärsskrift, som frånstals mig. Där fanns, äfven för högvördig prostens räkning, ett digert syndaregister obiktadt. Herr prosten är ju inte min själaherde, men min fader skulle vara det, om någon. Allt hvad jag begärde af prosten var att hjälpa mig till försoning med min fader.»

»Ja, du regeras jämt af samma högmodsande och genstörtiga sinnelag, märker jag. Huru skulle jag då kunna gå till din fader och anbefalla dig åt hans misskund, när jag icke ens vet, om du ångrar och afbeder ditt förargelseväckande syndalefverne.»

»Hvad fordrar då herr prosten för den tjänsten?»

»Hm, menar du gods eller guld nu då?»

»Åja, inte kommer jag från det främmande landet så fattig, att jag behöfver lämna en tjänst utan hederlig lön, fast jag nu för stunden sitter här i en torftig och blöt dräkt.»

»Hm, ja, hvad du kunde ha råd att unna en Herrans tjänare i dessa tiders trångmål, det blifver en efterföljande sak. Först måste du nu biktas. Hvarför skulle du vara så ovillig mot ett skriftemål? Det är väl stort ingenting annat än hvad redan allmänneligen spordt är, gissar jag.»

»Men om herr prosten finner det så gifvet, hvarför skall jag då skriftas?»

»Behöfver du inte syndernas förlåtelse, du, nu då?»

»Är herr prosten den, som kan meddela mig syndernas förlåtelse?»

»Vet du då icke efter allt ditt myckna läsande, att den, som vi löse eller binde här på jorden, han varder ock löst eller bunden i himmelrik?»

»Den makten förlänades Jesu lärjungar. Är nu ock herr prosten verkligen en sådan?»

»Hm, jag tror snarare att du tänker skrifta mig! Öfverlämna du det där åt oss, som makten och pröfningen hafvom! Böj nu din högmodsande i ödmjukhet under Herrans hand! Sedan kan ju alltid någon råd blifva. Hvad du förtror mig är allting nederlåst under tystnadsedens stränga insegel.»

Och lockad af dessa förespeglingar böjde sig kvinnan omsider, ej i ödmjukhet för Herrans hand, utan i bitter och hatfull skam för den groft obarmhärtiga själatyrannen, som långsamt och säfligt med skadeglad utförlighet gräfde likt en lysten roffågel i allt, som rörde den unga kvinnans felsteg, sättande hennes fyndighet på de olidligaste prof, hennes bryderi på hånets stekhalster, nedtrampande, krossande, skändande, med svårighet döljande lidelsen, som eggades och närdes hos den märkbart skälfvande gamle mannen själf. Men i hufvudsak var det biktade icke långt. Förskjuten af sin fader hade hon till en början med sysko-

nens hjälp uppehållit sig på det öfvergifna och ensliga Holstorpet. Där hade hon fått en dödfödd och begrafvit honom i vildmarken under roten till en stormfallen gran. Så hade hon satt skogsblommor kring stället och lämnat torpet.

Så snart biktefadern förnummit detta med alla biomständigheter ur harmens och skammens bittra tåreflöden, fäste han på sitt offer ett hemskt lågande ögonkast och fick något ärende ut.

Troende att pinan var slut och att det nu gällde välfägnad och hvilostad, gladdes den af hunger, köld och maktlöshet skälfvande, unga och sköna kvinnan, som nog hade sett ögonkastet, men tolkat det som biktens syndiga återverkan på biktefadern själf. Ute på gården hördes slutligen häst för åkdon glappa i väg genom regnslasket. Då återkom herr Andreas märkbart skygg, men också mycket undfallande, såsom en man i hans ställning borde vara efter slikt uppförande, och fortsatte bikten om mindre besvärande ting.

Sedan Mäster-Sara förklädd till man lämnat Holstorpet, hade hon hört upprepadt tal om sin egen död och tänkt skaffa syskonen något lugnande besked. Men i fruktan för sina vedersakare hade hon ej vågat ge sig tillkänna, enär det spordes, att dessa under ifriga spaningar foro efter att gripa henne för den klagoskrift, hvars upphof hon slutligen uppdagades vara. En höst hade hon flere kvällar smugit om sin faders hus, sett honom själf genom fönstret, men ej kunnat spåra någon misskund i hans bistra anlete. Vidare hade hon själf lika litet som någon annan kunnat förblifva okunnig om den sagan, att de mäktige i sin hämdlusta förtrollat henne till en svart ulf. Den namnlösa förbittring, som denna folktro tändt

i gammal oviljas kolande bränder, hade drifvit öfversåtarne, med herr Andreas själf bland de främste, till den oundvikliga reformatsen härom året. Och själf hade hon okänd varit med i råd och dåd, när folkhjälten Svarte-Petter, en ny Engelbrekt lik, kommit med några tusen bönder ned till stiftsstaden vid Hernösundet för att ingjuta allvar i reformatorernas arbete. Vid den tillfälliga försoning, som då ägde rum mellan hög och låg, hade hon med våldsam rörelse igenkänt barndomsbekanta i ståndsfolkets samlade krets, hade svält sin gråt vid anhörigas åsyn, men icke vågat gifva sig tillkänna af fruktan för den ofärd, som de hatfulle då skulle hafva i beredskap.

Städse förklädd till man hade hon en tid fiskat bland de kätterska och lagalösa strandvräkarne, som vid haf och älfvar inkräktat de bofastes fisken, än vistats bland stigmännen på Nolaskogen och delat kosten med dem, än jagat och gillrat tillsammans med rymlingarne mot västanfjällen. Den förskjutna hade sålunda alltid sällat sig till spillrorna af det samhälle, som då gick till sin upplösning, men tog vid fortsatta spaningar mod till sig och uppsökte grannriket, där hon som flerårsgäst på det berömda herresätet Junkersdal skulle förvärfva allas hjärtan och ett högt uppburet namn.

Under talet om allt detta hade biktfadern gång efter annan med oro lyssnat ut i den svarta ovädersnatten. Det var ej olikt, att han grufsamt väntade någon till gårds, kanske från det eviga tåget, som alltjämt gnydde och krällde som en mänsklig myrstack nere i vägens ohjälpliga lergöl. Och liksom för att utfylla tiden återkom han upprepade gånger till redan omordade ting. På detta vis drog det alltjämt ut på natten.

En väggklocka pinglade tolf i ett angränsande rum. Då kommo två körande in på gården.

»Prosten är uppe än?» hördes en karl säga.

Det lät på målet som prostedrängen Lasse. Strax svarade en annan stämma, vresig, butter och huttrande:

»Det skall väl någon vara att tjyfven vakta. Kan just vara lagom göra åt bödeln här!»

Nu först kände sig Mäster-Sara stungen af ond aning och fäste på biktfadern ett forskande ögonpar. Denne gick tigande af och an med blicken sänkt i golfvet.

Efter något stöflande utanför kommo karlarne fram till dörren. Herr Andreas öppnade helt orolig.

Därute i farstun syntes med fångklofvar i handen fjärdingsmannen, välbesuttne och välvördige fader Mates i Svart-Nor, regndrypande, omild, böjd och grå. I halfmörkret bortanför stod Lasse med nyfiket flin.

»Ja, inte har du något att beställa med det här, du Lasse, utan häf dig nu i säng, då ändtligen tillfälle är,» utbrast husbonden förtretad. »Kom härin, Mates Hampusson,» tillade han brådskande och förläget.

Fader Mates kom in, nerblöt och lerig som han var, granskade rummet med sned blick och utbrast med otyglad vrede:

»Hvar är tjyfven, som det var en sådan välsignad brådska att skjutsa nu midt i natten och detta Herrans väder? Hade jag inte nog göra med att fara här och ordinera med foran och färjrodden och all omöjelse, som nu är, tror kyrkherren?»

Herr Andreas svarade icke. Han vände sig mot Mäster-Sara, som nu, med sitt öde klart för sig, mötte

honom med öppna, afvaktande ögon. Och med våld på sig fick han ändtligen fram det öfverlästa:

»Min dotter, jag vore ej försvarad, om du finge dölja din missgärning under mitt tak och biktens insegel. Kring torpet där hafver menlöst blod länge ropat ur jorden. Och den misstanken är mer än skälig, att du förgjorde detta barn, som du ej häller unnade en kristloflig jordfästning. Men äfven eljes är din olydnads- och genstörtighetssynd så stor, misstänkt och förargelseväckande, att du måste öfverantvardas åt världslige armen.»

»Är det en barnamörderska då?» huttrade Mates ilsket.

»Det ser så ut för mina ögon!»

Och nu ändtligen fick den länge höljda vargablicken flamma ut och rösten dåna med all sin graflika skräck öfver den förrådda:

»Den kvinnan, som var när dig, vet att barnet lefde och vattenöstes med namn!»

Offret hade rest sig med en genomträngande blick mot den menediske biktfadern och skälfde till svar:

»Inför Gud och människor betygar jag, att detta är en osanning!»

»Ja, stå inte här och betyga du, mordkona!» afsnäste Mates och fortgick till sin kyrkherre:

»Kunde inte prosten ha funnit ett skjul att husbärgera den här konan i, då det gick an att narra kvar henne hittills! Tror prosten, att vi kronofjärdingsmän inte annat göra ha i dessa tider än skjutsa pack och löst parti både natt och dag?»

»Ja, du Mates, skall inte taga din osköljda mun så full inför din öfversåte, för nog vete vi, huru du har det ställdt,» dundrade prosten, kommen i farten.

»Jag har det ställdt som folket mest och bra nog mycket bättre därtill!»

»Icke så, du Mates! Det var ju en tid, som inga kvarnar ville mala säd åt dig...»

Mates, märkbart dämpad, mullrade halfhögt och förläget:

»Ja, den där tokheten nu igen...»

»Och till sist fick du ned i hjulhuset och hyllra med någon för att få dem i gång. Det var en obehörig, som ville hafva sitt arga namn insmuget i kristne faddrars längd. Det var du, som skaffade dit honom genom din anmälan. Ja, neka icke; jag kan ta fram boken. Och fadderskapet bar frukter: själaspilling, antikrist, folkuppviglare, riksförrädare... Till det öfriga ock upphofvet till denna missgärningskvinnas brottsliga lifsfrukt. Och nu på sistone går ett rykte, att han sitter som en högt uppburen herre i hedna hundturkens land!»

Mäster-Sara visade en rörelse af frossbrytning, tvifvel eller öfverraskning. Äfven fader Mates plirade högst förvånad på sin kyrkherre.

»Såå!» utbrast han. »Nog var det mycken och märkelig spådom om pojken, men är det möjligt, att en sådan dräfling som våran Mickel kan ha stigit så högt och vackert?»

Herr Andreas skärpte rösten förtörnad till svar:

»Om han så visst hade blifvit den främste bland afgrundsförstar, så skulle du finna det högt och vackert avanceradt. Hör du icke hvad din öfversåte säger dig: i hedna hundturkens land! Börjar du icke rätt nu fatta hvad det är att smyga den lede fienden med sig till det kristlofliga fadderskapet? Och som sagdt var: tag du din mun inte så full inför din öfversåte, du!»

Fader Mates sänkte sitt gråa hufvud kufvad. För hans själ hägrade en hisklig potentat med korset i ena handen och bödelsvärdet i den andra, med tumskruf och sträcklod vid midjans bälte, sittande mellan skrämgalgen till höger och spöpålen till vänster på en tron af spannmålslårar och trampande med järnskodda fötter fädernas blide, lyckogifvande gudar. Fader Mates grånade för andesynen, men slet sig därifrån och sade med ett omildt grepp om den förråddas arm:

»Kom och följ mig nu!»

Så skuffade han upp dörren. Drängen, som stått på ly, smög sig skamflat mot farstuporten och stannade där.

Då nu Mäster-Sara kom till tröskeln, gjorde hon armen hastigt fri, vände sig om, blef så högboret reslig och sade med oväntad kraft:

»Ohäld och ofrid komme öfver detta hus, där jag lögnförråddes åt bödlar, när jag i förtröstan sökte tak öfver hufvud och frid i samvete!»

Fjärdingmannen i sin kufvade förbittring hade höjt sin leriga becksömsstöfvel för att sparka ut sin dröjande fånge genom farstun, men hejdat sig häpen.

Lasse ute på bron hade också gjort påfvetidens gamla kors för sig.

Hon gick, och en stund senare hördes Mates kuska af genom ovädret. Herr Andreas lyssnade, tills ljudet dog bort i den regnstrida kolnatten.

Då hördes Lasse återigen komma instöflande genom farstun. Han glänte på dörren, visade sitt genomhederligt godmodiga ansikte och sade beskäftigt:

»Ett skall jag tala om för kyrkherren: det där var ett kraftord af värre slaget. Det likaste kyrkherren kan göra, är att blåsa eld i ett kol, kasta ut

öfver tröskeln och låta ligga. Och tar kyrkherren flere stycken, så gäller det än bättre!»

Husbonden genmälte i vredgad ton:

»Hvad är det du går här för hela gudslånga natten och tomtar och lyr och stöflar, din dräfling? Kommer du till din själaherde en gång till med slikt tal, så anmäles du för bispen och kapitlet. Gå nu och häf dig i säng en gång!»

Lasse, misskänd i sin välmening, gick knotande bort. Men då hans steg icke längre hördes, skyndade husbonden till spiseln, krafsade upp en mörja glödande kol, fick dem på eldgaffelbladet och kastade öfver högra axeln ut i farstun. Så vaktade han kolen en stund, tills de syntes slocknade.

Detta pröfvade genkast mot en förbannelse kunde dock slå grundligt fel för en gång. Den natten brann gården ned och innebrända blefvo två af husets söner.

»Hade han bara litat på mig, så vore detta ohändt nu!» sade Lasse inför de rykande bränderna vid dagens gryning.

II

UPPRÄTTELSE.

Inför doktor Göran Vallin och kapitlet i Hernösand stod högvördig Andreas Asp, stiftets främste prost, inkallad till förhör och räfst.

Dyster och grå bidade han rannsakningens början på stående fot framför ämbetsbordet. Grått och dystert var rummet, likaså det bänksuttna kapitlet självt, kunde ej annat vara vid den blygråa dagern från de små gallerfönstren. Ty galler hade man där, ovisst hvarför. Kanske för att ingen skulle häfva sig ut

den vägen, ty därin hade ingen velat, minst herr Andreas, där han stod.

Doktor Göran höjde från papperen sin hopsjunkna lekamen ur länstolen, tittade gråhvasst på den inkallade och framhuttrade med dof bitterhet i sin jämmerton:

»Jo, nu står du här, olycksfågel, med all denna jämmertragedi färdig öfver våra arma hufvuden! Läs upp hofrättens skrifvelse, herr notarius! Här skolom vi få höra en storgrufvelig c a s u s.»

Notarien hade långsamt slagit upp en skinnpärm och tagit en handling. Herr Andreas sviktade, kapitlet skälfde för den pröfning, som nu förestod. Så här lydde domen med sedvanlig ingress främst:

»Vi, troman och rikets råd, grefve och president för denna kunglig Svea rikes hofrätt med härvarande assessorer hälse eder vän- och vyrdsamligen, troman, generallöjtnant, friherre och generalguvernör till Norrlanden alle!»

»Jaha, det där,» afbröt doktorn, »var nu bara den ene höge herrens salut åt den andre i vacker ordning före fäktningen. Men här kommer nu strax en hvass geting!»

...»Vi sände eder härmed ett domslut, som I en tillbörlig efterrättelse gifven. Och än vidare hafven I hand däröfver, att denna alltigenom vederstyggeliga och orättfärdiga saken varder, dem felande till skälig näpst, fullständigt utrannsakad. Sedan gifven I oss därom i allo ett visst besked tillbaka. Befalle eder Gud allsmäktig, att I genom dess nåd och skydd tagen eder själf tillvara för allt oråd utöfver hvad härutinnan äfven kommit eders excellens så öppendagligen till last.»

»Ja, där hör broder redan! Det lärer ingalunda

stanna vid det här, skall broder tro. Den där världslige armen, som alltid var broders eviga förskräckelse, ha vi nu ohjälpligen öfver oss i följe med all annan vederstyggelse, pröfning och smälek intill döden. Lyssna nu till dina blodsmeriter!»

...»Från Nora härads tingsrätt har till Oss inkommit rannsakning och dom öfver prästedottern, äreförsvarliga och frejdeborna Sara Cornelia, hvilken kyrkoherden därstädes, väl lärd och högvördig Andreas Asp, angifvit ej blott svikligen mot sin tysthetsed hvad hon i bikten honom förtrott hade, att hon i enslighet skulle hafva födt och begrafvit en dödfödd son, utan ock falskeligen, att hon det barnet förgjort hade...»

»Ja, är det icke rent förfärligt! Men så kunde broder häller icke stanna vid detta. Nu komma faselige ting!»

...»Däruppå hafver angifvaren, som ock annars därtill obehörig var, en lång tid henne rannsakat i eget kyrkoråd och pålagt stockstraff och annan skymflig trug, förmenandes, att en så kallad m y r d l i n g eller mördadt barns själavarsel skulle hafva förnummits där i orten med sitt ropande och mot henne som bevis andragas kunna, en vidskepelse, som fastmer anstode okristne barbarer med ringa ljus i förståndet, men emellertid lärer hafva sin grund i ett skrämmeligt oläte af räfvens eller harens hona, när hon i skogen går och lockar hannen...»

»Ett betyg åt broders vett och upplysning! Och så skulle broder ock under min frånvaro indraga kapitlet i denna fördömelsen! Här hafven I, högvällärde herrar, en vacker strof för eder räkning!»

...»Och därefter hafver han så beskickat henne till consistorium i Hernösand, som icke häller hade sig därmed att befatta. Icke dess mindre hafver con-

sistorium henne fängsligen trakasserat under lång tidsutdräkt, schavottering, trug och gagnlöst frågemål, utan att häller åstadkomma mer än ett så kalladt vittnesmål om det så benämnda myrdlingslätet...»

»Jo, de helige fela ock!» understod sig herr Andreas att tycka.

»Ty — ty — tyst här inför consistorium! Kom noga ihåg rummet, där broder nu ståndar, och glöm ej bort det för andra resan, men sök dess mer behjärta hvad vederstyggelse öfver oss alla dragen är!»

...»Så hafver consistorium velat beskicka henne till ett tredje obehörigt forum uti dess faders kyrkoråd. Men det hafver han rätteligen frånsagt, hvadan målet omsider kommit för tingsrätten. Och ehuru där ingenting kunnat mot henne förebringas mer än samma vidskepeliga tal om barnaspöket, har den oskyldiga åter efter lång häktelse inställd blifvit, hvarvid fältskären konsterfaren och frejdepasserlig Olof Wolff i mäkta drucket tillstånd betygat, att det begrafna barnet varit kväfdt, hvad icke ens en utlärd medicus kunnat efter så lång tid urskilja. Och än vidare hafver gamla pigan frejdelösa Maja Eriksdotter vittnat, att hon som jordemoder skulle ha lämnat barnet lefvande i moderns händer, hvilken skulle det vattenöst och namngifvit hafva. Hvilka två vittnesmål rätten vitsordat som giltige, men jäfvat välfrejdade torparen Magnus Abrahamssons vittnesmål, som märkeligen tyder därpå, att jordemodern annorstädes stulit ett barnalik, uppmjukat det med ister och varmt vatten för elden under moderns dvala och bortväxlat med rätte sonen, som fastmera blifvit i vildskogen funnen och upptagen af en mäldarehustru. Efter hvilken rannsakning tingsrätten dömt henne, frejdeborna Sara Cornelia, att vid nästa ting svära sig med tolf dannekvinnors ed fri,

om hon det gitte, men under tiden förblifva fängslig. Och då hon således ej haft lägenhet att vidtala någon kvinna, än mindre fått någon att jämte sig svära eden, så har tingsrätten omsider, åberopande Guds och världslig lag, dömt henne att halshuggas och å båle brännas.»

»Ja, detta är nu blott en ringa del af den skammens och ansvarets ynkelse, som broder hafver dragit öfver sig och andra. Här slippa vi nu några strofer framåt, men i stället är det nu hans högvälborne excellens, som får stå hund genom broders tillskyndelse. Läs vidare!»

»... Nu kunne Vi ej nog mycket förundra Oss öfver eders excellens, den där hafver attesterat tingsrättens protokoll som fullgiltige och sannfärdige uti all den ogiltighet och osannfärdighet, hvari de befunnits af Vår särskilda commission till Västernorrlanden för detta måls utrönande. Och äre Vi å ämbetets vägnar nödsakade påminna eders excellens, att detta general-commissariat, som I å kunglig majestäts och rikets vägnar handhafven, ingalunda är för spöks skull, utan på det rikets verk och collegier skulle hafva en pålitlig hand att tillgå i dessa landsändar och såmedels från alle därvarande extra commissions-besvär förskonte varda. Hvilket eders excellens tage sig till en allvarlig varning och osviklig efterrättelse, vid annat till åtgörandes, som kunde falla eders excellens så svåra okärt. Varande den ursäkten ingalunda till fylles, att eders excellens bakom ljuset förder är genom dess vid tinget förordnade ombudsman, borgmästaren Magnus Sundström i Hernösand, hvilken återigen söker sin urskuldan däri, att han icke ens var vid desse tingen, hvars akter han dock edsvurit.»

»Nå, det passet gick oss ändtligen förbi, och så får den höge herren en ännu amprare geting i omedelbar följd.»

»... Det lärer ock vara eders excellens väl kunnigt, att bevekelsen till detta Vårt högnödvändiga ingrepp ingalunda som sig borde kom genom eders excellens, som fastmera däremot stretat och tergiverserat, utan från bispen i Trundhem jämte där i landet varande prästerskap, ämbets-, tjänste- och bergsmän, borgare-, handels-, skepps- och fiskaresocieteter äfvensom menige norska allmogen, hvarmed sedermera menige allmogen af Norrlanden vid landstingen trots alle praktiker och hotelser sig förenat.»

»Jojomän, broder! De norske, med sin biskop främst, de förstodo sin sak, de. Medan vi, med broder främst, stå där för Gud och all världen anskrifna som åsnor, vettvillingar och orättskaffare, så visste de att skicka sig som minnesgode, tacksamme och kristelige riddersmän. Jag är icke biskop längre; bispen sitter nu i Trundhem. Oss prästerskap och domkapitel lär ingen längre efterfråga. Det är ute med oss och all vår myndighet. Men norsken, landets fiende, han eröfrar allas hjärtan, samtidigt också landet bit för bit med sina kontrakt. Så står det till, olycklige broder! Mera skam och smälek, herr notarius!»

»... Varande detta allt eders excellens till föga pris, men alle de felande till så mycket större skuld och skam, som den medfarna till än större heder, då hon i främmande fiendeland vunnit så stort namn och en så allmän god reputation, särdeles genom förträfflig läkedom mot flerehanda svåra och dödelige farsoter, att inbyggarne där fast allmänneligen togo sig hennes sak an. Hvad än sällsyntare var

för en kvinna, hafva ock medicinska fakulteterna i Oxford och Leyden, där hennes medel mot dysenteriæ-pesten blifvit kändt och pröfvadt, aktat henne värdig sina särdeles erkännsamma hedersdiplomer, hvilka, sedan hon lämnade Norge, ditskickades och Oss till yttermera bevis meddelades. Hvilka två i målet inkomna akter härhos biläggas och af eders excellens gunstbenäget till rätter person‹ ställas. . .»

»Jo, jag skulle just tro, att detta smakade höge herren. Diplomerna ligga här på vårt bord och hans excellens har i privat skrifvelse uttryckt sin åstundan, att broder framför dem vid hennes uppvaktande jämte capitulares — jaha, vid hennes uppvaktande hos mig i dag i jämbredd med andra syndabockar. Jag tror, att det ändtligen börjar stiga broder upp åt halsen? Nå, så gapa då och svälj bara! Svälj nu denna syndaflod af skam och ynkelse, så långt den rymmes i broders buk. Mera, herr notarius!»

». . . Skolande allt, hvad sig i detta målet tilldragit hafver underdånigst inberättas hos h. k. majestät jämte våra förslag om extra ordinarie åtgärder. Kunnande vi för vår och rikets värdighet samt eders excellens personliga bästa ej bättre råd skönja än dess ansökande om ett nådigt afsked.»

»Broder hör själf! Det första offret blir hans excellens och de öfriga följa härnäst. Hör noga på, huru vi nu samställas med publikaner och skökor!»

». . . Men emellertid skall konungens högste ombudsman på anmodan från eders excellens ämbete räcka sin hand till hjälp vid blifvande räfsten med såväl landsfogden Vestman, landsfiskalen Crusell, lagmansdomhafvanden Erik Teet och borgmästaren Sundström som ock fältskären Olof Wolff och frejde-

lösa Maja Eriksdotter jämte kyrkoherden Asp och enkannerligen detta consistorium i Hernösand, som icke häller med tilltal och näpst ansett den uppenbare biktemenedaren.»

»Jo, så står det nu till, olycklige! Och sedan ha vi slutstrofen, lärorik för alla, som gräfva sin nästa en grop till hans fall.»

»Resolution. Efter all sådan oskälig medfart, som förut bemäld är, och då den oskyldiga lidande enkannerligen burit största heder öfver svenska namnet genom sin verk och vandel, hafve hon förty i mänskligt anseende utplånat all sin felaktighetsskuld, som också endast genom menediskt svek obehörigen i dagen kommen var, och tillerkännes åter hvad hon därigenom mist i frejd och ståndskaraktär jämte den tillökning, som för en så högvidtfrejdad vandel skälig pröfvas. Skolande alltså högäreborna och högvidtfrejdade Sara Cornelia ofördröjligen i frihet sättas och njute genom eder anstalt af dem, som vederböre, skälig förlikning, som med godo eller lag tillvinnas kan.»

III.

EN FÄSTMANSGÅFVA FRÅN HUNDTURKEN.

Det var änkebiskopinnan tant Elisabeth Steuchia, stiftets gamla inventarium och självvaste öfverbiskopen i dess superconsistorium skvallerasticum.

Gåfvor till kyrkor och redbarhet mot menige hade ursprungligen gjort stiftstanten till ett slags helgon, isynnerhet för kvinnorna, som villigt insöpo hennes ingifvelser, både de sunda och dumma. Stödd på detta käringvälde, hvarigenom Gud ville hvad käring-

arne ville, hade tanten alltför länge varit det högvisa och allrådande orakel, som afgjorde hvarje sak af minsta vikt och värde äfven bland folk af stånd och kvalitet. Hvarken gifte eller befordran kom på tal, utan att oraklet skulle vara med på ett hörn, och det hörde till hennes öfverhöghetsrättigheter att dekretera, hvad namn de nyfödde skulle ha i dopet. En ärans stiftsmor hade tant Steuchia nog varit, så länge hon njöt sin fulla välmakt och förstod något af sin tid. Och hon hade väl kunnat vara det ännu på gamla dagar, om hon fått fylla sin kraftiga bestämmelse som kvinna genom en väldig rad söner och döttrar, som kunnat förlika henne med den nya tiden. Fördomen mot de unga, som ej nöjdes med fullkomligheten från hennes välmakts dagar, och afunden öfver mänsklighetens eviga sommar, som ej hugnat hennes egen blom med någon fruktsättning, hade troligast förtorkat tant Steuchia till hvad hon nu var: en krasst knipslug, men erbarmligen fåvitsk, hämnd- och härsklysten käring i spetsen för ett olidligt käringvälde, det blinda verktyget för detta spökes härjning mot lifvet. Och som tant Steuchia grasserade inom stiftet med sina råd och afrådanden, sina bud och skickningar om hvad den ene eller andre gick och gällde för, så fick en hvar, som kände sig det minsta beroende af andra, bäfva för hvarje skvallerpost, som kunde ställa honom illa till boks hos denna harpa. För de skarpsynta var också landets offerkräfvande drake, när detta fabelkräk kom på tal bland dem, ingen mer eller mindre än denna vedervärdigt härjande stiftstant.

Åtföljd af sin skyddsling, stadskaplanen Lidin, hade hon kommit på gästbesök hos herr Andreas Asp i dennes nybyggda prostgård på självfva midsommaraftonen. Och prostfolket, som kunde få befara efter-

kast öfver sina många brödlösa och obefordrade söner, hade nödgats inbjuda ortens ståndsherreskaper till hennes uppvaktande och fjäsa den gamla af all makt.

Här skulle hon nu sätta flere uträkningar i verket. En bland de främsta var gifte mellan stadskaplanen och husets dotter, den i sorg fördränkta fru Magdalena Vulf. På många herrans år hade man ju ej hört af hennes man, kapten Vulf, sedan han gick ut till sjöss med sitt ångermanska båtsmanskompani mot tsar Peters nybyggda galej-eskader. Men att han verkligen stupat, det hettes nu Steuchia kunna bevisa; åtgärder härför voro ock vidtagna. Och nog ville man se slut på dotterns eviga sorg och underhåll i hemmet, det var visst och sant.

En annan plan, som någon tid grott under Steuchias öfverfylliga bröst, var att rädda prosthusets kära heder från en hotande skavank.

Där i gården vistades som husjungfru en genom oskyldiga lidanden upprättad ung kvinna, som genom sitt fördelaktiga väsen gjort sig värderad och omtyckt af alla. Hennes arbetsdrift, goda lynne och goda gåfvor räckte till för allt och alla. Hon hade tid för en mängd husliga bestyr och sönernas latinstudier därjämte. Hvad det led hade hon till och med ansetts god nog som tillämnad maka åt den äldste af dem, men det ansågs bero på ringa anspråk å ömse sidor. Folk tyckte dock, att den åbäkige lunsen Jonas Asp knappast kunde få en bättre hustru, högäreborna Sara Cornelia däremot svårligen en sämre man. Dock hade fästmannen låtit henne väl förstå, att öfvertaget var på hans sida både för ett och annat. Prostfolket höll skapligen god min, ty där behöfdes någon att taga vara på den supige slarfven. Men nu skulle

tanten ställa om det där och se till, att icke människorna gräfde ner sig.

Till dessa och andra viktiga hufvudsaker gick hon icke brådstörtadt. Ingenting yppades före middagen. Efter dess slut fick gumman plats med familj och gäster i trädgården. Mest ensam om ordet där genomgick hon stiftet, domkapitlet, landstaten, guvernement-staten samt alla andra kårer och stater. Hennes gälla röst refererade ej blott hvad som händt, hände och kunde hända, utan ock en hel hop, som omöjligen kunnat ske. Hon rannsakade vidare all världens margfaldighet i dessa tider, efter Poltava, och kom till den babyloniska skökan, gamla vreden, Antikrist och antikristerna med deras vådliga fikande efter ett nytt evangelium, slutligen ock det tusenåriga riket, yttersta domen och ett drygt kapitel därutöfver.

*

Under tiden sutto i prostköket tre dystre och vidt kringfarne män.

Det var en gammal, bister sjöman, som gått slaf hos hedna hundturken, och två båtsmän, som genom medfart i kriget haltade något, men åt olika håll.

De hade suttit där moltysta och tålmodigt bidande i stekoset från tidigt på morgonen till långt inpå aftonen. Först när halfdygnet gick till ända, tog sjömannen mål i munnen och sade:

»Har I njutit ett gudslån mat i dag, karlar?»

Den, som haltade till höger, svarade:

»Det du fick smaka, bjöds nog jag att gästa!»

Den, som haltade till vänster, svarade:

»Och det som blef öfver skedde mig till bästa!»

Det fann sjömannen bra sagdt, och ville veta, huru de kommit sig uti detta gästabud.

»Jo, vi voro med då ryssen fällde kapten Ulf,» upplyste den högerhalte.

»Men käringstaten vrider om'et nu till kapten Vulf,» tillade den vänsterhalte.

»Jaså. I. skulle hit för att ljuga lifvet ur mågen hans, hör jag.»

Och var inte sjömannen också efterskickad i enahanda ärende, kanske! Det var ingenting annat än dagsens sanning, att han hade blifvit friköpt och hemhjälpt från hednaturkens land af en svensk, som var hög krigsherre där på orten. Någon annan än Svarte-Mickel från Svarte-Noret var det förstås inte; det kunde han så visst taga sakramentet på. För honom kände han säkert igen, sedan de rodde skötbåten i lag.

»Det där talet har någon grund ändå?»

»Ja, om hvarenda käft lögnarskällde mig likvisst!»

»Nå, Mickel då... Kände han igen dig?»

»Som jag var handterad? Ingen tänkbarhet! Och mycket kunde inte pratas. Det kom ett bud och han fick rida i väg, för där var krig i landet.»

»Nå, hvad vill prosten i det?»

»Skulle hit och drifvas till lögnare, förstås! Det var för bra åt den beskedliga människan här, som hade Mickel till fästman, förstås.»

I början hade herr Andreas trott berättelsen. Och hvilketdera han gjorde, det hade kvittat sjömannen lika. Men bäst det var hade denne fått stämning till kyrkorådet. För sådant grej hade sjömannen då icke haft tid, utan skulle åt Stockholm. Men vid hemkomsten står fjärdingsman och väntar honom på bryggan med fångklofvarna. Och nu var det tredje gången som han var ute i samma äfventyrlighet.

»Men nu är det käringharpan här, som en skall stå hund för,» slutade berättaren.

»Hon som skriker uti kryddgåln, så att det hörs all väg hit?»

»Just hon ja. Si hon har fått i sig den bakfoten, att det var en släkting åt henne.»

»Som var krigsherre när hundturken?»

»Ja, hvilken annan!»

Ett hejdlöst skratt kom öfver och dubbelvek de tre i köket, Höger-Grels, Vänster-Grels och sjömannen, som hade gått slaf hos hundturken.

»Ja, här skulle en kanske ha ett evigt trassel för det en sade dagsens rena sanning och till slut komma i stock och schavottering med.»

»Jag vet råd,» tyckte sjömannen. »Kunde inte vi ta och grönlöga dem i snuten, så att hin-gröne står efter?»

»Det må vara sagdt som händt!» biföll Höger-Grels.

»Det må vara lagdt och bevändt!» tyckte Vänster-Grels.

Och så växlades handslag på detta.

Mäster-Sara hade blifvit tillsagd att kläda sig, gå ut och niga för den elaka stiftstanten, hvars afsikt hon alltför väl anade i sin besvärade håg.

En stund senare kom hon ned från vindskammarn, klädd i väfnader för egen hand, ett nattarbete, som ingen kunnat förtänka henne, då det fanns gudsgåfvor af lin och spånader.

På grufsam väg åt knuten mot trädgårdsgrinden mötte hon en nära medelålders herre, rörlig, fin och värdig, något mellan djäkne, präst och magister, men tankfull och märkbart nedslagen.

Han stannade med hälsning, och Mäster-Sara återsåg Emanuel Bredman, en vän, som redan i Norge varnat henne för det redan genomgångna. Bägges tankar dröjde vid detta under en lång blick, som sade mer än ord. Och efter någon tvekan bad Ema-

nuel att få veta, hvarest husets dotter, äreborna Anna Beata, hade sin vistelse nu om tider.

»Som husjungfru hos major Villensen i Jämtland.»

»Jaså, de måste skicka henne så långt i väg — för min skull. Kom just hit för att begära henne till hustru i ett bärgadt och anständigt hem!»

»Jaså, då kan jag i förtroende upplysa, att helt andra förslag ha kommit till gårds.»

»Syndastraffet där? Hade just den oturen att stöta på henne.»

»Ja, om inte allt är underligt, så har hon spunnit ihop någon sammangaddning mot herren och folket, som söker vara till på jorden där väster i skogarne.»

Emanuel blef uppmärksam. Efter några vinkar och varningsråd, om hvad som förehades här i gården och hos domherrarne vid Hernösundet, sade han:

»Jag kunde väl förstå det. Nu så länge ha de någorlunda drägligt med larmet där om nyevangelium och tänka undvara mig — inom lås och bom. Men i alla fall tänker jag hit i kväll och dansa ut sista majstången med bygdens pojkar och jäntor.»

Mäster-Sara räckte den sorgsne Herr-Manel sin hjärtliga hand till afsked för tillfället.

*

Ute i trädgården hade tant Steuchia ändtligen hunnit förbi yttersta dagen, hvars nära förestående ankomst hon visligen förmärkt af en sådan tilltagsenhet hos en antikrist, en falsk profet.

Hon satt med familj och gäster i en skuggrik löfsal af hvitblommig hägg. På ena sidan om sig hade hon kaplanen Lidin och fru Magdalena Vulf på den andra. Själf tronade hon där som den enande

länken mellan de tu, som genom hennes moderliga omsorg skulle blifva ett.

Den främsta uppmärksamheten i laget kunde nog fru Magdalena påkalla genom alla de sorgetecken, som hon gärna hopade kring sig. Drifhvit spetskrage öfver svart klädning och händerna likformigt knäppta öfver spensen, såsom till ständig själabön, ansiktet blekt, men fylligt och präktigt som hela figuren, inbäddadt i rika, svarta flätor inom en krans nedhängande, hvita syrenblommor. Det var en yppig och vällustig sorg i svart och hvitt, med graflukt och vällukt på en gång.

In i löfsalen trädde högäreborna Sara Cornelia, nigande och ödmjuk som en bön, förkroppsligad i en rent ojämförlig kvinnogestalt.

»Nej, se där ha vi ju henne, den lilla arbetsamma dufvan, som har gömt sig hela dagen,» utbrast Steuchia och slog händerna tillhopa. »Och detta är ju högäreborna och dygderika Sara Cornelia?»

Hon svarade icke, men rodnade, neg på nytt och kysste på hand efter sedens föreskrift. Det var ödmjukhetens försök att afväpna ondskan.

Steuchia höll hennes hand i sin, granskade henne från topp till tå och utbrast med sin skärande stämma:

»Nej, hvad ser jag? En trolofningsring? Hvem i all världen är så lycklig? Det måste väl vara den, som är hos hundturken, för någon mindre kan jag förstå att det inte är. Men kära, söta, rara, lilla vän, få vi nu höra hvad det är för en i alla fall?»

»Min fästman sitter här i laget,» svarade hon enkelt.

»Nej, hvad hör jag!» utbrast Steuchia skrattande. »Hocken i fridens namn kan det vara? Kanske självvaste prosten håller på se sig om i förväg, den skal-

ken? Det gör han kanske rätt i, för man träffar ju inte alla dagar på en högäreboren och dygdädel domicella, och då är ju bäst att taga hvad på hyllan finns. Nej se! Han skakar på hufvudet. Hvilken kan det då vara? Så märkvärdigt att ingen ger sig tillkänna! Men jag tycker också, rent ut sagdt, att hundturken bör få ha hvad som hör hundturken till. Eller finns här någon annan, som tycker annat? Hvad tycker domicellan själf?»

Mäster-Sara hade under detta tal ömsom bleknat och rodnat. Omsider fäste hon en frågande blick på Jonas Asp, där han satt på bänken, flinande och tvehågsen. Så slet hon sin hand från stiftstanten, lade ringen på bordet och sade harmfullt:

»Är den, som gaf mig denna, för god att ge sig tillkänna, så må han stiga fram och ta igen honom!»

Steuchia slog ihop händerna och larmade öfverljudt:

»Ja, som sagdt var, gifver hundturken hvad hundturken tillhörer! Eller hur, herr Jonas? Inte vill du hafva det så ställdt på den yttersta dagen, att en hundturk skall stiga fram och säga, att du hafver tagit hans tillhörighet? Se så där ja!»

»Ja, det fick väl så fritt vara!» utbrast Jonas Asp på bondska viset.

Han hade rest sig, lade fram ringen och tog igen sin egen.

Mäster-Sara fick äfven sin och gick, men Steuchia ropade efter henne:

»Nej, spring inte bort, utan stanna nu, lilla dufvan, och svalka sig lite efter hetbadet. För nu skall en snart höra, huru han har det, den där höge krigsherren, om han verkligen är kommen från Svart-Noret.»

Mäster-Sara tycktes inte höra. Prostinnan skyndade efter henne, och hviskade med ängslig brådska:

»För Guds skull, gör henne inte emot! Det kan bli hela husets obestånd! Och det andra blir nog alltid bra med.» Högt fortfor hon i tillrättavisande ton:

»Du hör ju hvad biskopinnan säger! Inte går det an att löpa i väg så där, inte!»

Mäster-Sara öfvervägde maningen ett ögonblick, återvände med nedslagna ögon och satte sig ytterst på bänken.

»Se så där ja, lilla rara dufvan!» hånade Steuchia. »Trösta sig nu, för han kommer kanske, den som är hos hundturken. Och nu tror jag mest det kan vara tid att förhöra karlen där, som har sett och talt vid honom. Hör nu, haf hit dem alla tre, så skall jag tala vid dem. Jag är nästan rädd, att kusin Andreas inte rätt förstår sig på, huru en skall bete sig med sådana människor. Det är inte allom gifvet, skall jag säga, att ta ur dem, det man vet, att de ha reda på.»

»Nenej, det kan nog vara ett stycke sanning!» medgaf prosten undfallande.

»Ja, kusin har bestämdt för sträft sätt med dem. För si en måste gå omkring med dem och lirka och snärja. Och det är en förskräcklig lögnens och djäfvulens ande i tocka där, som ha varit ute. Ja, det är så, att man kunde bli mörkrädd midt på herrans ljusa dag.»

Under tiden infunno sig, på kallelse, de tre från köket.

De kommo lomande i sakta mak, visste inte, om de skulle stiga fram eller stanna. Ingen bjöd dem välkommen, ingen bad dem sitta, men på stående fot

framför löfsalens ingång sågo de sig mönstrade som olycksvarelser af snedlagda, tittande hufvuden och skådade äfven själfva fram med ett kufvadt och hundsvotteradt folklagers lömska bitterhet, nu förstärkt af hungerns sveda i maggropen.

Och nu gick det ändtligen i lås för tant Steuchia och herr Andreas, såsom bägge ville ha'et.

Grelsmännen läto drifva sig till lögnare: det var Vulf'en och inte Ulf'en, som de foro efter. Den sörjande änkan föll åter i gråt. Och så medgaf sjömannen frankt allt hvad tanten yrkade för att återfinna sin frände Isak Sedenius såsom krigsherren i turkhednalandet.

•

Aftonen var till ända och kvällsvarden undanstökad under tak.

Där hördes sorl och buller af folk ute på gården.

När man hörde efter anledningen, befanns klockaren, omgifven af en väldig skara midsommarungdom, ha kommit fram till bron, dragande i kärran en högst märkvärdig post jämte den sedvanliga prostväskan.

Alla människor samlades till bron för att taga underverket i betraktande.

Det var en med blysigill och starka silkessnören väl förseglad läderkoffert, med en mängd besynnerliga stämplar, påskrifter, stjärnor, halfmånar, inbrända riksvapen och annat, som tycktes visa, att sändningen varit i händerna på en hel mängd potentater och folk i världen. Hvad betydde detta?

Jämte kofferten hade klockarfar också en högst brokig expeditionssedel, som visade en hop oläsbara namn ofvanför excellensens, landshöfdingens, fogdens, länsmannens och klockarfars egen. Och till allas för-

våning räckte han Mäster-Sara detta papper för att få hennes kvitto.

»Si, det lär vara namnskrifvet som åt domicella ändå, huru det kan hänga ihop,» undrade han och strök svetten.

»Hvad i fridens namn är detta?» larmade stiftstanten. »Visst är något misstag begånget?»

»Nej, det är nog inte så!» tyckte Mäster-Sara i sitt bryderi och visade sitt ordentligt skrifna namn öfverst på sedeln.

»Men hvad är det då?»

»Det är just det, som jag kanske får tillfälle att se.»

En knif anskaffades och snörena kapades.

Bländade ögon, som fuktades af lystnad, fingo nu se en ansenlig mängd silkestyger, sjalar och spetsverk af rent ojämförlig prakt inom särskilda, dyrbara omslagsdukar.

»Men hvad vill allt detta säga!» ropade stiftstanten gång efter annan.

»Förmodligen någon fästmansgåfva från hundturken,» genmälde Mäster-Sara till slut, något mera säker.

Jonas Asp hörde orden och ref sig helt bekymrad bakom örat.

»Det är bäst, att herren klår sig på andra sidan också, medan det liks står på!» lät en munvig stämma till åhörarnes munterhet längst ur klungan.

»Hocken understod sig?» lät Jonas uppbragt och höjde sig på tårna kringspanande.

»Det var jag!» svarade stämman, och Emanuel Bredman armbågade sig fram, märkbart rörd, men ej öfverlastad af brännvinet, hans egen och alla fjällmäns svaghet.

»Så här ser jag ut!» fortfor han framför bron. »En tid var det så funderadt, att vi skulle bli svågrar,

men lappsläkten passade inte. Nu ser jag, att hundturken har vett nog att estimera hvad herren var dum nog att despectera. Och därför rådde jag herren att klå sig vid andra örat ock, för att få det undangjordt, medan herren var i farten.»

Hopen skrattade vanvördigt och Jonas Asp ropade utom sig:

»Pappa, kom hit! Emanuel är här och förklenar oss!»

»Hvad vill du här igen, du Emanuel?» hördes herr Andreas' stämma från farstun. »Gå härifrån nu och låt oss få hafva midsommarfrid!»

»Vi tänkte få oss en sväng med prosten och biskopinnan först!»

»Nej, en sådan förskräcklig varelse!» vojade tanten.

»Du talar hufvudet af dig, Emanuel!» varnade Jonas.

»Det skulle jag kunna göra, som har ett hufvud, men inte herren, som är utan. En förskräcklig varelse, sa' biskopinnan? Och ändå var det jag, som gaf henne ett så godt boträd för torrvärken i bena, — då hon sökte kvarnen om natten. Profeten Samuel hade tagit sig permission den gången, och det var jag, som stod för, sir biskopinnan.»

Steuchia hade skamflat snott sig bort under dämpadt fniss i hopen.

»Käre, för Guds skull tig nu, Emanuel!» bönföll herr Andreas.

»Rätt så! Tag mans till bönboken! Fogden, fiskalen, länsman, fjärdingsman och sexman och alle rackare utom herren själf äro ute på rekryt-konvoj. Nog tiger jag, bara jag får tiga i fred så. Och som herr Jonas nu klår sig vid andra örat, så är jag nöjd och tiger.»

Äfven de andra voro nöjda med undfångna pass

och så ägnades odelad uppmärksamhet åt den pågående uppackningen.

Då man omsider såg koffertens botten, fanns där mot ena ändan ett dyrbart pärlemorskrin. Nyckeln satt i och Mäster-Sara öppnade med orolig hand. Där lågo ringar, blixtrande af ädelstenar, och en tung halsked af guld. Och så fanns där nederst på botten ett tungt läderfack, fullt af guldmynt.

»Aldrig möjligt, att detta kan vara ämnadt åt domicella,» menade Steuchia, och den lottlösa afunden mumlade bifall ur kretsen här och där.

»Jo, det är nog ämnadt åt mig ändå,» försäkrade Mäster-Sara triumferande.

Hon tog just från skrinets botten ett bref, försegladt med ett vapensigill, och visade tanten, att det bar hennes namn.

»Det här var då alldeles för kostligt!» jämrade gumman. »Det där brefvet måste vi genast läsa.»

»Jag vet ej, hvarför andra skola läsa mina bref.»

Hon såg prostinnans ängsliga varningsvink, men låtsade ej om den.

»Jag tror, att domicella börjar taga sig mod och tilltagsenhet på en liten stund?»

»Det är just händelsen det, vördiga biskopinnan!»

»Hör man på häller! Jojomän! Nu skall man få se på annat! Diadem, halsked, ringar och guld! Kan inte domicella ta' på sig det där, så få vi se, huru det passar till hemväfd klädning?»

»Här finnas ju spetsar, siden och sjalar!» påminde Mäster-Sara.

Och utan vidare svaromål på tantens flödande hån fick hon villig hjälp att bringa de långväga gåfvorna upp till sin vindskammare. Steuchia ropade efter henne:

»Men hör nu, skall inte domicella vara oss så nådig att låta oss veta, hvad som står i brefvet häller?»

»Jag skall anhålla att få läsa det själf först!»

Och med en dittills icke sedd knyck på nacken steg Mäster-Sara upp för trappan. Efter en stund återkom hon till den samlade familjekretsen, bredde ut de förskräckliga kråkfötterna på ett bord och sade: »Det står hvar man öppet att läsa!»

Steuchia kastade sig öfver papperet, började stafva och fundera, men gaf sig genast:

»Det här tör väl vara nå'n utrikiska,» föreslog hon och lämnade skriften åt herr Andreas, men han var lika oförmögen att leta ut ett ord. Ohjälpligare stil hade ej varit för hans ögon.

»Vi vill höra brefvet!» ropade menige man ute på gården.

»Emanuel är en klippsk fågel att läsa skrifvet. Om vi skulle be honom gå in, efter det är midsommar?» föreslog prostinnan frestande, med moderlig baktanke i själen.

Herr Andreas mörknade. Steuchia låtsade icke höra, men någon invändning spordes ej. Var nyfikenheten jämnstark med onåden?

Mäster-Sara tog brefvet med sig ut, blef borta en god stund, återkom glädjestrålande och sade:

»Han behöfver en halftimma för att stafva sig igenom, men tänker läsa ute kring majstången, så att alla få höra på.»

*

»Här är skrifvet likt som där sparfven har sprungit i snön,» sade Emanuel, med papperet i näfven och den fulltaliga kretsen kring sig. Han upplyste att i dessa kråkfötter äfven funnes namn, som kunde fordra längre

granskning, men så långt han uppfattat, lydde skriften så här i uppläsning:

»Uppå egenhändigt mandat af baron Grothusen, som är kungliga majestäts gesandt vid storherrens hof i Konstantinopel, har undertecknad, legationssekretär, den plikten och stora förnöjelsen att jämte desse presenter öfverbringa en hälsning från hans excellens Seid-Mehemed-Baschi-Temud-Zaik-kan, en svensk man, som är musjir under Höga Ottomanniska Porten och tills dato varit dess militäre guvernör öfver Armenien, Syrien och Palestina. Genom annat namn är han oss här vid legationen icke känd blifven. Densamme lärer först hafva kommit i fångenskap hos tsaren och med en ryssehär kamperat på den östra steppen, där han i mångfaldiga affärer slagit baskirernas och kirgisernas förstar. Sedan har han kommit i Höga Portens tjänst, gick så ut mot Belur-kan, när denne sig ärnade fram mot Konstantinopel, och mötte honom på den slätten Tuldsja långt österut. Efter tre dagars envis batalj, som ändade med stort manfall utan seger åt någondera sidan, förmådde han Belur-kan att vända åter, det han ock gjorde efter att hafva förärat många gåfvor och höga ärotitlar. Sedermera har densamme underkufvat den falske profeten Muhameds uppresning, för hvilka bedrifter han på osmanniskt vis blifvit kallad »Guds svärd och de otrognes gissel». Och på den sista tiden, när som vi genom Guds nåd och till rikets förmodade frälsning förmått Höga Porten att affärda dess krigsförklaring mot Ryssland, hafver hans excellens Seid-Mehemed-Baschi uppgjort krigsplanen och lärer hafva åtföljt storvisiren med dess ändlösa härskaror norrut genom Moldau och Vallakiet. Gifve Gud, att lyckan, som förr stod honom bi, vore med honom äfven nu, Sveriges krona till en snar och önskelig fred och fä-

derneslandet till frälsning utur dess öfvermäktiga fienders våld.»

»Vi tage för självfgifvet, att I, efter vår önskan, vele underrätta oss om denne mans namn, rot och extraction, som vi af ren delicatesse ej kunnat directe utfråga. Bedje eder fördenskull, att I till superintendenten i Hernösand skyndsamt öfverlåte dessa noggranna besked, som herr doktorn sedan, efter vår skrifvelse, till oss antvardar. Betyge eder vår gratulation och anbefalle eder Gud allsmäktig i dess nådes beskärm.»

•

Efter återknuten bekantskap under midsommarnatten skildes Emanuel Bredman och högäreborna Sara Cornelia vid midsommarstången.

Han lämnade vid dagbräckningen och hon några timmar senare för alltid detta hus, som på nytt var invigdt åt dårskapens jämmer.

De togo vägen åt skilda håll och till de skilda öden, som längre fram skulle sammanföra dem till gemensamma råd och dåd för det arma landets hjälp ur yttersta nöden.

Emanuel, besviken i hoppet om en lycklig kärlek, återvände till sina rymlingar såsom deras öfverstepräst och förstyre.

Och med mod i barmen tog nu Mäster-Sara sitt öde i egen hand och inställde sig en dag, efter all pröfning återupprättad och i sin fulla blomning, för sin gamle fader, densamme, som för länge sedan obarmhärtigt drifvit henne från hem och fadersbarm.

När nu fadern återsåg sin sköna dotter fullvuxen, intogs den annars oblidkelige mannen af högmod och slöt den bittert saknade i sina armar. Men då

spänning strax uppstod mellan styfmodern, fru Armida Vulf af Berglo, som räknade adel ända från Järker Blodyxing, och styfdottern, som räknade presenter ända från hundturken, så utskiftade Mäster-Abraham åt sin ögonsten det rika mödernet och gaf henne dessutom en säterigård, belägen på en skön udde i Hernösundet. Dit flyttade hon och blef där landsmodern »Mäster-Sara på Udden,» ett sägennamn, som gått till eftervärlden.

FRÅN MÄSTER-SARAS KRIG.

I.

SJÄLFVA INGÅNGEN.

Den gamla hamnplatsen vid Hernösundet hade, under trycket af fattigdom och en småmännelig kältringsanda, varit en mångsidig jämmers hemvist intill 1710 års brand. Denna olycka skulle blifva vändpunkten till större bärgning och folkrikedom. Något verkade väl de medgifna friheterna för stadens återuppbyggande, men hufvudsaken var nog, att elden genombrände grunden till denna småstads förskoning för pesten, så att flyktande borgerskap, med egendom, yrkesskicklighet och skarpare arbetsdrift, sökte burskap på stället, som äfven lockade med en omistelig utförsel af handtverksslöjder på smyghandelsvägen åt Norge. Att nu denna ort för någon tid kunde föda större befolkning än någonsin och efteråt, intill skrifvande år 1891, detta berodde just på riksolyckor, som undantagsvis kunde gynna enstaka orter på stora landsträckors bekostnad.

De två handelsvägar, som af sådan orsak råkade att löpa ihop vid Hernösundet, medförde en hop sällsynta fördelar, som voro för stora att ej inses, men förknippades ock med smärre olägenheter, hvilka behjärtades vida mer. Den nordvästra betungades

af rymlingarnas tull och hvad man kallade olaga intrång emot privilegierna, men jämnt flödande var denna näringsådra. Den nordöstra åter saknade dessa olägenheter, men var i stället något ojämn. Trots den finska landsfreden kunde emellanåt kareliska röfvare från öster stiga öfver bergåsen ned i floddalarne mot väster, och möttes då af landets egna snapphanar, de vilda och djärfva kivikäserna. Samfärdseln stördes af vapenskiften, och fororna kunde ock bortröfvas af ströfvare, som utan samvetsbetänklighet togo sina behof där de kunde, af landsman eller fiende likgiltigt. Dock stannade förlusten i sådana fall alltid öster om Bottnen, ty hvad som besvärade afnämarne väster om detta vatten, var tillförselns ojämnhet.

Utom dessa beklagligheter på långt håll, mot Norges och Rysslands gräns, hade borgerskapet äfven andra på närmare håll. Strax utanför staden satt den makalöse Mäster-Abraham med sina pålagor, som voro särskildt besvärande vid de årliga marknadsresorna utåt landskapet. Kommen genom hans sockenfylke, öfver färjan till älfvens nordsida, möttes man på färd genom Nordanskogen, af de yrkesmässige röfvarnes tullkarl, som helt lugnt uppbar afgiften efter sin taxa. De fisken, som borgerskapet inkräktat från närbor, hade i sin ordning inkräktats af strandvräkarnes kättarband, en ständig fara för orten.

Nu hade borgarne i sin växande betydenhet börjat känna maning att afvärja dessa olägenheter för egen del och uppträda såsom skiljedomare eller tuktomästare i fråga om en hop andra tilltag, hvilka inalles utgjorde samhällets upplösning såsom en fullbordad sak. De skulle ställa sitt eget hus i skick och reformera sin omgifning. Detta kunde ha varit en stor tanke hos borgarne vid Hernö-sundet, om den icke varit

besmittad med en slem uträkning på vidgadt själfsvåld för egen del. Särskildt lockande var det Gudi behagliga verket att fängsla och aflägsna dessa strandvräkare, som genom sitt ogudaktiga väsen sades hafva manat fram Antikristen själf ur bergsgrunden till en ö ute vid hafsbrynet. Helt naturligt skulle borgerskapet själft sätta sig i besittning af det inkräktade fisket, till dess genom allmän vattenrannsakning utrönas kunde, hvilka voro rätta fiskeägare. Härtill hade man genom särskildt beting utverkat fogdens »koncession», och hvad rannsakningen anginge, så behöfde det ju ej brådska med den. I hvad fall som hälst syntes borgarne sig själfvom mer äreborne att njuta fisket än någon oärlig. Det var isynnerhet stadens »fiskerskap», som förstod att språka för denna sak, hvilken emellertid fick det skenet att gälla Gudi något mer än Mammon.

Men ingen krönes, utan att han redeligen kämpat hafver. Stridighet kunde man vänta från Mäster-Abraham, strid med de själfständiga nybyggarne mot västanfjällen, strid med de gudlöse strandvräkarne i älfven, strid med de lagförgätne tullkräfvarne på Nordanskog, strid på lif och död med de vilda kivikäserna, ty dessa snapphanar skulle också lära sig ordning. Mot så många fiender kunde man icke komma lång väg utan härsmakt.

En borgarmilis inrullerades till ett antal af 500 man och fick någon inöfning. Själen i detta krigsverk, som i sitt ursprung varit tänkt mot landets fiender, var den något mera driftige än insiktsfulle borgmästaren Magnus Alexander Sundström, som till belöning fått landsmajors namn. Till kapten fick han lof att välja sin motståndare, hökaren Fredrik Ertz. Denne härstammade på mödernet från en ansedd

birkarlasläkt, hade varit i utländsk krigstjänst och var till skaplynnet en djärf och dådfull man af kraftfullt och behagligt yttre. Skada för samhällets planer var nog, att kapten Ertz ej fick ledningen af dess öden om hand. Men i alla fall längtade majoren-borgmästaren och kaptenen-hökaren efter tillfällen att göra rätt för klangfulla titlar och breda silfvergaloner. Sådana skulle nu komma, flere än de någonsin voro i stånd att önska sig.

II.

DE TVÅ FÖRSTA FÄLTTÅGEN.

HURU MAGNUS ALEXANDER DÄRVID KOM AF SIG.

Innan man kommit till verkställighet af någon bland den stora planens delar, spordes den bedöfvande nyheten, att Mäster-Sara med sitt bolag, i sammangaddning med rymlingarna och Emanuel Bredman, lagt under sig den norska handeln hel och hållen.

För ögonblicket blefvo nog borgarne öfverraskade af den oförmodade händelsen, men de hade väl icke förgäfves en härsmakt på fötterna och beredde sig att krossa den förarglige mellanhanden med ett kraftigt slag af näfrätten, som nu syntes hafva blifvit allas rätt. Något dröjsmål uppstod likväl därigenom, att majoren-borgmästarn alls icke ville hafva med sig kaptenen-hökarn, fruktande att denne skulle taga lejonparten af krigsäran. Man fick således börja med att mottaga sitt behof af norska varor från vedersakarne — tills vidare. Först sedan landskaptenen blifvit upp-

tagen på annat håll, beredde sig landsmajoren att utföra fälttåget.

Som befälhafvare skulle han, förstås, hafva en plan. Och hans plan var — att besätta åtskilliga ställen utefter handelsvägen från riksgränsen ned till Sollefteå socken, därifrån Ångermanälfvens segelled vidtog för de grunda flodhaxarne. Men för att ingen obehörig skulle slippa öfver där, ämnade han rifva den stora älfbron vid Remsle och hänvisa vägfarande till den besvärliga omvägen åt Sånga färja, åtskilliga mil längre ned. På sådant vis skulle man afspärra Mäster-Saras följen och genom varornas nedfraktning älfledes gå Mäster-Abrahams tull och trakasserier förbi, så länge man måste dragas med denne utböling.

Nu torde man äfven, utan närmare ortkännedom ana, huru vidunderligt oklok denna plan var. Den kan icke förklaras på annat vis, än att en brorifning spökade i borgarmajorens hufvud efter någon berömd fältherres mönster. Oklokare än allting annat var dock, att han i otid lät sin plan komma ut till allmän kännedom.

Bron vid Remsle var en lifsviktig pulsåder ej blott för orten utan ock för hela öfre Norrland. Under fyra mansåldrar hade häradets bönder med förödande kostnader frestat allt hvad byggmästare hette, men det syntes ej ligga i människomakt att där nedlägga ett brokar, nog starkt att trotsa den väldiga högfloden, vår och höst. Ändtligen kringgicks svårigheten genom att samtidigt från båda stränderna uppföra ett starkt och smäckert spirhvalf öfver strömmen, utan annan ställning än byggnaden själf. Denna bro ansågs nu vara och blef verkligen ett hållbart mästerverk för lång tid.

När nu Sollefte härads bönder fingo höra, att deras bro skulle rifvas, var det ej underligt, att dessa gingo man ur huse, sammansläpade starka brötor på platsen och beredde sig att försvara den till sista lifhanken. Borgar-majoren kom så tillstädes med troppen, såg ställningens allvar och fick den ljusa ingifvelsen att låta bron vara. Men då han icke häller kunde öfvertyga bönderna om sitt ändrade uppsåt, fick han vända om och bereda sig att komma fram på den besvärliga omväg han velat föreskrifva annat folk.

Men äfven den öfverfärden blef lättare tänkt än gjord.

I allmänhet hade borgarne genom en föga hedersam framfart ådragit sig agg och misstänksamhet i högre grad, än hvad näringstvånget var ägnadt att framkalla. Om deras krigsplaner rådde nu i landet de mest grufliga tankar, som möjliggjordes af dålig frejd, rått hotelseskryt och naturlig enfald jämte tidens osäkra skick och motståndarnes flitiga underblåsning. Färjkarlarna lade sin båt från land och vägrade öfverfart. Bättre gick det häller icke, när borgar-majorn med egna farkoster ville sätta öfver sin trupp till Hornö landningsplats vid Ångermanälfvens norra strand. Där voro det närmaste häradets bönder samlade med långa spakar och vägrade landstigning. Tillika spordes rykten, att liknande mottagning väntade på andra håll.

Så många motgångar hade kunnat afskräcka en långt större fältherre än Magnus Alexander, men han lät sig dock ej förtryta. Att hans fienders diplomatiska konst medverkat till dessa nederlag, blef snart en känd sak. Nu företog han sig att möta dem på samma område, visserligen ej utan all framgång. Med goda ord och dryga mutor lyckades han öfvertyga Sollefte härads bönder med häradsdomarn främst, att han verk-

ligen slagit brorifningen ur hågen. Efter tidsödande underhandlingar och nöjaktig säkerhet, ställd för sitt redliga uppsåt, lyckades han utverka tillstånd att tåga fram öfver bron med sin trupp. Allt detta besvär var dock förspilldt, ty det syntes skrifvet i ödets bok, att han och truppen aldrig skulle komma däröfver.

III.

DET TREDJE FÄLTTÅGET OCH ETT OBEHAGLIGT MÖTE MED FIENDEN.

Med milisen rustad för ett nytt fälttåg afgick landsmajoren och borgmästaren Magnus Alexander Sundström södra älfstranden utför.

Men just som han kom fram till bron ved Remsle, syntes på andra sidan, liten, finurlig och trygg, den allbekante Emanuel med sina två akterhandsmän, de krigserfarne båtsmännen Höger-Grels och Vänster-Grels, i spetsen för femtio utvalde lodbösseskyttar och fältförråd på tolf resliga klöfjeälgar, som ock i vidlyftiga bindslen släpade fram en stor, järnbandad och svartmålad träkanon öfver trisslåda på yttersta sladden.

De båda styrkorna gjorde halt vid hvar sin broända.

Magnus Alexander stod obehagligt öfverraskad, hans trupp likaså. Ingen hade egentligen trott, att dessa föraktade rymlingar skulle våga sig till motvärn, hälst med en så liten styrka mot denna grufliga öfvermakt. Men efter de nu gjorde detta, så var det förmodligen därför, att de kände sig striden vuxna. Bland dem fanns ju, när man rätt betänkte sig, en del förrymda krigsmän, som varit ute med kung Karol, och sådana ville inte den lede själf ha något obytandes med. Bland miliskarlarna åter fanns ju icke en enda, som

på allvar luktat krutrök. Och huru modig man är, så är det alltid bäfsamt, när man första gången ställes mot bleka döden. Till och med den ovana synen af de fromma älgarnes resliga bringor och utbredda hornkronor ledde tanken osökt till mörksens furste och lifvets viktiga räkenskap. Truppen sviktade redan och dess mod ökades icke häller, när fienden, under tydliga ansträngningar, förde upp kanonen på strandvallen till skottställning tvärs öfver ån.

»Herren sig förbarme!» tänkte borgarsoldaterna, redo att taga till fötters vid första syn af luntan.

Men till all lycka började ej kriget omedelbart.

Emanuel och hans två akterhandsmän trädde fram på bron som parlamentärer.

Främst kom han själf, blåsande en väldig näfverlur, likt en dödsängel i en domsbasun.

Efter kommo de höger- och vänsterlinkande Grelsmännen, uppbärande två hvita dukar på ett par ohyggligt stora, rostiga och bredbladiga pikar.

När nu borgarsoldaterna sågo desse tre anryckande, krigiska till hållning och mordiska till åthäfvor, tyckte de skam vara, att så mången man skulle ge tappt för dem åtminstone.

»Bort med kråkeskrämmorna, tokskallar!» ropade Emanuel, fäktande med näfverluren.

»Ser man på självfve fanen! Håll upp! Gevär för axel!» vrålade Magnus. »Hvem befallde er flintan spänna? Här kommenderar jag!»

Det var så dags truppen fick veta det. Upptänd af ifver, blind och döf för allt, gaf den eld på parlamentärerna, som kastade sig ned på bron och i dess bågformiga krökning funno ett öfverflödigt skydd. Först nu, efter eldgifningen, kommo skyttarne och

Magnus ihåg, att blyransoner för kulstöpning ej utdelats. En eländig början i sanning.

Så kommo Emanuel och Grelsmännen fram till borgartruppen mäkta vrede.

»Hvad är I för vettvillingar, som ger er att skjuta, när en kommer med fridsflaggan uppe?» ville Emanuel veta.

»Ni skulle veta lefvandes hut och skam!» utfor Höger-Grelsen.

»Och tag reda på, hvar I har bak och fram!» tillade Vänster-Grelsen.

»Nå, hvad är det fråga om?» sporde Magnus. »Tänker I stänga konglige majestäts och riksens vägabro, eller hvad är det för slag?»

»Frågan om?» upprepade Emanuel. »Här är inte frågan om ditt eller datt, utan här blir det krig!»

»Ja, krig blir det!» bestyrkte Grelsmännen likstämmigt.

»Och så», fortsatte Emanuel, skulle vi hit och säga herren till att låta folket gå till Herrans nattvard och bereda sig att kristsaligen hädanfara, ty i morgondag klockan tolf står slaget jämnt.»

»Ja, klockan tolf på slaget!» bestyrkte Grelsmännen kallt.

Magnus Alexander skrattade öfverlägset och tvunget. »Hvad är det där för tokheter?» huttrade han. »Inte brukar nå'n säga till om tocke' i krig, vet jag!» »Hvad säger I karlar, som varit med?»

»Joväl, joväl gick det så till!» bestyrkte Grelsmännen.

»Naturligtvis,» inflikade Emanuel, »det förstår väl herren, att om jag skulle brottas med herren och smöge

mig på herren som en tjyf om natten, då herren ingenting visste, så skulle väl ingen säga, att det ginge rättvist till. Det måste sägas till, annars är slaget ogillt. Kan någon människa inbilla sig annat?»

De sista orden riktades till de lyssnande miliskarlarne. För att blidka den krigsvane fiendens vrede och visa sina ridderliga tänkesätt, läto de enhälligt:

»Det är rättvist! Det är rätt och riktigt!»

»I tiger, karlar! D'är jag som fõrer ord och befäl här!» röt borgmästarfar vredgad och utfor till Emanuel:

»Angår det er, religionskättare, om att gå till skrift och tocke, där slag också?»

Emanuel svarade både mordiskt och gudeligt:

»Som det är med oss, så ha vi rakt ingen förskoning med kropp eller själ, när det en gång bär till på skarpen. Och kroppen är häller inte så noga med, ty kroppen, vete vi väl, skall en gång döden dö. Men det finnes ock en makt som inte dör, en eld som icke släckes. Hafven I besinnat det, govänner, eller är det kanske för mycket, att kristne förmana medkristne att betänka den faseliga räkenskapens stund? Hvad sägen I, redelige och förnämlige herrar af den lärda staden?»

»D'är bara rätt och rättvist!» svarade med öfvertygelsens eftertryck manskapet, smickradt af den höglärde Herr-Manel.

»Ja, det där får väl så fritt vara,» lät Magnus förläget suckande. »Men inte är det väl I, som ensam sätter ut timmen för slaget häller? Kunde inte vi lika bra säga klockan ett?»

»Det vore illa gjordt af herren,» jämrade Emanuel. »Vi börja slaget just som klockan blir tolf,

men om inte herren börjar förrän klockan ett, så hinner en ju alldeles ta ned er, som då lappen tar ned hunden, utan att folket skulle få försvara sig häller? Är sådant kristligt? Är det klokt? Är det rättvist?»

»Nej, d'är inte rättvist!» lät hela regementet som en man.

»I tigen, har jag en gång sagt!» vrålade Magnus Alexander med tappad fattning. »Kan inte jag sätta ut slaget till klockan elfva häller?»

»Till klockan elfva?» upprepade Emanuel förundrad. »Så ogudaktig kan väl inte herren vara! När vi som fiendsmän unna folket att betänka syndasjälens hädanfärd så pass länge som till klockan tolf på dagen, så kan väl inte herren unna dem en minut mindre, om han vill stånda på sitt folks bästa som en kristen öfverhetsperson. Hvad tycken I, redelige och förnämlige herrar?»

»Det var rätt och rättvist sagdt!»

»Ja, slaget skall stå klockan tolf, som jag säger.»

»Här var ingen själaplåstring å färdom,» inpassade Magnus svettig och rådlös. »Soldaten, som har tagit sin öfverhets tjänst, får vara beredd att sätta lifvet till, när det så fordras...»

»Och själen med, förstås? Ja, där hören I, redelige och kristlige herrar, hvilket utbölingstroll I hafven fått till major! När missgärningsmän få tid att ångra sine synder, så att tocke enar få en kristsalig hädanfärd från galgrep och stupstock, så skulle väl inte hederligt folk handteras sämre häller. Och den, som inte har gjort upp sin sak med Herran — tror borgmästaren, att han behöfver stå i slaget, där det går riktigt till efter krigslagen? Nenej män, ingen kristelig

och mänsklig öfverhet understår sig att förspilla undersåtarns kropp och själ på en gång. Anmäl sig bara för majoren och stig åt sidan, den som hafver det så fatt, redelige herrar! Och sätter han sig upp mot krigslagen, så kom bara öfver till oss! Ty visst ärom vi fiendsmän, men vi skolom ej förglömma, att vi måste fram jämsides för domarn. Ja, hvad säger I två, som ha varit med?»

»Joväl, joväl gick det så till!» bestyrkte Grelsmännen.

»Ja, d'är rättvist och riktigt!» intygade regementet, så att det genljöd i backen.

»Rättvist och riktigt?» lät Magnus i fogligare ton och ref sig bak örat. »Kan någon förnuftig människa tycka det? Huru skulle det gå, om hvar enda käft skyllde på själen, när slaget skall stå?»

»Ingen krigsman ger sig ut i fält med sådan ställning, skall jag tala om för borgmästarn. Ja, hvad trängde herren åstad i slikt bekymmer och draga det redeliga stadsfolket med sig ut i dylik våda för kropp och själ, när herren hade kunnat få sitta hemma i rolighet, fred och beskedlighet? Men summan blir nu den, att herren i all kristlighet bereder folket på slaget, som på utsatt tid ståndande varder, och aldrig vidare om det!»

Då Magnus blef ensam med sitt folk, så är det väl troligt, att någon upptuktelse kom i fråga. Emellertid tog han Emanuels råd till godo, ty psalmsång och gudsord hördes från hans lägerställe på sandnipan hela dagen, aftonen och kvällen i ända. Så tältades för den kyliga septembernatten på ömse sidor om ån, och poster spökade vid lägereldar efter krigsmans vis.

IV.

FORTSATTA SJÄLSBEKYMMER.

Nästa dags förmiddag framträdde Magnus Alexander själf som parlamentär på bron. Emanuel kom till mötes och sporde anledningen.

»Går det inte an att uppskjuta slaget till klockan tolf i morgon?» lydde frågan förlägen.

»Hvarför det nu då?»

»Folket är i självånda, rent ut sagdt. Och inte kan en ha ut dem på det viset, inte.»

»Nej, nog är det sant,» medgaf Emanuel fromt.

»Jaså, herren har kommit till den insikten likväl? Stillestånd, ja, det kunde väl gå för sig, men, förstås, det måste vara en liggedagspenning.»

»Hm — hvarför det då?»

»Ja, tror herren, att en föder och aflönar folket med blåsväder?»

Magnus Alexander var icke den, som alldeles missförstod fiendens gyckelspel, men dess värre envisades manskapet att fatta det som allvar. Och så hade han ju själf låtit fånga sig i fiendens munviga ordsnaror. Hvad var att göra? Disputera förslog ju ej! Manskapet stod färdigt att löpa från sin chef i den afgörande middagsstunden. Hundra daler uppräknades som liggedagspenning, och stilleståndet beramades.

»Nu kan du mans komma öfver och predika en stump för manskapet,» tyckte Magnus harmset och befallande.

»Huruledes då?» sporde Emanuel med penningmottagarens skyldiga ödmjukhet.

»Det biter ingenting på de träbockarna, och själf är jag häller inte prästlärder att plåstra med dem i

gudsords äfventyr. Döden och djäfvulen rädas de nog, ja, alldeles för mycket, men inte kommer en lång väg med det.»

»Nej, det var nog ett sanningsord af herren. Och nog skulle jag villfara herren, med det är just det felet med mig, att jag predikar genom märg och ben, om det bär till, och inte så att det fastnar som boss utanpå rocken.»

»Det är den delen som behöfs, om man skall komma någon väg med dem.»

Så ordades och hvad stunden led, kom Emanuel öfver med Grelsmännen jämte en tolfmans hedersvakt och började predika för den samlade truppen inom en liten skogsrödjning vid vägsidan.

Han predikade en stund så, att de allvarliga grantopparne ville rista sig under den tryckande känslan af naturens egen inneboende förbannelse, men omsider gjorde han ett uppehåll.

»Det där var bra slag,» tyckte Magnus, »men då vi nu ha fått dem som i en liten uppmjukelse genom lagen, så tag för ombytes skull en strof evangelium också!»

»Var det värdt att komma med sådant redan nu,» invände predikanten.

Han tog åter vid, och nu tycktes jorden färdig att remna för afgrundens blåa lågor, som kunde vara redo att spränga den skälfvande svedjans stenbundna gräsband, men kom ändtligen till en ordhvila.

»Sir borgmästarn, om det gör nå'n mån?» hviskade han.

»Inte så oäfvet,» lät Magnus belåten, »men låt dem nu höra en stump om gudsnåden och barmhärtigheten också.»

»Det blifver väl så fort en hinner,» tyckte Emanuel och fortsatte.

Då Magnus lyssnat en stund, afbröt han:

»Slut genast upp, du, och ge dig härifrån! För jag sir i saken, att jag satte bocken till trädgårdsmästare.»

»Så får väl herren ha'et som det är med halfgjordt arbete då,» sade med förorättad min Emanuel och gick med sina följeslagare öfver till sitt läger.

Men på aftonen kom han igen med Grelsmännen och fordrade tolf mans biträde att kasta upp en graf.

»Hvad skall hon vara till?» undrade Magnus i onda aningar.

»En måste väl ha något att jorda dem, som stupande varda!» menade Emanuel med from suck.

»Detta är ju återigen bara apespel!» röt borgmästarfar alldeles förbittrad.

»Nej, man apespelar inte med så allvarliga ting, strax innan man varder gående döden till mötes, skall herren veta. Hvad blir det för svar? Utkommenderar herren folket eller ej?»

»Drag så långt vägen räcker, du kättarhund och satanas figurant!» röt Magnus ursinnig.

»Jaså, vet inte herren, att en är skyldig hjälpas åt i slike delar? Huru kunde herren ge sig ut i krig, som inte har den minsta reda på krigsseder?»

»Hvad är det för välsignad brådska med det nu?» undrade landsmajoren maktlöst i vredens återgång.

»Det är brådska nog, skall jag säga herren. Så snart slaget är slut, så blir det seger för den ene och flykt för den andre. Och vi ge oss inte tid att stå här och gräfva, utan då är frågan att hålla i sig och kapa ned allt hvad kapas kan. Är grafven i ordning, så kan en karl eller två vräka ned liken och mylla öfver. Men är den inte i ordning, så får folket ligga

öfver all jord som en åtel för kråkor och ulfvar, utan ett ord af Herrans välsignelse. Tycker någon, att det vore kristligt och rättvist?»

Denna gång svarade manskapet vältaligt nog med sin mörka tystnad.

Magnus Alexander hade emellertid sagt ifrån, och därvid blef det, huru än den andre snodde och vände.

»Då blir väl ingen annan råd än att vi komma öfver med vårt arbetslag då,» tyckte han.

»Öfver? Hvad skolen I öfver för?»

»Jo, sir herren, vi tage upp grafven på den här sidan om ån. För vi komma, förstås, hit öfver till eder, när det bär till, och slaget blifver stående som här.»

Hvad kunde man hitta till svar på denna befängdhet igen? Magnus stod mållös, fruktande att nytt ordbyte skulle ställa honom i ännu slätare dager för gemenskapen.

Tolf man kommo öfver med skyfflar, och det bar till att gräfva med den allvarligaste min i världen.

När så den djupa och breda grafven gapade framför regementet och Emanuel väl gått med sitt manskap, så slogo hans krigsartiklar ut i härlig blom. Alle man förklarade enhälligt, att ingen orkade vedervåga sin eviga välfärd bara för den stenrika handelssocietetens snöda jordavinning.

V.

SLAGET VID REMSLE BRO.
EN FASANS DAG — »VÅR SJÄL AF ÅNGST FÖRTVINE!»

I denna bedröfvelse fick Magnus Alexander en hjälp, oväntad såsom fallen ur skyn.

Kontraktets prost, som sport hvad å färdom var,

infann sig i borgarlägret och företog en sträng själarannsakning med de pliktförgätne. Väldig predikant, mer än mången, försäkrade han trovärdeligen och trösteligen, att som rymlingar, strandvräkare och öfrige antikrister vore Herranom ett misshagligt parti, så kunde trons och ordningens stridsmän med stadelig förtröstan gå till strids efter bön och faste.

Där blef nu en annan ställning, hvad uppbyggelsens stunder ledo om. Där fastades och bads långt inpå kvällen med god frukt. Nattens drömmar tillhviskade manskapet den ändtliga ingifvelsen, att detta krigshot ej vore så allvarligt. Och på morgonsidan kom nordanefter öfver bron en gubbe, som berättade en hop vanvördigheter om den grufliga kanonen.

I en handvändning var Magnus enig med regementet, att man skulle postera sig skottfärdig på strandniporna och afbida hvad fasans verk fienden kunde företaga vid stilleståndets slut.

Den gången togo stadsborna ej miste.

Klockan blef tolf och tiden skred långt därutöfver. Och nog hade fienden vissa hemlighetsfulla bestyr för sig, men gjorde ingen min att gå anfallsvis tillväga. Nu glömde borgarsoldaterna sin själavånda och hängåfvo sig åt ohejdadt jubel.

Detta var att ropa hej, innan man kommit öfver ån. Väl försäkrade landsmajorn, att truppen kunde tåga öfver obehindradt, men därom kunde han så mycket mindre öfvertyga någon, som han själf icke ville gå i spetsen. Det djärfva företaget uppsköts till morgondagen och så skred eftermiddagen bort.

Natten föll tidigt på med tjockt mörker och täta kornblixtar. På bägge ständernas nipor syntes åter poster skymta spöklikt vid nedpyrande eldar. Och så

grinade månen upp öfver skogsränderna i söder, orimligt stor och på väg till sitt fylle.

I det djupa slagmörker, som ännu låg öfver stadsbornas läger under nipbacken på södra sidan, åsågo de två utsatta postkarlarna, som öknämdes Spell och Kjell, huru gråbergen i norr och under dem skogskammarne, den ene efter den andre, döko upp ur mörkret i månens fulla ljus. Från tälten hördes ännu kamraternas glam och prat.

»Vid det här månskiftet brukar Ol-Evert, den lastgamle utbölingen, som aldrig får dö, vara på nedgående efter Ådalen med fulingen i näfverväskan sin,» anmärkte Spell i kusligt mod.

»Ja, är det någon, som har sett fulingen där?» undrade Kjell.

»Måtte väl det, kamrat! Har du inte hört, huru hon for, den där Lisa Malena på Getmyra, hon som skulle titta i väskan, mens lastgamlingen sof i stugan? Det kom hastigt upp en svart'en stygge med horn; han krökte halsen som en getabock i en djärf krök och stang henne med en skarp smäll i ansiktet, så att hon damp baklänges och hade brandgula märken för lifstiden, som en ju skinbarligen vet. Så blef ock människan efter den förskräckliga händelsen en stor kristinna...»

»Ja, vånne dödsmanskraken där komme hit, så skulle vi spela ett figuranteri med honom!»

»Nog speladt som det är med en tocken, du! Gubben har lofvat borgerskapet ett efterkast, ser du, och han brukar hålla ord.»

»Ett efterkast? Hvarför det?»

»Jo, borgmästare och råd togo sig härom året det orådet före att sätta in honom i kurran för att se, huru det skulle gå med gamlingen, om han inte fick

gå fram och åter mellan haf och fjäll, som han brukar.»

»Nå, det gick väl bra?»

»Lagom så! Om natten kom ett parti bönder in i staden med sina spett och spräckte sönder kurran och togo ut Ol-Evert. Och ser du, från den tiden bär gubbestyggen ett horn i sidan till oss...»

Detta hade Spell knappast sagt, då hans kamrat, vid en ljusning från lägereldens pyrande kol invid bron, igenkände landets underbarn, uråldringen, siarn Olof Evertsson, en mänsklig dödshamn på ständig vandring efter månen å himlens sky. Öfver den krökta ryggens båge bar han denna gång i handtag en stor höskruck med igenbundet spjällock.

Kjell hade gifvit upp ett ekande gapskratt och ropade åt tälten:

»Hej, härut kamrater till ett lustigt firumfej!»

Strax fann sig uråldringen omgifven af den samlade hopen okynnesgäckar, ty skarpare var ej lägertukten. Och efter stadsbors vanliga dumma sed, då de samlat sig nog manstarka kring ett ensamt landtligt offer, gåfvo de sig att öfverhopa urgamlingen med stickord af den kända halten. Ingen tänkte nu på den grufsamme fulingen i gubbens väska, ty hon skyldes af skrucken, men ur denna hördes ett sällsamt sjudande och kvidande ljud.

»Hvad har du i skrucken, gubbkrake?» ville ett tjogtal röster veta.

»Angick er inte!» knotade uråldringen i sin skälfton.

»Upp med skrucken och det i eviga rappet!» befallde hela hopen.

»Ja, ifall en är tvungen?» undrade gamlingen.

»Javisst är du tvungen!»

»Är det sträng befallning af hvarenda en, kanske?»

»Hvar enda en!» lät truppen i kör.

»Då tör väl ingen undflykt vara!» huttrade dödmannen så ödeligt.

Han öppnade med skälfvande händer locket under de kringståendes begabberi och tömde hastigt ut innehållet på jorden. Det såg ut som en hop gråa nystan, och hvad det kunde vara, därom fick manskapet genast en alltför skarp känning.

Hela följet brast i skrik, larm och svordomar, ryggade utan synbar orsak från stället och spred sig åt alla håll under oupphörliga angrepp af den osynlige, kvidande fienden. Men som denna tycktes vara allestädes närvarande, fanns till slut ej annan råd än utrymma lägerplatsen. Då truppen ej kunde ge sig öfver bron till fienden, fick den lof att kasta sig uppför landsvägsbacken efter nipan och samlade sig där. Aldrig hade det folket varit ute för getingar värre!

Då hördes urgamlingen huttra nere i mörkret:

»Nu vill jag en gång se, om jag får er ur vägen, vettvillingar, eller huru det skall bli! Och för en gång skall jag släppa den, som jag har gått och burit i väskan här så månget Herrans år!»

»Styrke Herran och Helge-Olof!» genljöd från gråa påfvetiden de förskrämde tölparnes rop.

Nu mindes de, hvem den gamle bar i väskan.

Och fulingen, eldgnistrande ur käft och ögonhålor, kom äfvenså rännande som en pil uppför vägabacken. Bortanför utspydde slagmörkret dunder och blixtar till hastig ljusning åt en skara sällsamma nattvarsel som stigna ur jorden. Var det fiendens öfversmugna flock, som gifvit eld? Var det icke snarast all mörksens här i fulingens rygg?....

Manskapet stod en handvändning alldeles maktlöst, genom isande kyla till kropp och själ. En handvändning senare funno de skräckslagne, att de rasat åstad uppför backen som burna på vingar af de otroligt rörliga benen, hvilka kommit i språng af sig själfva. Somliga vräktes af trängseln åt vägsidorna, andra sprungos omkull. Storhopen nådde i oförminskad fart högsta backen och det månelysta landet öfver niporna samt försspredo sig allt bortöfver ängarna på ömse sidor om vägen, den fasans väg, där fulingen kom sättande.

Och nu sprungo de vettskrämda från askan upp i elden. I kapp med hvarje springande skefvade tätt bredvid någonting så hemskt och svart — hans egen skugga. Söder i molnen flängde månen i väg öfver gråberget, detta i sin ordning flydde som en annan gråälg bortom skogskammen, som rände förbi de långsluttande svedjetorpen, och dessa hunno om hässjan och hässjan for om bastun på närmare håll nere i backen. Molnen flydde, stjärnorna flydde; fähus, lador, hässjegubbar, stenar och buskar — hela världen lade ju i väg, i samma hjärtskrämsel för hvad som efter kom.

Hu efteråt — hvad var det allt, som kom efteråt med sus och vrål och låt och brak? Visst var det skogar och berg, moln och stjärnor, byar, lador, fähus och hässjevirke, ängar, svedjeland och vatten i en framvältrande röra, en hiskelig bröt af krasande upplösning och förstörelse, i följe med döden, djäfvulen, helvetet, lössläppta till domsens förskräckelse, den allt lefvande och dödt ville fly. Den fasans dag, all själ och ångst förtvine, det var Herrans dag, den länge spådda domen! Djäflarnes oräkneliga här, tjockt som sotet bakefter, höll nu på att med gifvet lof lemma upp och förstöra den flyende skapelsen, såsom då

ett mordgirigt ulfskrede kastar sig öfver och sönder-sliter en trafvande renhjord, allting såsom de hög-loflige predikanter sagt och varnat hade. Nu foro de och flögo och dvaldes i bröten och vaflade upp och ned bland världens spillror som masken i ett as och spände hvarandra lyra med klippstycken, stugor, ängs-bitar och strandremsor under skrål och vrål och sata-niskt firumfej. Hu, hvad var det för isande skrik ur all olåten? Kanske förlorade själar, som de snappade åt sig och tryckte fast mellan småfjädrarna under vingbogen...

De arma benen kändes icke längre under kroppen; allt var som med skärande sveda bortskuret jäms med bålen, och kropparne störtade fram som andar öfver fälten. Kanske var man redan kallad. Nej, hjärtat ville alltjämt spränga bröstet; det sved och bultade vid tinningarne; medvetandet skymde. Hu, hvad var det för svart, som alltjämt sprang i kapp vid sidan, tätt bredvid, med de kusligt långa benen?..

Dånet och braket och låten och suset växte bak-efter. Den hiskliga bröten, den grufliga vältan kom allt närmare. Bergen, som flydde på sidorna, började ränna åtskils; det skulle kanske bli en remna mellan dem, då inte jorden längre räckte till, en allt upp-slukande remna? Eller skulle bröten komma öfver en innan dess, eller himmeln störta ned som ett kyrk-hvalf öfver det sviktande jordfästet? Ho ville und-fly den tillkommande vreden? uppdök så hemskt Herr-Manels väckelseord på svedjan.

Och till sist sprungo vettvillingarne rakt emot den tillkommande vreden. I den blinda skräckens yrsel miste de omsider allt hof att väja för mötande hinder. De störtade blindvis mot stenar, träd, hässjegubbar, hagar, fähus, lador. Det långsvarta hukade sig ned

bredvid hvarje hopsegnande och kröp under honom i fallet ... Strax efteråt hördes bröten ... Och under ett rop ur själarnas djup: Herre dig förbarme! sjönk i medvetandets mörkning allting ned så stillsamt i den hiskligt uppgapande svarta remnan ...

*

Allt som höstnattens kyla stack på, vaknade, en efter annan, de svimmade. Högt på himlen lyste månen ändå så lugnt; stjärnorna tindrade som vanligt från orubbadt fäste; skogar, berg, fähus, lador och hässjor hade lugnat sig. Ännu en gång stod världen, den otroligt sega världen. Och nådatiden var kvar — hos den himmelske fadern, knappast hos majoren-borgmästaren. På honom och hans anade öde tordes ingen tänka, men hvad dagarne ledo, kommo så hans stridsmän i hasiga tiggarhopar hemtroppande, blåslagna, getingsvullna, utfarna och förtäljde med gråtandes tårar till samhällets bestörtning, hvad fasans ynk de varit ute för af Olof Evertssons, den lastgamle hedningens hand..

Händelsen gaf anledning till en visa, hvaraf följande gåtfulla rimstäf lefvat intill senare tider:

Tusen sinom hundra tusen
Kom vi man ur husen
  Vid Remslebro.
Den, som då fick se på kusen,
  Det var stadsl—n!

Den norrländska stiftsstadens vapen, en bäfver, som gnager på en timmerstock, har sannolikt med anledning af denna händelse och visan blifvit vantydd till en »gnagare» af annat slag.

LÖFTESSVENNENS ÅTERKOMST.

I.

NÖDEN SOM STÖRST, HJÄLPEN SOM NÄRMST.

I de sista julidagarne af pröfningarnas år 1713 sammanträdde i den nordsvenska stiftsstaden landsfogdar med landtdag och prästmöte till hörsam åtlydnad för höga senatens fullmakt, bud och befallning att utväga hvad råd de kunde mot hungersnöd, laglöshet, kättarväsen och andra olyckor, som då hemsökte det vida norrländska området under Gäfleborgs ståthållareskap.

Dessa fullmäktige började sitt verk med att jämras i dagarne tre öfver den välbeställde excellensen på slottet Gäfleborg, landshöfdingars och fogdars öfverståthållare, som hade skolat komma tillstädes, men af okänd anledning uteblef.

På tredje dagens afton kommo häradsbönder och ståndsombud vid landtdagen i en förtviflad öfverläggning att afsätta alla löneupptagare och för allmänna ändamål indraga deras löner.

Såsom ett åskslag öfver detta hufvudlösa oråd kom genast inbjudan till gästabud hos doktor Göran, den gamle och knipige stiftsherden, dittills känd som en ganska tvifvelaktig gästvän. Då tänkte många

af dem, som nu skulle råda för det vida Norrlands välfärd:

»Vi skolom liks förgås! Och till det meriga ha vi ju yttersta domen öfver oss bäst hvad det är. Snart är allt fullkomnadt, och här lönar inte spjärna mot. Så må vi då njuta en herrans glad dag efter dessa år af halm och bark och all ohyra!»

Den första augusti gick det ovanligt hett tillväga på Bispehöjden, och detta i tvåfaldig mening ändå. Den dagen glödde ur molnfria skyn sommarens växtförbrännande sol med en hetta, hvars make de äldsta lefvande ej mindes. Och inne på gården låg kockstugan som en blygsam offertjänare undangömd bland träden, men nådde öfver deras solsvedda kronor med ett par svarta skorstenar och utspydde rök, så att den ena tappen hann ej undan den andre i himmels höjd.

Längre bort reste sig ur planteringarnas djup, liksom ett glupskt afgudabeläte, doktorns egen väldigt upptornande mangård, badande i solens förtärande brand, i gästabuds sorl och anrättningars os. Det var ett underverk, ett Babels-torn, fem loftvåningar högt och ärevördigt öfver de hädiska trasvargarne utanför, i vid utsikt öfver flikar af land och vatten, med den tynande hamnplatsen väster mot Hernösundet samt i närmaste grannskap med vårdkallen öfver det djupa barrskogsbältet strax i söder, en furupik öfverst på bergskallen, redo att tändas vid första spaning af barbarerna, som kunde styra upp öfver vattenlinjen på Österhaf och störa festglädjen hvad stund som hälst.

Uppe efter den skuggade loftväggens allehanda kråkvinklar, lusttak, utsprång, burar och smågemak

vimlade folk i kaftaner, krås och vadmalströjor, så att de objudna gästerna nere på backen, utom det jordfasta planket och de låsta grindarna, påminde om en flock ärlor och gråsparf på en resligt lagrad storskyl.

De, som så uppfattade gästabudets ståt under hädelser och upptåg i gårdens skugga, voro en hop armodsbarn af alla slag: flyktingar undan fiendehand, tiggare, landstrykare och andra hemlösa varelser, de flesta ditlockade genom hungersnödens skarpa matlukt.

En gosse hade under dagen dött af svält strax borta på dikeskanten vid gamla brunnen.

En falsk profet hade genast kommit som beställd och efter våldsam predikan döpt om det öfriga sällskapet med brunnens vatten till sitt nya evangelium — midt för det samlade predikoämbetets näsa!

En tillkallad afdelning af stadens milis hade därpå gripit den falske profeten och efter ett rasande handgemäng med hopen släpat in honom för tillfälligt förvar i ett vedskjul, hvarefter de stannat inom de tillbommade grindarna för att bevaka fångsten, värna sig själfva och skydda gården.

Dessa voro dagens tre första hufvudhändelser, och så kom den fjärde. Badande i svett, beskäftig och brådskande steg en karl uppför backen fram till grinden, och när vaktens förman på hans rop gick dit, visste den komne berätta, att ett följe af några tusen tiggare voro på väg mot staden, väpnade och morska med besked.

Denne budbärare såg sig mött med ohöflig misstro och bad att få tala med öfverheten själf. Det ordet behagade ej förmannen, som tyckte sig vara öfverhet

nog. Och yttermera retad genom massans hångyckel tog han saken så:

»Du har bara gjort dig till ärendes att snålas efter traktering, du med! I väg härifrån! Och I, slarfhankar, få icke stå här, har en ju sagt!» afgjorde han med tydlig vanmaktskänsla och gick.

Budbäraren vände knotande om, men snart kommo andra, som bekräftade hans tal med växande besked om tiggarhärens väpning och styrka.

Hvad eljes vederfors de objudna gästerna utom planket kommer strax till synes. Det blef omsider mat, som föder kropparne, och jublande framtidslöften, som höra till själarnas näring. Öfver norra guvernementet hade seklernas hopade nöd aldrig tryckt värre än nu, men hjälpen var ock som närmast.

II.

ETT LÖFTESREGN OCH ETT SÄLLSAMT VARSEL.

Hos doktor Göran var middagen slutad och gästerna hade slagit sig ned till samspråk i bottenvåningens stora sal, som nu lämnade bästa skyddet för den pinsamma hettan. Till yttermera lisa stod midt på golfvet ett väldigt fyrfat med blomsterkransad ismassa, en prisad anordning af husjungfrun, den unga och sköna Anna Noræa. Biskopinnan själf, fru Inga Gad, hörde knappast denna världen till och var ej häller nu synlig för dess ögon.

»Tack för mat, fader biskop!» ropade trasvargarne utom planket, gång efter annan.

Detta var uppenbarligen en ny hädelse, ty ingen i gården hade på sitt samvete, att de fått ett gryn därifrån. Men en främmande karl hade kommit tillstädes med ett lass mat och delat ut, så mycket visste man.

Misstanken för detta gemena illdåd var afgjordt riktad mot en betydande person bland samkvämets damer, där de sutto i stel, enformig rad vid ena kortväggen, med snedlagda, vaggande hufvuden och händerna andäktigt knäppta öfver spensen, lyssnande till predikoämbetets förtviflade oråd såsom det härligaste gudsord i kyrkan.

De öfriga väggarnas paneler kläddes i oafbruten följd af sittande män. Där syntes norra guvernementets fogdar i något malätna livréer. Likaså landtdagens ståndsombud, mest ämbetsmän äfven de, och dess häradsbönder, vadmalsklädda och beskedliga. Detta sällskap lyssnade ej fullt så andäktigt, men satt dock i templet och lärde, några få med uppbygglig känsla, men dess flere till dolsk förargelse.

Återstoden och hufvudsumman var präster, en följd af peruker, halskrås, kaftaner, knäppta händer med irrande tummar, skospännen och svarta strumpor, mest af landets ull. Vid kortväggen emot fruntimret var templets altarrund och gudomen själf. Där sutto i bekvämare skinnstolar proster, kapitularer och andra betydande andans män kring värden själf, ett märglöst skal kring viken kärna.

Såsom ett armt får mellan två bistre ulfvar, satt han mellan sin »spögubbe», Nora-prosten, den dystre herr Andreas Asp å ena sidan, och sin allbekante tuktomästare, den förskräcklige Mäster-Abraham, å den andra, en märkelig man, som flyttat bort sin stiftsherde från dennes eget innehafvande gäll — i egenskap af underordnad prästman där!

Det var just inga fler än dessa tre, som tordes säga något. Och oaktadt värdens äflan att medla mellan sidokamraterna, hördes dessa häda hvarandra jämt. Här fortsattes grälet vid prästmötets förhandlingar, men ej var det fråga om bot för dagens skriande nöd.

Nej, det var tal om brödet, som kändes märkbarligen förtunnadt, om den kära makten, som ytterligt missbrukad höll på att glida ur händerna, om säkraste medlet att än en gång lappa de sista, usliga trasorna af gamla kanoniska lagens fjättrar, som ännu spökade kvar i denna »Sveriges rikes skräpvrå».

»Tack för mat, biskopsfader!» hånade antikristerna utom planket, men det fick man nu ej låtsa om. Herr Andreas hade ordet, och man lyssnade till detta orakel:

»Här ha vi suttit i tre dagar och jämrats öfver, att hans högvälborne excellens general-guvernören ej vill synas. Men när allting vida kommer, börjar jag se själfva gudsfingret i detta oförklarliga dröjsmål. Ty hvad händer, om han komme nu och funne clerus i sådan tvedräkt, att vi ej kunne gifva honom en fingervisning om kyrkotuktens rätta handhafvande? Jo, den världsliga makten, som vållat oss all denna jämmern, skulle med sitt ovisliga godtycke upphäfva sig till domare öfver hvad gudsriket tillhör. Vi däremot skulle förklara oss oförmögne att förvalta den makt, som vi här i stiftet alltid haft och kunna hafva, genom exempel af Samuel och de domare uti Israel. Har ej mångfaldiga gånger framhållits här, att den världsliga makten endast är gudsrikets högra hand? Nå, men hvad är då hufvudet till armen, vill jag fråga? Det osynliga hufvudet är Kristus, såsom vi alle veta, och det synliga — ja, hvad kan det annat vara än clerus! Skall nu icke häller hufvudet veta, hvad den underordnade armen bör göra?»

Herr Andreas rönte starkt medhåll vid sin frågande blick öfver salen. Och så tog Mäster-Abraham fränt till orda:

»Jag vånde han vore här en gång, så att vi komme

ifrån detta eviga klammeri! Jag har sagt, huru förfaras skall med antikrister och upprorsandar. Jag orkar inte höra vidare prat. Jag säger, att armen där skall reda oss ut af denna villervalla bäst den gitter, ty sådant kommer oss platt intet vid, säger jag! Jag såge hällre, att ståndets värdighet och privilegia kunde conserveras och förkofras, det jag mångfaldiga gånger framhållit hafver och därmed jämt!»

Mäster-Abraham blef häller icke utan medhåll, och doktor Göran återtog medlarordet:

»Jag är hufvudsakligen af enahanda tanke hvad ämbetets vördighet och privilegia angår. Om deras conserverande har jag ansett lämpligt, att clerus lämnar hans excellens en kraftig påminnelse. Men hvad som bör åtgöras med dessa villfarande och genstörtige, kan blifva oss för ödesdigert att decidera. Efter gripandet af den förföraren Emanuel ha vi ju sett den sista villan värre än den första. Jag börjar tro, att vi förfara riktigast, om vi öfverlåte detta ansvar och bekymmer åt öfverheten, som icke bär svärdet förgäfves. Tiden börjar mogna äfven här för den världsliga rättens fulla inträde i dess lagligen stadgade function. Och vårt gamla, faderliga domareämbete — ack ja, det får kanske lof att vika, åtminstone nu för stunden.»

Ett gifvet bifall skördade äfven stiftets öfverherde och gästabudets värd. Herr Andreas upptog nu striden med sina två afgjorda motståndare. Trätan mellan honom och Mäster-Abraham hade skridit ett godt stycke öfver tillbörliga gränser, då den hastigt afbröts af en sällsam händelse, som länge genom tiderna skulle omtalas.

Rassel af hjuldon, häftigt tramp af hästar, fras och gny af munderingar närmade sig hastigt i uppkörs-

backen och stormande fram mot gården. Så hördes ett krasande brak vid grinden och skrämselrop i massan. Sedan var det tyst och dödt.

»Nur är excellensen här!» sorlade gästlaget och skyndade fram till fönstren. Gården syntes som vanligt, men grinden var lössliten från stängslet och den stimmande hopen började tränga in, en trolldomssyn för stadsvakterna, som stodo i förfärad grupp för sig, och för kockstugufolket, som längre bort väsnades på sitt vis.

Gästerna inne i salen växlade häpna ögonkast en stund. Männen voro bleka af sinnesrörelse och förblefvo tysta. Kvinnorna kommo sig omsider för att larma och väsnas.

»I dag blir Pilatus herre och öfversteprästen dräng!» hördes en röst ute på gården.

Där stod nu folkhopen i all tänkvärd beskedlighet, gripen som den var af stundens spöklika stämning och väntan på nya underting. Ansenligt var den ock förökad på en stund genom tillkomsten af nya armodsbarn, som kunde vara framstampade ur jorden. Alla väntade någon, som borde vara märklig och betydande i förhållande till ett så kraftigt skrömtevarsel. Och många ögonpar riktades åt det håll, där den märklige borde uppenbara sig allra först: i landsvägsbacken bortom sundet.

»I dag blir Pilatus herre och öfversteprästen dräng!» ropades åter på gården.

»Hvad månde sådant tal betyda?» anmärkte doktor Göran lågmäld och oroad till herr Andreas tätt bredvid sig.

»Jo, han har varit här ute och spått!» lät svaret olycksbådande.

»Hvilken han?»

»Den urgamle utbölingen här med näfverväskan! Olof Evertsson förstås! Hvem annars!»

»Nå, hvad spådde han?»

»Pilatus är på väg hit att ta hand om den herdestaf, som du är redo att släppa i hans händer, öfversteprästl»

»Nånå, så släpphänd är jag väl ändå inte! — När fick broder veta allt detta?»

»Berättades af karln, som kom med bud om tiggarhären!»

»Bevare oss, hörs det tal om en här rent ut?»

»Ha varit flere stycken skickade med varningsbud, men hindrades af den dumma vakten. Den här slapp ändtligen fram och fick tala med borgmästarn. Sedan rådgjorde vi två.»

»Hvilka anstalter ha ni träffat?»

»Satt milispatrullen deras på vakt vid broarna. Detta räcker kanske till, men saken hålles hemlig till undvikande af onödigt larm.»

»Kan väl så rådligt vara. — Jaså, det står så till! Och så skulle han ha spått så där?»

»Ja, broder hör deras rop. Och så tillade den gamle hedningen en märklig sak.»

»Såå! Hvad då för slag?»

»Pilatus, din husbonde, kommer i dag, så snart regnet hinner slå ned!»

»Regn i dag?» utbrast doktorn med lättnande tvifvel.

»Kom till fönstret, broder, så får du något se!» lät herr Andreas doft, och så vacklade doktor Göran bort mot solsidan med sin »spögubbe».

Under allt prat och larm, som nu var å färde, hade gästsalens folk icke kommit att märka de tunga,

regndigra åskmoln, som vältrat fram öfver bergåsarne från sydvest.

De hade redan sväfvat upp mot himlahvalfvets hjässpunkt och insvept den brännheta solen i sina mörkblåa massor.

»Nå, där ser ju broder!» lät herr Andreas.

»Ja, jag ser!» gaf doktorn kvalfullt till svar. »Men kanske, när allt kommer vida, är en husbonde väl så bra som en profoss!»

Han såg gråhvasst på ämbetsbrodern, vände honom ryggen och stapplade bort. Nora-prosten mätte den nedböjde med en lång, föraktlig blick och tänkte, mellan skärande tänder:

»Makten glider mig hjälplöst ur handen. Ve mig, att den skulle vara bygd på denne kraken!»

En bländande ljungeld genomskar molnmassan.

Tordönet, länge dröjande, rullade hundrafaldigt fram och åter mellan bergen. Och regnet, himlens must och välsignelse, öste ymnigt öfver en jord, som trånade, och människor, som jublande sträckte händer mot höjden att välsigna sin gud.

III.

VARSLETS KÄRNA KOMMER MED OVÄDER.

Efter två timmars slagregn ur halfskymmande moln strålade solen åter ur skyn, dit många tusen förenade böner riktades i hopp om räddning. Åskan hade urladdat sig öfver nejden och mullrat i väg till hafs.

Ute på backen hade massan tacksamt hållit skuren till godo som vederkvickelse mot kvalmet. Därifrån hördes med ens uppsjudande sorl och höga rop:

»Han kommer! Där är han! Nu kommer han!»

Högt uppe i backen, där landets galge af ålder vördig skönjes, störtar ned ur skogsbrynet en sexspänd vagn. Hvem åkte där? Knappast excellensen, kanske hällre kungen! Och så framspränger en eskort af ryttare med blixtrande vapen och munderingar.

Nere på vägen utbreder sig tåget i en linje. Vana ögon räkna hundra man med akterhandshästar. Denna syn är väl snarast en fortsättning af spökelsen eller, Gud bättre, ett fiendebesök?

Tåget krökes af vägens bukt, slukas af granskogsdungen, störtar in öfver broholmarne till sundet. Stadens miliskarlar, som postera där, uppenbara sig i en hufvudlös villervalla, kanske i falskt alarm för de 12,000 tiggare, som siste budbärarn hört omtalas. Det ilar vidare som en skottspole mellan husgaflarne efter stadens hufvudgata, störtar upp för backen med eldgnistrande hofslag i en sky af damm och skjuter med oförminskad fart in på gården. Ja, just så där hade ju också skrömtevarslet låtit om sig. Nu skulle man få se dess kärna!

Ur vagnen steg en svartmuskig man, smidig och nätt i sina rörelser samt svång om lifvet som en geting i tidens karolinska krigardräkt: knäsid vapenrock med gula uppslag, sporrstöflar, slagsvärd, örnfjädrad, trekantig hatt.

Han hälsade massan, som stod med blottade hufvuden, och dröjde länge forskande vid åsynen af några starkt utsvultna varelser.

»Vi vill ha mat! En svälter ihjäl!» utbröto ropen mångstämmigt.

»Ja, ni ska' få mat!» svarade krigsmannen klart och enkelt. Massan brast i jubelrop.

En gammal bonde, torr och hopskriden, ville tränga

sig fram, men stadsvakterna funno detta opasserligt och föste undan honom.

»Höge herre, jag har blifvit orättvist handterad!» ropade han öfverljudt.

»Hvem satte er att skuffa karln åt sidan!» utbrast krigsmannen till de bèskäftige. »Låt honom komma fram!»

Bonden kom och sade: »Det är på det viset...»

»Det får jag höra sedan!» afbröt varslets kärna. »En hvar, som har klagomål, säger namnet för ordonnansen där. Kom så hit i morgon bittida kl. 4 och träd fram vid pårop.»

Bonden fick sitt namn antecknadt och efter honom hela hopen.

Under tiden trädde främlingen med klingande sporrar in genom förstugan öfver salens tröskel. Där dröjde han en handvändning, säkerligen i väntan att se sig mött af värdfolket, och ögonen, svarta som det spetsiga helskägget och det krusiga hårets rika svall, allt en sällsam syn i de slätrakade perukstockarnes tid, foro kallsinnigt forskande öfver den stelt sittande församlingen, som genom denna mottagning ville gifva den bäfsamt väntade ett starkt intryck af sin vördighet. Medelålders var han, och mycket aristokratisk till utseendet samt brynt af varma länders sol till en skepnad så sällsamt mörk och utländsk, att hans vagga rimligtvis kunde ha stått bortom något världshaf.

Sådan tog sig varslets kärna ut. En gosse, som klängde på sin moders knä, började väsnas vid åsynen af denne svartalf, och mången äldre blef sällsam till mods. Hvilken var han? Icke excellensen, men Storturken möjligen, Storblåman i Egypten kanske eller Kejsarmorianen i Söderland? Ja, kanske, när allt kom vida, fanen själf i Fanhem

eller någon af fasans andra potentater, den han rättast var...

Den främmande syntes finna sin väntan väl lång. Efter en knapphändig hälsning till höger och vänster, gick han fram till värden, där denne satt i sin stol. Doktor Göran stod upp och tog ett steg tillbaka.

»Jag förmodar det är hans högärevyrdighet herr doktorn och biskopen?» sporde den främmande i djup baston, en äkta kommandoröst.

»Det är så. Med hvilken har jag äran tala? Huru skall jag titulera?»

»Man kallar mig öfverste Johan Bogislav Mikael Loth.»

Nog var detta många namn, men intet slutade på adligt vis. Varslets kärna var sålunda ej blott en enkel dödlig, utan ock ofrälse man på köpet. Respekten lade sig betydligt och med en suck af lättnad fortgick doktorn:

»Välkommen, välbördig herr öfverste! Det var oss en märkelig företeelse, som har varslats här förut.»

»Jaså, min förridare!» utbrast öfverste Loth ljudligt och gladt. »Jag råkar veta af honom, och han är inte heller obekant på mina framfärdsvägar. Aldrig behöfde jag skicka förebud, ingenstädes vänta på hästar. En präktig förridare på min ära, herr doktor och biskop!»

»Jaså, eders välbördighet säger det? Men oss höll han på skrämma till ren alteration. Vi sutto här som bäst i väntan på excellensen, som komma skulle...»

»Håhå!» afbröt öfverste Loth. »Nå, hvad hans excellens general-guvernören angår, så sänder han sin hälsning, och det är allt hvad han för stunden kan.

Han är af sjukdom hindrad, och jag kommer i hans ärender som fullmäktig stadman.»

Den nedgångna respekten steg nu med ens ett kraftigt tag. Doktorn fortfor öfverraskad och nästan brådskande:

»Välkommen, var oss hjärtans välkommen, välbördig herr öfverste och stadman! Måtte den högste Guden hafva sändt honom hit i en lycklig stund! Här tarfvas i sanning mycket arbete, mycken bön, mycken nåd, mycken tuktan...»

»Och framför allt mycken mat!» utfyllde herr öfversten och stadmannen i fryntlig ton.

Doktorn häpnade för svalget, som dessa ord redan vid första mötet uppenbarade mellan honom och den främmande. Dock svarade han snabbt och med någon spets i tonen:

»Var välkommen som gäst i mitt hus, välbördig stadman, som gäst i mitt hus!»

»Tack! Under närvarande läge tör jag få vara tacksam för anbudet. Konungens högstbetrodde man har att finna sig hemmastadd öfver allt. Med honom är ingen fara, men sämre ställdt är det med dem här ute!»

Excellensens stadman såg sig forskande om i laget och sporde:

»Är icke stadens borgmästare till finnandes här?»

Magnus Alexander Sundström, kallad landsmajor, trädde fram med alla öfliga underdånighetstecken. Stadmannen mätte honom med ett ögonkast och fortsatte:

»Det åligger honom att oförtöfvadt verkställa min trupps kvartering!»

»Skall ske!» lät Magnus Alexander i rät vinkel. »Kommer truppen att dröja länge här?»

»Åja, det kan visst dröja, men ingen behöfver jämras för det. Jag har rätt till fri kvartering, men betalar ändå alla räkningar, så länge man ej hugger för sig alltför hårdt.»

»Jag får vördsamt tacka eders välbördighet å den arma stadens vägnar!»

»Vackert så, men slikt armod råder icke här, att folk behöfver svälta ihjäl inom stadens hank och stör. Jag ålägger honom i konungens namn att anordna en dräglig utspisning åt uslingarne här, till dess jag finner rådrum för ordnad fattighjälp.»

»Men jag betygar, att staden skulle blifva öfverlupen, nedertrampad. Fick man ej nyss på stunden bud om 12,000 tiggare, som skulle vara på hitvägen!»

»Tolftusen tiggare? Det var minsann ingen liten hop, men ett märkvärdigt jämt och vackert tal!»

»Ja, vi måste nyss sätta ut stadens milisbataljon på broholmarne.»

»Hvartill tjänar detta? Med två broar afstänges ett tygellöst band, men ehvad som händer, ger man mig ett bud om äfventyrligheter yppas. Och gå nu genast till verket!»

»Jag bedyrar, att borgerskapet står rakt icke ut...»

»Har ingen fara! Ställ era räkningar på hela general-guvernementet. Och nu går han utan gensägelse oförtöfvadt till verket. Jag tål ej se och höra denna fanens ordning, att fattigman svälter ihjäl rakt utanför rike mans dörr!»

Borgmästarfars vidare invändningar krympte ihop till en underdånig bugning. Excellensens stadman följde honom ut på bron. Han hördes växla några ord med sin ena ordonnans och, pekande på Magnus Alexander, sade han till folkmassan:

»Följ denne herre, så skaffar han eder mat!»

Hopen jublade, och under starkt instämmande från alla sidor ropade en tokrolig stämma:

»Höge herre, hjälp oss också fram med våran profet, som det bars till att ta ifrån oss och vräka in i vedlidret. Inte kan vi äta med Guds välsignelse, medan han sitter där och svälter, inte.»

»Hvad är det för slags profet?» sporde stadmannen förvånad, och vaktens förman skyndade att svara:

»Jo, han understod sig att förvilla folket här med sitt antikristeri, och det midt inför själfve biskopens ögon. D'är en slarf, en falsk profet!»

»Nej, d'är en riktig gudsprofet!» genmälde massans talman. »Det hörde väl jag, när han tog i och predikte för oss.»

Röster instämde, och stadmannen fortfor:

»Så mycket synes ostridigt, att han är en profet. Sådana äro ej på sin rätta plats i vedlider. Låt honom komma fram!»

Menigheten fröjdades, och dess profet visade sig, gänglig, arm och dyster, nerblodad och sönderrifven, därtill äfven förvånad och misstrogen vid åsynen af dessa krigsknektar.

»Huru blef han så handterad?» sporde stadmannen och fick till svar från vakten: »Det var på det viset, att folket höll kvar honom, men vi måste arrestera'n, såsom öfverheten hade befallt!»

»Hvilken öfverhet då?»

»Biskopen och prosterskapet, förstås.»

»Det är den öfverhet, som h a n vet af,» tänkte stadmannen och fortfor till den lösgifne:

»Stanna här hos min ordonnans, tills jag får stunder att öfverväga din sak! — Ordonnans, gå med honom till kockstugan och säg till om mat för er bägge!»

»D'är inte värdt gå dit,» upplyste förmannen.

Kockmodern är ett hår af hin håle själf. Ha inte vi fått stå här och sluka väder hela dagen!»

»Ja, det förslår inte!» afgjorde stadmannen. »Hälsa henne, att i värsta fall kommer jag själf. Gå dit ni med, som ha slukat väder i dag!»

Ett allmänt, högt och glädjerikt hurra höjdes nu vid kasketters viftning för den rättvise och mathulde Pilatus.

Borgmästarfar gaf sig ned åt staden, följd af ryttartruppen, ena ordonnansen som öfvervakare och trasvargarnes följe, som skulle utspisas där.

Den andre ordonnansen gick med den falske profeten och stadsvakterna till kockstugan för att spisa middag där.

Excellensens stadman steg åter in i salen och såg besvärade veck öfver månget ansikte.

»Som sagdt, herr doktor och biskop, här tarfvas framför allt mycket mat. — Haf nu artigheten att presentera mig dessa gäster!»

»D o m i n u s Andreas Asp, p r æ p o s i t u s e t p a s t o r i Nora församling,» började doktor Göran.

Herr Andreas betraktade varslets kärna misstroget och sade med en viss stickande betoning:

»Måtte välbördig herr öfversten och ståthållaren hafva kommit hit i en högönskelig stund, såsom vårt rätta biträde i denna svåra bedröfvelsen!»

Äfven varslets kärna svarade med någon udd i tonen:

»Jag skulle önska att kunna biträda och tjäna alla, men i första hand är det min plikt att tjäna hans kunglig svenska majestät och Sveriges krona. För att göra detta som sig bör, har jag utverkat olnskränkt fullmakt att använda biträde af alla, äfven vördiga prästerskapet.»

Bestörta miner växlades i laget. Nu visste man så dags, hvad klockan var slagen. En arm till den världsliga armen hade nu kommit och, till trots för Nora-prostens sinnrika dogm, genast förklarat sig för öfverhufvud. Märkbart tankspridd fortsatte värden:

»Magister Abraham Bång!»

Stadmannen såg den föreställde tuktomästaren nyfiket an och frågade, om han inte var den, som kallades Mäster-Abraham.

»Så är det!» svarade stiftsherdens bortflyttare, både smickrad och misstänksam. »Välkommen till orten, herr öfverste, och var äfvenså välkommen i mitt hus, när så lämpar sig!»

»Mycken tack, men tid för gästabudsresor lär knappast yppa sig. Ett godt stycke arbete att återställa ordningen här i landet, eller hur? Men det bör gå bra, när jag kan påräkna vördiga prästerskapets medverkan och föredöme.»

Detta kändes Mäster-Abraham som salt i sura ögon och han fann nödigt att svara:

»Ja, hvad föredömet angår, så är det ganska godt som det är. Åtminstone kommer ingen sörländing hit och lär oss bättre.»

»Gläder mig att höra,» utlät sig stadmannen i uppriktig ton och doktorn fortsatte:

»Landskommissarien och kronofogden Olof Vestman!»

Stadmannen såg nu framför sig en lindrigt grånad, sirligt afmätt och behärskad, fin och urban herre, med mjuka later och knubbigt rundade kroppsformer, en riktig afgud för ståndsöfverhetens demoiseller, tanter och fruar, men ej dess mindre en känslolös plågoande öfver de stackars bönderna.

»Vi lära få samarbete, herr landskommissarie! Så-

som ställningen är nu, gissar jag att ämbetet kännes tungt?»

»Ja, för Gudi beklagligt!» lät landskommissarien bekymrad. »Det enda, som återställer ordningen, är militärisk handräckning.»

»Sedan man likväl frestat, huru långt mat och folklämpor förslå!»

»Ja, mat också!» medgaf fogden helt lätt. »Men hvad folklämporna angår, så försäkrar jag, att eders välbördighet icke lär komma särdeles långt med dem.»

Stadmannen log och fortsatte i likgiltig ton:

»Medan jag ännu kommer ihåg det, skall jag bedja herr landskommissarien inkomma med sin tjänsteliga rapport om den där vidtberyktade händelsen vid Stora-Selet.»

Så taladt och det blef med ens så tyst i salen, att man hörde väggsmedens jämna slag i ett af husets gamla timmer. Hade stadmannen, främling som han var, råkat att tala om rep i hängd mans hus? Ja, icke så förutan! Det var en blodig arfsägen, för barn och spenabarn intill sena tider, om en gudlös ogärning, som i vildskogens djup föröfvats mot ett byalag finska skogsbyggare i en hel menighets åsyna närvaro, utan att någon, vare sig häradshöfding, lagman eller guvernör, höjt ett finger för att rannsaka, än mindre döma de skyldige. Tolfårig mossa grodde på stället, där byn en gång låg; vidjor och ungbjörk, al och ene, hade länge sedan slagit rot i de brända tomterna bland hvitnade människoben, öfver hvilka ännu ingen präst hade läst. Men ingen af de förorättade hade klagat, ty de voro alla tyste, och ingen annan hade väl häller klagat, ty tiga var silfver, men klaga var järn, sade landets ordspråk. Då kom han, den svarte främlingen från värl-

dens ända, och begärde förklaring öfver händelsen vid Stora-Selet! Hvad månde det betyda?

Underliga tankar fingo makt med gästsalens folk i en handvändning, och i andlös spänning väntades landskommissariens ord. Det dröjde något under en pinsam tomsväljning, som också hördes öfver hela rummet, men kom med oklanderlig fattning så:

»Ja, det var visst ett beklagligt öde... Sjuttio kristne själars bråddöd... Men jag kan och måste två mina händer. Allom kändt är, att en landstrykare ådrog oss hela gruftigheten.»

»Det kunna vi godt intyga litet hvar!» tillade en röst i närheten. Stadmannen syntes ej fästa sig härvid, utan fortgick till fogden:

»Nåväl, sätt upp det där i en ordentlig rapport! Dess bättre, om man också finge fatt landstrykarn där?»

»Det har sig nog svårt, ty vi skickade af honom som kanonbuse vid flottan, och sedan dess har jag inte hört af honom. Kanske vördige prosten Asp vet närmare besked?»

»Han har inte hörts af!» lät den uppfordrade dystert. »Är väl på sjöbotten, kanske i fångenskap hos ryssen — en gudlös och vanartig själaspilling af värsta slaget. Måste slås i kedjor, tagas i Herrans hand under lagens välde.»

»Och man pressade honom till sjötjänst för hans del i missgärningen?»

»Nej, inte så alldeles!» Fogden lät något tveksam.

»Har man då lämnat honom onäpst för den saken?»

»Inte det häller!»

»Fick han då sjötjänsten för någon annan merit?»

»Ja, det var för både ett och annat, som ej så noga kan upprepas här på stället!»

Stadmannen såg sig snabbt forskande om i det tassalande kvinnolaget. Där hade man nu afbrutit sitt andaktsfulla tempelbesök för att hämnas detta hedershus. Hvilken lycka, hvilket fynd! Från kanonbusen hade tanken blott ett fjät till landets stolta matmoder, i hvars jungfrukammare olycksfågeln greps. Men var Mäster-Sara sin omgifning öfverlägsen i öfrigt, så stod hon häller ingen efter i behärskning, då en sådan fordrades. I hennes jämviktsfulla väsen kunde främlingen från världens ände svårligen ana tasselfröjdens föremål. Han mötte endast ett stadigt blått ögonpar, medan alla de andra slagits ned af blygsel öfver falskheten eller skelade åt sidan mot skymfens föremål, rädda att ertappas likväl. En hvar ville ju sedan återkomma som vän och skylla på de andra.

»Nå, hufvudsaken är ju rapporten,» fortfor stadmannen likgiltigt. »Och med denna ville jag endast ha lämnat herr landskommissarien det lägliga tillfället att vederlägga detta vedervärdiga rumor.»

»Till dess vederläggande har jag, dess bättre, ett dokument, som en hvar torde böja sig för.»

»En tingsrannsakning alltså?»

»Nej, hvad bättre lär skattas — ett frisägelsebref i öflig form af hans högärevyrdighet.»

»Ett frisägelsebref?» utbrast stadmannen förvånad. »Hvad är det för slags handling, herr doktor och biskop?» Märkbart besvärad gaf den tillsporde långsamt till svar:

»Si, det har varit en urgammal kristelig ordning i detta stiftet, att där någon oförskyld förtalad blifvit, så har någon man med större auktoritet, hälst af andliga ståndet, betygat hans rätta frejd på tro och samvete, per juramentum crudelitatis, såsom det heter på gammalt, kanoniskt rättsspråk.»

»Och denna försäkran i skriftlig form utgör frisägelsebrefvet?. En högst vacker och kristelig ordning, det må jag säga. Rapporten blir då så mycket mer en formsak, men bifoga likväl en afskrift af brefvet, så ser det än bättre ut.»

»Räcker det, om rapporten kommer in före kvälldags?» lydde fogdens fråga i kall och afmätt ton.

»Åjo, det räcker... att skrifva ut den, ty tolf år ha väl också räckt att få konceptet klart eller hur?»

Fogden bugade med tillgjord brådska och skyndade mot dörren. Alldeles oberörd fortfor stadmannen:

»Med afseende på ärendenas mängd och tidens knapphet blir det min nödtvungna sed att om möjligt slutbehandla hvarje sak på en gång, så snart den kommit före. Det fanns ju flere vittnesbörd i denna sak?»

»Ja, händelsen är,» inflikade doktorn, »att jag innehafver det skriftliga beviset på hans högförräderi med de norske.»

»Hvilkens förräderi då?» undrade stadmannen.

»Just den där landstrykaren Svarte-Mickels allbekanta stämplingar med major Ole Randulf å Junkersdal och dennes son Björn Randulf.»

Stadmannen stod där helt förvånad med en lång, frågande blick på doktor Göran.

»Jaså!» kom han dröjande. »Ett sådant dokument hör dock världsliga makten till, hvarför jag skall hafva nöjet mottaga det vid första lägliga tillfälle.»

Utan att säga ett ord stapplade så den gamle med väl öfverdrifven brådska ur salen på väg åt sidorummen. Stadmannen, döf och blind för allt, fortsatte i vanlig tonart:

»Nå, för att bringa saken till slutet — det var ju någon fler, som ville styrka ämbetsrapporten?»

Fram steg nu, ödmjuk och beskäftig, pastor i Gudmundrå, magister Andreas Sellin, vanligen kallad Mäster-Anders från Vallen, ett namn, behållet från hans kaplanstid i Högsjö socken.

»Den rapporten kan snart sagdt hela min församling bomärka,» försäkrade han. »Svarte-Mickel och kamraten hans, Svarte-Petter, det var två ljusa fåglar, må jag säga. Åto upp allt mitt sofvel i härbärget före dotterns bröllop...»

»Således ännu en ful bedrift. Nå, magistern har att medverka med de intyg, som finnas, så att händelsen kan få sin rättmätiga förklaring inför både öfver- och undersåtar.»

»Det skall visserligen blifva.»

»Godt, men så en sak, som jag just kommer ihåg. Magistern har tvistig sak med en del församlingsbor rörande tre sädesland afradsjord?»

»Har väl varit lite tvistigt, förstås, men inte längre nu, sedan syn och undersökning stod.»

»Då är jag nöjd. Det olaga intrånget har då upphört, och åboarne ha fått ersättning till nöjes?»

»Olaga intrång? Det vet jag inte af. Synenämnden tilldömde mig jorden under prästbolet. Det vet bäst häradshöfdingen, välborne herr Erik Teet, som just är här.»

»Det äger sin riktighet,» svarade den så föreställde och steg fram, en stolt och nackstyf herre, hvars adliga rygg knappast medgaf en märkbar bugning för konungens ofrälse troman.

»Nå, efter frågan är yppad, herr häradshöfding...»

»Var så god, välbördig herr stadman och öfverste!»

»Hade inte åboarne någon invändning mot åtgärden?»

»En gammal saga, ett åldrigt pergament!»

»Som lästes, förmodar jag?»

»Var ej skyldig. Detta munkpränt skulle företes i läslig afskrift.»

»Och denna upplysning lämnades kanske?»

»Åt en, som ståtade med andras talan? Ingen skyldighet!»

»Kanske icke häller det. Men då nu ombudet begärde uppskof för afskriftens skull, så gaf I honom under sittande förrättning en örfil. Det var väl icke häller en skyldighet!»

Den andre svarade, oefterhärmlig till hållning, ton och min:

»I så fall gjorde jag något utöfver min skyldighet ändå!»

Stadmannen, skenbart lugn, rätade sig till ovanlig höjd och pressade handen om svärdfästet, så att den hvitnade.

»Detta var droppen, som spillde måttet, herr Teet!» sade han allvarligt.

»Jag tituleras konungens troman och häradshöfding!»

»Nej, knappast hädanefter. Riksens myndigheter med kungliga senaten och hofrätten främst äro långt för detta utledsna vid herrens domarestycken. Och efter denna skrytsamt erkända öfverloppsgärning försättes välborne herren ur tjänsten, tills laga dom faller i rannsakning af herrens meriter.»

Under detta kallt framsagda tal hade den andre samlat sig till en åska, som nu slog ned:

»Hvad är detta?» röt han ursinnigt. »Suspen-

deras kunglige ämbetsmän genom okontrasignerade landstatsresolutioner i tomma luften?»

»Ja, så långt är det nu kommet med ämbetsmän af detta slag. Och i skriftlig form erhåller herren denna resolution af den tjänsteman, som öfvertager häradskistans nyckel i morgon redan.»

Herr Erik Teet förmådde ej vidare säga. Hufvudyr af ursinne snodde han om på klacken och ragglade ut ur rummet med händerna för pannan.

En handvändning af allmän dödstystnad. Så återkom gamle doktorn med en handling. Märkbart stött syntes han, men stannade häpen inför all den häpnad, han spårade efter det första åskslaget.

Stadmannen steg med värdiga later fram till salens midt, satte sin älghudshandske till sidan och talade klart, dämpadt, eftertryckligt, mången tyckte rent af majestätiskt:

»Synnerligen onda äro tiderna här i landet, men det värsta af allt är den laglöshet, som har sin rot hos lagskiparn och hans likar i stånd och värdighet. Detta är nu andra resan, som ett exempel af det gröfre slaget tränger sig fräckt inpå konungens högstbetrodde man. Strax utanför staden blir jag med väpnad eskort hejdad af landsvägsbom och tullkarlar, som under hot med laddade bössor fordra transitoskilling efter taxa för rättigheten att genomfara ett sockenområde. När jag så frågar de karlarne efter deras befogenhet, så uppvisa de en papperslapp, som är attesterad af fogde och häradshöfding under en så kallad förordning, utfärdad af en präst, allom känd såsom den där hafver flyttat bort sin egen biskop från hans rättmätiga gäll och afsöndrat sin meniga församling från all riksens gemenskap. Sägen, ärade herrar och ärlige dannemän, ha dessa och dylika stycken

af laglöst själfsvåld aldrig väckt bland eder någon förskräckelse eller åtminstone någon liten förvåning?»

Dämpadt bifallssorl, starkt på djupet, svagt och förläget på ytan, lät höra sig kring salens väggar.

Mäster-Abraham, alla ögons förstulna mål, störtade, blek af sinnesrörelse, med knutna näfvar mot dörren, mumlande hörbart för alla:

»Om jag ändå inte tusen gånger hade präntat i de oxarna att inte flyga på landsstaten!»

Stadmannen låtsade ej om detta uppträde, utan fortgick i något ändrad ton:

»Herr doktorn begärde hos höga senaten en man, som kunde tala ord och inga visor. Och nog var det i sin ordning. Han själf sitter här som en landsflykting från sitt gäll, törs ej beträda dess område eller befara dess vägar, utan måste vid resor göra krok förbi. Men har doktorn ens begärt riksens skydd mot detta olagsvälde? Eller har någon af clerus vågat göra det för hans räkning? Nej, men nog har man begärt handräckning mot kättare, såsom de farligaste störarne af frid och ordning. Men nu hafvom vi många bekymmer att ställa till rätta; denna kättarfråga kan ej få hänga öfver oss med vidare besvärligheter, utan skall och måste vara undanredd före kvällen, det är mitt ord. Fördenskull utfärdar jag härmed öppen kallelse till stiftets consistorium synodale och norra guvernementets landtdag att inför mig sammanträda in pleno denna afton å tid och rum, som efter därom träffadt aftal gifves mig till känna. För öfrigt skall i afton stadgas arbetsordning för kommande ärenden. Med afseende härå och för att hafva tillgång till lämpliga råd i handel och näringar kallar jag ock tillstädes en i sådana ting förfaren dam, boende i denna trakt och känd under namnet

Mäster-Sara. Och har bemälda dam att af konungens troman mottaga ett af kungliga senaten utställdt certifikat. Hvilket allt länder en hvar, som det vederbör, till nogsam efterrättelse.»

Han slöt. Ett sorl af stridiga känslor fyllde salen. En riktig landsherre i hjärtelag och tal och skick, en kung, som talat kungliga ord och inga visor, så att mången ej mindes en sådan uppbyggelse från Herrans hus. Så syntes han dem enom.

En ofrälse knekt, som slamrande och braskande inträngt objuden i detta hedershus, förvandlat societetens kollation till en rannsakningsräfst, skymferat den högärevyrdige värden själf och hans förnämsta gäster, och sist med denna förmätenhet utslungat i vind och väder sina resolutioner och kallelser likt en annan gudfader, då han i tomma rymden ropade sitt v a r d e. Så syntes han dem androm. Huru länge skulle sådant herravälde räcka? frågade meningsfulla ögon i laget.

Doktorn räckte helt kallt den eftersökta handlingen. Mottagaren genomögnade hastigt Svarte-Mickels landsförrädiska kontrakt och visade en märkbart ryggande åtbörd. Till sist såg han upp öfver laget med en egendomligt triumferande, mild solglans i sina svarta ögon, önskade ett godt återseende vid arbetet, och gick så med husjungfruns anvisning till sina rum att söka hvila efter sin färd genom natt och dag mot norden.

Så snart han gått, hade Nora-prosten något viktigt att säga stiftsherden i ett sidorum, dit båda trädde. En god stund gick om, under närsittandes halfhöga samtal. Omsider återkommo de, herr Andreas med segern tecknad i sin dystra panna, doktorn åter ej olik en fånge i segrarns fjättrar. Han vacklade fram

till sin länstol, lade sin skälfvande hand på dess karm och utbrast med tydlig ovilja:

»Jag kallar närvarande clerus till omedelbart consistorium synodale här på stället för att besluta om nödig fingervisning åt excellensens stadman i det ärende, som han tänker afgöra på aftonens plenum. Öfriga gäster torde godhetsfullt öfverse med den makalösa belägenheten och intaga societetsrummen i min andra våning.»

*

Alltså var stridens tecken redan gifvet. Och strid skulle det blifva på lif och död, i alla former och med alla vapen...

De höge herrar domare i detta nordiska Israel voro icke redo att med ens träda bort, om de ock för stunden sågo sina åldriga fjättrar förslitna.

Dessa »öfversåtar», kärnan i den norrländska »ståndsöfverheten», hade dittills styrt, låt vara midt i gapet på den slukande hvirfvelafgrunden, men kunde nu farkosten räddas i en hastig vändning genom några grepp af skickligare händer — ja, då voro de färdiga att åter gripa tag om styret.

Än mer — det skulle aldrig få synas likt, att de någonsin tagit sina händer därifrån. Och dessa domare, som hittills dömt och fördömt både likt och olikt i andligt och världsligt, skulle allraminst tillstädja något intrång på den mark, som de nämnde sin andliga domsrätt. Men nu, var det sagdt, skulle denne krigsknekt i en handvändning reda undan deras gamla och grufliga kättarfråga, inför hvilken de själfva ej visste sig lefvande råd.

Hvilken förmätenhet i en sådan utfästelse, gifven utan ämbetets hörande! Hvilken förmätenhet, äfven

om möjligheten låge i hans händer! Dock, huru skulle han bära sig åt? Detta sporde sig alla först och sist, men det var åtminstone vissa, som svuro i sina sinnen, att förr skulle underverket blifva ogjordt än komma till stånd ämbetet förutan.

Krånglets gamla politik, som alltid gifvit det biskopliga Hernösand segern öfver excellensernas Gäfleborg, skulle nu efter gammal osed tillgripas på nytt. Och väl fanns inom stiftet män, som hälst i dessa tider insågo det högst betänkliga häri, men de voro i mindretalet, och i den afgörande stunden spordes ingen skiljaktighet.

Ja, nu var stunden spänd. Kring den öfverbefolkade trakten spred sig ryktet om sprängspelet, som förestod, och försatte själarna i den lifligaste rörelse. Den falske profetens sak skulle i sittande råd afgöras af stadmannen. Och aningen ville säga de fleste, att domen skulle blifva en ödesdiger vändpunkt.

Allt hvad folk var satte sig i gång mot Bispehöjden.

Blott e n var fri från stundens ängslan och spänning. Det var stadmannen, som i djupa drag njöt den rättfärdiges sömn, tills stunden skulle komma.

IV.

FALSKE PROFETEN INFÖR PILATUS.

Å Bispehöjden i andra våningens stora sal, med svalka och vid utsikt öfver loftgången mot väster, sutto landtdagens och prästmötets folk under gemensamt præsidium af herr öfversten och stadmannen.

Denne hade redan inhämtat hvarjehanda upplysnin-

gar om kättarnes framfart och behandling af myndigheterna.

»Ordonnans, för in den falske profeten!» tillsade han.

Strax syntes i sitt arma och medfarna skick den arresterade i dörren. Hatfull medömkan slog emot honom som en kväfvande luft från alla sidor. Han ryggade på tröskeln, som ett slaktdjur för bänken, med ett skyggt och hätskt ögonkast öfver dessa förstar och råd.

»Träd fram och var ej förlägen för ditt skick!» manade stadmannen allvarligt vid plenisalens ordförandebord.

Profeten, hastigt ljusnad, men åter mörknande, vacklade fram vid ordonnansens sida.

»Hvad heter du?» började förhöret.

»Jag blef döpt till Östen.»

»Hvad hade du för dig, innan det bar ut att predika och döpa?»

»Jag höll till bland missgärningsfolket, som vistas i ulfvakulan där öfverst i Skulberget.»

»Hvad är det för slags folk?»

»Tjyfvar, mandråpare, lättingar, gudshädare, nidingar, skökor, barnamörderskor och andra syndare.»

»Ett vackert sällskap! Huru kom du dädan?»

»Genom Herrans nåd allena!»

»Kan väl tänka mig det, men huruledes skedde dig hans nåd?»

»Jo, där hände sig, att den orene anden syntes för syndafolket i kulan om kvällen.»

»Syntes han rent ut? Såg du honom själf?»

»Visserligen såg jag honom!»

»Huru såg han ut?»

»Alldeles grå, men flygrock hade han. Det var den orene ande, som folket kallar Gråe Jägarn.»

»Och vidare!»

»Han sade, att vi skulle hängas, om vi fortlefde i orättfärdigheten . . .»

»Rätt vackert för en oren ande!»

»Men konungens nåd och mat och jord att lefva på skulle vi få, om vi toge andra ogärningsmän med oss och ginge frivilligt ut i knekteri.»

»Och hvad sedan?»

»Jo, vi, fåkunnige syndare, läto narra oss genom den onde andens list och utvalde fyra ombudsmän att gå ut och samla alla missdådare och lösingar till knekteri, som är synd för Gudi. Jag var en bland de fyra och gick österut till gudsbarnen, som lifnära sig vid hafvet med de otrognes fiske. Att Herren hade gifvit dem fisket och drifvit de otrogne dädan, förstod jag inte, utan höll dem för röfvare. Så gaf jag mig i argt sinne att disputera med dem, men Herrans nåd var större än min arghet. Och jag spjärnade nog emot, men de togo mig fatt och döpte mig ändå till afbidan af det nya evangelium, och då jag hade tjänat en af deras profeter en tid, kom andens gåfva väldeligen öfver mig.»

»På det viset blef du således kallad att predika?»

»Jag blef så.»

Stadmannen försjönk i tankar.

»Människa,» fortfor han åter, »du står anklagad för att ha döpt folk till efterlefnad af nya gudsbud, som måste uppfyllas för undfående af ett nytt evangelium. Hvad svarar du härtill?»

Profeten teg.

»Tala öppet och utan fruktan, ty är du saklös man,

så skall ej vidare ett hår krökas på ditt hufvud. Ha dina åklagare talat sant?»

»Hvi frågar du, om ej för att bringa Guds utvalde på fall? Säg, ha ej dessa redan ingifvit dig domen?»

»Ingen har ingifvit mig domen, och väl ser du, att icke är jag en präst.»

»Men du kommer med krigsknektar och sitter vid öfversteprästens sida. Då är du nog af Herodes och Pilatus.»

»Nå, jag tager dig på orden! Du är en af Guds utvalde! Är det icke så?»

»Jag är så!»

»Hvartill har då Gud utvalt dig?»

»Att jag skall vittna om sanningen.»

»Efter du därtill är utvald, så vittna om sanningen nu! Denne öfverstepräst säger, att du är en lögnare, en villoande, en falsk profet. Så beslå nu honom med ett sant vittnesbörd! Är det sant, att vi skola afbida ett nytt evangelium?»

»Det är sannfärdigt inför lefvande Gud!»

»Och du har ju döpt folk till dess afbidan?»

»Du sade det. Jag har så.»

»Huru lyder nu det nya evangelium?»

»Huru det lyder?» upprepade profeten häpet. »Du frågar hvad ingen kan besvara. Ännu vet ingen profet det nya evangelium, icke änglarne i himlen eller djäflarne i helvetet, utan vår Fader allena.»

»Det var något annat, herr doktor och biskop!» utbrast stadmannen förvånad. »Det nya evangelium är sålunda ännu ej utgifvet och formuleradt?»

»Nej,» medgaf doktor Göran, »men si det faseliga är just, att någon villoande kan komma med någon

gruflighet under detta namn och sken hvad stund som hälst.»

»Men hittills har det icke skett?»

»Nej, åtminstone ej på beståndande vis, fast nog har tendensen varit tydelig.»

»Ja, vi skolom höra vidare!» Stadmannen vände sig till profeten framför bordet och fortgick:

»Har du eller någon annan profet reda på, när det nya evangelium skall förkunnas?»

»När de nya gudsbuden äro uppfyllda!»

»Ser man där! Och du har döpt folk till deras åtlydnad?»

»Du vet det. Hvi frågar du då?»

»Har du alltså tillsagt folket som ett nytt gudsbud att dika?»

»Dika din jord och skilj vattnet från det torra, såsom Herren i begynnelsen gjorde. Detta är Guds ellofte bud!»

Åtlöje hördes kring salens väggar, men dämpades genast med en kallsinnig blick af stadmannen.

»Nå, det tolfte?» fortgick han, men profeten teg.

»Din sak blifver hvarken bättre eller sämre, om du säger de andra buden. Jag vill höra det tolfte budet!»

»Du skall hugga buskar ur din åker, så varder han värmd och befruktad af Herrans sol till näring för folk och fä.»

»Och det trettonde?»

»Du skall så rågen, när sommarsolen står som högst, ty såsom din lekamen uppväckes på yttersta dagen, så uppväckes rågens lif af vinterdvalan och ger dig tidig skörd det nästa året.»

»Vidare det fjortonde?»

»Du skall skifta din jord såsom Herren skiftade

Kanaans land, ty där trängdes ingen gå öfver sina bröders ägor för att komma till s i n a ägor.»

»Och så det femtonde?»

»Du skall bygga dig dammar, starka och väldiga, så hjälper Herren dig med folk och åker och fä från svåra vattufloder.»

»Det tror jag också! Låt se, hvad kommer nu därnäst?»

»Det sextonde och sista: Håll stadeligen dessa buden och gif desslikes landets skalle dess hår igen, så varder dig förkunnadt ett nytt evangelium.»

Nu klöfs stadmannens skägg af en remna, så att man varseblef hans hvita tandrader.

»Se, där ha vi knuten, herr doktor och biskop! När Norrlands jord är väl sumpdikad, när åkrarne äro rensade från ungbjörk, säljedungar, al, ene och smågran, när den oundvikliga vinterrågsodlingen är införd till allmänt bruk, när jorden skiftats på sammanhängande vis i stället för det ynkeliga lappverk vi nu se af huller om buller kastade skifteslappar, när passande åtgärder vidtagits att utestänga dessa årligen härjande öfversvämningar, — när allt detta är gjordt och yttermera skog planterats på dessa nakna bergskallar, som elden har härjat, då, men först då är tiden inne för detta evangelium! Hvad kan nu detta ord rätteligen betyda?»

»Ett ljufveligt och gladt bådskap!» upplyste doktorn menlöst.

»Jojomän, ljufligt och gladt lär det icke blifva inom norra guvernementet förr, än dessa verk äro utförda. Eller hvad sägen I, lärde män? Hvad tron I, ärlige dannemän?»

Ett kraftigt bifallssorl växte upp från de världslige kring salens väggar. Men de andlige männen ska-

kade på hufvudet. Och profeten, som lyssnat med villrådig min, utbrast nu till stadmannen:

»Så är ock du, o herre, en af dem, som bara vill hafva hö och halm och stora kofödor af de utvaldes predikan, men icke det allra minsta med anden att skaffa. Så säger jag eder varligen: Sen icke så mycket på kofödorna, utan vänder eder om till Herran och anammen hans ande!»

Denna predikan stördes och bröts af genom en strid orkan af orediga rop i massan utanför, den ständigt ökade massa, som nu hörde den falske profetens gälla predikoröst och afbidade utgången af hans sak. Stadmannen fortfor:

»Har clerus någon vidare anklagelse mot denne man?»

»Han har ock talat dristeliga och hädeliga mot ämbetet,» upplyste doktorn.

»Hvad svarar du härtill?»

»Jag har endast omtalat deras gärningar mot Guds profeter och den gudsmannen Emanuel särskildt.»

»Hvilka gärningar var det?»

»Jo, när vi bådo dem i vår enfald att få det nya evangelium, huru gjorde de då? Upplyste de oss i saktmodig anda, att tiden ännu ej var mogen? Nej, de sade, att detta tal var en afgrundens lögn, de hudflängde oss, satte oss i skamstock, drefvo oss från sakramentet, släpade oss från fängelse till fängelse, inför Herodes och Pilatus.»

»Nåväl, detta kan sägas på många vis. Hvad mäler clerus?»

»Jo, han kallade oss isterbukar och träbockar,» upplyste doktorn.

»Har du gjort så?»

»Ja, det gjorde jag,» medgaf profeten tveksamt, och stadmannen fortgick till doktorn:

»Han har talat om en gudsman med namnet Emanuel?»

»En viss Emanuel Bredman, en afsatter präst, som uppfann dessa hädiska budord och lade dem i Guds mun.»

»Herr öfverste och stadman!» hördes nu under rådande mummel en röst längst borta i salen.

»Landskommissarien Erik Vattrang har ordet!» anmälde stadmannen.

Det var Västerbottens fogde och landtdagens utsedde ordförande, som reste sig trygg. Själf mycket älskad för sitt manliga och flärdfria väsen, bar han också ett folkkärt namn. Och gråtröjorna i salen väntade nu att få höra något, som kunde gå hem till deras hjärtan.

»Efter vi ärom uppfordrade att biträda med upplysningar,» talade han lugnt och klart, »så bör jag ej förtiga, att min fader, framlidne stadmannen Johan Vattrang, brukade framsäga sina åkerbruksregler på detta vis. Gudsfruktan, sade han, är ej blott begynnelsen till all visdom, utan ock till all förkofran. Och ett sådant ordasätt i ekonomiska ting gjorde ofta en mycket kraftig verkan på dem, som eljes icke aktade något råd om förbättrad jordaskötsel.»

Talaren slöt, och en rörelse af stridiga tankar gjorde sig starkt märkbar i salen. De världslige skeno af belåtenhet, men clerus skakade på hufvudet och syntes också mäkta betänklig, då man tillskref en syndare hvad som uppenbarats genom anden själf. Stadmannen återtog ordet:

»Så långt är nu saken utredd. Finnes något vidare besked att meddela? Eller har clerus något

slutpåstående, innan målet går till pröfning och dom?»

Stark tystnad inträdde nu. Det afgörande ögonblicket var inne. De invigde växlade ögonkast och riktade samfäldt sina blickar på stundens utsedde man, herr Andreas. Och denne reste sig nu som en åska:

»Vi betyge en särdeles tacksamhet för den ránnsakning, som nu genom hans välbördighet, herr öfversten och ståthållaren, slutförder är med största accuratesse och oss i vederbörande ämbetet till mycken tjänst och lisa. Och som clerus nu strax kommer att öfvergå till målets pröfning och dom, så torde dess slutpåstående komma på rätter plats i det slutna consistorium synodale, som häruppå strax sammanträdande varder.»

Herr Andreas slöt. De invigde, jublande i själen öfver de tunga, välfunna orden, riktade nu spörjande ögon på stadmannen. Denne hade sett upp ett tag med förvåning och anmärkte nu med tydlig udd i tonen:

»Det faller något underligt före, att clerus skulle uppträda som åklagare, vittne och domare i samma mål. Kan detta vara rätteligen fattadt som ämbetets mening och beslut?»

De invigde svarade med ett starkt och enstämmigt ja. Stadmannen, skenbarligen alldeles oberörd, fortsatte i vanlig ton:

»Nå, jag ser ej hinder för clerus att träda i enrum och förhandla hvad som hälst. Det kan ju ske strax efter slutadt plenum.» Han reste sig, tog en handling från bordet och sade:

»Jag anhåller, att landskommissarien Vattrang stiger ut på loftet och uppläser detta öppna bref af hans majestät inför menige man och oss alla. Det är min ämbetsfullmakt.»

Utanför loftet hördes alltjämt den böljande massans tramp och sorl.

V.

MED KUNGLIG MAKT OCH MYNDIGHET.

Inför folkhopen, som fyllde backens rund vida omkring och utför sluttningarna, syntes den värdige ämbetsmannen med papperet i handen. Tystnad och stillhet inträdde genast. Menige man underrättades först hvarom fråga var, och så lästes handlingen.

Det framgick af konungens öppna bref, att skeppslöjtnanten, utnämnde flottkaptenen Johan Bogislav Mikael Loth, i följd af iråkad fångenskap kommit i åtskilliga potentaters tjänst, nämligen dels i Ryssland som general-major och härchef i fälttåget mot Eljub-khan och andra asiatiska förstar på östra steppen, dels efter flykten dädan såsom musjir, d. ä. fältmarskalk, under Höga Ottomanniska Porten i dess campagne mot den falske profeten Mehemed, dels såsom genuesisk amiral och capitaine för en expedition mot Barbareskerna i norra Afrika, dels slutligen ock i hans majestäts egen tjänst i Turkland såsom öfverste och chef för dess återupprättade drabant-kår. Och hade så härtill äfven kommit, att den vidtkringfarne mannen i »Turkmännernas allra östligaste hemland i Asien anträffat två svenske officerer, flottkaptenen Fredrik Vulf och löjtnanten Crabba, jämte hundra svenske soldater, hvilka alla voro i ganska svår träldom, och dädan frälst dem.»

Längre hade läsningen ej hunnit, då det blef stark rörelse inne i plenisalen. Nora-prosten hade aflägsnat sig alldeles likblek, och ingen undrade på det.

Den förre af de två frälsta officerarne var hans allbekante, men länge försvunne måg, hvars död han hade ansett viss, och därför gift bort sin dotter på nytt. Emellertid fortgick läsningen så:

»Då nu allt sådant varit honom själf till stort beröm samt Oss uti rikets politik till särdeles gagn och understöd, hafve Vi ej kunnat förvägra honom hans underdåniga begäran om ämbete eller beställning i riket, där någon lägenhet sig yppa skulle..

»Nu hafve Vi inhämtat, att Gäfleborgs guvernement uti Norrland varit och är i ett fast mångbedröfligt tillstånd, särdeles genom hungersnöd, missväxt, pestilentia, upplopp, tumult och laglöst oväsen jämte ett märkeligt förfall uti rättsskipningen därstädes, äfvensom bristande anstalter att afvärja fiendens infall, hvartill äfvenså kommer, utom andra missbruk, att consistorium ecclesiasticum och meniga prästerskapet där på orten vilje hindra en del från en rätt jordaskötsel genom dikande och annat, emedan ett parti där i landet åberopar, att sådant bör ske efter särskildt uppenbarade budord af Gud den högste, med mera sådant, hvarom Vårt nådiga bref afgått till Vår senat.

»Därför hafve Vi till yttermera omvårdnad förordnat Johan Bogislav Mikael Loth att med tillagd rang, heder och värdighet som drabant-öfverste och guvernörs-adjoint inom Gäfleborgs guvernement afplana all sådan ynkelig ställning i görligaste måtto, skolande fördenskull öfverste Loth i Vårt konungsliga namn tillgodonjuta desse tre prerogativer, dem Vi ställe i hans fria makt och skön:

»Han äger, om så skäligen befinnes, handhafva högsta befälet öfver samtliga inom guvernementet varande trupper, ehvad de äro sammandragne till dess

försvar eller stadda i kvarter eller på genomtåg, intet undantag härifrån medgifvet;

»Han må påkalla, bruka och nyttja allt önskeligt biträde, som för landets angelägenheter gifvas kan af alla därvarande myndigheter, ämbets- eller tjänstemän, prästerskap och militäre, af hvad rang och namn de vara må, samt alle publique betjänte, skolande de alla samt och synnerligen utan någon pretext och förevändning vara honom förbundne till samma hörsamhet och lydiga efterlefnad som inför Vårt konungsliga majestät;

»Så skall han ock äga att med omedelbar administrativ dom, med eller utan påkallade biträden, afgöra alla tvistigheter eller andra angelägenheter, som icke röra lifssak, så ofta stort trångmål å färde är eller hastigt afgörande tarfvas till undvikande af stor våda eller särdeles skada och farlighet för riket eller en myckenhet af dess innebyggare.

»Och skall guvernörs-adjointen och öfversten Loth vara Oss ensam samt inför Gud den högste ansvarig för sin förvaltning.

»Alltså anbefalle Vi honom i nåder Våre tromän rikets råd och undersåtar samt- och synnerligen med all vår ynnest och nådiga välbevågenhet.»

Detta var fullmakten, som hörts med allas glupande uppmärksamhet till sista ordet.

Då uppsteg från backen det återhållna sorlet öfver vida nejden, växte i makt och höjde sig på starka vingar till en brottning med kvällens guldmoln i skyn:

»Han har tänkt på oss! Kungen har tänkt på oss!»

Från mun till mun ljöd glädjeropet, allting öfversvallande hos detta folk, som nu var i stånd att glömma all sin möda.

Trohet, du har varit stor i Sverige!

Stor, ja, stundom större, än att någon dödlig var dig värd som offer! Många af Sveriges styresmän hade sökt sitt folks obestridda väl i lyckosam handling och skattades medelmåttigt. Men den, som nu satt vid sitt femåra politiska schackparti i det aflägsna Turkland, han behöfde endast tänka på sitt folk för att vara öfvermänsklig.

Och glädjetårar strömmade, och där logs genom tårarna.

»Få vi veta nå'nting om kungen? Huru är det med kungen?» började ropen hagla upp mot loftet, där Erik Vattrang stod, fjättrad af sin egen rörelse och massans.

»Hans välbördighet har kanske någon underrättelse från Turkland!» tröstade han med förstulen tår och trädde in i salen.

Där märktes kring väggarna djupaste bestörtning och oskrymtad glädje i sällsam brytning hos två slags folk. Bönderna lämnade sina platser, skockande sig kring stadmannen, och skulle ovillkorligen trycka hans hand till välkomst. Ämbetsmännen följde exemplet, kanske af pliktskyldigt tvång, men bland de sina var doktor Göran den ende betydande mannen med nog behärskning att tygla den hiskliga missräkningen. Han hade vacklat fram till bordet, räckt stadmannen sin skälfvande hand och framhuttrat:

»Å prästerskapets och egna vägnar lyckönskar jag eders välbördighet till en så mångsidig krigisk karriär och till detta eminenta betroende hos kunglig majestät!»

»Tack!» svarade stadmannen. »Kunde jag nu ock påräkna ett likadant betroende hos clerus!»

»Det är ju vår pliktskyldighet. Men tänk dock

vid så unga år en nästan obegränsad makt! Hvilket ansvar inför Gud och människor! Jag ville rent ut säga: hvilken våda!»

»Nå, hvad är det vi lefva i nu för tiden, om ej i vådor!»

»Visserligen det.»

»Och därför gör man bäst i att sätta ena vådan i lufven på den andra, tycker jag.»

»Väl, om så möjligt vore!»

»Hvilken våda befarar eders högvyrdighet som mest?»

»Kanske en väl ringa kännedom om våra belägenheter, åtminstone tills vidare.»

»Nå, hvad synes eder, herr doktor och biskop? I var själf en med, när det gällde att utropa en femton års gosse till obegränsad envåldsregent öfver svenska väldet!»

»Ja, Gud förlåte oss nådeligen vår ovishet den gången och alla andra gånger!»

»Det är så det! Som man tagit soten, får man taga boten!»

Den talande såg tankfullt på den gamles ödeligt böjda skepnad, när han stapplade bort, öfverfor församlingen med sitt djupa ögonpar och vände sig mot loftet.

Där syntes han i nästa handvändning jämte den tillvinkade Östen i blod och trasor vid ordonnansens sida.

Den glädjesvallande massan tvärtystnade vid denna syn, sjöd därpå upp i harmfullt knot och tystnade åter. Hufvuden blottades för konungens troman, och han talade genomträngande klart, ända bort till de yttersta:

»Här finns folk, som ville veta något om konungen. Han låter hälsa eder alla, samt och synnerligen, sin

kärliga hälsning. Huru det hafver sig här i landet, det vet han bättre än mången härvarande. Nu har konungen, såsom I hafven hört, gifvit mig det betroendet att afhjälpa dessa bekymmer så långt som görligt. Större ting och svårare värf har jag med den högstes bistånd utfört därborta i den främmande världen, där jag dock stod som främling, med främmande mål bland ryssar, tatarer och mongoler, turkar, kirgiser och turkomanner. Därför tror jag för visso, att jag skall komma fram till ett dråpligt slut äfven bland eder. Men för det ändamålet blir jag nödsakad att påkalla hvar mans hjälp, ty endast alle kunna hjälpa alla. På sådant sätt skall jag taga er i nogsamt anspråk, och därtill har konungen, såsom I hört, gifvit mig sin fullmakt och lofven. Men först och sist är det hans vilja och befallning, att hvar man skall njuta sin rätt efter yttersta förnuft och samvete, hälst när våda uppstår genom långsam skipning af lagen.»

Här fick talaren dröja för återuppstigande rörelsen. Han gjorde en dämpande vink och fortfor:

»Jag ville låta eder höra, hvad jag dömer i saken mot denne Östen, som kallas en falsk profet och har stått anklagad för två skilda delar.

»Hvad först vidkommer, att han verkligen brukat smädeord mot predikoämbetet, så finner jag väl sådant högeligen otillständigt af hvem det vara må, men ser ej våda eller särdeles skada och farlighet af uppskof med domen. Alltså äger jag ej att döma denna förseelse, utan hänvisar rätter målsägare att i laga ordning åtala honom inför laga domstol.

»Vidkommande åter den andra saken, att han vattenöst folk till åtlydnad för vissa bud, som skulle vara gifna af Gud för undfående af ett nytt och okändt evangelium i den aflägsna framtiden, så finner jag,

att uppskof med domen skulle medföra särdeles våda, oordning och farligt exempel inom hela guvernementet. Alltså äger jag på grund af konungens ämbetsfullmakt att döma i denna del. Nu har Östen visserligen ej förkunnat andra bud än hvad skäligt förnuft bjuder, hvilket efter prästerskapets eget allmänna medgifvande är Guds bud, om ock i världslige ting. Väl hafva en del förargats öfver, att dessa bud om dikning, åkerrensning och dylikt jämnställas med de tio från berget Sinai, såsom de säga. Men dels äro åker och äng ingalunda mer timliga saker än nästans oxe och åsna, dels äro de häller icke jämnställda, utan ställda efteråt. Ej häller har den åklagade vattenöst till annan tro än på ett kommande evangelium eller, hvad vi rätteligen förvänta, någon ljuflig glädjevisshet af Gud vår fader i fjärran framtiden. Alltså finner jag ingen sak med honom i denna del, likasom häller ingen domsrätt öfver honom i förra delen, hvarför häktade Östen frikännes och, med öppen svarsskyldighet för sin smädelse, sättes i frihet.»

Den talande slöt och fäste en sidoblick på fången. Dennes utmärglade ansikte sken som öde vinterland i nattmånens sken. Däraf förstod nu massan tillfullo, att han vunnit. En längre predikan hade nog varit väntad. Slutet kom för hastigt uppå, ty ännu kände ingen på långt när sin andliga lekamen full af den skrymmande spis, det andans sofvel, som behöfdes. Men karln hade vunnit, fast det gick väl fort, och strida rop af fägnad höjdes öfver denna utgång, hvari den ene såg sanningens seger, den andre en dråpelig smörjning åt dessa dårhusmässiga öfversåtar, som till sist skulle taga menige man i husförhör, då han skötte sin jord...

»Ordonnans,» befallde stadmannen, »följ honom

ned! Skaffa människan en omgång hela och snygga kläder och mat och vård och det öfriga du vet!»

Så sagdt, och nu fick denna styfbarnsjäl både sommarsol och regn. Han rördes till strida tårar vid denna oväntade mänsklighet jämte rättvisan af krigsknektarnes öfverste, som synts så grym, och räckte fram sin magra hand för att tacka. Stadmannen gjorde en afvärjande åtbörd och utbrast i barsk ton:

»Människa, hvad vill du tacka för? Ännu har du ej mera fått än rättvisa. Gå, predika, döp allt hvad du hinner och orkar, men smäda icke hädanefter!»

»Herre!» utbrast profeten snyftande. »Visst är du en världsligt vis af det makalösare slaget, just en sådan en som den fariseen Gamaliel.»

»Jaså, du tror det!»

»Och gifve äfvenså Herren, att han finge förläna dig de utvaldes andliga visdom.»

»Skryt lagom öfver de utvaldes visdom, du! Hvarför smäden I, dårar! Hvarför han I gifvit er att sätta punkt och slut vid det sextonde budet, då så många flere äro af nöden och kunnat tagas i samma varp!»

»Detta är köttsligen taladt efter världens vis, som bara vill hafva hö och råg och kött och nya kofödor af oss. Så talade ock den juden Simon Magus, då han för Mammom ville köpa den helge andes gåfva bara för att fara omkring och förtjäna på underverk. Ty vet, o herre, att den, som till dessa buden lägger ett nytt eller tager bort något, han varder visserligen tusenfaldigt förbannad.»

»Jag kunde väl förstå det. Nå, du är en trångskalle, men gå på som du har det. Och nu går du ned!»

Profeten bugade sig halfvägs till golfvet och trädde ut med ordonnansen. Och så höjde massan ett allt

uppslukande hurra för landets rättsinnige Pilatus, hvilken, det måste medgifvas, kände mycket säkrare mark under sig än den romerske. Hopen skriade icke korsfäst, och öfversteprästen kunde själf få darra för kejsarens onåd, än mindre hota med sådan.

Då de sista hurraropen tystnat, hördes längst bortifrån en bedjande stämma:

»Höge herre, var bra och gif oss höra en strof till!»

Folk instämde och talaren vid skranket vidtog på nytt:

»Äfven jag hade något mer att säga. Hören mig alltså noga. Här bör icke förtigas, huru berömligt själsämbetet förhållit sig vid denna rannsakning. Beredvilligt och noggrant hafva alla upplysningar ställts mig till handa. Och någon oenighet om denna dom råder säkerligen icke mellan mig och högvördiga ämbetet, därom är jag alldeles förvissad. Skulle det nu samlade prästerskapet gå att döma i samma mål, så blefve det alldeles bestämdt enahanda dom. Äfvenså må en hvar fritt och okvaldt sköta sin jord på sätt, som bjudet är i det naturliga förnuftets bud. Här har visserligen försäkrats på fullaste allvar, att mången bonde börjat dika och rensa sin åker allenast af trotsighet för att komma sig i ofrid, omak och förargelse med prästen, som var nödd att utrannsaka af hvad hjärtegrund det skedde. Nu vete en och hvar, hög och låg, lärd och olärd, att den som härefter ger sig att trakassera efter hjärtegrunder för dikning och sådant, han skall få gånga sig till häradets påle eller stadens kåk för att där undfå så många spön på sin nakna rygg, som han orkar för sitt lif. Likadan traktering har också den, som nu förevitar sin präst för den framfarna ofriden. Denna anstötlighet, som mer än

allt annat här i landet väckt konungens misshag, hafver prästerskapet nu frångått och ångrat, bedjande för Kristi skull om en ursakelse, den jag nu å dess vägnar för tidens vinnande frambär, eftersom detta liks måste ske. Den ledsamma sak, som nu afbedes, är dock att de bättre vetande försummat gifva menige man väckelse till nyttig förkofran och yttermera satt sig emot den väckelsen, när hon så kom upp af landet dem förutan. Då må nu de lärde, det jag allvarligen bjuder dem, icke med sura miner anse, att menige man, som börjat verket, utbreder den nyttiga väckelsen vidare på sitt vis. Jag sade nyss till denne Östen: Gå, predika, döp allt hvad du hinner och orkar, men smäda icke hädanefter! Jag finner ingenting ondt och anstötligt däri, att timlig förkofran sökes och utbredes i Guds namn, och hvad denna vattenbegjutning beträffar, så ha vi ju Herrens rika gåfvor af vatten, om sådant kan någon verkan åstadkomma. Jag vore väl en dåre, en ovärdig människofruktare, om jag endast för prästerskapets misshag bjöde till att störa en sådan väckelse, och den som gör det, han skall ock som en dåre behandlas. Ty skulle en och annan i själ och hjärta ej kunna lika hvad nu sagts, så får han likväl stoppa pipan i säcken, böja sig för det allmänna bästa och vara glad öfver, att konungens troman förstår hvad han ej begriper själf. Och skulle någon, det Gud förbjude, förfela sig i detta stycke med ovislighet, hat eller genstörtig nitälskan, oafsedt hvem han vara må, präst eller icke, då kommer ock öfver honom ett mäkta surt efterkast med ångest och vedermöda. Bjudande eder alle frid i landet och den endräkt, som vi främst behöfva för att ej förgås, är det alltså icke blott min bön, min önskan och mitt råd, utan äfven min osvikliga befallning i konungens namn, att de''a sår skall

vara helt och läkt från denna stund och icke vidare förspörjas. Där hafven I första strofen; jag har flere.»

Den talande hade sett ryggarne rätas, pannorna höjas, ansiktena förklaras, blickarne skärpas och tåras i rörelsernas brottningar. Ingen öfversåte, allraminst den högste, hade dittills talat i sådan anda: manlig, klar och enkel, men dock som en eldslåga till förbränning af allt förgängligt strå. Så kände sig äfven mannen vid skranket, som lyft af okända vingar genom alla dessa hjärtans stigande åtrå. Och han fortfor att, slag i slag och strof efter strof, tala till uppbyggelse, tröst och råd för detta folk, som gärna skulle hafva lyssnat på honom dygnet i ända.

Hastigt smög den nedgående solen sitt guldskimmer öfver talaren och framställde honom i mycket varma färger. Han blef nu märkbarligen mera frigjord från det rum, där han stod, och liksom blicken förde sig fritt kring den vida synkretsen med vida världen i aningen bakom blåa bergen, så sväfvade ock hans ingifvelser bort öfver allt större rymder.

Han hade sett det land, där världens frälsare vandrat sin jordestig och lidit sin död. Öfverst på Golgata berg, där korset en gång stod, hade han måst uppföra sina kanoner för att beskjuta de gamla befästningarna kring Jerusalem, där hundturkens falske profet kastat sig in med sina vilda beduinskaror.

»Sådana falske profeter ha vi ej här i landet,» anmärkte talaren trovärdigt, och åhörarne logo trösteligen genom rörelsens tårar.

Gifvet nog kom han slutligen fram till det gamla och dock ständigt så nya ämnet om Sveriges redan trettonåriga strid med allt öfvermäktigare fiender. Så många namn på generaler, härafdelningar, fältslag och land, dem man aldrig hört! Kort och lifligt, såsom

med kommandorop, manade han fram för dessa begärliga själar en skara förbitågande bilder, tills åhörarne på en gång, med ryggande rörelse af häpnad, tyckte sig se i vida världens fjärran bortom berg och haf en lefvande mur, höjande från alla sidor en skog af blodröda pikar ur eld och rök...

»Hård är striden, dock ej hopplös. Vilja landets vapenföre följa mig mot fienden, då han kommer, så skolom vi slå honom. Dock blir det för oss här i landet näppeligen något krig att tala om. Från västan en norsk ströfkår möjligen, från östan någon landsättning vilda kalmucker och krimska tatarer eller dylike, som fäderne mötte oförskräckt och slogo i hundratusental. Men hvad som kommer, så skolom vi lära dem ångra sig att de kommo.»

Där växte upp från backen ett nytt hurra, alltmera glädjerikt, alltmera fylligt, uppstigande mot skyn, bortrullande mot bergen.

Talaren dröjde förvånad. Detta folk, som nyss var så armt och tryckt, var nu så eldadt! Och redo att följa tromannen i döden, om det så gällt i denna stund af hungersveda under månget bröst! Hvilka storverk borde ej kunna uträttas med ett sådant folk bakom ryggen! Hans mörka ögon flammade upp, bröstet växte, och blicken öfver denna synkrets trängde på aningens vingar kring vida norden med en länge drömd jättetanke. Dock, nu lade sig de kraftiga hyllningsropen. Skulle stundens flyktiga sinnesvärme här på stället räcka till att smälta lynneskölden, hvilken låg öfver alla dessa berg och dalar som evig snö?

Han häpnade för svaret som kom, och massan hade vändt sig ryggande mot väster. Från inlandet hade växt upp ett svagt mullrande; det steg i styrka

och danade sig hörbart till hurra och hurra från alla dessa vatten, berg och dalar.

Det lät ju så sällsamt — hade människans röst trängt ut öfver landet? sporde sig i kuslig stämning den slagna folkhopen.

Ännu följd af dessa löftesbådande hyllningsrop, trädde stadmannen med glimt i ögat in i salen.

Och mot den man, kring hvilken alla tydligt hade att samla sig, om de ville lefva och icke dö, sträcktes nu i den öfverväldigande stunden alla dessa händer, som nyss varit kalla.

Alla kände med sig, att denna röst, med sin bärkraft intill alla landsändar, med ens rensat den kväfvande luften genom mod och hopp och endräkt så långt, som den bistra tiden nu medgaf. Man fick väl nöja sig och låta bero för att sedan granska honom litet närmare i sömmarne, när Gud så ville. Men hvem var ej nu för stunden i själ och hjärta glad, att han i ett enda varp undanredt denna kättarfråga, dämpat menighetens hat och låtit de bäfvande krypa under afbönens skynke till ett lika hastigt som högnödvändigt skydd mot den allsvåldiges hotande blixt? Sist hade denna människa ett hån, som också var makalöst. För folket i salen slog det som ett blodsgissel öfver sammangaddningens hjälplösa fjaskeri; för folket på backen lät det som ett försonings- och hedersberöm af allra dråpligaste slaget. Hvilken lector eloquentiæ hade någonsin vetat af en slik, märkelig tropus? Det var icke förutan att landets ordkonstnärlige söner, de som fingo känna tropen värst, gömde honom i sitt hjärta med liflig beundran.

Stadmannen mottog från alla sidor en révérence, full af fruktan och bäfvan i sällsam bland-

ning med omätlig lättnad. Så trädde äfven gamle doktorn fram och sade nästan hjärtligt:

»Så fägnesamt att anträffa en person, som sett dessa bibliska länder...»

»Det blir äfven för mig högst fägnesamt och lärorikt att få resonera med en så grundlärd orientalist,» svarade stadmannen artigt och hade nu träffat doktorn i den sida, som var stark hos honom.

Under tiden hade folkmassan nere på backen förblifvit stående i spökstämning för västanropen, som efter hand tonade bort till en svag andehviskning, kämpande med vindens prassel.

»Hvad är det? Hvad i Guds namn var det?» hördes de upprörda frågorna här och där.

»Hå, d'är väl bara tiggarhopen här, som skulle hit,» ljöd en svarsröst. »Tolf tusen tiggare, var det sagdt! Hvad kan inte en sådan styrka ha för ett målföre, om det bär att ta i på en gång!»

Ogillande mummel hördes till svar. Det var mången, som ej trodde på en sådan tiggarhär, och i alla fall var den tydningen för enkel att vinna stort medhåll.

Massan, hastigt genomfaren af en sällsam, outsägbar rörelse, vände sig mot altanen. Nu stod han icke längre där. En stund bortåt stirrade alla ögon dit under djupaste tystnad. Och till sist smög sig bortöfver backens vida rundel en hviskning så andaktsfull:

»D'är han! D'är han! Ingen annan än han!»

Dagens väldiga tecken och under jämte ordens och gärningarnas starka vittnesbörd hade med ens sagt folket, att nu omsider var han återkommen, landets länge bidade önskesven, Svarte-Mickel, Gråe Jä-

garns gusson, som hade spådomslöftet att undanrödja gammal vrede med roten.

*

Vid aftonens plenum fick landets matmoder, Mäster-Sara, mottaga ett med granna sigillkapslar behängdt pergamentsbref, hvari landets regerande råd med prinsessan Ulrika främst tillförsäkrade henne sin tacksamhet och höga aktning, äfvensom rang jämsides med de adlige och det löftet, att om den Högste komme att förläna henne söner, skulle dessa ridderlig sköld och värdighet äga. Detta allt en erkänsla för makalösa tjänster, som bevisats guvernementets befolkning under dess nöd och betryck.

»Mottag alltså, högäreborna fröken, allas vår uppriktiga lyckönskan till en så välförtjänt utmärkelse!» yttrade öfverbringaren af detta bref, konungens högstbetrodde man, i det han räckte en kraftig och hjärtlig hand.

*

Då »de 12,000 tiggarne» vid midnattstid nådde fram till staden, befunnos de utgöra ett hemlöst folkband af strykar. De tolf hundra spjut- och bössväpnade männen begärde att få träda i krigstjänst. Stadmannen antog dem härtill på vinst och förlust, utlofvande konungens nåd och lifnäringsjord åt en hvar, som komme att skicka sig väl.

I KRIG.

I.

VID BUDSKAPET OM STORKYRO-OLYCKAN.

I tjocka nattmörkret steg ordonnansen Blom nedför den murade vindeltrappan till skanslogiet vid Dufed.

Med rysning, som vanan ej kunde öfvervinna, skymtade han nere i djupet logiets hvalf, som svagt nattbelysta sträckte sig i flere skepp med hemska, gapande slagskuggor likt en ändlös afgrund bortöfver, nere i jorden, djupt under batterierna. Här hade han sin kula, den månginbundne räfven Svenske-Mickel.

»Ett fruntimmer har kommit nordanifrån och vill tala med hans välbördighet i något angeläget.»

Så lät Blommens röst så ödelig och skräll bort genom kulornas hvalf.

Intet svar.

Kanske hans välbördighet hade somnat vid bordet!

Blommen tittade fram genom den mörka trapphålan, beredd att få se någonting hemskt, kanske Gråmannen själf, som han en gång hade varsnat längst bort under hvalfven, Gråmannen, som ingaf honom alla knepiga ingifvelser, Herren ensam visste till hvad pris!

Han såg unge Mickel, generalens lefvande afbild och arftagaren till hans väderkorn, inslumrad i en länstol, som en skön, svartlockig ängel, med boken maktlös

fallen till golfvet. Blommen dröjde vid denna syn liksom för att trygga sitt mod för vidare spaning.

Deras gemensamma bädd under alkovens hvalf, ej långt från den oformliga, svarta spiselhålan, syntes tom. Och med bister, ansträngd min, likt en rufvande svartalf, satt generalen ännu framför sina nekromantiska afhandlingar om det guldmakeri han bedref längst bort i hålan, framför kartskisser, bref, rapporter, allt utbredt i vaxljusets skarpa sken, som blänkte mot korsade vapen på väggarna och längre bort förintades till det obestämda, hemska, sväfvande skumrasket under hvalfhålen.

»Ett fruntimmer så här dags?» talade ändtligen hans välbördighet alldeles orörlig. »Sade hon ej sitt namn?»

»Nej, men ett förnämt fruntimmer... Fina skjutsgrejor, bra hästar och ett som annat!»

»Tag lyktan och hjälp henne ned!»

En stund senare hade den främmande stigit utför trappan vid lyktans sken, som uppifrån föll ned öfver en smäckert sittande pälskappa. Hon röjde en stum rörelse af häpnad inför den mötande synen, vek ned pälskappans bräm och visade djupt nigande sitt allvarligt ungdomsblida ansikte af ros och lilja.

»Mäster-Sara!» utbrast han. »Nu är någonting särdeles å färde?»

»Jo!» svarade hon enkelt.

Han hade farit upp, färdig att hälsa henne med rörelse af glädje, men sjönk genast ned på stolen som tillintetgjord. Han hade för ögonblicket glömt den kedja, som fjättrade honom likt en hund. En trollfinnes sataniska hämnd hade, så berätta flere samtida vittnen, betagit denne man möjligheten att ens fatta hennes hand, än mindre sluta henne i det innerliga famntag,

som båda efterlängtade. Nu hade han dess värre fått känna, huru länkarne skuro genom märg och ben.

Båda kände till denna hjälplösa ställning, och det gäckade hoppet, att en lång skilsmässa skulle utplåna trolldomen, brände som glödande svärd genom bådas själar.

Suckande sväfvade Mäster-Sara ljudlöst bort till den sofvande gossen, berörde hans panna med sina läppar och lade så tyst en stund sin hand öfver hans svartlockiga hufvud. Honom, den gemensamma länken, sluppo de bägge åt, om de kommo en i sänder...

Under en bister förbannelse djupt i själen hade hans ögon slukat det tysta uppträdet. Och för att dölja sin pina satte han fram länstolen åt henne, men af ren försiktighet så pass långt bort, att han själf skulle undgå den pinsamt förlamande, förvirrande och bortstötande känsla, som utgjorde svalget mellan dem.

Hon lämnade gossen och satte sig i länstolen framför stadmannen med ena handen för ögat.

»En olycka, förstår jag!» utbrast han. »Säg ut, hvad har händt?»

»General Armfelt är slagen af prins Galyczin... i grund slagen!» framstammade hon gråtfärdig.

»Slagen?» utfor generalen häftigt. »Hvad säger du? Huru kunde han låta slå sig? Och hvar? Vet du hvar det skedde?»

»Vid Napue by vid Kyro-älf i Storkyro socken. Fienden hade trefaldig öfvermakt,» uppgaf kuriren.

»Jaså, slagen? Vid Kyro-älf mot trefaldig öfvermakt? Hvad skulle den trångskallen dit för? Hade ju kunnat koncentrera sig några stenkast bortanför på stilleståndsregionen!»

Hon redogjorde i några ord för det tydliga sam-

manhanget. Armfelt hade velat draga sig tillbaka dit och fått sin snäsa från Stockholm.

»Javisst! Leverera batalj i sinnet... med nederlaget på förhand klart... och i ren onöda — just likt den där! Är det inte så, att man kunde gråta blod!»

Han brast i ett bittert, torrt och hemskt skratt, som nästan tycktes besvaradt bort genom kulornas hvalf.

»Men det är ändå inte allt!» kved hon gråtande.

Han satt tyst en stund liksom rent förlamad.

»Hvad är det mer?» ville han veta. »Bataljernas vanliga efterskräck och alarm öfver de slagne?»

»Ja, till den grad, att vi sutto där norr som vid den yttersta undergångens timma — vi, som ännu hade förnuftet i behåll, då jag reste.»

»Berätta i klara och lugna ord!»

»Det kom ett skräcklarm af nordan, att hela Finland tränger sig i gränslösaste villervalla hitöfver med den slagna hären och mordiske ryssen tätt som sotet bakefter. Människorna miste genast all besinning. En formlig skräckgalenskap kom som en pestvind, full af vansinne. Kvinnor och barn sprungo rundt som vettvillingar, skreko, rasade och fradgade, tills de föllo ned i dvala, vaknade upp och började predika domen under de galnaste affekter. De förbryllade karlarne blefvo efter hand indragna i samma yrsel. Falske profeter, profetissor och sibyllor skocka fanatiska hopar uppåt bergen till yttersta domen. På somliga ställen lära de vettvillingarne ha farit fram med mordbrand och annan förödelse. Bofvar skocka sig i stora följen att sköfla, och allt är som tillspillogifvet åt undergången.»

»Än landsbetjäningen?»

»Öfverrumplad, handfallen, ser sig ingen råd!»

»Och prästerna?»

»Somliga ha gripits af samma galenskap, andra gå rent ut i spetsen, många ha gömt sig.»

»Hur långt har denna pest utbredt sig?»

»Allt nordifrån ända ned till Hälsinge-bygden. Och hitöfver var den hack i häl efter mig på resan, dock märkbarligen mindre rasande.»

Han reste sig med ett beslutsamt uttryck.

»Falske profeter, profetissor, sibyllor och bofvar!» upprepade han stampande, så att sporren klang. »Jag skall hafva dem till pålen, jag! Och präster i samma galenskap? Och präster, som gå i spetsen? Och präster, som gömma sig? Och en landsbetjäning, som står handfallen? Kanske nu är rätta timman slagen att rensa detta fähus!»

»Ack, men vi ha ju fienden öfver oss, kanske från bägge hållen?»

»Nej, du Mäster-Sara!» utropade han segerstolt. »Så dumt ställer inte Svenske-Mickel, ser du! Han har bättre förkänningar än så. Dansken är nu tills vidare bunden. Hör på — krigsfångarne du?»

»Ingenting ondt har sports om dem. De höras vänta på att nu gå ut mot ryssen. Kan sådant äga någon grund?»

»Det är allting bra! Och prins Galyczin — tror du, att han har satt en häl norr om Nykarleby-älf? Nej, säger jag, det har han icke kunnat, icke vågat! Men väl händer, att vi nu ha öfver oss i finska härens följe de lösa barbarernas rask, som tsaren släppte in öfver Finland, horder af kalmucker och tatarer, kirgiser och baskirer. Jag skall fånga in några hundra af dessa barbarer och låta sätta upp deras hufvuden här och där vid broar och vägamöten, så blir det bra. En detachering af hären nordvart är också allt, som tarfvas för att sansa det stackars folket.

En detachering på 1,000 man kanske? Den skall tagas för 10,000 och räcka till för alla behof. Jag ger order om uppställning redan nu. Mäster-Sara, huru hafver det sig...?»

»Med mitt kvarter? Redan lånadt hos kyrkvärden borta i byn.»

»Så res med Gudi, Mäster-Sara! Vi ses nog åter i bättre tider — kanske.»

Sväljande gråten sväfvade hon åter bort till gossen, lade sin hand ännu en gång på hans hufvud, medan hennes läppar rördes tyst, gjorde så sin reverens och trädde genom mörka trappan upp i natten.

Nu spratt unge Mickel yrvaken upp för generalens smekande hand.

»Jag har drömt!» utropade barnet.

»Hvad för slag då?»

»Jag drömde, att jag var hos mamma hemma på Udden. Hon böjde sig ned och bad så vackert för mig... och för eders välbördighet och för Sverige!»

»Ja, det behöfves nu! Kvicka dig att få din häst sadlad, ty vi skolom ut mot ryssen nu.»

»Har ryssen kommit då?» lät Mickel nästan fägnesamt.

»Ja, med fanen och all hans här som avantgarde, ser du!»

»Men vi svenske hafvom Gud på vår sida!»

»Vi hade väl så hittills — kanhända. Men visst är, att vi denna resan hafvom de danske med oss.»

Mickel uppspärrade häpet sina svarta ögon.

»De danske?» utbrast han. »De, som äro våra värsta fiender?»

»Ånej, inte så alldeles häller! Läste du icke, huru mildt och nådigt Danmarks konung lofvat taga vårt guvernement i sitt hulda beskydd mot ryssens framfart?»

»Men bara han nu vill göra det?»

»Om han vill? Betvifla kungsord i oträngdt mål går icke an, du Mickel. Sedan vet du väl, att krigsfångarne hade order hemifrån att sig fliteligen öfva med våra vapen. Minns du hvarför?»

»Ja, de skulle ut med de svenske för att värna guvernementet för danskens räkning.»

»Enligt lofven af deras egen kung. Ja, nu taga vi honom helt enkelt på orden och uppbåda krigsfångarne mot ryssen.»

»Men då är det ju, som vi redan vore under de danske?»

»Ja visst! Vi ärom under de danske nu en tid, medan vi reda saken med ryssen. Ser du, så skall man gå till väga, när man har smått om trupper och vill skona dem man hafver.»

»Men hvarför kunde vi då ej få med oss de danske krigsmännen väster om fjället?»

»Ånej, man skall inte ge sig för långt under juteklorna häller. Tids nog skaffa hit dem, om ryssen skulle komma i alltför bister myckenhet. Vi kunde ock få lust att återkomma under de svenske en vacker dag. Ja, det känns mig redan som en räf bak örat, att något dylikt kunde ske, du Mickel. Nej, man skall försiktigt afväga så, att ingendera får öfvermakten, utan laga att ena fienden så där någorlunda jämt äter ut den andre. Och då det håller på att lida till upphällningen med dem bägge, så kan det vara på tiden, att vi återtaga herraväldet i vårt eget hus.»

»Skall jag också göra så, när jag blir general och troman?» undrade Mickel allvarligt.

Tromannen stod hastigt förstummad med blicken borrad djupt in i det fördolda.

»Gosse,» utbrast han dystert, »Herren dig bevare

att lefva i tider, då ett sådant vågspel måste tillgripas af en troman för landets värn. Aldrig i tiden har sådan lek frestats förr, och skulle den nu lykta väl, så vet och minns, att det är första, sista, enda gången. Att slå den ena fienden med den andre — nej, Mickel, följ reglerna du, när du blir general!»

II.

ETT GÅTFULLT SEGERBUDSKAP.

NORSKE BJÖRN MED HÄREN FÅNGEN GENOM EN OKÄND OCH FÖRNEKAD SVENSK FLOTTA

»Här öfverskåda vi nybyggda staden rakt som fågeln ur skyn. Säg, går den inte an kanske? Är den ej förmer än hvad djäknarne mordbrände?»

»Herre vår Gud så fagert! Nej, ser man på de räta kvarteren och dessa rödmålade hus! Så rödt och hjärtans vackert mot blåvattnen och allt grönt bortom! Fast bondelandet hör väl inte dit egentligen.»

»Jo, såsom infattningen hör pärlan till för att gifva henne det rätta värdet, eller hur?»

Borgmästarfar begrep ej. Han stod vid Mäster-Saras sida i Bispehöjdens utsiktstorn öfver takåsen, stod där stolt och hänryckt öfver denna stad, hvars byggande efter passare och linjal maktspråket tvungit honom att öfvervaka, ovillig som hunden, då han drifves till skogs.

»Ja, vi ärom hans välbördighet och honoratissima storan tack skyldige efter all vår ovislighet. Särskildt för rödfärgen där, som han bestod oss — för att få en prydelig utsikt från sina loft. Fast nog fick det vara skarpaste allvaret, innan penseln kom i gång. Och ett grej skulle det ändå blifva om tomt-

lapparne där, så att kvarteren ligga där och gapa svart fläckvis. Men herre Gud så fagert ändå — och hvad det än mera blir, då björkarna få växa upp! Folket spår ofärden: vi skolom icke länge få behålla vår högmods stad obränder.»

»Staden går an likväl?»

»Tala aldrig därom, utan hör mig på en sak, honoratissima! Skulle inte Herrans sol rätteligen skina öfver all jord? Skolan fick sin nya tomt, hon, och aldrig vidare. Käre, lägg gunsteligen ett godt ord till vår favör!»

»Jag?» utbrast hon afvisande och tog ett steg tillbaka.

»Ja, kära hjärtanes! Vi vete ju redan, hvilken vi rätteligen hälse såsom landsens kommande fru...»

»Och hvilken är det, om jag får fråga?»

»Åja, han har väl inte förgäfves redt sig fri den andra, som han tog för att komma åt hennes ockrararf och dela ut åt skinnade stackare.»

»Är skilsmässa redan dömd med Mates-Lisa? Då kan jag inte mer förstå, än att hans välbördighet är till äktenskap ledig!»

»Om gunstbenägen ursakelse! Vi trodde, att då han tog ett främmande barn i sin education...»

»Nog härom! Jag har intet med guvernementssaker att sköta. Tycker borgmästaren annars, att rannsakningen lade vackra ting i dagen?»

»Nej, oss nåde Gud så visst! Och så skulle vi få se den gamle mordbrännarn som procurator för nybörjarne. Det är så det ja! Nå, kriget här... spörjes rakt ingenting västfrån kriget?»

Hon dröjde en stund med svaret:

»Kriget? Jag hade nästan glömt, att vi hade ett

sådant för handen. Tror rakt, att människorna blefvo bergtagna där väster bland fjällen.»

»Än åt östra Norrlanden då?»

»Där ligger nu general-adjutanten De la Barre med en del af finska härn och klagar som i slagjärnet.»

»Nå, hvad vållar honom, där han ligger och äter då?»

»Jo, hans välborenhet har kommit inom vår välbördighets befälsdistrikt, och det besvärar.»

»De höge herrarne sig like! Än de norske krigsfångarne där i Finland, de som hjälpte honom taga ned kalmucken — huru kunna dylike vara till mods nu?»

»Hörs ingenting annat än godt.»

»Men tänk allt ondt de kunde taga sig till!»

»Så har ock general-major Armfelt beskärmat sig i Stockholm. Nu ligger han själf dess säkrare till undan all farlighet på norra Upplandsgränsen.»

»Hvad skall han ligga där och äta för? Inte vänta väl de stockholmske ett strandhugg där?»

»Kanske snarare en statshvälfning, om kungen ej kommer åter efter löftet till general Liewen.»

»Jaja, den visan sjunges. Hvart skall den ringe undfly Herrans hand i dessa tider? Öfversåten befaller i blindo, undersåten tredskar i blind olydno... Och allting på sin hals... Fast nog hafvom vi här i landet ändå som ett ljufligt paradis. Hör mig på, honoratissima, kan någon rätt förstå, hvarifrån den myckna silfverdalern af alla slag kommer ut öfver guvernementet?»

Hela hennes uppmärksamhet var nu riktad ut öfver landskapet.

»Hör hvad rop och hurrande nere i staden! Där ser jag kammarskrifvarn i backen med en hop folk.

Så brådt de ha, huru de fäkta med armarne och se beskäftiga ut! Nu är någonting särdeles å färdom!»

Mäster-Sara hade ej misstagit sig. Det hade kommit order till lands- och stadsbetjäningen att ombestyra en väldig transport fångar norrut jämte foror af mat till deras försörjning i kvarteren. Generalerna med de svenske hade nu vunnit en afgörande seger vid Västerhafvet. Där hade en svensk flotta alldeles oförmodadt stuckit in genom fjorden till samverkan med Västernorrländska hären. På detta vis och genom förräderi bland de norske självfve var hela deras vapenmakt fången och hela Norge intaget, lydde den uppenbart öfverdrifna ryktesposten.

Hälsad som en drottning af den jublande befolkningen återvände Mäster-Sara till sin täcka udde och väntade under dagarnes lopp, att hennes vänner på det västra krigsfältet skulle hugna henne med någon skriftlig bekräftelse på segern, men allt förgäfves. I stället blef den rent förnekad från ett håll, där åtminstone någon sakkunskap var att misstänka. Äfven till Stockholm hade från skilda källor flödat rykten, men inga rapporter om en storståtlig kupp af generalmajoren Loth, skref Mäster-Saras och andras hyrda årskorrespondent i hufvudstaden. En svensk flotta hettes ha seglat in i Tronda-fjorden och biträdt denne Alexander Magnus vid skärandet af två yfverborna lagrar. Fångandet af en general Lantingshausens här var den ena och besättandet af fiendens erbarmliga Nordhafs-kuster var glansen i den andra. Allt sådant och vida mer hörde till den herrens ärelystna drömmar, men ännu ej till sanningens område. Kungliga senaten hade ej kunnat, än mindre velat ställa någon flotta till denne Harlequins biträde. Ovederhäftig och löjlig i jämbredd

kunde en sådan historia vara utspridd i uppsåt, hvarom rikets herrar tills vidare hyste skilda tankar.

Så långt den allvetande vid Mälarns strand. Men omedelbart efter hans bref och dess förnekelse till trots anlände fångtransporten, grufligt stor, åtminstone för ovana ögon. Manskap och lägre befäl gingo till fots, men bönderna hade måst ut för att skjutsa de högre, Till stadmannens dråpliga kost och residens på Bispehöjden förlades utom andra högre befälsmän, två generaler, baron v. Lantingshausen, general-löjtnanten, och hans närmaste man, general-majoren Wind-Friis. Mäster-Sara visste, att hon skulle få en major i sitt hushåll. När hon då som god värdinna gick den ankomne till mötes på gården, där han stigit ur skjutskärran, fick hon taga ett häpet baksteg och han likaså. Mäster-Sara fick som gäst välkomna Björn på Junkersdal, och han fick hälsa sin handelsvän på svenska sidan!

Hennes öga hade nu sin gifna benägenhet att spana efter högmodets fall, men däraf bar fången ej minsta spår. Hjärtligt mottagen som vän, högt uppburen som gäst fann sig Björn helt lugn i de tidsfördrif, som af värdinnan bjödos i hennes böcker och bilder på loftet eller i kringliggande arbetsgårdar och faktorier, en mångfaldig industri, där olikartade ting kunde fjättra en hushållares öga.

Och så gjorde han täta utflykter i omnejden i sällskap med en fattig och synbart bruten, men välklädd årsgäst i huset. I förtid åldrad, gleshårig och rynkad, med insjunkna ögon och infallna kinder tycktes denne lefva sitt rätta lif vid jakt och fiske, då han var en fyndig, glad och fri kamrat. Eljes var han djupt tankspridd under herraväldet af ett ständigt grubbel, som stundom rörde hans mun i hviskningar eller hörbart mummel. Då syntes han alldeles redlös och bort-

kommen i lifvets förhållanden, ett riktigt inventarium, som ingen just gaf mycket akt på och icke häller själf gaf akt på någon eller något. Mäster-Sara behandlade denne årsgäst med största ömhet och hänsyn, det han också knappast tycktes märka. Björn förstod, att något var på tok med denne man, men erfor också, att all hänsyftning härpå var af värdinnan strängt förbjuden husets folk. Han sades vara bruten genom oskyldig häktelse.

Vid måltiderna var fången fryntligt språksam om allting annat, men förblef ytterst förbehållsam om allt, som rörde kriget. Till sist i en stund af hjärtligare stämning vågade kvinnan fram med sin nyfikenhet rakt på sak:

»Huru hafven I stridit till vägs där väster?»

»En meget hæsslig Affær!» svarade Björn mörknande. »Vi retirerede os for Svensken ned gjennem Værdalen langs Fjorden hen mod Langsteinerne, en Passage, der som Veien gaar meget trang under Fjeldet. Og lige naar som vi kommer dit, hvad finder vi da? Jo, der ligger den forbandede Flotten fra Sverrig och disputerer os Passagen med sine uhyre Kanoner og landsatte Mousqueterier, svart som Fluerne oven i Berghulene. Det Fandskapet var det, men slet ingen Bravour, ingen krigerisk Kunst!»

För Mäster-Sara var det ändtligen klart, hvad hon i sin slutna tankevärld skulle tro. Den här, som Björn Randulf börjat skapa, var jämte honom själf fången med en flotta från hans eget varf, utan att han ännu visste det själf. Men om generalerna funnit anledning att insvepa denna ödeslek i en hemlighetsfullhet, som sannerligen icke syntes lätt bevarad, så trängdes icke häller hon att skvallra sin aning till störande af fångens sinnesfrid. Och för att barmens

inre uppror skulle få storma ut i osedda vågor, lämnade hon under en hastig förevändning majorn vid frukostbordet i årsgästens sällskap.

»Jeg troer domicellen blev sint?» undrade Björn.

»Jaha.. jaha,» lät den tankspridde som en yrvaken.

Värdinnan hade trädt upp till sin fridlysta helgedom på loftet.

Enkelt var det stafbonade vindsgemaket med sina bredt utbyggda fönsterburar åt gafvel och långsida.

Likt hvarje äkta Norrlands-hem hade äfven detta sin prakt och trefnad som färdig gåfva från den yttre världen. Där taflan skulle finnas, där fanns hon ock, lefvande öfver allt hvad konst skapar, men ock lifgifvande som en äkta skaparmakt. Hernösundets soliga glitter under svall mot näpna strandvråar, doft från strändernas mörka granskogsvallar, som stego upp mot skalleberg, hafvets salta bris, susande genom björklund, molnhimmelns skiftande rikedom på färg och stämning — hela denna yttervärld lekte in genom den vidöppna loftburen åt ena sidan. Naturen hade andats frisk öfver häfdekrönikan, som i starkt läderband hvilade uppslagen på loftbordet, skrifven med utförliga praktmeningar, textad med kvartershöga kapitäler i blått och grönt. Naturens smekande andedräkt hade nått lager och myrten, som längre bort frodades i kapp på andra bordet, i fönsterloftet mot gafveln. Dess rikaste välsignelse njöt ock en annan buskväxt, som ej mycket olik ett lingonris, men vida yppigare sköt stora skärhvita blommor och granna blad ur en bottenmo, bäddad på murflatan öfver den djupa, breda och hvitmenade spiselhvälfningen. Från hvilket land i

världen var denna märkliga planta? Ortens magistrar kunde ju ej vara obekanta med lagern, och om myrten hade redan djäknarne läst i de gamles skaldeverk, men den förädlade blomman ur landets egen skog, hon, den okända, hemlighetsfulla och förnäma varelsen, hade väckt långt mer nyfikenhet, bryderi och åtrå hos människor, som skulle ha hånskrattat vid första ord om hennes inhemska ursprung.

Lagern, myrten och lingonblomman, dessa lefvande sinnebilder tre för Mäster-Saras lefnadshåg, hade i många år skjutit växt under hennes vårdarhand och skulle snart fordra större utrymme, än loftburen gaf dem. Och i själfva verket var den blomning, hon ammat upp ur landets egen näringsjord snart härdad nog att lefva sitt eget förhöjda kraftlif utan allt beskydd i tidens alla väder. Men var ej äfven stunden inne, då h a n s lager och h e n n e s myrten kunde vara nog utväxta för sitt bruk? Siarens sagolika spådomslofven — var ej denna fullbordad nu genom hans bragd vid Västerhafvet? Och dock sveptes däröfver en slöja så tät, att ingen kunde igenkänna hennes sons okände fader, den ende, som fick en sådan spådomslofven! Hade hon då ej haft smälek nog för denne son att rättnu fordra äran? sjöd harmen bitter genom häfda bröstet.

Ofta hade Mäster-Sara trädt fram för sina fäders Gud att ödmjukt öfverlämna både högviktiga ting och ringa saker, stundom rena lapperier, som en nutida lutheran knappast bär fram till den högsta tronen. Men nu var hon blifven otålmodig och fordrade bestämdt sin fördröjda rätt att komma fram till sin värld som kvinna. Människolifvet var ju kort, påminde hon, men lång var den rad af söner och döttrar, som i nattliga drömsyner tett sig för henne,

den försumliga, med förebråelser och klagan öfver sin långa väntan att nå sin jordiska bestämmelse. När landets kvinnor fingo slika besök, så hade de för sed att misstänka något slarf i öfvermakternas förvaltning och framhålla sin tanke i öppet språk, kanske för att gifva Herran en vink om glömskan hos hans underhafvande. Så gjorde äfven Mäster-Sara, och där hon låg i kraftiga påminnelser i skuggan af sin yfviga myrten, kunde hon väl ock för den Allseendes öga te sig som en af lifvets krafter sjudande formrik praktblomma, som åtrådde och fordrade att omsätta sin fägring i lefvande frukt.

III.

»FIENDEN AF SÖDER» I FÄLT MOT NORDEN. EN ARRESTERINGSORDER MED OVÄNTAD UTGÅNG.

»Hvad nu! Är det en spökelse jag ser eller general-majoren i egen skepnad här i Olof Mickelssons stuga?»

»Karl Gustaf Armfelt, till välbördig herrens tjänst!»

»Jo, jag tackar jag för tjänsten! Trupper af söder hit upp mot Ångermanälfven nu så dags? I detta allt upplösande höstregn? Och med herrens klena anstalter till soldatens vård? Hvad står på? Hvilken är vägen? Hvad är meningen?»

»Det var en fråga! Är general-guvernörens förste man ensam oveten om den fiende, som landstigit där borta åt östra Norrlanden. Huru hänger det ihop?»

»Så vådligen brådt eders välborn har! Är det således meningen att aflägsna mig från befälet och öfvertaga det i egen person?»

»Jag har verkligen den instruktionen.»

»Det var märkeligt! Har general-majoren också någon passande befälsfullmakt öfver min norsk-danska armé, som ligger där norrut i fält mot fienden?»

»Jag har order att arrestera herren. Måste jag kalla hit vakten?»

»Jag tror inte det behöfs. Nå, allvarligen taladt, huru tänker eders välborn öfvertaga saken med mina norskar? Si, det är icke sagdt, att de underkasta sig hvarje svensk general, därför att de ha ett visst gehör för mig!»

»Ja, herren får förklara beskaffenheten af detta gehör inför den väntande krigsrätten, som har vida bättre tid och intresse för den saken än jag. Sedan behöfver jag väl icke stå där fullkomligt rådlös för några hundra norsk-danskar, om ock armerade med herrens förträffliga pikmusköter.»

»Några hundra? Sade general-majorn verkligen några hundra? Har då eders välborn rakt ingen aning om den armé, som nu har kamperat runda två månader mot barbarerna?»

»En armé? Under hvilket befäl?» Och efter svaret fortgick Armfelt: »En general-löjtnant och general-major i spetsen för den ringa styrka, som herren kunde fånga med detta landvärn?»

»Håhå, jag kunde väl tänka, att herren lupit åstad efter Stockholms-prat! Hur pass ringa är då styrkan på en höft? Till antalet minst dubbelt så stark som herrens armé, då jag äfven inräknar De la Barres kår. Och minst tolfdubbel stridskraft har hon med mina pikmusköter mot dessa åbäkeliga muskedunder. Nu kom-

mer välborne herren hit, sedan jag afspärrat fienden i ett bås af fältsjukdomar, brist och nöd. Förut, medan undsättning behöfdes, blef general-majorn beordrad därom, men kommer nu i oträngdt mål för att i konungens missbrukade namn störta mig från en laglig befogenhet och ställa till ett vanvettigt omak med dansken, som jag omsider fått fram på en god och tropliktig väg mot den andra fienden. Dansken, grymt misskänd och kränkt i själen, kan då ej förmenas att göra gemensam sak med barbarernas kavallerimassor. Och hvad herren då skördar till lön för denna beställsamhet, det blir osvikligen ett nytt Storkyro äfven väster om Bottnen med därpå följande invasion af blodiga lansar och röda vapenrockar öfver Bottenlanden och Svealand. Herrens ésprit skattar jag visserligen ej högt, det kan ej nekas, men har dock sport, att fäderneslandet är herren dyrt och heligt.»

Den andre, slagen af talets lidelsefulla glöd och harmfulla öfvertygelse, hade sänkt den befallande armen och sjunkit ned på stolen med den bekymrade minen hos en man, som oförmodadt anar oväntade svårigheter framför sig.

»Fienden redan afspärrad?» mumlade han. »Hvilken fiende? Dansken eller ryssen?»

»I denna stund bägge två, ifall herren ändå envisas att räkna dansken dit.»

»Huru skall detta rimligen förstås?»

»Jaså, det intresserar ändå till sist!»

Stadmannen, nersutten vid bordet emot den stolte ingermanske ädlingen, ryckte sitt väldiga arkivfoder af älghud ur vapenrockens barmsäck, fick fram en kartskiss och räckte den andre:

»Se där, jag demonstrerar nu! Bortom norra älfven posterar general-adjutanten De la Barre med sin af-

delning af generalens finska här; han var visst starkt inpläntad med insubordinationsgriller, och den herren fick tas i kalufven, innan de skingrades. På västra sidan efter denna bergås ligger öfverste Boje med bästa delen af mitt landvärn. Öster gränsar hafvet och hitom södra älfven posterar med sin norska armé general-löjtnanten Lantingshausen, äfven han under mitt befäl. Inom denna ogenomträngliga spetsgård af pikmusköter dväljas barbarernas horder till den stund, då alla dessa öfversvämmade vattendrag någon gång tillfrysa och väderleken möjliggör allvarligare operationer.»

»Och då... hvad förutser eders välbördighet då?»

»Barbarernas kavalleri kommer då osvikligen att kasta sig öfver de danske.»

»En förmlig batalj mellan dansken och ryssen kanske?»

»Var ej så svårmodig öfver det, eders välborn! Den ene fienden i lufven på den andre — ett nytt och fintligt operationssätt eller hur? Tro icke, att all krigskonst var slut med Malplaquet, och kanske skulle själfva Marlboroughs hufvud explodera som en cartéche, om allt krigsvett inträngde där.»

»Han borde kanske hit till desse Norrlanden för att rätt fullkomna sig?»

»Ja, oskrytande sagdt, tror jag, att äfven den bjässen skulle få stå här och gapa ett tag liksom herren själf.»

»Nå, det var sagdt, att äfven dansken är afspärrad?»

»Javisst är han så... genom De la Barres och Bojes afdelningar i norr och herrens armé nu i söder, posterande här i fullsäker ställning söder om denna flod. Någon annan uppgift för general-majorn kan jag häller icke uppleta.»

»Den afspärrningen förutsätter likväl, att jag nu

skulle låta herren hållas och yttermera mottaga en uppgift i dessa vanvettiga äfventyrligheter.»

»Att ligga här i största trygghet och stärka min färdiga ställning... är det så äfventyrligt? Och vanvettigt? Låt mig höra er invändning då i Herrans namn!»

Den andre endast hånlog.

»Nå, kasta fram en på måfå ur den stora mängden!»

»Välan, huru skall det förstås, att dansken nu ligger där och kamperar mot sin bundsförvant?»

»Detta har man således klart för sig i Stockholm?»

»Såsom en obestridlig sak, men äfvenså obegriplig.»

»Det är alltså något, som öfvergår de stockholmskes vett ändå! Mot Sveriges rikes fiender kamperar dansken, men ännu ej mot sin bundsförvant. Den landstigna fienden må gärna kallas ryssen, och bondens tunga kan inte bindas, men kejserliga ryska trupper är det ej. Ett barbariskt rask, som lämnats åt sitt öde på denna kust, ett ohandterligt plågoris, som tsaren kastat från sig, horder af steppernas röfvare, sköflarföljen och allt fanens pack, som ryssen visserligen påräknat som vänner, men måst vräka ut som uppenbara fiender, Guds och all världens fiender, ingens vänner, ingens folk. Jag ligger nu i fält mot khanerna af Krim, Baskirovodsk, Usbék och Kublai och Djagatai och Mongoliet och hvad hälst herren behagar, utom ryssen. Den åtskillnaden är mina danskar fullt klar och för mig själf som dansk general ganska högviktig, enär mina underhafvande än så länge dras med en rätt barnslig fruktan att ställa sig i omak med kejsarens trupper.»

»Nå, den åtskillnaden må vara klar nog, men hörde jag annars rätt?... Som dansk general?»

»Nog gjorde eders välborn det!»

»Öppet och ärligt erkändt för ett möjligt vittne?»

»Jag behöfver väl icke dölja för general-majorn, hvad jag själf inberättat till konungen.»

»Nu skämtar välbördig herren?»

»Hvarför så? Märk, att konungen är åtskilliga hufvuden högre än I alle. Han förstår krigskonst och statskonst, äfven där de icke löpa i herrarnes nötta hjulspår. Fattar inte nu general-majorn, hvarför det blef så jämmerligen gagnlöst att besvära sig hos konungen öfver detta danskeri?»

»Må det så vara. Jaså, dansk general? Och tjäna två stridige herrar under pågående krig — huru går det ihop för en man af verklig ära?»

»I allmänhet kunde en sådan ställning vara kinkig, men i detta fall går det förträffligt. Så vidt jag vet, har ingendera suveränen funnit anledning klaga.»

»Kan; I ock tjäna bägge med tro och rättsinne?»

»Åja, så långt de fordra, men deras fordringar äro dock himmelsvidt olika. Af Sveriges konung har jag med fria händer den fullmakten att söka rikets gagn och mina läns bästa. Det är ganska mycket. Danmarks konung fordrar endast bokstaflig lydnad för order. Jag behöfver ej göra mer än hvad de säga i Köpenhamn, och det är inte så farligt, som general-majorn kanske tror.»

»Kan då den ena fientliga staten gagnas med order från den andra?»

»Åjo, det var ryssens gagn, att herren skaffade oss Storkyro-nederlaget efter deras åtrå i Stockholm. Ja, där ser general-majorn själf ett slående exempel. Det går aldrig i längden bra, när man skall göra hvad höge herrar skrifva från långt håll, såsom hela riket nogsamt vet. Med denna skyldighet att lyda order från Köpenhamn, kan jag väl förutse, men alls icke

hindra, att de danskes angelägenheter här i norden råka i lägervall och således utfalla till Sveriges förmån.»

Den stränge arrestatorn narrades att skratta.

»Det där, så konstigt det låter, faller mig rätt begripligt efter min erfarenhet, men...»

»Jag har häller inga obegripligheter för mig och inga hemligheter häller utom en, som tillhör konungen.»

»Och nu är det på order från Köpenhamn, som herren bekrigar barbarerna?»

»Javisst, och det går ju bra ihop med svenska intressen. Ja, huru skulle det ha gått, om jag ej haft dansken att sätta mot barbarerna? Hela guvernementet hade nu varit öfversvämmadt och härjadt af detta rask.»

»Än finska arméns kårer i norr och söder?»

»Jo, jag tackar, jag! De la Barre fick jag omsider dit från norr efter sju mödor och sjuttio bedröfvelser. Den herren sitter nu i arrest, det kan jag omtala. Och general-majorn själf från söder... huru många veckor har herren behöft att krångla bort sin klara skyldighet som underordnad? För runda två månader sedan bekom general-majorn min order om undsättning. Nu så dags kommer herren, öfverflödig och ändå något värre.»

»Nå, dansken har då gjort slag i saken, men alltid med eget intresse i spelet eller hur?»

»Tacka för det. Han vill vräka ut barbarerna och besitta landet som eget fång.»

»Och detta är eders välbördighet fullt klart?»

»Min skapare — hvad mer att dansken äflas efter egen vinning! Huru skulle jag annars ha fått honom åstad, tror man?»

»Välan, och efter en seger öfver barbarerna släp-

per väl dansken än mindre sin vinning ur sikte? Hur vill general-majorn sedan handska denna fiendemakt, som herren själf satte under vapen inom landet? Kan äfven detta ske alltfort med danska order i svenskt intresse?»

Stadmannen föll i ett hjärtans godt skratt.

»Efter en seger öfver barbarerna?» upprepade han. »Ja, ligga deras ben en gång strödda öfver slagfältet, då skall ryssen nog minnas ordspråket: 'Om de döda intet annat än godt!' Då blifva de nog hans trupper, hans käre landsmän, kött af hans kött och ben af samma benom. Den segern blefve helt enkelt en grufvelig dansk förbrytelse mot den kejserlige bundsförvanten och de order, som sedan kunde bidas från Köpenhamn, blefve kallelse till afrättning. Jo, så där går otack fram som världens lön för trohet i det yttersta! Jag svarar med mitt hufvud för, att denna här för alltid blifver fästad vid Sverige, manskapet af lust och goda framkomstlägenheter, officerarne af nödtvång eller andra orsaker. Efter min plan, som general-majorn lär finna god nog till sist, ligger dansken redan i segerns stund spärrad i samma farliga ställning som barbarerna nu. Och jag är den, som har nyckeln till matspannet i hvad fall som hälst, ser herren!»

Den andre satt och tummade sin haka betänksamt.

»Allt det där låter verkligen förledande, men dess värre icke öfvertygande,» utbrast han. »Eders välbördighet har väl också någon förklaring, som faller de danske lika bra i smaken. Huru skall man annars förstå det stora förtroendet på detta håll? Ty stort måste det vara, om de danske, stadda mellan svenska

trupper i norr och söder, kunna göra upp affären i lugn med barbarerna?»

»Nåväl, just den knuten är min konungs hemlighet och måste öfverlämnas åt herrens egen skarptänkthet. Nog är jag tillräckligt skändad att passa till landsförrädare i fiendens ögon, och herren själf har ju dragit så flitiga strån till den stacken. Men lika fullt bruka förrädare ej åtnjuta stort förtroende. Och nog vet dansken, att jag innehar det lagliga befälet öfver herrens armé, huru hans höghet prinsen än behagar tolka den saken. Men detta förklarar ändå på långt när icke allt.»

»Alltså finnes här en olöst knut, som lämpligast kunde lossas inför krigsrätten inom slutna dörrar...»

Båda hade rest sig från bordet.

»Står general-majoren alltså fast vid detta arresteringsprojekt?»

»Soldaten får ej resonera; han lyder endast!»

»Obetingadt, äfven om ordern saknar all officiell befogenhet? Och med slika möjligheter för ögonen?»

»Välan, eders välbördighet går nu sitt öde till mötes och jag är skyldig att vara uppriktig. Vi känna icke häller de möjligheter, som kunde förestå, om herren stannar vid detta befäl? Vi befara, att eders välbördighet tilläfventyrs kunde komma själf i spetsen för röde rockar och asiatiska lansar öfver Svealand. Vi finne alltså i Herrans namn bäst att försäkra oss om det farliga hufvud, som kunde hafva samlat trådarne till ett sådant anslag. Sedan blir det alltid bättre råd med den plan- och hufvudlösa hopen.»

»Det gifves alltså ingen pardon, ingen barmhärtighet?» sporde den andre kallt.

»Eders välbördighet är då icke benägen att resa till Stockholm?» hånade dödsfienden.

»Jag är verkligen icke så. Den enda vändning, general-majorn förmår gifva åt nordens angelägenheter, måste osvikligen kasta riket i fördärf och mitt hufvud som hämndeoffer i oförsonliga bödlars våld.»

»Väl, ett hufvud, som spunnit slika olyckshärfvor, må falla. Helt säkert skall eders välbördighet själf inse den tragiska rättvisan i detta öde, när som herren tog sig upp en så högdristig sak utan nödig försiktighet ens om den personliga friheten, som främst af allt erfordrades för målets nående. Visst hade man trott herren mer finurlig än så.»

»Eders välborn talar verkligen ståtligt! Olagligen beröfvad min personliga frihet kan jag ej nå målet. Men det är sant: jag har begått en oförsiktighet. Litande på den laglige suveränens ord om ansvarighet för honom ensam, vågade jag besöka en underordnad officer, som kallas mönstret för svenske riddersmän. Genom ett förräderi rycktes jag från halfgjordt verk, och genom dess förstörelse af en klumpig hand bragtes mitt land i största våda, jag själf i undergången. Kunde dock denna häktning ej få vara — af en ren beskedlighet?»

»Nog resoneradt! Värjan hit!»

Nu hade stadmannen hört nog och blef med ens så reslig.

»Min värja?» upprepade han eftertryckligt i ändrad ton. »Är general-majorn säker på, att man får min värja?»

»Åjo, på ett eller annat vis!»

Arrestatorn gick att påkalla vakten, men arrestanten trädde i hans väg och sporde dämpadt, med spyflugan i ögonvrån:

»Lydde ordern verkligen på general-major Loth?»

»Jag tror, att namn och titel sades nog uttryckligt!» kom svaret kallt.

»Nå den ordern angår ju inte mig, som är general-löjtnant. Sir eders välborn, jag har krupit ur det skinnet nu.»

Den andre steg tillbaka bleknad.

»Hvad för något!» utbrast han nästan handfallen. »Skulle konungen verkligen...?»

»... Ha utnämnt, oaktadt alla dessa smädelser — jo, det händer verkligen. Dufed och Långa, Sötkamo och Långsten voro visst icke storblodiga segrar. Hvem vet, om någon skribent törs sätta dem på samma blad i sida med det väldiga nederlaget vid Storkyro? De vunnos dock utan rikets och guvernementets skattebetungande, ensamt med den hjälp, som ställdes af mig, ringe, hatade och förföljde man. Det var dock segrar, och sådana behöfver riket nu. De ärofulla nederlagen — ja, de kunna uppskattas till sitt värde, först när våra ben ha vittrat några gånger. Summan är, att general-majorn ej längre tarfvar besvära sig öfver samma befälsgrad och kommer med en arresteringsorder, som klickar.»

»Utnämningsbrefvet finnes kanske att tillgå?»

»För att granskas, om icke konungens namn är förfalskadt? Det går an! Se här!»

Den nye general-löjtnanten satte sig vid bordet framför general-majorn och betraktade uppmärksamt dennes hårda minspel under läsningen.

»Jag ser!» utbrast den granskande nästan ljudlöst. »Hans majestät ålägger mig formligen att subordinera under general-löjtnanten... när det påfordras.»

»Men det omaket slipper väl herren, om detta

arresteringsgöromål nu bringas till slutet? Eller skall fäderneslandet offras för en formsak?»

»Arresteringen? Nej, den åtgärden hade jag instruction att inhibera, om detta utnämningsrykte skulle besannas, det likväl ingen trodde. Jag har alltså lupit i fällan.»

»Jojomän! Si, den ritningen var mig nog klar, innan jag kom hit.»

Stadmannen och general-löjtnanten röjde med tonen, att det kokade inom honom, och mätte golfvet med några steg, medan hans blod lugnade sig. Han stannade, mötte sin slagne fiendes iskalla uppsyn och fortgick som vanligt:

»Herr general-major» — den tilltalade reste sig stramt och pliktskyldigt — »I kvarterar armén här efter södra älfstranden i en posteringskedja efter plan och anvisning i dessa papper. Befälet öfverlämnas därpå till öfverstarne, och general-majorn själf går in på arrest i högvakten intill fälttågets slut. Detta skall lära välborne herren till annan gång, att en laglig chefsfullmakt icke trampas under fötterna vid första hugskott i konungens missbrukade namn. Huru herrens fälttåg aflopp, därom rapporterar jag till högkvarteret.»

IV.

ÄNDTLIGEN!

Ändtligen kom mot midten af årets sista månad ett nattligt väderleksombyte med den efterlängtade morgonen. Klarblå himmel öfver ett lufthaf, som icke rördes, jorden täckt af snö i ljusblått skimmer, fjärdar, innanvatten, hafsband isbelagda.

Öfver vältrande höstfloder med fräs i dalarnes djup nedom niporna, öfver hvita svedjeåsar med svarta, hvitkulliga stubbar högt upp mot sluttningarna, öfver omfattande slätter af is och land, med fjällen som hvita moln i fjärran och vida världen i aningen bortanför — öfverallt hördes nu som fågelkvitter lynnesglada människoröster på otroligt långa håll i den öfverjordiskt klara och rena luften. Härligaste land på jorden!

Denna dags förmiddag, just som solögat rann upp för Mäster-Saras synvidd bakom söderbergets topprad, hördes ända ned till Hernösundets omnejd ett aflägset mullrande dån från norden. Alla människor rycktes från sina gärningar och fjättrades med all sin själ vid lyssnande örat. Alldeles säkert urskildes kanonad långt, långt nord genom världen på det okända rum, där blodsleken om landets öde nu omsider skulle stånda.

Först hördes enstaka skott i en tveksamt borttynande rad, och så blef det tyst för en stund, sedan åskan mullrat bort. Därpå följde raskt någonting likt en rad strida salfvor och en stunds oroligt plottrande, efter hand afsaktadt till den enstaka skottraden, som åter tystnade hvad stunden led. Men denna låt återkom flerfaldiga gånger efter smärre uppehåll hela tre timmar igenom. För en gammal knekt, som stod på sitt träben och lyssnade bland annat folk, tedde sig aningen om granadörskompanier, som instuckna i eldgifvande trupplinjers luckor mottogo och tillbakaslogo rytterianfall. Till sist hördes de uppblossande salfvorna och åtföljande plotter ej mer. Den enstaka skottraden åter fortfor att skälla som envisa hunden hela dagen in mot mörkningen.

Och gnistrande stjärnklar sänkte sig vinternatten i orubbad stillhet ned öfver uppskakade själar med en frestelse till hvila, som ständigt gäckades af dröm-

kvalens sprittning. Öfver snörda brösten lägrade sig stygga maror, gnisterögda, plattnäsigt leda, svartstripiga med långt nertvinnade svarta skäggsnodder från tjocka läppar öfver bredgriniga käftband. »Den natten voro vi som öfverlåtne åt mörksens väldigheter, men om det var slagne hedningens osalige själar, som kvalde oss, eller förebudet om kvalen, som förestode oss efter hedningens seger, det visste vi intet,» erkänner Mäster-Sara, enkelt och oskrymtadt som alltid.

Hälsad med lofsång ur hjärtans djup, klarnade omsider nästa morgon, ännu mer gnistrande blåklar; bådande ändring genom blekröda streck bakom bergen. Men just vid den tid, då morgonblossen kunde släckas i murens klykor, började dånet åter rulla i nordan, dock ej längre möjligt att urskilja som enstaka skott, utan likt en oafbruten åska hela dagen. Hvad flertalet tyckte, var att detta tordön oupphörligen nalkades, men ej i nordlig riktning öfver land, utan snarare nordostligt från hafvet. En dräng, som hämtade vatten ur hafsviken, hörde också, då han lyssnade mot vattnet, ett särskildt dön, som var tydligare än annars. Mycket folk kom ned till vaken för att sanna detta, och allmän blef den tron, att slaget rasade fram öfver hafsisen under oupphörlig jakt mot söder. Hvilken var då den jagade sidan: stadmannen med sina trupper till fots eller hedningen på en oöfverskådlig massa hästryggar öfver isen? Stadmannen slagen och flyktande — den tanken ville ingen tänka sig. Stadmannen segrande med hedningen drifven framför sig — hvem ville hällre välja det? Det finnes ödesstunder, då man ej vågar tänka det man hoppas!

När allt kom vida, spordes än värre möjligheter i ett skräcktal, framfördt af en rad bönder åkande från norr, snarlikt sörkörare på väg till Distingens mark-

nad. Redan föregående dag, sade dessa, hade svenske krigsherren, sittande på en röd häst inom en fyrkant af röde krigsmän i strid med hedningen, fallit stupad till jorden. Hans folk, utan ledning, utan sammanhållning, förlorade slaget och alla kanoner. Så var det att ge sig i väg undan mordiske hedningen, tätt och svart som sotet bakefter, ty han kapade utan förskoning ned allt hvad kapas kunde med värjor, spjut, bössor och kanoner, samma kanoner, som motstridarn fick lämna efter sig. Hvad norsken under slik belägenhet gjorde var inte ondt förstå: han tog genast till fötters med en rent fördärfvad fart.

»På hafsisen då, förstås?» ängslade frågorna rundt omkring. »Så att hela bröten kommer dragandes efter hafsisen?»

»Hånej, hvarför på hafsisen? Nej, nog är hopen grufligen stor alltid, men det förstås, att nog räcker landbacken till ändå.»

»Men vi hafvom hört dönet som från hafvet till.»

»Ja, hvad är det mer! Det genljuder i bergen och det är hvarjehanda. Rätta ställningen vet väl den, som är från det väderstrecket och har talt vid andra, som undan för undan ha hört, hvad riktigt sanningsfolk har sagt. Hvad skulle stridshärarne ut på isen för? D'är på landbacken, som krigsbataljer skola stå, och aldrig annorlunda har det häller varit i världens tider.»

»Så att norsken allraförst tog till fötters? Och med en så fördärfvad fart?»

»Ja, det var med ett ord sagdt så, att den som såg, då det bar i väg med dem, fick knappast ögonfäste på stöfvelsvängen deras en gång. Och då förstodo vi, att stanna kvar skulle inte bli mången för godt, så att vi gåfvo oss i väg medan tider voro och törs för-

denskull häller inte sinka oss längre. Alltid får I höra något mer nordifrån världen.»

Hvad värde skulle tillmätas detta sörkörareprat med en märkbar spets af bondelufverns driftbegär mot borgarn? Det kunde de arma fäderna ej afgöra. Dock hade Storkyro-skräcken och allt fasans ris, som därmed följde, inpräglat en sund betänksamhet. Många trodde ryktet grundadt på landsfördärflig nidingslust af pröfvadt slag, men ej dess mindre ökades ovisshetens kval till ren olidlighet.

I dessa dagar hade arma människor flitigt sökt lisa i hvarandras umgänge. Landsallmogen, hjärtligt hälsad och handtryckt såsom aldrig förr, hade uppsökt staden och sina kvarter där långt talrikare, än den lilla Thomas-mässan kunde föranleda. Men omsider kunde menige man af stad och land ej längre bära stundens börda ens på samlad skuldra, utan måste nedlägga den grufliga tyngden inför fädernas Gud. Och hvar, om ej i kyrkan, skulle gudomen rätt innerligt anträffas af de kyrkofromme söndagskristne, men där fanns gudomen dock. Till sista rum fylldes kyrkan utan vanligt kälter och bråk om den högviktiga bänkläggningen; besökarne voro nu endast medmänniskor och medborgare. Och predikanten, med ett ensamt ljus framför sig i den djupa klyftan af suckande själar, förestafvade efter deras behof långa och många böner, ända tills detta tordön sent på kvällen vid nytänd måne omsider tystnade.

Efter en något drägligare natt kom en ny dag med sydostlig vind, piskande blötsnö som strängar mot jorden. Kanonerna hördes ej, ty nu var det hafvet som röt. I tornhöga svall vräkte det hela berg af sönderbökad is inöfver fjärdar, skär, klippor, älfmynningar. Detta oväder utfyllde åter en orolig natt,

intill nästa dags förmiddag, då det ändtligen lade sig till en smekande tövind.

Nu genomträngdes det utängslade borgarsamhället i den nybyggda staden vid Hernösundet, sorgernas och kvalens gamla stamort, af en otroligt glädjande ryktesstöt.

Mäster-Sara hade kommit åkande på väg till Bispehöjden, högtidligt svartklädd, blek och allvarlig. Folk hade skockat sig kring släden från alla håll och i Herrans namn frågat hvad det var.

»Det är endast seger,» hade hon svarat. »Säg för dem alla, att seger är vunnen!»

V.

EN STUND OFÖRGÄTLIG FÖR TIDERNA. SVENSKE-MICKEL, NU FÄLTMARSKALK, RIKETS RÅD OCH GENERAL-MAJOR, GER BUD OM SEGER OCH LYSNING. »EN FASANS VICTORIA.»

Längre fram på dagen spordes från Bispehöjden, att Mäster-Sara, som nu gästade stiftsherdens hus, bekommit stadmannens bref med märkliga besked. Inom kort hade borgerskap och landtallmoge samlat sig alldeles grått på gården. Magister Georg Vallin gick menige man till mötes ute på bron och läste brefvet så:

»Till allas vår Mäster-Sara!

Detta nödvärns vågspel är omsider lyktadt med drägligare seger, än jag vågat förvänta.

Striden har stått mångartad, skittesrik, på sistone rent förfärlig.

I väster slogo vi först holländarnes fribytartåg till sjöss, i nord arkanglarnes korståg till lands. Dess ledare, munken Methodius, trängdes med sin sista skara ut mot yttersta branten på Nordkap och stupade, själf den siste, under sin korsstaf med svärd i hand.

Sedan måste vi till säkerhet mot fienden af söder draga hem landvärnet från Tronden och Halögen, öfvergifvande med bitter grämelse den eröfringen, med utfärdsvägarne mot väster till spillo. Hvad oss återstår är landremsan från Lofoten allt nord- och österöfver in åt Hvita hafvets innersta vrå.

Slutligen hafver i dessa yttersta dagar slutspelet stått emot barbarerna vid östra hafvet.

En ringa del af de dansk-norske ville ej strida, kommo ansiktes mot svenska kanoner, afväpnades, återfördes i fångenskap.

En ringa del öfvergick till fienderna, ledde dem i fördärfvet och förgicks med dem.

Den allerstörsta delen förblef troget vid mig, vid segern och Sveriges krona. Efter denna fasans victoria tror sig ingen våga hem till Norges rike mer, och öfver sina många stupade ha de norske stor sorg. Kämpande vid min sida blef äfven major Björn Randulf svårt blesserad genom en lansstöt i underlifvet, så att föga hopp är om hans hjälp.

Utgången blef sådan, att ingen fiende längre finnes på vår kust.

Dess värre ligga de nu alla utanför kusten. Säg dem, att här blifver intet fjäsk med gudliga tacksägelser och sådant mer.

Afsatt dansk general genom hemliga order från Köpenhamn.

Utnämnd fältmarskalk, rikets råd och generalguvernör genom hans majestäts kreditiv, som längesedan gafs mig i handom att öppnas, när denna bragd sett dagen.

Vår lysning uttages när som hälst och ju förr dess hällre, varande detta fullmakten å min sida.

Svenske-Mickel.»

Slutande läsningen tillade magister Vallin mycket rörd:

»Tilläfventyrs bör detta så förstås, att den slagna hedningahären eller någon del däraf lyckades taga sig ombord på fartyg i någon isbruten hamn. Kanske är segern fördenskull mindre aktad af hans excellens, men är han då för våra ögon ingen tack värd? Östra fienden slagen med den västra — pris och lof evinnerliga!»

»Pris och lof evinnerliga!» instämde menige man med blottade hufvuden och ymniga glädjetårar.

Brösten frigjordes från kvalens mara, vidgades till glädjens fylliga hurra för konungen, den öfver kältringarnes småsinne upphöjde, som visste ära förtjänsten, för generalen, den store, den underbare, och för hans segerhär, skapad af rikets fiender och samhällets utskott. En mäktig aning grep nu detta jublande folk, att aldrig tillförne bland dess fäder bevisats så stora gärningar, och att långa, långa tider skulle förgå, innan deras motstycke, om någonsin, komme åter. Stor, upphöjd och helig kändes stunden, en af dessa oförgätliga få, då människornas stora massa skådar forntid och sentid från en öfverväldig höjd. När så fjällen börjat lossna från alla dessa ögon, så framstod väl ännu en med stora gärningar.

När skulle i tidernas längd en kvinna födas som Mäster-Saras like? Detta folk häpnade för alla under, som den högste bevisat för dess seende ögon. Brösten häfdes åter, och hurraropet, höjdt för hennes namn, betygade, att hon, den hulda landsmodern, var landets segerkrönte fader ärligt värd.

»Mäster-Sara!» ljödo maningsropen allt stridare. »Få vi se och vänhälsa Mäster-Sara!»

Det halp ej annat.

Nigande, leende, en bild af outsägligt behag, och dock så blygsam, trädde hon fram i allvarligt, landsmoderligt majestät. Kvinnorna, som nu alldeles förgäto den fjortonårige, trängde sig fram till handtagande lyckönskan, och den öfriga allmänheten slöt sig efter mangrant så när som två afsides dröjande skepnader, dem ingen fäste sig vid.

Den ene var den brutne årsgästen från hennes hem på Udden. Mer veckig, mörk och grubblande än vanligt, hvälfde han vid denna syn mörka tankar:

»Detta folk skulle vara stort, om det nu mindes, hvad äfven jag verkat för dess väl. H a n och h o n få nog sin rättvisa lön — i värsta fall tillräckligt af hvarandra, men mig, den ringe, förtrampade lappen bland ett främmande folk öfver mina fäders inkräktade land — mig kommer ingen ihåg! Skall icke någon erinran slå henne, när hon mottager all denna hyllest, att utan mig hade hon ingenstädes kommit, utan stått där som general Byxlös utan byxor? Hvem annan gaf henne lämpliga råd, hvem var djärf och fintlig nog för deras utförande, hvem skaffade henne klöfjeälgen för handeln med Norge? Hånej, detta allt är henne visst så fjärran som öster är från väster! Den brutne lappen kan ha nog af sitt födoråd, tycker

hon. Jag kan ock undvara platsen vid hennes bord. Visst tro de nu, att gamla vreden all är afplanad! Ha de ock försonat sina fäders gamla skuld mot lapparne? Hittills var jag en uppbyggelsens ande; hädanefter blifver jag en hämndens!»

Den veckige mannen började aflägsna sig. Från grinden smög han en dolsk rymmares blick tillbaka. Den hyllande skaran var alltjämt vänd mot landsmodern, och hon var upptagen af alla dessa hjärtliga handtryckningar. Ingen gaf akt på honom, då han kröp i väg.

Lika obemärkt var den andre, som stod afsides, en gammal, hasig, nedböjd skepnad, hvassögd, kroknäsig som en korp, krokfingrad om knölpåkens handfäste. Den räta baknacken sköt upp till en spetsig hjässa, som stuckit hål i kasketten öfver ett gråtofvigt hår, som stod framstripigt under skärmen.

Då menigheten omsider, lyckligt strålande, troppat i väg och den stackars gamle bofven sett ryggen på den siste sjunka ned i backen, stapplade han fram till bron, där landsmodern dröjde ensam med tårade ögon, hälsade inställsamt och talade hest i stupande växeltoner:

»Käre hjärtanes, ursaka en gammal fattig usling! Skulle väl tala med excellensen själf om det här, men då han kommer med alle fine gratulanter och figuranter kring sig, så tör väl stackaren jag inte slippa fram.»

Mäster-Sara såg i medlidsamt obehag en af dessa lätt igenkände, som aldrig velat se insidan i något af hennes trettio arbetshem, varelser, hvilkas ohjälplighet ansågs lika säker som kyrke-amen, då den framsuckades af andäktige söndagskristne öfver dessa i järn slagne spetsnackars framtvungna syndabekännel-

ser från tjyfvapallen. De voro utskjutne från människornas boningar, dit de dock gärna ville in, och på sin höjd välkomne hos Herran i himmelrik. Några af dem sades han taga hem till sig som snöhvite änglar rakt från själfva spetsgården och dödshugget, men de öfriga snöt den lede med hvissjande hvin bortöfver grantopparne, så snart nacken var genomhuggen, ett fasans skrämseltal för stygga barn, som hvarken aktade hut eller aga.

»Hvad heter du?» lät hennes fråga så mild hon förmådde.

»Jag kallas Kyrk-Jan, rent ut sagdt, för så länge det fanns något att stjäla i kyrkorna, så stal jag förstås.»

»Hvad vill du nu då, Jan?»

»Jo, si jag satt på bänken bredvid hans excellens, då Olof Evertsson spådde honom dessa bragder. Förstås han var ju ingen excellens då, utan bara en armods pojke i slaftjudret hos Rike-Mates i Svart-Noret, fadren åt den här, som han tog och redde ifrån sig. Och jag satt bredvid honom i tjufklofvan på dörrbänken...»

»Nå, hvad mera då, Jan?»

»Jo, si då detta allt var spådt, såsom nu skett hafver, då stod jag upp och bugade mig och sade: »Herre, på mig tänk, då du i ditt rike kommer!» För si ett så oherrans tjyfstycke, som det var, ville jag, som skälldes utlärde mästertjyfven, just inte tro på af den menlöse ynglingen. Han svarar emellertid: »Kom till mig du, Jan, då detta allt är gjordt, så blir det någon råd,» tyckte han. Och si nu är spådomen uppfylld och jag kom att mig anmäla.»

»Huru vet du då så noga, att bänkkamraten blef vår excellens?»

»Jag kan väl aldrig inbilla mig, att fler än en skulle sådant genomgå. Först blef norskens sjömakt stulen och hans landhär därigenom ock borttagen, och med stulna härn af väster slår han sedan ryssens här af öster. Ett sådant stycke göres ej mer än en gång i världens tider; det förstå nog vi, som skälldes mästare hittills.»

Mäster-Sara gladdes vid detta tal, ty däraf kunde hon förstå, att folket utan fingervisning redan börjat igenkänna den fjortonåriges fader på hans fullbordade stycken.

»Du är gammal nu, Jan,» fortgick hon allvarligt. »Vet du något gagneligt, som du står ut med hädanefter?»

»Gammal, det var just den leda visan! Hör jag inte jämt, att unga skälmar, hela härn, fingo gå ut i krig och tjäna sig till heder och lifnäring? Och då det sällskapet kommer hem som segerherrar under spjuten, tätt som åkerpilen, tror en då, att någon ser åt sidan på stackaren mig? Men gammal är gammal dock. Aldrig fick hans excellens någon bukt med gamle skälmar, hur han än försökte, men jag har gehör med det folket, och finge jag blifva som någon slags general-guvernör för dem, så tror jag att det ginge bättre.»

Tanken slog henne genast för hufvudet, och svaret kom obetingadt:

»Väl, Jan, jag skall tala till det bästa för ditt förslag.»

»Tack och, käre hjärtanes, glöm ej bort mig! Ty jag skall säga, att jag är i en ganska svår belägenhet.»

Och i väntan på besked anvisades Kyrk-Jan, skälmarnes snart utnämnde general-guvernör, till ett af arbetshemmen med beting på stry-skäktning mot kost

och bädd och sin bestämda hvilostol i arbetslagets krets framför den långa vinterkvällens brasa.

»I morgon börjar arbetet. I dag hvilar du, Jan, får högtidsranson och nya kläder efter ett varmt kryddbad, som gör dig till en splitter ny människa. Men glöm inte bort, att du måste bada, Jan!»

»Nej, för Herrans skull, nog skall det blifva!»

Mäster-Sara blef biskopshusets gäst den dagen ut, såsom seden var, när en förnämare lysning togs ut och en större lysningssportel flöt in; var det en mindre, så fick kapellanen sköta det bestyret. Och det var en sak, att hans excellens var frånvigder och fri samt af den rena evangeliska läran. Om frejden hade visst sports olika därutifrån Ryssland och turkhednaländerna; någon klarhet förelåg ej häller, huru det var ställdt med den höge herrens husförhörsskrifning nu och tillförne, så att doktor Göran blef ganska veckig och röjde benägenhet att närmare rannsaka skrifterna med afseende på detta fall. Ty egentligen var ju vigseln den trånga port, där de öfverträdare af alla slag skulle hejdas, rannsakas och näpsas eller tillbakavisas, tills bättringens frukt blefve uppenbar i deras själ och anda. Men så kunde han ju icke behandla fältmarskalken, riksrådet och general-guvernören rakt som en lösdrifvarstryk häller, utan veckade ut sig, tog mot sportelsumman och handtackade ändå så vackert.

*

På eftermiddagen kom åter en stor menighetsskara upp till Bispehöjden, fyllde utan vanlig tvekan det högvördiga rummet inom planket och stod där värdigt säker om sin sak, men utan larmbeskäftighet, dämpadt allvarlig, mild och hofsam, glädjedrucken med tårade ögon, men äfven slagen af en oerhörd fasa.

Nu kunde menige man också förtälja något om segern i norden, något förfärligt, som endast hade sitt motstycke i gamla testamentet: hedningahären var all förgången i hafvet såsom de egyptiers här med Farao!

Detta budskap hade framförts af tre själfinnar, som landat vid den isbrutna ytterhamnen, ömkligt medfarna af köld och slit under senaste dygnens storm på hafvet, och blott genom ett under komne till lifs med föga lif. Upptinade med brännvin framför elden och efter nog mycken vederkvickelse att återfå målet, hade så dessa åsyna vitthen omtalat grufvelsen...

Så kom en eftertrupp tillstädes med sagesmännen själfva, rödbrända som de voro af kylan, dystert tigande, kallt uttryckslösa genom den dämpadt sorlande menigheten, synbart ovilliga mot detta påtvingade afbrott i vederkvickelsen. Efter välfägnad i bispeköket togos de i förhör af magister Georg i närvaro af husjungfrun och Mäster-Sara. Gamle doktorn hade högst uppskakad tagit flykten till sin nattesäng.

»Hvad är det för en grufvelse å färdom där nord i hafvet?»

»Ja, det var en sak, att hela isbandet mot skären var fullt af döde svarttryningar och hästar, som lågo där och slängdes i hafsjön, förstås.»

»Fullt säger du?»

»Ja, huru då... Sådan otalig hop som där vardt efter... hela ryska härn... och inte en kom undan häller för att omtala, huru det illfor sig med kamraterna.»

»Slaget har då stått på hafsisen?»

»Ja, det var en sak, fast inte första dagen. Då var

det när att gå på tok för svensken, men generalen tör nog ha varit illistig. Han narrar dem ut på isen, hvad vi kunde si och tycka, där vi låg till hafs öfverst på skäret. Och det förstås, att på isen stod sig svarttryningen klent med sina oskodda hästar. Så snart de skulle rida till strids mot svenskens kanoner och skyttar på strand, bar det till att halka och skrena för dem, det vi tydligen kunde se där vi låg.»

»I han då sett själfva slaget?»

»Ja, det var en sak. Vi låg infrusna vid ett högt och brant skär bra nog långt till hafs. Och därifrån var innanför oss en rätt bred vak in mot landisen, där tryningahären var som afstängd, för si motstridarn låg där med kanoner och skyttar all väg efter landskären.»

»Kunde far närmare se, huru där gick till?»

»Nej, huru var det möjligt, så långt borta som det var? Vi hade klifvit upp på högsta skärklinten och såg på hela tiden, så kallt det än drog från hafssidan. Utsikten var inte dålig, men ändå... Nog märkte vi förstås, att svenskens kanoner gjorde ett oföre på isen. Han sköt kulor med långa kedjor emellan. Där en dylik for fram och slängde och dängde på isen, där vardt det husrent, skall jag säga. Men annars var det bara som ett grummel af krutrök och hafsdis och ångan af hästarne och hvirfvelsnön och allt. Och så var det hela tiden som ett pinans helvete af dön och rop och larm i ett enda gny af hästar och människor...»

Det blef så tyst i rummet. Endast spraket hördes af en liten »ljustjyf»,» som ville arbeta ut sig ur talgljusets veke. Finnkarlarne sågo kallt och dystert ut i det obestämda, och den frågande dröjde med en lång svårmodsblick emot fruntimren, grufvande för sin nästa fråga:

»Och så på natten stack stormen upp och hafvet?...»

»Ja, det var en sak, att hafvet bröt upp landisen, sådan storm som då var. Vi hade krupit in med några vedpinnar i en kula på landsidan af skäret och skötte om elden en i sänder, medan de andre frestade sofva en blund. Och vi undrade nog, huru det skulle gå för stackarne där på isen. Tidigt på morgonsidan, medan vädret ännu var klart, hade vi oss upp på klinten igen. Och vi såg rödt af svensken, där han stod kvar i flere leder, det ena öfver det andra, liksom röda streck på snön, men isflaken, så långt vi kunde se den, var uppbruten och invräkt i bitar öfver landskären. Vi satte till kryssnings mot syden tätt efter land för att inte förvilla oss i snödrefvet. Och då fick en se den otaliga hopen dödkroppar. Den ene låg och slängdes här, den andre där bland isen och sörjan. God lust hade vi nog att rannsaka dem efter pengar eller så, men hafvet vräkte så styggt med isbergen, och sjön gick så svår. Det var ingen för godt att komma dem när.»

I kretsen inträdde åter till spelrum för tankarna en djup tystnad.

»Det var underliga krigsrockar svensken hade på sig nu,» återtog finnkarlen. »Inte brukar han gå i krig så där röd?»

»Det var norska trupper!» upplyste magistern enkelt och tillade:

»Hans excellens hade visst en mening, när han skref: Dess värre ligga de alla utanför kusten. — Nå det bekräftar sig hvad jag en gång sade: Han är vår Alcibiades upp i dagen.»

Då Mäster-Sara den dagen kom hem till Udden i något vemodigt lynne, sporde hon, att årsgästen

varit osynlig vid middagsbordet. Äfven allt framgent förblef han spårlöst borta och det troddes slutligen, att han farit lifsofärd, men någon verklig sorg öfver sådant öde kunde ej förmärkas. Tacksamhet för bevisade tjänster och medlidande med olyckan hade beredt honom en trygg plats vid husliga härden, men den försvunne lämnade intet tomrum efter sig. Han var för illa medfaren af människor, för att människor skulle fästa sig vid honom.

*

Och här, min läsare, får det nu bero vid den begränsning, som kan och måste sättas här. Segern var vunnen, siarlöftet fylldt och allas löftessven återfunnen redan genom sina gärningars vittnesbärande makt.

Hvad mer, att det fanns ett bistert missljud i segerglädjen? Hvad betydde han, den brutne och förtrampade rymmarn och den dolskhet han i skölden bar, när han vek bort från härdens värme ut på ogästvänlig väg mot vinternatten!

